

ชาตानในวรรณกรรมตะวันตกและมารในวรรณกรรมไทย

นางสาวอิสราพร พร้อมเพรียงพันธุ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2545

ISBN 974-17-1692-3

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SATAN IN WESTERN LITERATURE AND MARA IN THAI LITERATURE

Miss Isaraporn Prompriengpun

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Comparative Literature

Department of Comparative Literature

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2002

ISBN 974-17-1692-3

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ชาตानโนวรรณกรรมตะวันตกและมารโนวรรณกรรมไทย

โดย

นางสาวอิสราพร พร้อมเพรียงพันธุ์

สาขาวิชา

วรรณคดีเปรียบเทียบ

อาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ม.ร.ว. กอังกาญจน์ ตะเวทีกุล

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการ
ศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ร.ว. กัลยา ดิงศภัทย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. อนงค์นาฏ เถกิงวิทย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ม.ร.ว. กอังกาญจน์ ตะเวทีกุล)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ตรีศิลป์ บุญขจร)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อิสราพร พร้อมเพรียงพันธุ์: ชาตานิในวรรณกรรมตะวันตกและมารในวรรณกรรมไทย.

(SATAN IN WESTERN LITERATURE AND MARA IN THAI LITERATURE) อ.

ที่ปรึกษา: ผศ. ม.ร.ว. กองกาญจน์ ตะเวทีกุล, 134 หน้า. ISBN 974-17-1692-3

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของชาตานิและมารในฐานะที่เป็นตัวละครในวรรณกรรม และแสดงให้เห็นบทบาทของชาตานิและมารในวรรณกรรมโดยศึกษาจากวรรณกรรมตะวันตกและไทย 9 เรื่อง ได้แก่ บทกวีเรื่อง *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* กวีนิพนธ์เรื่อง *พาราไดซ์ ลอสต์* บทละครเรื่อง *เฟาสต์* นวนิยายเรื่อง *เดอะ ซอโรส ออฟ ชาตานิ* นวนิยายเรื่อง *เดอะ เดวิลส์ แอดไวเคต* หนังสือ *ไตรภูมิพระร่วง* หนังสือ *พระปฐมสมโพธิกถา* นวนิยายเรื่อง *เงา* และนวนิยายเรื่อง *ก่อนอุษาสาง* รวมทั้งแสดงให้เห็นพัฒนาการของการนำชาตานิและมารมาใช้เป็นตัวละคร

จากการศึกษาพบว่าเรื่องราวของชาตานิและมารมีพื้นฐานมาจากเรื่องเล่าและตำนานของศาสนาที่ต้องการจะอธิบายเรื่องของความชั่วร้าย ดังนั้นเมื่อชาตานิและมารกลายเป็นตัวละครในวรรณกรรม บทบาทที่ได้รับจึงเป็นตัวแทนของฝ่ายอธรรมเสมอ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าแม้ชาตานิและมารจะเป็นตัวละครที่ต่างชาติต่างภาษากันแต่บทบาทของชาตานิและมารก็มีความคล้ายคลึงกันในฐานะผู้ท้าทายพระเจ้าและผู้ทดสอบมนุษย์

ผลการศึกษาวิจัยวรรณกรรมทั้ง 9 เรื่องพบว่า ชาตานิและมารเป็นตัวละครที่มีภาพลักษณ์ของความชั่วร้ายเฉพาะตัว ในขณะที่เดียวกันลักษณะเฉพาะตัวนั้นก็สามารถปรับเปลี่ยนและนำไปประยุกต์ใช้ได้กับวรรณกรรมต่างชาติต่างภาษาและต่างยุคสมัย ชาตานิในวรรณกรรมตะวันตกยังมีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครมารในนวนิยายไทยอีกด้วย การที่ชาตานิและมารมีบทบาทเป็นตัวแทนของความชั่วร้ายอย่างชัดเจนทำให้ชาตานิและมารถูกนำไปใช้เป็นตัวละครสำคัญในการพิสูจน์แก่นเรื่องในวรรณกรรมที่น่าเสนอเรื่องราวและมุมมองที่เกี่ยวข้องกับความชั่วร้ายอยู่เสมอ

ภาควิชา.....วรรณคดีเปรียบเทียบ..... ลายมือชื่อนิสิต.....

สาขาวิชา.....วรรณคดีเปรียบเทียบ..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ปีการศึกษา.....2545.....

4280229922 : MAJOR COMPARATIVE LITERATURE

KEYWORD : SATAN/ MARA

ISARAPORN PROMPRIENGPUN : SATAN IN WESTERN LITERATURE AND

MARA IN THAI LITERATURE. THESIS ADVISOR : ASST. PROF. M. R.

KONGKARN TAWETEEKUL.134 pp. ISBN 974-17-1692-3

This thesis is an attempt to explore the relationship between Satan and Mara as characters in literature and to show that the role of Satan and Mara in 9 Western and Thai literary works-- *The Divine Comedy*, *Paradise Lost*, *Faust*, *The Sorrows of Satan*, *The Devil's Advocate*, *Tri Phum Phra Ruang*, *Phra Phathomsomphothigatha*, *Ngao* and *Kon Usa Sang*-- are similar, although the techniques employed in presenting them in these stories are different. The study also shows the development of how to use Satan and Mara as characters in literature.

The research shows that Satan and Mara are figures from religion's myths and folklores, which present them as means for explaining the idea of evil. Therefore, Satan and Mara become symbols of evil forces. Even though Satan and Mara are from different cultures, they both appear in literature as the one who challenges God and tests human beings' belief.

In the analysis of the selected works, it is found that Satan and Mara are pictured with distinct evil characteristics. Although they share the role of the one who challenges God and tests human beings' belief, their personalities are modified and applied differently. It is also found that Satan in Western literature has an influence on Mara in Thai novels. The distinctly role of Satan and Mara as incarnations of evil makes them become an important motif in presenting the theme of evil in literature.

Department...Comparative Literature..... Student's signature.....

Field of Study ...Comparative Literature... Advisor's signature.....

Academic year....2002.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีด้วยความช่วยเหลือของรองศาสตราจารย์ ดร. อนงค์นาฏ เถกิงวิทย์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ตรีศิลป์ บุญขจร กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ม.ร.ว. กองกาญจน์ ตะเวทีกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร. วรณี อุดมศิลป์ ซึ่งท่านได้ให้ข้อคิดเห็นและคำแนะนำที่มีประโยชน์ต่อการวิจัย อาจารย์ถนอมนวล หิรัญเทพที่ช่วยตรวจแก้บทคัดย่อวิทยานิพนธ์ ภาษาอังกฤษ อาจารย์ทุกท่านเป็นกำลังใจและแรงผลักดันให้ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าและทำวิทยานิพนธ์ ขึ้นนี้อย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ความสำเร็จส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดจากความเมตตาและกำลังใจที่ผู้วิจัยได้รับจากครอบครัว กราบขอบพระคุณพ่อและแม่ที่คอยดูแลเอาใจใส่ รักและให้กำลังใจลูกเสมอ ขอบคุณน้องต่อที่อยู่เคียงข้างที่ ขอบคุณป้าผู้ล่วงลับไปก่อนที่จะได้เห็นความสำเร็จของหลาน ขอขอบคุณทุกคนในครอบครัวที่คอยช่วยเหลือและเป็นแรงใจให้ผู้วิจัยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งหลายจนกระทั่งประสบความสำเร็จ ขอบคุณสำหรับทุกสิ่งทุกอย่างที่ทุกคนเป็นกำลังใจให้

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับพลังใจและความช่วยเหลืออย่างมากจากพี่ๆและเพื่อนๆในคณะอักษรศาสตร์ ขอบคุณพี่สุณิสา พี่บุศก้า พี่หมวย น้องหวิว หนูหญิง ลักษณ์ แม้ว โรจน์ รวมทั้งเพื่อนๆพี่ๆและน้องๆทุกคนในภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบที่ช่วยเหลือ ให้กำลังใจและความห่วงใยได้ถ้ามถึงความก้าวหน้าของวิทยานิพนธ์อย่างสม่ำเสมอ

ท้ายที่สุด ผู้วิจัยขอขอบคุณคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอันเป็นสถานที่ที่ปลูกฝังให้ผู้วิจัยมีความรู้และความคิดอันเป็นพื้นฐานในการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณคณาจารย์ทุกท่านที่สอนให้รู้จักคิด วิเคราะห์และแก้ไขปัญหาจนกระทั่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	4
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.5 วิธีการดำเนินการค้นคว้าวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย.....	5
1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	5
บทที่ 2 ชาตานและมาร.....	7
2.1 ความเป็นมาของชาตานและมาร.....	7
2.1.1 ชาตาน.....	9
2.1.1.1 ความหมายของชาตาน.....	9
2.1.1.2 ความเป็นมาของชาตาน.....	11
กำเนิดของชาตาน.....	11
ชื่อต่างๆของชาตาน.....	14
การปรากฏตัวของชาตาน.....	16
ที่อยู่ของชาตาน.....	18
2.1.2 มาร.....	23
2.1.2.1 ความหมายของมาร.....	24
2.1.2.2 ความเป็นมาของมาร.....	26

กำเนิดของมาร.....	26
-------------------	----

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

ชื่อต่างๆของมาร.....	27
การปรากฏตัวของมาร.....	27
ที่อยู่ของมาร.....	28
2.2 บทบาทร่วมของซาตานและมาร.....	30
2.2.1 ผู้ทำลายพระเจ้า.....	30
2.2.2 ผู้ทดสอบมนุษย์.....	37
บทที่ 3 บทบาทของซาตานและมารในวรรณกรรม.....	44
3.1 ซาตานในวรรณกรรมตะวันตก.....	44
3.1.1 ซาตานในบทกวีเรื่อง <i>เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้</i>	44
3.1.2 ซาตานในกวีนิพนธ์เรื่อง <i>พาราไดซ์ ลอสต์</i>	49
3.1.3 ซาตานในบทละครเรื่อง <i>เฟาสต์</i>	56
3.1.4 ซาตานในนวนิยายเรื่อง <i>เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาตาน</i>	62
3.1.5 ซาตานในนวนิยายเรื่อง <i>เดอะ เดวิลส์ แอดไวคต</i>	64
3.2 มารในวรรณกรรมไทย.....	69
3.2.1 มารในหนังสือ <i>ไตรภูมิพระร่วง</i>	69
3.2.2 มารในหนังสือ <i>พระปฐมสมโพธิกถา</i>	73
3.2.3 มารในนวนิยายเรื่อง <i>เงา</i>	76
3.2.4 มารในนวนิยายเรื่อง <i>ก่อนอุษาสาง</i>	83
3.3 เปรียบเทียบบทบาทของซาตานและมารในวรรณกรรม.....	92
บทที่ 4 พัฒนาการของการนำซาตานและมารมาใช้เป็นตัวละครในวรรณกรรม.....	100
4.1 การนำซาตานและมารมาใช้เพื่อการเผยแพร่ความคิดทางศาสนา.....	100
4.1.1 การเสริมบทบาทของพระเจ้า.....	102
4.1.2 การสร้างความมั่นคงให้กับศาสนา.....	104

4.2 การปรับเปลี่ยนชาตानและมารตามแนวคิดในศาสนามาใช้ในวรรณกรรม.....	105
---	-----

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.3 การรับอิทธิพลของชาตानในนวนิยายตะวันตก	
มาใช้กับมารในนวนิยายไทย.....	114
4.3.1 การอ้างอิงภูมิหลังของมารด้วยเรื่องราวของ “ลูซิเฟอร์”	117
4.3.2 การปรับเปลี่ยนให้มารทำหน้าที่แบบเดียวกันกับชาตान.....	120
บทที่ 5 บทสรุป.....	127
รายการอ้างอิง.....	129
บรรณานุกรม.....	132
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	134

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความคิดเรื่องเกี่ยวกับความดีและความชั่วเป็นเรื่องพื้นฐานทางจิตใจของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย ดังจะเห็นได้ว่าความขัดแย้งกันระหว่างความดีและความชั่วได้รับกล่าวถึงและนำมาใช้เป็นแก่นเรื่องในวรรณกรรมอยู่บ่อยครั้ง โดยที่มีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการนำเสนอให้เข้ากับเรื่องราวและยุคสมัยอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม การที่จะกล่าวถึง “ความดี” และ “ความชั่ว” ในฐานะสิ่งที่เป็นนามธรรมนั้นทำให้เกิดปัญหาคือความไม่ชัดเจนเพราะไม่สามารถแสดงภาพของสิ่งที่ต้องการจะกล่าวถึงได้ ดังนั้นในกรณีของการนำเสนอความคิดเรื่องความดีและความชั่วในวรรณกรรมให้เห็นเป็นรูปธรรมนั้น การสร้างตัวละครจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถแทนค่าความดีและความชั่วให้มีความชัดเจนขึ้นได้

เมื่อกกล่าวถึงตัวละครประเภทที่เป็นตัวแทนของความชั่วร้าย ตัวละครตัวหนึ่งที่เรามากจะนึกถึงก็คือซาตาน ซาตานจัดเป็นตัวละครปีศาจประเภทหนึ่งที่เกิดจากจินตนาการของมนุษย์ซึ่งพยายามจะอธิบายภาพของความชั่วร้ายออกมาในลักษณะต่างๆ การสร้างตัวละครซาตานนั้นมีความเกี่ยวพันโดยตรงกับคริสต์ศาสนา เราจะพบว่าซาตานจะได้รับการกล่าวถึงควบคู่กันกับพระเจ้าเสมอ ลักษณะของซาตานที่พบในนิทานพื้นบ้าน ภาพจิตรกรรม การแสดงละครหรือแม้แต่ในวรรณกรรมก็มักจะเป็นเอกลักษณ์คือแสดงลักษณะของฝ่ายตรงข้ามกับพระเจ้าและการที่ซาตานทำหน้าที่สำคัญในการท้าทายอำนาจพระเจาก็เพื่อที่จะเปรียบเทียบให้เห็นถึงความชัดเจนระหว่างความดีและความช่วนอกจากนี้ ความตั้งใจที่ต้องการจะนำซาตานมาแทนค่าความชั่วร้ายให้เห็นเป็นรูปร่างก็มีส่วนทำให้ซาตานมีภาพของความชั่วร้ายติดตัวตลอดมา ดังที่จะพบว่าซาตานในวรรณกรรมมักจะมาพร้อมกับบทบาทที่แสดงออกในแง่ลบ เช่น การมีรูปร่างภายนอกที่อัปลักษณ์ หรือหากมีรูปร่างที่งดงามก็จะแอบซ่อนความชั่วร้ายเอาไว้ในจิตใจ เป็นต้น

การนำซาตานมาใช้เป็นตัวละครในวรรณกรรมพบได้ทุกยุคทุกสมัย ในงานวิจัยชิ้นนี้จึงได้คัดเลือกวรรณกรรมตะวันตกที่ซาตานมีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องมาจำนวนหนึ่งโดยที่ซาตานเป็นตัวละครสำคัญที่ใช้พิสูจน์แก่นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างความดีและความช่วนวรรณกรรมตะวันตกที่นำมาทำการศึกษามี 5 เรื่องด้วยกัน ได้แก่ *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้*

(*The Divine Comedy*) พาราไดซ์ ลอสต์ (*Paradise Lost*) เฟาสต์ (*Faust*) เดอะ ซอร์โรว์ ออฟ ซาตาน (*The Sorrows of Satan*) และ เดอะ เดวิลส์ แอดโวกेट (*The Devil's Advocate*)

เมื่อย้อนกลับมามองที่วรรณกรรมไทย ตัวละครที่มักจะนึกถึงในฐานะที่เป็นตัวแทนของความชั่วร้ายก็มีหลายประเภทด้วยกันและมารก็เป็นตัวละครตัวหนึ่งที่มีภาพลักษณ์ของความชั่วร้ายติดตัวมาโดยตลอด นอกจากนี้ มารมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งในทำนองเดียวกันกับซาตานคือเป็นผู้ทำทนายอำนาจของพระพุทธเจ้า ดังที่พบว่ามารได้รับการกล่าวถึงพร้อมกับพระพุทธเจ้าอยู่บ่อยครั้ง ตัวอย่างเช่น เรื่องที่มารผจญพระพุทธเจ้า ซึ่งมักจะพบเรื่องราวดังกล่าวบนภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ ในบทสวดมนต์ตอนที่พระพุทธเจ้าชนะมาร และในวรรณกรรมพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่

มารในพุทธศาสนาเป็นผู้ที่คอยขัดขวางไม่ให้ประกอบกรรมดีได้สำเร็จซึ่งมารที่มีหลักฐานว่าได้รับการกล่าวถึงในฐานะที่เป็นเจ้าแห่งมวลหมู่มารก็คือพญาวสวัตติมารผู้ที่ตามรังควานเจ้าชายสิทธัตถะอยู่หลายครั้งก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า บทบาทของพญามารที่ชัดเจนตั้งแต่เริ่มต้นก็คือการเป็นฝ่ายตรงข้ามกับพระพุทธเจ้าโดยที่มารจะคอยทำตัวเป็นอุปสรรคขัดขวางพระพุทธเจ้าในทุกเรื่อง ดังนั้นเรื่องราวของมารในวรรณกรรมไทยกับซาตานในวรรณกรรมตะวันตกจึงมีความสอดคล้องกันหลายประการ จากการศึกษาในเมืองค้นพบว่าบทบาทของพญาวสวัตติมารที่ได้รับการกล่าวถึงในพุทธศาสนามีความคล้ายคลึงกับซาตานในคริสต์ศาสนาในส่วนที่คอยเป็นปฏิปักษ์กับพระเจ้าสูงสุดของศาสนาอยู่เสมอ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าซาตานและมารจะทำหน้าที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับพระเจ้าสูงสุดของศาสนาเช่นเดียวกัน แต่ก็มิได้หมายความว่าซาตานและมารจะมีความเหมือนกันไปเสียทุกประการ ความแตกต่างระหว่างบทบาทของซาตานและมารก็ยังมีในรายละเอียด ทำให้การศึกษารoles บทบาทของตัวละครทั้งสองเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ตัวอย่างเช่น ซาตานในวรรณกรรมตะวันตกมีบทบาทครอบคลุมถึงที่เป็นความชั่วร้ายทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในฐานะของผู้ที่เป็นศัตรูของพระเจ้า ผู้ล่อลวงมนุษย์เจ้าแห่งนรกและผู้นำมาซึ่งความตาย แต่ในขณะที่มารในวรรณกรรมไทยจะทำหน้าที่เฉพาะอย่าง บทบาทของความชั่วร้ายกระจายไปสู่ตัวละครอื่นๆด้วย ตัวอย่างเช่น การคอยขัดขวางและตามรังควานพระพุทธเจ้านั้นเห็นได้ชัดว่าเป็นของพญาวสวัตติมาร แต่เมื่อมากล่าวถึงในเรื่องของความตายในวรรณกรรมไทยจะมีพระยายมราชซึ่งเป็นเทวดาในนรกเป็นผู้ดูแลดวงวิญญาณ เมื่อเปรียบเทียบกันจะเห็นได้ว่าซาตานจะทำหน้าที่เบียดเสียดตั้งแต่ล่อลวงไปจนถึงเก็บดวงวิญญาณด้วยตัวเอง ในขณะที่มารจะแยกหน้าที่กัน ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาความเหมือนและความต่างของซาตานและมาร โดยศึกษาจากลักษณะหน้าที่ของซาตานและมารที่ปรากฏว่าได้รับการนำมาใช้ในวรรณกรรมแต่ละเรื่อง

แหล่งข้อมูลที่จะสามารถให้คำอธิบายเกี่ยวกับบทบาทของมารได้ก็คือเรื่องเล่าใน**พระไตรปิฎก** และนิทานชาดกต่างๆ ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของศาสนาพุทธที่ให้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความดีและความชั่วด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ มารยังได้รับการกล่าวถึงในหนังสือ **ไตรภูมิพระร่วง** ในฐานะของเทวดาที่อยู่บนสวรรค์คือ พระยามาราธิราช เทพซึ่งเป็นมารในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ในหนังสือ **พระปฐมสมโพธิกถา** ในตอนที่มารยกทัพพญามารไปเพื่อหวังจะข่มขวัญพระพุทธเจ้าและในนวนิยายไทยเรื่อง **เงา** และ **ก่อนอุษาสา** ก็ได้นำมาใช้เป็นตัวละครสำคัญอีกด้วย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่ามารในนวนิยายไทยที่เลือกมาศึกษาได้แก่ เรื่อง **เงา** และ **ก่อนอุษาสา** มีบทบาทบางประการที่แตกต่างจากมารแบบดั้งเดิมที่ได้รับการกล่าวถึงในวรรณกรรมพุทธศาสนา โดยที่มารในนวนิยายทั้งสองเรื่องยังคงทำหน้าที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับพระพุทธเจ้าเช่นเดิม แต่มีลักษณะซึ่งสอดคล้องกับชาตานิพนธ์เพิ่มเติมขึ้นมา มารในนวนิยายไทยเรื่อง **เงา** และ **ก่อนอุษาสา** จึงกลายเป็นตัวละครที่ได้รับการผสมผสานทางความคิดในเรื่องชาตานิพนธ์และมารเข้าไว้ด้วยกัน ทำให้ผู้วิจัยเห็นอิทธิพลของชาตานิพนธ์ตะวันตกที่มีต่อมารในนวนิยายไทย

แม้ว่าชาตานิพนธ์และมารจะเป็นปีศาจที่มีความแตกต่างกันทั้งเรื่องของยุคสมัย ชาติภาษาและแนวคิด แต่ก็ปรากฏว่ามีลักษณะที่แสดงออกถึงความชั่วร้ายบางประการอยู่ร่วมกัน ยิ่งไปกว่านั้น เรื่องราวของชาตานิพนธ์และมารซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยก่อนคริสตกาลและพุทธกาลนั้นยังปรากฏให้เห็นในวรรณกรรมจนถึงปัจจุบันแสดงให้เห็นว่าเรื่องราวและลักษณะนิสัยของตัวละครชาตานิพนธ์และมารนั้นมีความร่วมสมัย สามารถประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมโดยเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของตัวละครและโครงเรื่องไปตามจินตนาการและมุมมองของผู้แต่ง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของชาตานิพนธ์และมารในวรรณกรรม
2. เพื่อแสดงให้เห็นบทบาทสำคัญของชาตานิพนธ์และมารในวรรณกรรม
3. เพื่อแสดงให้เห็นพัฒนาการของการนำชาตานิพนธ์และมารมาใช้ในวรรณกรรม

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

1. การสร้างชาตानและมารขึ้นมาเป็นตัวละครในวรรณกรรมมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือ เพื่อให้เป็นตัวแทนของความชั่วร้าย
2. ชาตानและมารเป็นตัวละครปิศาจที่มีลักษณะเด่นชัด จึงสามารถที่จะสรุปให้เห็นบทบาทที่เป็นรูปแบบเฉพาะของตัวละครได้
3. การนำรูปแบบเฉพาะของชาตानและมารมาใช้ในแต่ละสมัยทำให้เกิดพัฒนาการของตัวละคร
4. ชาตानในวรรณกรรมตะวันตกมีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครมารในนวนิยายไทย

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

วรรณกรรมตะวันตกและวรรณกรรมไทยที่ปรากฏบทบาทของชาตानและมารทั้ง 9 เรื่องซึ่งชาตानและมารเป็นตัวละครสำคัญที่ใช้ในการพิสูจน์แก่นเรื่องเกี่ยวกับการต่อสู้กันระหว่างความดีและความชั่วที่ว้าธรรมะย่อมชนะอธรรม ได้แก่ ชาตानในวรรณกรรมตะวันตกเรื่อง

- 1) *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้ (The Divine Comedy)* ของ ดันเต อลิเกียรี
- 2) *พาราไดซ์ ลอสต์ (Paradise Lost)* ของ จอห์น มิลตัน
- 3) *เฟาสต์ (Faust)* ของ โยฮันน์ โวล์ฟกัง ฟอน เกอเท
- 4) *เดอะ ซอร์โรวส์ ออฟ ชาตาน (The Sorrows of Satan)* ของมารี คอเรลลี
- 5) *เดอะ เดวิลส์ แอดโวเคต (The Devil's Advocate)* ของแอนดรูว์ เนเคอร์แมน

และ มารในวรรณกรรมไทยเรื่อง

- 6) *ไตรภูมิพระร่วง* ของ พระยาสิทธิ
- 7) *พระปฐมสมโพธิกถา* ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปรมานุชิตชิโนรส
- 8) *เงา* ของโรสลาเรน
- 9) *ก่อนอุษาสาธ* ของพนมเทียน

1.5 วิธีการดำเนินการค้นคว้าวิจัย

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือและเอกสารต่างๆจากหอสมุดและห้องสมุดต่างๆ
2. ศึกษาข้อมูลแต่ละเรื่องและจัดทำบัตรดัชนี
3. นำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ

4. สรุปผลข้อมูลที่วิเคราะห์ได้
5. นำเสนอรายงานการวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. สามารถที่จะเข้าใจการนำชาตानและมารมาใช้ในวรรณกรรมได้อย่างมีหลักเกณฑ์
2. แสดงให้เห็นอิทธิพลของชาตानในนวนิยายตะวันตกที่มีต่อมารในนวนิยายไทย
3. เป็นแนวทางนำไปสู่การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบตัวละครปีศาจในแบบอื่นๆต่อไป

1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. วิทยานิพนธ์เรื่อง “เทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาท”¹ โดย วิจิต แก้วจินดา ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยแสดงให้เห็นประวัติและบทบาทของเทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาทในฐานะของผู้ที่คอยขัดขวางผู้อื่นไม่ให้ทำกรรมดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทที่สำคัญที่สุดของเทวบุตรมาร คือ การขัดขวางพระพุทธเจ้าไม่ให้สำเร็จพระโพธิญาณ แต่ก็ต้องพ่ายแพ้ให้กับคุณความดีของพระพุทธเจ้า ความพ่ายแพ้ของเทวบุตรมารเป็นการแสดงให้เห็นถึงแก่นเรื่องที่ว่าธรรมะย่อมชนะอธรรม ซึ่งผู้วิจัยเสนอว่า แม้เทวบุตรมารจะมีพฤติกรรมที่ประกอบด้วยมิฉาทธิมาโดยตลอด แต่เมื่อละเลิกซึ่งมิฉาทธิแล้ว เทวบุตรมารก็สามารถที่จะบรรลุพระโพธิญาณได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาลได้

2. หนังสือเรื่อง *The Prince of Darkness*² โดย Jeffrey Burton Russel ซึ่งกล่าวถึงประวัติของปีศาจในฐานะที่มีตัวตนในโลกตะวันตกตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยที่คริสต์ศาสนาเริ่มก่อตัว โดยกล่าวถึงชาตानในฐานะที่เป็นปีศาจตามขนบของคริสต์ศาสนา ลูซิเฟอร์ในฐานะที่เป็นปีศาจที่มีความสำคัญในยุคกลาง และเมฟิสโตเฟลสในฐานะของปีศาจในโลกยุคใหม่ รวมไปถึงเรื่องราวของปีศาจในแบบของโลกตะวันตก ซึ่งปรากฏในชื่อและรูปร่างที่ต่าง ๆ กันขึ้นอยู่กับธรรมเนียมในแต่ละยุคสมัย

1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น

¹ วิจิต แก้วจินดา, “เทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาท,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533)

² Jeffrey Burton Russell, *The Prince of Darkness*, (New York: Cornell University Press, 1992)

1. ผู้วิจัยใช้คำว่า “ซาตาน” ในความหมายของคำว่า SATAN ซึ่งเป็นปีศาจในวรรณกรรมตะวันตก และใช้คำว่า “มาร” ในความหมายของพญามารในวรรณกรรมไทย
2. บทกวี *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* ของ ดันเต อลิเกียเรี ซึ่งต้นฉบับเป็นภาษาอิตาเลียน ผู้วิจัยใช้ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษซึ่งแปลโดย อัลเลน แมนเดลบäum (Allen Mandelbaum) ซึ่งตีพิมพ์โดย สำนักพิมพ์ดี แคมเบล (D. Campbell Publishers) ใน ปี ค.ศ. 1995 และบทละคร *เฟาสต์* ของ โยฮันน์ โวล์ฟกัง ฟอน เกอเท ซึ่งมต้นฉบับภาษาเยอรมัน ผู้วิจัยใช้ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษของ ฟิลลิป เวน (Phillip Wayne) ซึ่งตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์เพนกวิน บู้คส์(Penguin Books) ปี ค.ศ. 1973
3. การถ่ายเสียงภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยโดยทั่วไป ผู้วิจัยยึดถือตามหลักเกณฑ์การถ่ายเสียงของราชบัณฑิตยสถาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

ซาตานและมาร

2.1 ความเป็นมาของซาตานและมาร

ซาตานและมารมีพื้นฐานทางความคิดมาจากปีศาจ การสร้างตัวละครซาตานและมารเกิดจากแนวคิดที่ต้องการให้ปีศาจมีความชัดเจนและเป็นหนึ่ง ความชัดเจนนั้นจะต้องมีมากพอที่จะสามารถแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่เป็นตัวแทนความชั่วร้ายทั้งหมดหรือเฉพาะส่วนได้ ในหนังสือชื่อ *The Prince of Darkness* ซึ่งทำการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องปีศาจนานาชาติได้กล่าวถึงความเป็นมาของปีศาจต่างชาติต่างภาษาไว้ในหลายรูปแบบด้วยกันและยังได้กล่าวถึงความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับปีศาจที่มีอำนาจยิ่งใหญ่เพียงคนเดียวเอาไว้ในตอนหนึ่งว่า ความคิดเกี่ยวกับเรื่องปีศาจนั้นปรากฏในทุกชาติ เพียงแต่ว่าการกล่าวถึงปีศาจที่เป็นตัวตนชัดเจนนั้นปรากฏอยู่ในวงจำกัด เท่าที่ศึกษามาพบว่ามีเพียง 4 ลัทธิเท่านั้นที่พบหลักฐานพอที่จะชี้ชัดได้ว่ามีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องปีศาจคนเดียวที่สามารถจะเป็นเจ้าแห่งปีศาจทั้งหมด ลัทธิดังกล่าวได้แก่ 1) ลัทธิที่บูชาเทพเจ้าโซโรส (Zoroast) 2) ฮีบรู 3) คริสต์ศาสนา และ 4) ศาสนาอิสลาม นอกไปจากที่กล่าวมาแล้ว นับตั้งแต่สมัยกรีกโรมันเรื่อยมาจะไม่พบหลักฐานชัดเจนว่ามีการกล่าวถึงปีศาจเพียงแค่นั้นใดคนหนึ่งให้เป็นศูนย์กลางหรือหัวหน้าของปีศาจทั้งหมด โดยทั่วไปจะกล่าวถึงพวกภูตผีปีศาจที่ไม่มีบทบาทที่ต่อเนื่อง ในบางครั้งจะสร้างภาพของปีศาจที่มีรูปแบบเฉพาะขึ้นมาบ้างเพื่อแสดงลักษณะที่เป็นไปเพื่อจุดประสงค์ในการเล่าเฉพาะเรื่องนั้นๆ แต่ไม่ได้ส่งผ่านความคิดต่อเนื่องไปในเรื่องเล่าหรือวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ

The concept of the Devil is found in only a few religious traditions. There was no idea of single personification of evil in ancient Greco-Roman religions, for example, and there was and is none in Hinduism or Buddhism. Most religions—from Buddhism to Marxism—have their demons, but only four major religions have had a real Devil. There are Mazdaism (Zoroastrianism), ancient Hebrew religions (but not modern Judaism), Christianity, and Islam. Through these four religions, the tradition of the Devil can be historically traced and defined.¹

---

¹ Jeffrey Burton Russell, *The Prince of Darkness* (New York: Cornell University Press, 1992), p.14.

ซาตานเป็นหนึ่งในกลุ่มของปีศาจคนเดียวที่สามารถจะเป็นเจ้าแห่งปีศาจทั้งหมด เรื่องราวของซาตานมีความเกี่ยวข้องกับคริสต์ศาสนาอย่างลึกซึ้ง ดังจะเห็นได้จากการปรากฏตัวอยู่ในเรื่องเล่าและตำนานของคริสต์ศาสนาหลายเรื่องด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคัมภีร์สำคัญทางคริสต์ศาสนา คือ **พระคัมภีร์ไบเบิล** การที่ซาตานได้รับการกล่าวถึงในฐานะที่เป็นปีศาจเพียงคนเดียวที่รวมศูนย์ของความชั่วร้ายทั้งหมดเอาไว้ก็เนื่องจากว่าซาตานมีลักษณะเฉพาะหรือการแสดงออกที่มักจะกระทำซ้ำๆจนกระทั่งกลายเป็นเอกลักษณ์อันเป็นที่รู้จัก ในขณะที่มารในวรรณกรรมไทยที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบกับซาตานนั้นก็มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธในทำนองเดียวกันกับซาตาน เพียงแต่ว่ามารนั้นไม่ได้รับการระบุแน่ชัดว่าเป็นศูนย์รวมความชั่วร้ายเพียงคนเดียว ทั้งนี้เนื่องจากว่ามารในวรรณกรรมนั้นจะได้รับการจำแนกแยกย่อยออกเป็นประเภทต่างๆหลายประเภทด้วยกันและปรากฏตัวในสถานการณ์ที่ต่าง ๆ กัน อาทิ พญามารก็คือมารที่คอยตามรังควานพระพุทธเจ้าและมัจจุราชมารก็คือมารผู้นำมาซึ่งความตาย ดังนั้นมารที่จะนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับซาตานจึงต้องเป็นพญามารซึ่งได้รับการขนานนามว่าเป็นเจ้าแห่งมวลหมู่มาร แต่ในรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทของมารนั้นจำเป็นต้องอาศัยการยกตัวอย่างจากตัวละครมารและตัวละครที่ไม่ใช่มารหลายตัวด้วยกัน เพราะปรากฏว่าในบางบทบาทซาตานปฏิบัติแต่มารในพุทธศาสนากลับไม่ได้รับการกล่าวถึง อันเนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น การที่มีตัวละครอื่นมารองรับบทบาทแห่งความชั่วร้ายนั้นๆอยู่แล้ว ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดคือเรื่องราวหลังความตาย ซาตานเป็นผู้ครอบครองดวงวิญญาณที่ประพาศติพิศ ในขณะที่มารไม่ได้มีส่วนที่กล่าวถึงความเกี่ยวข้องกับดวงวิญญาณเพราะมีพระยายมราชและยมบาลดูแลเรื่องชีวิตหลังความตายอยู่แล้ว เป็นต้น

ดังที่กล่าวมาข้างต้น ซาตานและมารไม่ใช่ตัวละครที่ถอดแบบกันมาเสียทุกอย่าง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบทบาทของซาตานและมารจะมีได้เหมือนกันทุกประการ แต่ก็มีจุดร่วมที่ทำให้สามารถจะเปรียบเทียบซาตานกับมารได้ในหลายแง่มุมด้วยกัน เช่น การเปรียบเทียบลักษณะรูปร่าง การแสดงออกและองค์ประกอบอื่นๆของมารที่มีส่วนใกล้เคียงกันกับซาตาน ส่วนที่สำคัญและชัดเจนที่สุดก็คือ บทบาทอันเป็นเอกลักษณ์สำคัญของซาตานและมารได้แก่จุดประสงค์หลักของซาตานและมารที่จะประกาศตัวเป็นอุปสรรคให้กับผู้ที่ตั้งใจจะกระทำความดี ทำให้ภาพของซาตานและมารเป็นภาพของตัวแทนความชั่วร้ายในจินตนาการเรื่อยมา

2.1.1 ซาตาน

บทบาทของตัวละครซาตานนั้นเกิดขึ้นได้หลายลักษณะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าซาตานจะใช้บทบาทนั้นกับใคร โดยทั่วไปแล้วบทบาทของซาตานจะเกี่ยวข้องกับพระเจ้าและมนุษย์ ฉะนั้นเมื่อเอ่ยชื่อซาตานควบคู่กับพระเจ้าในคริสต์ศาสนา ก็อาจทำให้จินตนาการภาพของซาตานเป็นปีศาจที่คอยตามรังควานและต้องการจะเอาชนะพระเจ้าด้วยความแค้นและเมื่อกล่าวถึงซาตานกับมนุษย์ในเรื่องเล่าและตำนานก็จะเห็นภาพของปีศาจที่น่ากลัวและเป็นศัตรูตัวสำคัญของมนุษย์ ดังนั้นโดยรวมแล้วซาตานจึงเป็นปีศาจที่มีบทบาทเป็นฝ่ายตรงข้ามกับพระเจ้าและมนุษย์อย่างแท้จริง

2.1.1.1 ความหมายของซาตาน

ซาตานจัดเป็นปีศาจประเภทหนึ่งที่มีรูปร่างหน้าตาที่อัปลักษณ์และมีพฤติกรรมที่น่ารังเกียจ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าเกือบทุกชาติมีคำศัพท์ที่ใช้แทนคำว่า “ปีศาจ” และยังมีคำอธิบายที่มีส่วนที่คล้ายกัน ตามพจนานุกรมคำว่า “ปีศาจ” เป็นคำที่ใช้เรียกภูตแห่งความชั่วร้ายซึ่งเชื่อมโยงมาสู่ซาตานด้วย

de-vi | / 'dev di | n.

1. Evil a) *the Devil* the most powerful evil spirit in Christianity;

SATAN

b) [C] any evil spirit²

Satan

[Heb., = adversary], traditional opponent of God and humanity in Judaism and Christianity. In Scripture and literature the role of the opponent is given many names, such as *Apolyon*, *Beelzebub*, *Semihazah*, *Azazel*, *Belial*, and *Sammael*. Nicknames include *the Tempter*, *Evil One*, *God of This World*, *Father of Lies*, and *Prince of*

² Michael Rundell, editor, *Longman Dictionary of Contemporary English* (Harlow, Eng.: Longman, 1978), p. 370.

Darkness. But in the New Testament it is Satan, with its Greek equivalent *diabolos* (the Devil), which came to dominate, displacing or demoting other names and figure³

นอกจากคำอธิบายข้างต้น พบว่าคำว่า ปีศาจ (Devil) ในภาษาอังกฤษจะได้รับการจัดกลุ่มให้อยู่ในกลุ่มเดียวกับคำว่า ปีศาจ (Teufel) ในภาษาเยอรมันและปีศาจ (Diablo) ในภาษาสเปนซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีกคือ “Diabolos” ที่หมายความถึงผู้ที่ชอบใส่ร้ายป้ายสีผู้อื่น ผู้ที่ให้การเท็จและศัตรู นอกจากนี้ คำว่า “Diabolos” ได้ถูกนำมาใช้เป็นตัวแทนของความชั่วร้ายใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ภาคพันธสัญญาเดิม ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 3-2 เพื่อมาแทนคำว่า “Satan” ในภาษาฮีบรูที่แปลออกมาได้ว่า ปรปักษ์ (adversary) ผู้กีดขวาง (obstacle) และปฏิปักษ์ (opponent)⁴

The word “Devil” comes indirectly from Hebrew **Satan**, “one who obstructs” and the Devil and Satan are one in original and concept.⁵

จากคำกล่าวข้างต้นทำให้พอสรุปได้ว่าในเบื้องต้นนั้น ปีศาจและซาตานมีแหล่งที่มาเดียวกันและมีความหมายร่วมกันด้วย พบว่าชื่อของซาตานในฐานะที่เป็นปีศาจผู้เป็นเจ้าของปีศาจทั้งหมดถูกนำมาใช้ในวรรณกรรมหลายเรื่องด้วยกัน อาทิเช่นวรรณกรรมที่นำมาศึกษาตั้งแต่ใน *พระคัมภีร์ไบเบิล เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้ พาราไดซ์ ลอสต์ เดอะ ซอโรส ออฟ ซาตาน* และ *เดอะ เดวิลส์ แอดไวเคต*

ความพยายามที่จะให้คำจำกัดความกับซาตานที่เป็นตัวละครมีอยู่หลายกระแสดังตัวอย่างเช่น คำว่า “ซาตาน” ในภาษาของชาวเซมิติกหมายความว่า การลงโทษ (to persecute) จะพบว่าบทบาทส่วนหนึ่งของซาตานในวรรณกรรมก็จะเป็นตัวละครที่ถูกลงโทษจากความผิดบาปที่ตนเองได้กระทำ ส่วนในภาษากรีก “ซาตาน” แปลว่า ผู้ใส่ร้ายป้ายสี (slanderer) หรือผู้ให้การกล่าวหา (accuser) ซึ่งก็จะพบบทบาทของซาตานในฐานะที่เป็นผู้ยุยงให้ร้ายป้ายสีใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* นอกจากนี้ความหมายของคำว่า “ซาตาน” ในภาษาฮีบรูซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ในการบันทึก *พระ*

³ “Satan” in *The Columbia Electronic Encyclopedia* [Online] (Columbia University, 2000)

Available from: <http://www.infoplease.com/ce6/society/A0843736.html> [2002, May 3]

⁴ Ibid.

⁵ Jeffrey Burton Russell, *The Prince of Darkness*, p.28.

คัมภีร์ไบเบิล ในยุคต้นๆก็คือ ผู้ล่อลวง (adversary) และซาตานใน**พระคัมภีร์ไบเบิล** ก็มีการแสดงบทบาทของการเป็นผู้ล่อลวงพร้อมกับบทบาทของการปฏิเสธพระเจ้าโดยการต่อต้านและพยายามทำลายสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นด้วย ดังนั้นเมื่อก้าวโดยรวมแล้ว ซาตานจึงได้รับการขนานนามว่าเป็นผู้มีความผิดบาป (sinner)⁶

2.1.1.2 ความเป็นมาของซาตาน

ความเป็นมาของซาตานนั้นเริ่มต้นจากแนวคิดพื้นฐานคือเรื่องความดีและความชั่วซึ่งเป็นแนวคิดหลักที่เป็นคำสอนของศาสนาด้วยเช่นกัน ดังนั้นเมื่อมองบทบาทของซาตานตาม คตินิยมของคริสต์ศาสนา การปรากฏตัวของซาตานใน**พระคัมภีร์ไบเบิล** ในฐานะที่เป็นปรปักษ์กับพระเจ้าจึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าซาตานเป็นตัวแทนของความชั่วร้ายอย่างแท้จริง

บทบาทของซาตานที่พบใน**พระคัมภีร์ไบเบิล**จะเชื่อมโยงเข้ากับความคิดของศาสนา ทั้งนี้เพราะในการสั่งสอนแนวคิดของศาสนาด้วยเรื่องเล่าและตำนานนั้นต้องการจะแสดงให้เห็นผลของการกระทำในแง่มุมต่างๆ รวมถึงแง่มุมของความชั่วร้าย ซึ่งซาตานก็ถูกนำมาใช้เป็นตัวละครที่แสดงตัวอย่างชะตากรรมของผู้ที่ปฏิเสธพระเจ้า สถานการณ์ในชีวิตของซาตานและสิ่งที่ได้ตอบแทนอันเป็นผลจากการกระทำผิดบาปต่อพระเจ้า เป็นเรื่องราวที่ไม่ควรเอาเป็นเยี่ยงอย่างเพราะเป็นชีวิตของผู้ที่เดินในทางที่ผิด ฉะนั้นเรื่องราวความเป็นมาของซาตานจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ของการเผยแพร่ศาสนาเป็นสำคัญ

กำเนิดของซาตาน

เรื่องราวของซาตานในฐานะผู้ที่คอยเป็นศัตรูกับพระเจ้านั้นมีต้นกำเนิดมาจากเรื่องเล่าและตำนานพื้นบ้าน⁷ ซึ่งต่อมาบทบาทของซาตานได้ถูกนำมาเกี่ยวพันกับศาสนาโดยการนำซาตานมามีบทบาทใน**พระคัมภีร์ไบเบิล** และเนื่องจากการที่**พระคัมภีร์ไบเบิล**เป็นคัมภีร์สำคัญของ คริสต์ศาสนา เมื่อคริสตศาสนาแผ่อิทธิพลไปสู่ประเทศในแถบตะวันตก คตินิยมเรื่องซาตานที่อยู่ใน**พระคัมภีร์ไบเบิล**ก็ได้รับการเผยแพร่ไปพร้อมกับศาสนาให้เป็นที่รู้จักไปด้วย ด้วยเหตุนี้เราจึงพบว่าที่มาของบทบาทที่ซาตานได้รับจะมาจาก**พระคัมภีร์ไบเบิล** เป็นส่วนใหญ่

ซาตานใน**พระคัมภีร์ไบเบิล** ภาคพันธสัญญาเดิมมีความเป็นมาจากบทกวีภาษาอังกฤษสมัยเก่าที่ว่าด้วยเรื่องกำเนิดของโลกและมนุษย์ (*Genesis*)⁸ โดยกล่าวว่าก่อนที่พระเจ้าจะ

⁶ D.G. Hayter, *Biblical Studies: Satan* [Online] (2001). Available from: <http://www.concordant.org/expohtml/TheSpiritWorld/Satan.html> [2002, February 9]

⁷ Jeffrey Burton Russell, *The Prince of Darkness*, p. 111.

⁸ Ibid., p. 125.

สร้างโลกและมนุษย์ พระเจ้าได้สร้างทูตสวรรค์และเหล่าเทวดาก่อน พร้อมทั้งมอบอิสรภาพในการตัดสินใจให้กับทูตสวรรค์และเทวดาเหล่านั้น โดยหวังว่าเหล่าทูตสวรรค์และเทวดาจะใช้มันในทางที่ถูกและจงรักภักดีต่อพระเจ้า ซาตานเป็นหนึ่งในบรรดาทูตสวรรค์ที่พระเจ้าสร้างขึ้นมีชื่อว่า ลูซิเฟอร์ (Lucifer) ซึ่งลูซิเฟอร์เป็นทูตสวรรค์ที่มีลักษณะสง่างาม ใบหน้าหมดจด รูปร่างสมบูรณ์แบบ รัศมีที่เปล่งออกมาจากตัวของลูซิเฟอร์นั้นสว่างกว่าเทวดาองค์อื่นๆ และลูซิเฟอร์ก็มีสติปัญญาที่เลิศล้ำด้วย

Lucifer's face showed the same peace and happiness that was seen on the faces of all the angels and all around him. That the light was brighter and more beautiful... His forehead was high and wide, showing that he has great intelligence. ...Lucifer's body was perfect. He looked the same as King. A special light shone from Lucifer's face is not around the other angels⁹

การที่ลูซิเฟอร์เป็นเทวดาที่มีความสมบูรณ์แบบในทุกด้านทำให้ลูซิเฟอร์มีความเชื่อมั่นในความสง่างามและสติปัญญาที่ตัวเองมีเป็นอย่างมาก ความงามจากรูปร่างทั้งจากรัศมีที่เป็นแสงสว่างเรืองรองผนวกกับสติปัญญาอันล้ำเลิศนั้นมีมากพอที่จะทำให้ลูซิเฟอร์กลายเป็นเทวดาที่มีความเชื่อมั่นและหยิ่งทะนงตน นิสัยส่วนตัวในข้อนี้ของลูซิเฟอร์กลายเป็นผลร้ายต่อตัวเขา ลูซิเฟอร์เป็นเทวดาที่อวดดี ด้วยเหตุนี้ทำให้ลูซิเฟอร์“เลือก”ที่จะขบถ แทนที่จะสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้า ลูซิเฟอร์คิดจะตั้งตนเป็นพระเจ้าเสียเอง โดยการหาสมัครพรรคพวกมาเป็นแนวร่วมต่อต้านพระเจ้า และยึดครองอาณาจักรสวรรค์ เขาใช้ชีวิตพูดจาหวานล่อมิให้เทวดาทั้งหลายที่มีจิตใจไม่มั่นคงเลิกละสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าและหันมาเป็นพวกของตน การกระทำในครั้งนี้ทำให้พระเจ้าเนรเทศลูซิเฟอร์และเทวดาบริวารให้หล่นจากสวรรค์ และสูญเสียเกียรติของการเป็นเทวดา ลูซิเฟอร์จึงกลายมาเป็นซาตาน¹⁰

ซาตานซึ่งเคยมีอดีตเป็นถึงเทวดาผู้สูงศักดิ์และสวยงามอยู่บนสวรรค์เมื่อถูกลงโทษให้ตกลงมาอยู่ในนรกแห่งความมืดทำให้ซาตานทุกข์ทรมาน เขาไม่สามารถที่จะยอมรับชะตากรรมนั้นได้ ซาตานจึงสร้างอาณาจักรของตนเองในนรกและสถาปนาตัวเองเป็นเจ้าแห่งนรกด้วย

⁹ Ellen G. White, "The Falling of Lucifer" in *The Story of Redemption* [Online] (2002)

Available from: <http://www.preparingforeternity.com/sr/sr01.htm> [2002, February 9]

¹⁰ Jeffrey Burton Russell, *The Prince of Darkness*, p. 125.

ยิ่งไปกว่านั้น ซาตานยังต้องการที่จะแก้แค้นพระเจ้า ถึงแม้ว่าซาตานจะตระหนักดีว่าไม่สามารถที่จะ ทำทนายอำนาจที่ยิ่งใหญ่ของพระเจ้าได้โดยตรง แต่ซาตานก็พยายามคิดแผนการ โดยอ้อมเพื่อที่จะเอา ชนะพระเจ้า ขณะนั้นเองพระเจ้าได้สร้าง โลกและสวนเอเดนไว้เพื่อเป็นที่อยู่ของมนุษย์ ซาตาน ทราบว่าพระเจ้าทรงรักมนุษย์ เขาจึงคิดแผนการที่จะทำให้มนุษย์ทำให้พระเจ้าเสียพระทัย คือการทำให้ มนุษย์ไม่เชื่อฟังพระเจ้า เมื่อคิดได้ดังนั้นซาตานจึงกล่าวต่อหน้าที่ประชุมในนรกของเขาว่า เมื่อไม่สามารถสู้กับพระเจ้าอย่างซึ่งหน้าได้ก็จะต้องคิดหากลยุทธ์เพื่อมาทำร้ายพระเจ้าทางอ้อม

If we cannot attack directly, we can at least pervert these humans, turn them against their Lord, and bring them down here to hell to be our slaves. I shall rest more comfortably in my chains knowing that humans too have lost the kingdom of God¹¹

ความปรารถนาประการหนึ่งของซาตานก็คือ การได้เห็นวามมนุษย์ก็ต้องออกจาก อาณาจักรสวรรค์ของพระเจ้าเช่นเดียวกันกับที่ซาตานเคยประสบ ดังนั้นซาตานจึงใช้มนุษย์เป็น เครื่องมือโดยพยายามล่อลวงให้มนุษย์หลงผิด เมื่อตายไปก็จะตกนรกและกลายเป็นทาสของซาตาน ซาตานทำเช่นนี้เพื่อต้องการที่จะเยาะเย้ยพระเจ้าว่ามนุษย์ที่พระเจ้าสร้างขึ้นมาจากความรักนั้น สุดท้ายก็ต้องสูญเสียความสุขและตกจากสวรรค์เช่นเดียวกันกับซาตาน เชื่อมโยงกันกับเรื่องราวใน **พระคัมภีร์ไบเบิล** ตอนที่ซาตานแปลงร่างเป็นงูเพื่อไปล่อลวงอาดัมก่อนเป็นคนแรก โดยให้อาตัม กินผลไม้จากต้นไม้มที่พระเจ้าสั่งห้ามไว้ แต่อัดัมปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามคำชักชวนของซาตาน ซาตานจึงหันไปล่อลวงอีฟ โดยกล่าวว่าเธอจะช่วยให้อาตัมของเธอฉลาดขึ้นหากเธอกินผลไม้ ต้องห้าม อีฟทำตามที่ซาตานบอกและทันใดนั้นเธอก็รู้สึกได้ว่า เธอได้ซาบซึ้งกับความงามที่มีอยู่บน สวรรค์ เธอจึงชักชวนให้อาตัมลองกินดูบ้างและอาดัมก็กินด้วยและเมื่อเป็นเช่นนั้น ซาตานก็เสมือน ประสบความสำเร็จในแผนการขั้นต้นที่ต้องการจะทำให้มนุษย์ผิดคำสัญญาแก่พระเจ้า เรื่องราวของ ซาตานที่ล่อลวงอาดัมและอีฟปรากฏในบทกวีภาษาอังกฤษสมัยเก่าและได้รับการส่งต่อทางความคิด มาจนถูกนำมาบันทึกไว้ใน**พระคัมภีร์ไบเบิล** ภาคพันธสัญญาเดิม ฉบับปฐมกาล และในบทนี้ซาตาน ก็คืองูที่ล่อลวงอีฟ

ชื่อต่างๆของซาตาน

ด้วยเหตุที่ซาตานมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาและชื่อของซาตานก็ปรากฏอยู่ใน **พระคัมภีร์ไบเบิล** บ่อยครั้ง ดังนั้นการศึกษาซาตานในวรรณกรรมส่วนใหญ่จึงมักจะยึดที่มาจาก

¹¹ Ibid., p. 126.

ซาตานจาก *พระคัมภีร์ไบเบิล* ภาคพันธสัญญาเดิมและภาคพันธสัญญาใหม่และจากการสืบค้นทำให้พบว่าได้มีการทำการวิจัยซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชื่อของซาตานที่ได้รับการเอ่ยถึงใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* เฉพาะในภาคพันธสัญญาใหม่แล้วพบว่าชื่อของซาตานที่ได้รับการเอ่ยถึงมากที่สุดคือ “ซาตาน” และ “ปีศาจ” (The Devil)

Satan (Job 1:6-12; Job 2:1-7; Zechariah 3:1-2; Matthew 4:10; Matthew 12:26; Matthew 16:23; Mark 1:13; Mark 3:23, 26; Mark 4:15; Mark 8:33; Luke 10:18; Luke 11:18; Luke 13:16; Luke 22:3, 31; John 13:27; Acts 5:3; Acts 26:18; Romans 16:20; 1 Corinthians 5:5; 1 Corinthians 7:5; 2 Corinthians 2:11; 2 Corinthians 11:14; 2 Corinthians 12:7; 1 Thessalonians 2:18; 2 Thessalonians 2:9; 1 Timothy 2:20; 1 Timothy 5:15; Revelation 2:9, 13,24; Revelation 3:9; Revelation 12:9; Revelation 20:2, 7)¹²

The Devil (Matthew 4:1, 5, 8, 11; Matthew 13:39; Matthew 25:41; Luke 4:2-3, 5, 9, 13; Luke 8:44; John 13:2; Acts 10:38; Acts 13:10; Ephesians 4:27; Ephesians 6:11; 1 Timothy 3:6-7; 2 Timothy 2:26; Hebrews 2:14; James 3:15; James 4:7; 1 Peter 5:8; 1 John 3:8, 10; Jude 9; Revelation 2:10; Revelation 12:9, 12; Revelation 20:2, 10)¹³

การตรวจนับชื่อของซาตานและปีศาจจากการวิจัยเป็นข้อยืนยันให้เราเห็นว่าในตอนแรกคำว่าซาตานและปีศาจเป็นคำที่ใช้เพื่อหมายถึงตัวละครตัวเดียวกัน ซาตานคือเจ้าแห่งปีศาจเพียงแต่ระยะหลังคำว่าปีศาจกลายเป็นคำที่ใช้กล่าวถึงกลุ่มหรือประเภทของภูตผีอื่นๆที่ไม่ใช่ซาตานด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ การที่กล่าวว่าซาตานคือเจ้าแห่งปีศาจก็โดยการสังเกตจากการใช้พยัญชนะภาษาอังกฤษตัวพิมพ์ใหญ่ขึ้นต้นคำว่า Devil ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกันกับการเขียนขึ้นต้นคำว่า God ด้วยอักษรภาษาอังกฤษตัวพิมพ์ใหญ่ ทั้งนี้เพื่อแสดงว่าหมายถึงพระเจ้าสูงสุดเพียงหนึ่งเดียว ฉะนั้น Devil ที่หมายถึงซาตานในที่นี้ก็จะหมายถึงปีศาจที่มีอำนาจสูงสุดเพียงหนึ่งเดียวเช่นกัน

¹² Kimberly B. Southall, “His Many Names” in *Satan: A Biblical Profile* [Online] (2000)

Available from: <http://www.bright.net/~1wayonly/satanprofile.html> [2002, February 9]

¹³ Ibid.

จากการศึกษาวรรณกรรมที่ซาตานเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องตัวอย่างเช่น *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* และ *พาราไดซ์ ลอสต์* ทำให้สังเกตได้ว่านอกจากชื่อซาตานและปีศาจแล้ว ซาตานยังได้รับการขนานนามด้วยฉายาต่างๆอีก ตัวอย่างเช่น “The Tempter” “The Prince of Darkness” “Lord of Flies” และ “The Fallen Angel of Light” การที่ซาตานมีชื่อเป็นจำนวนมากก็เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงตัวตนของซาตานเช่นกัน ชื่อจำนวนมากที่เปลี่ยนไปได้เรื่อยๆตามบทบาทและตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปเป็นสิ่งที่แสดงนัยของความไม่มั่นคงแน่นอน กลับกลอกและ ปลิ้นปล้อน บทบาทของซาตานใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ที่พบโดยส่วนใหญ่ก็สามารถที่จะเป็นข้อพิสูจน์ให้เราเห็นว่าซาตานเป็นตัวละครที่กลับกลอกและปลิ้นปล้อนเช่นนั้นจริง และอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้เห็นนิสัยของซาตานในข้อนี้ชัดเจนก็คือ ความสามารถที่จะล่อลวงมนุษย์ให้ทำบาปด้วยการเข้าไปครอบงำจิตใจ และร่างกายของมนุษย์¹⁴

การปรากฏตัวของซาตาน

ซาตานถูกกำหนดให้เป็นตัวละครที่มีรูปร่างภายนอกน่าเกลียดน่ากลัวเพื่อเป็นการสะท้อนถึงสิ่งชั่วร้ายที่มีอยู่ภายในความคิดและจิตใจ ทั้งนี้คำวิจารณ์ลักษณะรูปร่างของซาตานในหนังสือ *The Prince of Darkness* ตอนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่าซาตานมักจะมีร่างกายบางส่วนที่เป็นสัตว์ เช่น มีเขา ปีกและกีบเท้า¹⁵ การมีอวัยวะแบบเดียวกับสัตว์แต่มีรูปร่างเป็นมนุษย์ทำให้ซาตานเป็นตัวละครที่มีลักษณะกึ่งสัตว์กึ่งมนุษย์¹⁶ และการที่ซาตานมีรูปร่างกึ่งสัตว์กึ่งมนุษย์ก็เป็นสัญลักษณ์ที่อธิบายให้เห็นถึงความครึ่งๆกลางๆในชีวิต ไม่มีแงใดในตัวของเขาที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง ในตัวของซาตานมีพื้นฐานของทั้งสองสิ่งซึ่งก็คือส่วนผสมระหว่างสันดานดิบของสัตว์และจริยธรรมของมนุษย์ เพียงแต่ซาตานได้เลือกที่จะปล่อยให้ส่วนที่เป็นอารมณ์ครอบงำจิตใจ ซาตานจึงเป็นตัวละครที่ต้องเดินอยู่ในเส้นทางมรณะ ดังนั้นภาพที่ปรากฏออกมาให้เห็นจึงเป็นสัตว์ร้ายมากกว่าที่จะเป็นมนุษย์

The Devil's horns therefore symbolize his princely power, but they also carry a powerful negative connection. ...Horns derived additional symbolic power from their connection with the phallus and with the procreative power of bull animals. ...Horn's bring to mind the

¹⁴ “Myths, Misunderstandings and Misrepresentations associated with Old Testament Descriptions of The Devil, Satan and Lucifer” in *The Devil's Biography* [Online] (2001) Available from: <http://www.home.earthlink.net/~robwir/devbio.html> [2002, February 9]

¹⁵ Jeffrey Burton Russell, *The Prince of Darkness*, p. 11.

¹⁶ C. S. Lewis, *A Preface to Paradise Lost : being the Ballard Matthews lectures delivered at University College, North Wales, 1941* (London : Oxford University Press, 1967), p. 19.

danger of wild beasts and the bull that gores; they suggest the mysterious, frightening otherness of animals; and their association with the moon recalls not only fertility but also night, darkness, and death.¹⁷

นอกจากนี้ การที่ชาตานมักจะมีเขาสองข้างบนศีรษะและเขาของชาตานก็สามารถตีความได้ว่าเป็นสัญลักษณ์แทนเขาของสัตว์เช่นวัวกระทิงที่ดุร้าย เขาของสัตว์ทำให้นึกถึงอันตรายของสัตว์ป่าที่มีเขาโง่งเพื่อเอาไว้ต่อสู้ ดังนั้นพลังดังกล่าวจึงเป็นพลังอำนาจที่แสดงให้เห็นถึงความรุนแรงในด้านลบ สามารถจะตีความในเชิงสัญลักษณ์ได้ว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสูญเสียและความตายและลักษณะที่แฝงไว้ซึ่งท่าทีของสัตว์ป่าทำให้ตีความต่อไปได้อีกว่าชาตานมีสัญชาตญาณดิบของสัตว์ที่ใช้ในการล่าเหยื่อซึ่งเหยื่อของตัวละครชาตานในที่นี้ก็คือมนุษย์ที่หลงผิด มนุษย์ที่ไม่สามารถต้านทานต่อกิเลสตัณหาและความใคร่ของตนเองทำให้ต้องตกอยู่ในบ่วงหรือกับดักของชาตาน

ลักษณะที่เหมือนกับสัตว์ของชาตานนอกจากเขาก็คือชาตานมักจะมีปีกและกีบเท้า เช่นเดียวกับสัตว์ และสามารถอธิบายได้เช่นเดียวกันว่าเป็นส่วนประกอบที่แสดงให้เห็นถึงความดุร้ายราวกับสัตว์ป่า ในวรรณกรรมบางเรื่องก็มีการนำเอาลักษณะเดิมของชาตานในส่วนนี้มาใช้บรรยายตัวละครด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น *เดอะ ดิไวน์ คอมเมดี้* ชาตานในนรกขุมสุดท้ายมีปีกขนาดใหญ่ที่กระพืออยู่ตลอดเวลา การที่ชาตานมีปีกก็เนื่องมาจากเรื่องราวของชาตานที่เคยได้รับการบันทึกลงไว้ใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ซึ่งกล่าวว่าชาตานจะต้องมีปีกเอาไว้บินไปมาระหว่างนรก โลกมนุษย์ และสวรรค์¹⁸ ส่วนชาตานในเรื่อง *เฟาสต์* ก็ได้รับการบรรยายว่าชอนกีบเท้าของตัวเองเอาไว้ด้วยการสวมรองเท้าอย่างผู้ดี

นอกจากรูปร่างของชาตานที่สะท้อนให้เห็นความชั่วร้ายแล้วยังมีลักษณะอื่นๆที่มากับชาตานเพื่อแสดงความเกี่ยวพันกับความชั่วร้ายด้วย เช่นเรื่องของสี ซึ่งมักจะใช้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในฉาก และสิ่งที่ใช้ประกอบฉากที่ต้องการนำเสนอชาตาน เช่น ยานพาหนะและเสื้อผ้าของตัวละครก็มักจะได้รับการบรรยายโดยใช้สีที่เป็นโทนมืด

Blackness and darkness are almost always associated with evil, in opposition to the whiteness and light associated with good¹⁹

¹⁷ Jeffrey Burton Russell, *The Prince of Darkness*, pp.11-12.

¹⁸ *The Holy Bible : containing The Old and New Testaments The Revised Berkeley Version in Modern English*, N.P. : The Gideons International, 1974, p. 404.

¹⁹ Jeffrey Burton Russell, *The Prince of Darkness*, p.10.

สีที่เป็นสัญลักษณ์ประจำตัวของซาตานคือสีดำและสีที่อยู่ในโทนดำ เนื่องจากความมืดเป็นสัญลักษณ์แทนความชั่วร้ายที่หมายถึงความถึงความตาย ความว่างเปล่า ความคลุมเครือและความน่าสะพรึงกลัว ดังนั้นซาตานจึงมักจะมาพร้อมกับสีที่อยู่ใน โทนนี้ สังกัดได้จากเครื่องแต่งกาย ยานพาหนะและบรรยากาศของฉากรอบตัว นอกจากการใช้สีดำ แล้วเรายังพบมีการใช้สีอื่นๆกับซาตานในวรรณกรรมตะวันตกด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น สีแดงและ สีขาวเพราะสีแดงเป็นสีที่แทนความร้อนแรง

The red glow of hell fire, together with the red tint of land scorched by fire and with the color of blood, led to the association of the Devil with the color red²⁰

ความร้อนแรงของสีแดงเป็นเช่นเดียวกับเปลวไฟที่อยู่ในนรกและสีแดงเป็น สีเดียวกันกับเลือด อารมณ์ที่ได้จากสีแดงสามารถที่จะแทนความหมายของความรุนแรงในแง่ของ ความเจ็บปวดทุกข์ทรมานและความตาย ส่วนสีขาวซึ่งเป็นสีที่น่าจะใช้แทนความบริสุทธิ์สะอาด ปราศจากความมัวหมองก็เป็นที่น่าสังเกตว่าถูกนำมาใช้กับซาตานในบางโอกาสด้วยเช่นกัน ทั้งนี้สามารถจะอธิบายได้ว่าจะใช้ก็ต่อเมื่อต้องการที่จะอำพรางตัวตนของซาตานด้วยสิ่งตรงข้าม หรือมีเช่นนั้นก็ต้องการนำความตรงข้ามที่ได้จากสีมาใช้เพื่อเป็นการเสียดสีสิ่งที่ซาตานไม่ได้เป็น

นอกจากการใช้สัญลักษณ์ในเรื่องสีแล้ว ซาตานมีการอำพรางตัวด้วยการแปลงร่างเป็นสัตว์อีกด้วย ซาตานไม่เพียงแต่ปรากฏตัวในรูปร่างกึ่งสัตว์กึ่งมนุษย์เท่านั้น แต่ในบางครั้งซาตานจะแปลงร่างเป็นสัตว์ ชนิดอื่นๆไปเลย เช่น ซาตานใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ภาคพันธสัญญาเดิม ฉบับปฐมกาล 2: 21 ตอน มนุษย์ไม่เชื่อฟัง พระเจ้า²¹ ซาตานแปลงร่างเป็นงูเพื่อล่อให้อัฟกินผลไม้จากต้นไม้ที่พระเจ้าห้ามไว้ ชนิดของสัตว์ที่ซาตานเลือกที่จะแปลงตัวเป็นก็สามารถที่จะใช้อธิบายถึงความคิดและจิตใจของซาตานในตอนนั้นได้ด้วย ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ ซาตานเลือกที่จะแปลงเป็นงูก็เพื่อหวังล่อให้อัฟกินทำผิด เมื่อพิจารณาลักษณะของงูจะพบว่าในบรรดาสัตว์ที่ พระเจ้า สร้างขึ้นมาทั้งหมด งูเป็นสัตว์ที่มีพิษร้ายกาจ ลิ่นของงูเป็นสองแฉกและการเคลื่อนไหวของงูก็ คด เลี้ยวทำให้ยากที่จะจับทิศทางได้ ดังนั้นบุคลิกของซาตานที่แปลงร่างเป็นงูจึงเต็มไปด้วยอันตราย มีความเจ้าเล่ห์

²⁰ Ibid.

²¹ *The Holy Bible : containing The Old and New Testaments The Revised Berkeley Version in Modern English*, p. 2.

และกลับกลอก สามารถที่จะล่อลวงให้หลงเชื่อได้ด้วยการพูดจาเล่นลิ้น ซาดานในร่างของหญิงแสดงนัยของความไม่น่าไว้วางใจ

ที่อยู่ของซาดาน

สถานที่ที่เป็นอาณาจักรของซาดานก็คือนรก ลักษณะของนรกซึ่งเป็นที่อยู่ของซาดานก็ได้รับการกล่าวถึงในวรรณกรรมตะวันตกหลายเรื่องด้วยกัน ตัวอย่างเช่น *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* และ *พาราไดซ์ ลอสต์*

นรกใน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* มีลักษณะเป็นรูปกรวยมีอยู่ 9 ขุมและแบ่งออกเป็นสองส่วนใหญ่ๆตามความหนักเบาของบาปที่กระทำ คือส่วนแรกเป็นสถานที่ลงโทษผู้ที่ทำผิดบาปทางกาย ได้แก่ นรกตั้งแต่ขุมที่ 1-5 อันเป็นสถานที่ลงโทษผู้ที่ไม่สามารถยับยั้งความปรารถนาของตนไว้ในขอบเขตได้ ส่งผลร้ายต่อตัวเอง เป็นบาปแต่ไม่ร้ายแรงมาก ต่อมานรกในส่วนที่สองเป็นสถานที่ลงโทษผู้ที่ทำบาปหนัก ได้แก่ การขี้ฉ้อ หลอกลวง และการทรยศ เหล่านี้ถือเป็นผลร้ายต่อผู้อื่น นรกส่วนนี้คือนรกตั้งแต่ขุมที่ 6-9 ซาดานอยู่ในนรกขุมที่ 9 ตอนปลายของกรวยในส่วนที่เป็นกึ่งกลางของโลกและทำหน้าที่เป็นเจ้าแห่งนรกภูมิ

ต้นเตเริ่มต้นเดินทางผ่านนรกในส่วนที่เป็นบาปสถานเบา เมื่อยังเดินเข้ามาในนรกลึกมากขึ้นเท่าไรก็จะยิ่งพบกับนรกที่มีไว้สำหรับผู้กระทำบาปรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ เวอร์จิสนำต้นเตเดินทางผ่านนรกที่ปากประตูนรกต้นเตได้พบกับวิญญาณของพวกจีซลาดตาขาว ต่อมาเมื่อข้ามแม่น้ำอาครอน ต้นเตถึงนรกขุมแรกซึ่งเป็นสถานที่ของผู้ที่ไม่มีโอกาสได้รับศีลล้างบาป ได้แก่ ผู้ที่เกิดก่อนคริสตกาลและเสียชีวิตก่อนพิธีรับศีลล้างบาป ชาวคริสเตียนเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีบาปติดตัวจากบรรพบุรุษคือตั้งแต่สมัยอาดัมและอีฟซึ่งเป็นผลมาจากเมื่อครั้งที่ซาดานหรือล่อลวงให้อีฟและอาดัมผิดคำสั่งสัญญาที่มีต่อพระเจ้าได้สำเร็จ ทำให้มนุษย์ทุกคนที่เกิดจากอาดัมและอีฟมีบาปติดตัวที่เรียกว่าบาปกำเนิด ฉะนั้นการทำพิธีล้างบาปเมื่อเกิดมาแล้ว จึงเป็นการทำให้บริสุทธิ์จากบาปกำเนิดและเป็นเครื่องหมายของการยอมรับเป็นคริสต์ศาสนิกชน ต่อมาในนรกขุมที่ 2 เป็นนรกที่ใช้ลงโทษผู้ที่ทำบาปในทางกาม เป็นการผิดต่อคำสั่งสัญญาที่มีให้ต่อพระเจ้าเมื่อครั้งที่ปฏิญาณตนต่อหน้าพระองค์ในวันที่แต่งงานว่าจะซื่อสัตย์ต่อสามีและภรรยาของตน ผู้ที่ทำผิดเมื่อตายไปจะถูกลงโทษด้วยการโดนพายุพัดให้ล่องลอยไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เนื่องจากบาปที่ปล่อยตัวปล่อยใจให้ล่องไปตามค้นหาโดยไม่คำนึงถึงพระเจ้า นรกขุมที่ 3 ลงโทษเรื่องความตะกละ ผู้ที่ทำผิดจะต้องถูกลงโทษด้วยการถูกลูกเห็บและหิมะสกปรกตกซัดใส่ตัวตลอดเวลาจนต้องนอนระเนระนาดทับกันเป็นโคลนเน่าๆให้สมกับที่เป็นผู้ใฝ่ต่ำ ส่วนนรกขุมที่ 4 มีไว้ลงโทษผู้ที่ทำผิดบาปเรื่องความตระหนี่และความสุรุษร้ายซึ่งเกิดจากความอ่อนแอต่อความปรารถนาทางจิตใจ การยึดถือว่าสมบัติเป็นของ

คนและไม่คิดแบ่งปันให้กับใครนั้นเป็นบาปเพราะสมบัติทุกอย่างเป็นของพระเจ้า ผู้ที่ตกอยู่ในนรกขุมนี้จึงถูกลงโทษให้หน้าตาบิดเบี้ยว จำไม่ได้ว่าใครเป็นใครเพราะความตระหนี่และความสุรุษสุร่าย เป็นการดับแสงสว่างทางปัญญาของตน ต่อมาในนรกขุมที่ 5 ค้นเจอเห็นผู้คนที่เคยปล่อยให้ความโกรธเข้ามาครอบงำจิตใจถูกลงโทษเพราะความโกรธเป็นการปฏิเสธแสงสว่างทางปัญญาที่พระเจ้าประทานมาให้ ผู้ที่ทำผิดบาปในเรื่องความโกรธจะต้องถูกลงโทษด้วยการปล่อยให้ชกต่อยกันในน้ำโคลนเดือดอย่างไม่รู้จักจบสิ้นและผู้ที่มักจะทำหน้าบึ้งตึงใส่ผู้อื่นเสมอเมื่อครั้งที่มิชีวิตอยู่ก็จะต้องถูกลงโทษให้บ่นพึมพำอยู่ใต้น้ำโคลนเดือดนั้นอย่างไม่มีวันสิ้นสุด

จนมาถึงนรกขุมที่ 6 ซึ่งเริ่มเป็นเขตของนรกส่วนที่เป็นบาปหนัก นรกส่วนนี้ใช้กักกันและลงโทษผู้ที่ปฏิเสธแนวทางของพระเจ้าหรือพวกนอกรีต รวมไปถึงผู้ที่เชื่อว่าวิญญาณไม่มีจริงและไม่เชื่อเรื่องชีวิตหลังความตาย บุคคลเหล่านี้เมื่อตายไปจะตกอยู่ในนรกขุมที่ 6 และถูกลงโทษให้มีเปลวไฟพวยพุ่งขึ้นมาจากหลุมฝังศพทำให้ไม่สามารถนอนตายตาหลับได้อย่างเป็นสุข นรกขุมที่ 7 เป็นการลงโทษผู้ที่การกระทำรุนแรงต่อพระเจ้า ตนเองและเพื่อนมนุษย์ การกระทำรุนแรงต่อเพื่อนมนุษย์เป็นเจตนามุ่งร้ายที่ผิดหลักบัญญัติเรื่องความรักระหว่างเพื่อนมนุษย์เท่ากับเป็นผู้ที่กระหายเลือด ฉะนั้นเมื่อตายไปจะได้รับการลงโทษด้วยการปล่อยให้จมอยู่ในแม่น้ำเลือดและให้สัตว์ประหลาดครึ่งตัวส่วนล่างเป็นม้าส่วนบนเป็นคนคอยยิงธนูใส่ตลอดเวลา ส่วนการกระทำรุนแรงต่อตนเองเช่น การฆ่าตัวตายและการล้างผลาญทรัพย์สินสมบัติ ผู้ที่ฆ่าตัวตายจะถูกกักขังในป่าต้นไม้มีพิษและมีนกฮาร์พิคอยจิกกิ่งก้านให้กุดและงอกขึ้นมาใหม่ทุกวัน เนื่องจากการฆ่าตัวตายเป็นการตัดสติใจแยกต่างออกจากวิญญาณอย่างผิดหลักธรรมชาติ ส่วนผู้ที่ผลาญทรัพย์สินจะต้องถูกสุนัขล่าเนื้อฉีกร่างออกเป็นชิ้นๆ เพราะการใช้เงินที่ฟุ่มเฟือยเหมือนกับฉีกกระดูกเล่น สุดท้ายคือการกระทำรุนแรงต่อพระเจ้าซึ่งเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ เช่น การรักร่วมเพศ การบูชาตรีศอกเบี้ย เหล่านี้เป็นต้นจะต้องถูกลงโทษด้วยฝนเพลิงที่ตกกระหน่ำลงมาและถูกปล่อยให้วิ่งบนพื้นทรายที่ร้อนระอุโดยถูกฝนเพลิงซัดกระหน่ำไปตลอดทาง ต่อมาในนรกขุมที่ 8 การคิดคดและความไม่ซื่อสัตย์เป็นการทำลายสายใยแห่งความรักของชาวคริสเตียน เนื่องจากว่าศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่ดำรงอยู่ได้ด้วยความรัก การทำลายสิ่งที่ยึดโยงคนหมู่มากให้รวมจิตใจกันได้เป็นบาปหนัก ฉะนั้นผู้ที่กระทำผิดจะถูกลงโทษให้ตกลงไปในหุบเหวขนาดใหญ่ทั้งสิบเหวแยกตามประเภทของความคิดที่ไม่ซื่อสัตย์และส่วนที่มีเป็นบาปรุนแรงที่สุดก็คือที่จุดสิ้นสุดของนรก อันเป็นนรกขุมที่กล่าวถึงชาตาน ขณะที่ค้นเต้าเข้าไปในนรกตอนปลาย เราจะเห็นได้ว่าภาพนรกในส่วนนี้ได้รับการบรรยายว่าเป็นนรกที่หนาวเย็น มีด และเต็มไปด้วย หมอกหนา

Just as, when nights falls on our hemisphere
 or when a heavy fog is blowing thick,
 a windmill seems to wheel when seen far off,
 so then I seemed to see that sort of structure.
 And next, because the wind was strong, I shrank
 behind my guide; there was no other shelter.²²

ก่อนที่จะเห็นตัวของซาตาน ดันเตบรรยายว่าความรู้สึกเมื่อเข้าไปถึงนรกส่วนนี้ว่าเหมือนยามค่ำคืนซึ่งมีหมอกลงหนามาก ดันเตมองเห็นเงาต่างๆของวัตถุขนาดใหญ่ที่เป็นต้นกำเนิดของแรงลมมหาศาลในระยะไกล แม้บรรยายการรอบข้างจะมีดสนิท แต่ดันเตก็พอจะคะเนจากแรงลมที่พัดมาปะทะร่างกายของเขาได้ว่า ต้องเป็นสิ่งที่มึลลักษณะเหมือนกับกังหันลมขนาดยักษ์ เนื่องจากความแรงของลมที่พัดมานั้นมีมาก จนดันเตต้องยึดเอาเวอร์จิลไว้เป็นที่กำบัง

เมื่อเดินเข้าไปใกล้ ก็ยังทำให้ดันเตรู้สึกกลัว เนื่องจากเขาพบว่าบริเวณที่เขายืนนั้นอยู่ภายใต้เงาขนาดใหญ่ที่มีดสนิทท่ามกลางความหนาวเย็นและมีวิญญาณของผู้ที่ตกอยู่ในนรกขุมนี้เรียงซ้อนทับกันเป็นจำนวนมาก บางพวกก็นอนราบขนานกับพื้น บางพวกก็เหยียดตัวตั้งตรง หรือไม่ก็กลับหัวกลับหาง ทับถมเหยียบหัวกันบ้าง บางพวกก็ดวงจอนต้องเอาหน้าไปแตะกับเท้าของอีกคนก็มี

นรกใน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* ทำหน้าที่เป็นเสมือนที่คุมขังซาตานเอาไว้ เนื่องจากซาตานถูกฝังไว้ในดินครึ่งตัว และมีน้ำแข็งเกาะยึดตัวเอาไว้เสมือนเป็นเครื่องพันธนาการ เหตุที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากความคิดที่สืบทอดมาจากตำนานที่ว่า ซาตานคือเทวดาที่ทรยศและถูกเหวี่ยงลงมาจากสวรรค์ ตัวของซาตานต้องจมลงไปในพื้นที่ครึ่งหนึ่งเนื่องจากความรุนแรงของการถูกจับโยนลงมาและการกระทำของซาตานที่ทรยศต่อพระเจ้านั้นเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจจนแม้แต่พื้นดินก็ไม่อยากจะสัมผัส ดังนั้นพื้นดินจึงพากันถอยร่นและยุบตัวเพื่อที่จะหนีจากการสัมผัสตัวซาตาน แต่สุดท้ายเมื่อถึงจุดกึ่งกลางของโลกแล้วพื้นดินก็ไม่สามารถจะหนีไปได้อีกทำให้ซาตานที่ร่วงหล่นลงมาต้องตกอยู่ที่ตำแหน่งกึ่งกลางของโลกและส่วนที่พื้นดินยุบตัวหนีซาตานนั้นก็กลายเป็นนรกทั้งหมด

---

²² Dante Alighieri, *The Divine Comedy*, translated by Allen Mandelbaum ; with an introduction by Eugenio Montale and notes by Peter Armour (London : D. Campbell Publishers, 1995), p. 209.

นรกซึ่งเป็นที่อยู่ของซาตานที่ปรากฏในเรื่อง *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* มีรากฐานทางความคิดจากเรื่องราวใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ตอนที่ซาตานเป็นงูใหญ่ซึ่งถูกโยนลงมาจากสวรรค์โดยทูตสวรรค์มีคาเอล (วิวรณ์ 12: 11)²³ การตกจากสวรรค์ครั้งนี้ทำให้ซาตานไม่สามารถจะกลับไปบนสวรรค์ได้อีกเลย ดังนั้นคำนานาส่วนที่ซาตานตกจากสวรรค์มาผนวกกับจินตนาการและการสร้างภาพ ดันแต่ต้องการจะแสดงให้เห็นว่านรกของซาตานเป็นสถานที่ที่ห่างไกลจากความรักจากพระเจ้า ความรักของพระเจ้าเปรียบเสมือนดวงไฟที่ให้ความอบอุ่นและส่องสว่างท่ามกลางความหนาวเย็น ดังนั้นนรกใน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* อันห่างไกลจากความรักของพระเจ้าจึงเป็นนรกที่มีความโหดร้ายเนื่องจากความมืดมนและหนาวเย็น เมื่อซาตานอยู่ในนรกจึงเท่ากับเป็นการจองจำขั้นสูงสุด ความผิดของซาตานอันเป็นเหตุให้ตกอยู่ในนรก ไม่ใช่เพียงแค่ซาตานไม่มอบความรักให้แก่ใคร แต่เป็นเพราะซาตานทรยศต่อความรักที่พระเจ้ามอบให้ ถือเป็นความผิดที่รุนแรงมากที่สุด

สำหรับนรกใน *พาราไดซ์ ลอสต์* ซึ่งเป็นที่อยู่ของซาตาน มีต้นค้อนข้างได้รับอิทธิพลมาจากนรกของดันเตที่ว่านรกอยู่ตรงศูนย์กลางของโลก ซาตานใน *พาราไดซ์ ลอสต์* เคยเป็นเทวดาลูซิเฟอร์ที่ขบถต่อพระเจ้าและต่อสู้กับเทวดามีคาเอลจนถูกเทวดามีคาเอลจับเหวี่ยงลงมาจากสวรรค์ตกลงมายังนรก ในที่นี้นรกคือสถานที่ที่แห่งหายนะอันไม่มีที่สิ้นสุด

...Him the Almighty Power

Hurled headlong flaming from the ethereal sky,

With hideous ruin and combustion down

To bottomless perdition, there to dwell

In adamant chains and penal fire,

Who durst defy the Omnipotent to arms.²⁴

ด้วยเหตุที่ซาตานถูกขับไล่ออกจากสวรรค์ด้วยข้อหาขบถ ทำทนายอำนาจของพระเจ้า นรกจึงกลายเป็นทั้งที่อยู่ ที่ลงโทษและที่คุมขังของซาตานอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

²³ *The Holy Bible : containing The Old and New Testaments The Revised Berkeley Version in Modern English*, pp. 491-492.

²⁴ John Milton, *Paradise Lost* (London: Penguin Books, 1996), p. 8.

..., Here thir Prison ordained
 In utter darkness, and thir portion set
 As far remov'd from God and light of Heav'n
 As from the Centre thrice to th'utmost Pole.²⁵

มิลตันได้บรรยายลักษณะของนรกใน *พาราไดซ์ ลอสต์* เอาไว้ว่าเป็นเสมือนคุกที่กว้างไกลไม่สิ้นสุดและปกคลุมด้วยความมืดดำอย่างไม่มีขอบเขตสำหรับชาตาน นรกมีความตรงกันข้ามกับสวรรค์อันงดงามที่ลูซิเฟอร์เคยใช้ชีวิตอยู่เช่นเดียวกันกับในเรื่อง *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* นรกใน *พาราไดซ์ ลอสต์* ก็ทำหน้าที่เป็นสถานที่พินาศการชาตานและเหล่าเทวดาที่คิดทรยศต่อพระเจ้า นอกจากนี้ นรกยังเป็นสัญลักษณ์ของความสิ้นหวังที่จะกลับไปได้ไปมีความสุขบนสวรรค์และแสดงให้เห็นความอัปยศที่ชาตานและบริวารได้รับ

The dismal situation waste and wild;
 A dungeon horrible, on all sides round,
 As one great furnace flamed, yet from those flames
 No light, but rather darkness visible
 Served only to discover sights of woe,
 Regions of sorrow, doleful shades, where peace
 And rest can never dwell, hope never comes
 That comes to all, but torture without end²⁶

ในเรื่อง *พาราไดซ์ ลอสต์* ชาตานสถาปนานรกเป็นอาณาจักร ตั้งชื่อว่าแพนเดโมเนียม (Pandemonium) ชาตานและเหล่าเทวดาผู้ทรยศต่อพระเจ้ากำหนดให้แพนเดโมเนียมเป็นที่บัญชาการการวางแผนแก้แค้นพระเจ้า แต่แท้ที่จริงแล้วแพนเดโมเนียมคือสถานที่ที่จองจำและลงโทษชาตานและพวกอย่างไม่มีวันสิ้นสุด คำบรรยายที่เกี่ยวกับนรกนั้นจะเป็นถ้อยคำที่แสดงให้เห็นว่าสถานที่นั้นหดหู่ สิ้นหวัง และเป็นสถานที่แห่งการลงโทษ

²⁵ Ibid., pp. 8-9.

²⁶ Ibid.

แม้ว่าการนำเสนอพระกรใน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* กับ *พาราไดซ์ ลอสต์* จะไม่เหมือนกัน พระกรใน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* นั้นมีด้วยกันหลายส่วนและพระกรซึ่งเป็นที่คุ้มกันของซาตานก็ถูกแบ่งออกมาเป็นเพียงส่วนหนึ่งในหลายส่วนนั้น ในขณะที่พระกรใน *พาราไดซ์ ลอสต์* ไม่อาจจะประมาณความกว้างใหญ่และแบ่งแยกออกมาเป็นส่วนๆ ได้ ซาตานเป็นเจ้าแห่งพระกรที่เว้งว่างไม่มีที่สิ้นสุด อย่างไรก็ตาม พระกรใน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* กับใน *พาราไดซ์ ลอสต์* ก็เป็นสถานที่ที่มีจุดประสงค์ในการนำเสนออย่างเดียวกันคือเป็นที่ที่ซาตานถูกลงโทษเพราะความผิดที่ทรยศต่อพระเจ้า

2.1.2 มาร

มารหรือพญามารตามแนวคิดของพุทธศาสนาและที่ปรากฏในฐานะที่เป็นตัวละครในวรรณกรรมไทย จัดเป็นตัวละครปีศาจเช่นเดียวกับซาตานและลักษณะบางส่วนของซาตานก็คล้ายคลึงกับซาตาน ทั้งนี้เนื่องจากจุดประสงค์ที่นำตัวละครมาใช้มีแนวคิดเดียวกัน นั่นก็คือต้องการให้เป็นตัวแทนความชั่วร้ายที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับศาสนาในศาสนานั้นๆ ความเกี่ยวพันกับความคิดทางศาสนาทำให้เรื่องราวของมารได้รับการกล่าวถึงในวรรณกรรมพุทธศาสนาที่เป็นเรื่องเล่าและ วรรณคดีไทยทั่วไป

2.1.2.1 ความหมายของมาร

สำหรับมารที่มีการกล่าวถึงในคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนานั้นมีต้นกำเนิดอันยาวนานมาตั้งแต่สมัยพระเวท²⁷ โดยแต่เดิมนั้นมารมีความหมายว่าความตายเพียงอย่างเดียว มารคือความชั่วร้ายที่หยุดยั้งการมีชีวิตต่อมาศาสนาพราหมณ์ได้นำความหมายของมารหรือความตาย มาสร้างเป็นบุคลลในเทพนิยาย คือ เทพเจ้าแห่งความชั่วร้าย²⁸ มารจึงหมายถึงผู้ที่ทำให้ตาย ผู้ที่ทำให้ตายในที่นี้หมายถึงผู้ที่ขัดขวางการมีชีวิตเพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีงาม ดังนั้นความตายที่มารเป็นตัวแทนนั้นจึงหมายถึงอุปสรรคในการประกอบกรรมดีและจากการที่พุทธศาสนาได้รับอิทธิพลทาง ความคิดมาจากศาสนาพราหมณ์ คตินิยมเรื่องมารคือเทพเจ้าแห่งความชั่วร้ายหรือผู้ที่ทำให้ตายจึงตกทอดมาสู่ความคิดของคนไทยด้วยเช่นกัน

ตามหลักแล้วมารในพุทธศาสนานั้นเป็นนามธรรมคือไม่มีตัวตน โดยรวมแล้วมารก็คือกิเลสหรือสิ่งที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ที่คอยสะกดกั้นไม่ให้พ้นจากความทุกข์ ดังนั้นมารจึงเป็น ตัวอุปสรรค ยิ่งไปกว่านั้น ได้มีความพยายามที่จะจำแนกมารออกเป็นแต่ละประเภท แต่ในตำราแต่ละเล่มก็มีการแบ่งลักษณะของมารออกเป็นประเภทในแบบที่ต่างกัน

²⁷ วิจิต แก้วจินดา, “เทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาท,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 9.

²⁸ เค. เอ็น. ชยติลลเก, *ความคิดทางจริยศาสตร์ของพุทธศาสนา*, แปลและเรียบเรียงโดย สุชาวี พลอยชุม, (กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, [25--]), หน้า 36.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงนิพนธ์ไว้ใน *ธรรมวิภาค*²⁹ เรื่องเกี่ยวกับการแบ่งประเภทของมารไว้ในตอนหนึ่งพอสรุปได้ว่า มารแบ่งเป็น 5 ประเภทได้แก่ มารคือภาวะแห่งทุกข์ที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่เกิดไปจนตาย มารคือความชั่วทางศีลธรรม มารคือความตาย มารคือตัวกระตุ้นสิ่งเร้าให้ปรุงแต่งกรรม และ มารคือเทวดาผู้ที่คอยขัดขวางไม่ให้ประกอบกรรมดี³⁰

ในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาส่วนใหญ่ก็แบ่งมารออกเป็น 5 ประเภทเช่นกัน ได้แก่ *กิลสมาร* คือมารผู้ทำลายความดี ด้วยการเป็นเครื่องล่อใจ ได้แก่ ความโลภ ความโกรธและความหลง *ขันธมาร* คือมารผู้ทำให้เกิดความเสื่อม ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เนื่องจากการการระลึกถึงการมีอยู่และความเสื่อมของสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดทุกข์ *อภิสังขารมาร* คือมารซึ่งเป็นเครื่องปรุงแต่ง เป็นสาเหตุให้เกิดกรรมทำให้เวียนว่ายตายเกิดไม่พ้นจากสังสารวัฏ *เทวบุตรมาร* คือมารซึ่งเป็นเทพอยู่บนสวรรค์ชั้นปรนิมมิตตสวรรค์ เป็นพญามารผู้มุ่งร้ายคอยขัดขวางพระพุทธองค์และสาวกอยู่เสมอ และ *มัจจุราชมาร* คือมารผู้นำมาซึ่งความตาย³¹

ในทางวรรณกรรมนั้น มารที่เป็นตัวละครในวรรณกรรมไทยใน 2 ลักษณะได้แก่ มารที่เป็นยักษ์ และมารที่เป็นเทวบุตรมาร³² มารที่มีรูปร่างเป็นยักษ์มักจะได้รับการกล่าวถึงในวรรณกรรมไทยทั่วไปซึ่งไม่ใช่วรรณกรรมพุทธศาสนาโดยตรง มารที่เป็นยักษ์ก็เช่น ทศกัณฐ์ ในเรื่อง *รามเกียรติ์* สังเกตได้จากการที่เราจะนิยมเรียกฝ่ายของทศกัณฐ์โดยรวมว่าเป็น “พวกยักษ์พวกมาร” ส่วนมารในวรรณกรรมพุทธศาสนามักจะกล่าวถึงมารที่เป็นเทพอยู่บนสวรรค์ชั้นสูงสุดอย่างชัดเจนโดยไม่นำไปปะปนกับพวกยักษ์³³ ในวรรณกรรมที่นำมาเป็นกรณีศึกษาจะมีการ กล่าวถึงมารที่เป็นเทวบุตรมารในฐานะพญามารด้วยชื่อต่างๆหลายชื่อด้วยกัน เช่น ใน *ไตรภูมิ พระร่วง* จะเอ่ยถึงพระยามาราริราช ในฐานะเทวดาองค์หนึ่งในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตตสวรรค์ ส่วนใน *พระปฐมสมโพธิกถา* จะกล่าวถึงเทวบุตรมารหรือพญามารชื่อ พญาสวัสดิ์มารที่ทำทนายบารมีพระพุทธเจ้าเรื่อยมา

ในการนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับตัวละครชาตानในวรรณกรรมตะวันตกจึงจะกล่าวถึงตัวละครมารซึ่งเป็นเทพอยู่บนสวรรค์เป็นหลัก เนื่องจากมีลักษณะพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับความคิดทางศาสนาเช่นเดียวกันกับชาตान

²⁹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2* (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 64, อ้างถึงใน วิจิต แก้วจินดา, “เทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาท,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 9.

³⁰ วิจิต แก้วจินดา, “เทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาท,” หน้า 6-7.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

³³ เรื่องเดียวกัน.

2.1.2.2 ความเป็นมาของมาร

กำเนิดของมาร

เรื่องราวของมารที่มีพื้นฐานมาจากเทวดานสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตินั้นมีความเป็นมาว่าในอดีตชาติมารเกิดเป็นมนุษย์และทำบุญไว้กับพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง โดยตั้งจิตอธิษฐานขอให้ตนเกิดเป็นพญามารเพื่อคอยตามรังควานพระพุทธเจ้า ดังนั้นด้วยกุศลผลบุญที่ทำเอาไว้ จึงได้เป็นพญามารสมดังปรารถนา³⁴

พญามารมีกำเนิดเหมือนกับเทพทั่วไป คือเกิดขึ้นได้เองโดยไม่ต้องอาศัยพ่อแม่เป็นอุปปาดิกะ มารมีความผูกพันอยู่ในเรื่องกรรมเพียงอย่างเดียว³⁵ ดังนั้นพญามารจึงมีกรรมเป็นเครื่องชี้้นำให้เวียนว่ายตายเกิดเช่นเดียวกับสัตว์โลกทั่วไป ในวิทยานิพนธ์ของ วิจิต แก้วจินดา ได้กล่าวถึงเทวบุตรมารว่า หลังจากที่ตามรังควานพระพุทธเจ้าหลายครั้ง แต่ก็ไม่เคยประสบผลสำเร็จสักครั้ง ทำให้เทวบุตรมารสำนึกได้และกลับใจมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ต่อมา เทวบุตรมารจึงกลับชาติมาเกิดเป็นมนุษย์และสุดท้ายก็ได้บำเพ็ญเพียรจนกระทั่งบรรลุธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นสัจธรรมที่ว่า แม้ผู้ที่ประพฤติดีบาปมามากมายเช่นมาร เมื่อคิดกลับใจก็สามารถบรรลุธรรม³⁶

เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพญามารแต่เป็นเรื่องเล่านอกพุทธศาสนาที่แต่งเพิ่มเติมให้เชื่อมโยงกับภูมิหลังของพญามาร ตัวอย่างเช่นในเรื่อง *มาระธิดาศิลป์คำฉันท์* ก็ได้กล่าวถึงพญามารไว้ว่าพญามารมีธิดาสามองค์คือ นางตันทหา นางราคา และนางอรดี ธิดามารทั้งสามมีบทบาทคล้ายกับพญามารคือคอยเป็นอุปสรรคขัดขวางพระพุทธเจ้า พญามารส่งธิดาทั้งสามไปช่วยวน พระพุทธเจ้าให้เกิดกิเลส แต่ไม่สำเร็จ³⁷

กำเนิดของมารในอดีตชาติและการส่งผลของบุญที่มารได้กระทำไว้เป็นแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องกรรมในพุทธศาสนา มารที่นำมาใช้ในวรรณกรรมไทยจะมีความเกี่ยวข้องกับ พระพุทธเจ้าและสาวกโดย

³⁴ เรื่องเดียวกัน.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

³⁶ เรื่องเดียวกัน.

³⁷ จมื่นทรงสุทกิจ (พราว บุญยรัตพันธุ์), *มาระธิดาศิลป์คำฉันท์* (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.)

ตรง³⁸ และการที่พื้นฐานของพญามารอยู่ภายใต้อำนาจของกรรมเช่นเดียวกันกับเวไนยสัตว์ ก็เพื่อที่จะให้มารเป็นตัวอย่างของผู้ที่กระทำความชั่วและต้องได้รับผลกรรมไปตามที่ได้กระทำไว้ อย่างไรก็ตาม ตัวละครมารก็เป็นตัวละครตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความหวังสำหรับผู้ที่พลาดพลั้งกระทำความผิดไปแล้วกลับใจคิดแก้ไขว่าสามารถที่จะหันหน้าเข้าหาคุณความดีและประสบความสำเร็จในการประกอบกรรมดีได้ทุกเมื่อ เช่นเดียวกันกับที่พญามารที่กลับใจมาเคารพพุทธศาสนาและบรรลุนิพพานได้ในที่สุด

ชื่อต่างๆของมาร

ตามแนวคิดของพุทธศาสนา มารคือผู้ที่ขัดขวางการประกอบกรรมดี ฉะนั้นชื่อต่างๆของมารก็จะมี ความหมายเกี่ยวข้องกับบทบาท มารในวรรณกรรมพุทธศาสนาที่นำมาศึกษามีหลายชื่อด้วยกัน ตัวอย่างเช่น ใน *ไตรภูมิพระร่วง* เรียกพญามารว่า พระยามาราชราช คือมารซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนคร ใน *พระปฐมสมโพธิกถา* เรียกพญามารว่า พญาวสวัตติมาร ในที่นี้แปลว่าผู้ที่สามารถหยุดยั้งเวไนยสัตว์ให้อยู่ในอำนาจ หมายถึงความตาย มารในนวนิยายไทยก็ได้รับแนวคิดมาจากพุทธศาสนาเช่นกัน เห็นได้จากการใช้ชื่อของมารในนวนิยายไทยเรื่อง *เงา* ชื่อท่านชาวยสวัตติ สอดคล้องกับชื่อของมารใน *ไตรภูมิพระร่วง* เป็นต้น

การปรากฏตัวของมาร

มารที่มีกำเนิดมาจากเทวดานี้ได้รับการกล่าวถึงในวรรณกรรมไทยหลายเรื่องด้วยกัน เมื่อเอ่ยชื่อมารหรือเทวบุตรมารที่มีตัวตนตามแนวคิดศาสนาพุทธจะนึกถึงมารที่มีชื่อเสียงในคัมภีร์บาลีพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ พญามารหรือพญาวสวัตติมาร³⁹ เป็นเทวดาใจชั่วอาศัยอยู่ในสวรรค์ชั้นที่ 6 ชื่อว่าปรินมิตวสวัตติ⁴⁰ บทบาทของพญามารในพระพุทธศาสนาจะเป็นผู้ขัดขวางพระพุทธเจ้าเป็นสำคัญ พญามารปรากฏตัวตั้งแต่ครั้งที่พระพุทธองค์ยังทรงดำรงพระยศเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตัดสินพระทัยจะเสด็จออกผนวช พญามารเป็นผู้ที่ไปทูลห้ามไว้ ต่อมาเมื่อทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาพญามารก็แกล้งไปทูลตักเตือนว่าให้เลิกเสีย เมื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว พญามารเฝ้ากราบทูลทักทวนไม่ให้เสด็จโปรดสัตว์และสุดท้ายพญามารเป็นผู้ที่กราบทูลเร่งรัดให้พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานโดยไม่ต้องแสดงธรรม⁴¹ นอกจากพระพุทธเจ้าแล้ว มายังมีบทบาทเป็นผู้ขัดขวางพุทธบริษัทและผู้ปฏิบัติธรรมไม่ให้บรรลุนิพพานได้โดยง่ายอีกด้วย

บทบาทการปรากฏตัวของพญามารในฐานะอุปสรรคขัดขวางพระพุทธเจ้านี้เป็นบทบาทที่เป็นที่รู้จักมากที่สุดของมาร เราจะพบในวรรณกรรมไทยหลายเรื่องด้วยกัน ตัวอย่างเช่น *พระปฐมสมโพธิกถา ไตรภูมิโลกวินิจฉัย เถภูมิกถา* หรือ *ไตรภูมิพระร่วง*

³⁸ เสมอ บุญมา, *อรรถาธิบายและวิเคราะห์ศัพท์ในปฐมสมโพธิกถา* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประกายประกาย, 2536), หน้า 236.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6-7.

⁴⁰ พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท), *ไตรภูมิพระร่วง* (กรุงเทพฯ:บรรณาคาร, 2543), หน้า 219.

⁴¹ วิจิต แก้วจินดา, "เทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาท," หน้า 32-34.

ที่อยู่ของมาร

เนื่องจากพญามารหรือพญาวสวัตติมารเป็นมารที่เป็นเทวดา ที่อยู่ของพญามารจึงเป็นเทวโลก คือสวรรค์ชั้นกามาพจร ชั้นที่ 6 ชื่อว่าปรนิมมิตวสวัตติ ในวิทยานิพนธ์ “เทวบุตรมาร ในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาท” ของวิจิต แก้วจินดา ได้กล่าวถึงเรื่องที่อยู่ของมารไว้ในตอนหนึ่งว่า ในคัมภีร์บาลีชื่อ **ปปัญจสูทนี** ในส่วนของมูลปริยายสูตร กล่าวไว้ว่าบนสวรรค์ชั้นนี้มีเทวดาที่ครองราชย์อยู่แล้วชื่อว่าวสวัตติ ส่วนพระยามาราริราชนั้นเป็นเทพอีกองค์หนึ่งที่อยู่บนสวรรค์ชั้นเดียวกัน⁴²

ใน **ไตรภูมิพระร่วง** ก็ได้กล่าวถึงพญามารในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติไว้ว่า บนสวรรค์ชั้นนี้มีเทวดาผู้เป็นเจ้าบนสวรรค์ชั้นนี้คือ พระยาปรนิมมิตวสวัตติ ส่วนพญามารนั้นเป็นเทวดาอีกพวกที่อยู่บนสวรรค์ ชื่อว่าพระยามาราริราชผู้เป็นใหญ่ในมณฑลหม่อมมร ยิ่งไปกว่านั้นพระยามาราริราชกับพระยาปรนิมมิตวสวัตติไม่ถูกกัน พญามารหรือพระยามาราริราชคอยจะแย่งชิงอำนาจกันอยู่ตลอดเวลา

อันว่าเทพดาผู้เป็นพระยาในชั้นนั้นชื่อปรนิมมิตวสวัตติเทวราชแลเป็นพระยาแก่เทพดาทั้งหลายอยู่ฝ่ายหนึ่ง และพระยามาราริราชผู้เป็นพระยาแก่หม่อมมรทั้งหลายอยู่ฝ่ายหนึ่ง แลในชั้นฟ้านี้มีพระยา 2 องค์แล บ่ห่อนได้ไปเฝ้าไป คัลกัน⁴³

และในหนังสือ **เล่าเรื่องจากไตรภูมิ** ซึ่งเป็นหนังสือที่ช่วยอธิบายความในเรื่อง **ไตรภูมิพระร่วง** ได้อธิบายตอนดังกล่าวซึ่งเกี่ยวกับเทวดาทั้งสองไว้ในทำนองเดียวกัน

...ถึงสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ แปลว่าเทวดาผู้เป็นอิสระ หรือเป็น ผู้ควบคุมการเนรมิตของผู้อื่น ก็จะเนรมิตเองก็ได้ จัดเป็นเทวโลกชั้นที่ 6 หรือชั้นสูงสุดของเทวดา... มีพระยาชื่อ ปรนิมมิตวสวัตติ อันพระยามาราริราชผู้เป็นใหญ่แก่หม่อมมรทั้งหลายที่อยู่บนสวรรค์ชั้นนี้ แต่อยู่กันคนละฝ่ายกับเทวดาเพราะไม่ถูกกันเพราะพระยามารเป็นผู้คอยขัดขวางไม่ให้พระโพธิสัตว์ลงมาตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้าเพราะกลัวมนุษย์จะขึ้นสวรรค์กันมาก⁴⁴

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 46

⁴³ พญาลิไท, **ไตรภูมิภคตา หรือ ไตรภูมิพระร่วง (ฉบับตรวจสอบชำระใหม่)**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2526), หน้า 220.

⁴⁴ เสถียร โกเศศ, **เล่าเรื่องในไตรภูมิ** (พระนคร: คลังวิทยา, 2515), หน้า 198.

บนสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตินี้มีเทวดาอยู่สององค์คือพระยาปรนิมมิตวสวัตติและพระยามาราราชซึ่งได้รับการบอกกล่าวไว้เพียงชื่อไม่ได้อธิบายรายละเอียดรูปร่าง หน้าตาและบทบาทอะไรมากนัก พระยามาราราชที่ได้รับการกล่าวถึงในที่นี้คือพญามารหรือพญาวสวัตติมาร ซึ่งพญาวสวัตติมารก็เป็นมารที่รู้จักใน **พระปฐมสมโพธิกถา** จากบทบาทของการเป็นผู้ที่คอย รังควานพระพุทธรเจ้า ชื่อและบทบาทของพญาวสวัตติมารมักจะได้รับการกล่าวถึงในวรรณกรรมบ่อยครั้งในฐานะของผู้ที่คอยขัดขวางไม่ให้ประกอบกรรมดี

ความเชื่อในพุทธศาสนานั้นเน้นเรื่องกรรมคือผลของการกระทำ การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว พญามารก็อยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม บุญและบาปที่ได้กระทำไว้มีผลต่อชะตาชีวิตของพญามาร ดังจะเห็นได้จากเรื่องราวที่พญามารเคยเกิดเป็นลูกของเศรษฐี ได้ทำบุญและตั้งจิตอธิษฐานว่าขอให้ได้เกิดเป็นพญามารและได้ตามรังควานขัดขวางพระพุทธรเจ้า ความตั้งใจชั่วทำให้กลายเป็นพญามารแต่ด้วยผลบุญนั้นจึงมีสิทธิที่จะอาศัยอยู่บนสวรรค์ได้ เป็นเหตุผลอธิบายว่าเหตุใดเทวดาใจบาปเช่นพระยามาราราชจึงได้อาศัยอยู่บนสวรรค์ แม้ว่าพญามารจะอาศัยอยู่บนสวรรค์แต่พญามารก็เสมือนกับตกนรกเพราะจิตใจอันร้อนรุ่ม คิตรีษยาและต้องการจะเอาชนะทำให้พญามารมีแต่ความทุกข์ และในเวลาต่อมาเมื่อคิดกลับใจจากการกระทำบาป ผลบุญก็ส่งผลให้พญามารสามารถที่จะได้กลับชาติมาเกิดเป็นมนุษย์และได้บำเพ็ญเพียรจนถึงขั้นบรรลุนิพพานเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้สำเร็จ

โดยสรุปจากเรื่องราวความเป็นมาของชาตानและมาร ทำให้เราเห็นลักษณะของตัวละครที่ต่างชาติต่างภาษา แต่มีลักษณะที่เหมือนกันในเรื่องของจุดกำเนิดที่มีร่วมกันในเรื่องของวัตถุประสงค์ในการนำมาใช้ คือเป็นตัวแทนของความชั่วร้ายที่มีให้เห็นเป็นตัวตนและการตัวแทนของความชั่วร้ายนี้ถูกเจาะจงนำไปใช้กับแนวคิดของศาสนาเพื่อประโยชน์ในการแสดงให้เห็นบารมีของพระเจ้าและพระพุทธรเจ้าในแต่ละศาสนา ด้นกำเนิดและวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำชาตानและมารไปใช้เป็นสัญลักษณ์ของความชั่วร้ายนี้เองที่ทำให้เกิดบทบาทต่อเนื่องของชาตानและมาร ในฐานะที่เป็นตัวละครที่มีหน้าที่ชัดเจนในวรรณกรรม

2.2 บทบาทของชาตानและมาร

บทบาทของชาตानและมาร โดยพื้นฐานจะมีที่มาจากเรื่องเล่าและตำนานที่ตกทอดกันมาหลายยุคหลายสมัย น่าสังเกตว่าชาตानและมารนั้นมีกำเนิดที่ต่างชาติต่างภาษาและต่างยุคสมัยกัน แต่ชาตानและมารกลับมีบทบาทที่คล้ายกัน บทบาทที่ชาตानและมารได้รับมาโดยตลอดนั้นก็คือ บทบาทของการเป็นศัตรูของพระเจ้าและการเป็นผู้ทดสอบมนุษย์

2.2.1 ผู้ทำลายพระเจ้า

ภาพพจน์ของซาตานและมารในปัจจุบันมักปรากฏในฐานะตัวแทนของปีศาจและความชั่วร้าย ซึ่งแต่ดั้งเดิมนั้นซาตานเกี่ยวข้องกับพระเจ้าในฐานะที่เป็นผู้ที่หันหลังให้กับความนับถือที่มีต่อพระเจ้า ในขณะที่มารเกี่ยวข้องกับพระพุทธรเจ้าในฐานะเทวดาที่คอยขัดขวางการบรรลุธรรมและทำในสิ่งที่ขัดกับหลักธรรมของพุทธศาสนา ดังนั้นในขั้นต้นบทบาทของซาตานและมารมีความเกี่ยวข้องกันอยู่ในแง่ที่ว่าเป็บทบาทที่สัมพันธ์กับเรื่องราวในศาสนาโดยตรงและบทบาทที่เริ่มต้นด้วยเรื่องของศาสนานี้เองที่นำไปสู่บทบาทอื่นๆ เช่นเจ้าแห่งนรก ผู้นำมาซึ่งความหายนะและความตาย เป็นต้น

แต่เดิมลักษณะของซาตานได้รับการกล่าวถึงในคัมภีร์ภาษาฮีบรูในฐานะที่เป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ที่มีบทบาทที่ไม่ดีนัก เพราะเป็นผู้ที่คอยยุยงใส่ร้ายป้ายสีและเป็นปฏิปักษ์กับผู้อื่น (adversary) ในขณะนั้นเทวดาองค์นี้ก็ยังไม่ถึงกับประกาศตัวเป็นฝ่ายตรงข้ามกับพระเจ้า เสียทีเดียว จนกระทั่งมาถึงเรื่องราวได้รับการคัดลอกและแต่งเติมต่อมาเรื่อยๆจนกลายมาเป็น เรื่องราวของลูซิเฟอร์ซึ่งเป็นเทวดาที่คิดขบถต่อพระเจ้าจนเนรเทศออกไปจากสวรรค์ที่ปรากฏใน บทกวีภาษาอังกฤษที่ว่าด้วยเรื่องกำเนิดของโลกและมนุษย์ (*Genesis*)⁴⁵ ทำให้ใน*พระคัมภีร์ไบเบิล* ภาคพันธสัญญาเดิม สถานภาพของซาตานที่มีต่อพระเจ้าชัดเจน โดยเริ่มที่ความพยายามล่อลวงมนุษย์ที่พระเจ้าสร้าง ซาตานจึงเริ่มเป็นที่รู้จักในฐานะคู่ปรับคนสำคัญของพระเจ้า เนื่องจากซาตานคอยจะกลั่นแกล้งและทำแต่สิ่งตรงข้ามกับที่พระเจ้าเห็นควร

เมื่อมอง*พระคัมภีร์ไบเบิล* ในฐานะที่เป็นวรรณกรรมเล่มหนึ่งก็จะพบว่าซาตานเป็นตัวละครที่ค่อนข้างคุ้นหูผู้อ่านเมื่อได้รับการเอ่ยชื่อและเมื่อกล่าวถึงบทบาทที่สำคัญที่สุดของซาตานในวรรณกรรมก็ควรจะเป็นบทบาทที่มีใน*พระคัมภีร์ไบเบิล* เพราะซาตานได้รับการกล่าวถึงในฐานะของผู้ที่นำความชั่วร้ายและบาปมาสู่มนุษย์ บทบาทที่ซาตานได้รับใน*พระคัมภีร์ไบเบิล* นอกจากจะทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพตัวละครที่มีหน้าตาอัปลักษณ์ มีปีกและกีบเท้าในร่างของมนุษย์ทุกครั้งทีเอ่ยชื่อซาตานแล้ว ยังเป็นชื่อที่ทำให้ผู้อ่านตระหนักได้ทันทีว่าซาตานเป็นตัวละครฝ่ายอธรรมเพราะไม่มีครั้งใดที่ชื่อของซาตานจะปรากฏในฐานะฝ่ายธรรมะใน*พระคัมภีร์ไบเบิล*และในวรรณกรรมเรื่องอื่นๆเลย

ซาตานใน*พระคัมภีร์ไบเบิล* เริ่มต้นจากการเป็นปรปักษ์กับพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ด้วยเหตุนี้ซาตานจึงมักจะปรากฏในวรรณกรรมประเภทที่เกี่ยวข้องหรืออิงกับความคิดเกี่ยวกับคริสต์ศาสนา ซึ่งความคิดหลักของศาสนามักจะกล่าวถึงการต่อสู้กันระหว่างความดีและความชั่วในฐานะของนามธรรม ดังนั้นการที่ความชั่วมีตัวแทนให้เห็นเป็นตัวตนคือซาตานจึงเป็นวิธีการเพิ่มความชัดเจนในการเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างความดีและความชั่วได้ดียิ่งขึ้น

⁴⁵ Jeffrey Burton Russell, *The Prince of Darkness*, p. 125.

การสร้างชาตानให้เป็นตัวละครในวรรณกรรมที่มีแนวคิดเกี่ยวกับศาสนาทำโดยให้ชาตานเป็นผู้ที่ขัดขวางการกระทำของพระเจ้า ยิ่งชาตานมีความชั่วร้ายมากเท่าไรก็จะเป็นการส่งเสริมความดีของฝ่ายตรงข้าม คือพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของให้เด่นชัดมากขึ้นเท่านั้น บทความที่ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องราวใน**พระคัมภีร์ไบเบิล** กล่าวถึงชาตานไว้ในตอนหนึ่งว่า พระเจ้าสร้างชาตานขึ้นมาเพราะพระเจ้านั้นมีพระประสงค์ให้ชาตานเล่นบทบาทสำคัญในอาณาจักรที่พระเจ้าสร้างขึ้น

“God made *him* (Satan) in order to play an essential part in his eonian”⁴⁶

ชาตานมีบทบาทสำคัญกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอาณาจักรของพระเจ้าสังเกตได้จากการที่ชาตานได้รับการกล่าวถึงบ่อยครั้งในพระคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ ชาตานมักจะถูกกล่าวถึงในฐานะที่เป็นคู่อริกับพระเจ้า การที่ชาตานเป็นศัตรูกับพระเจ้านั้นทำให้เกิดข้อเปรียบเทียบที่แสดงให้เห็นความตรงกันข้ามระหว่างพระเจ้าซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความดีกับชาตานซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความชั่วและนอกจากจะเป็นตัวละครที่เป็นตัวเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะที่ตรงกันข้ามอย่างชัดเจนขึ้นแล้ว ชาตานยังเป็นตัวละครที่พิสดารเกินเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ เรื่องราวของชาตานพิสดารให้เห็นว่าพระเจ้าจะอยู่เหนือชาตานเสมอ เพราะการที่ชาตานเป็นศัตรูตัวกลางของพระเจ้าและคอยทำทลายอำนาจของพระเจ้าพร้อมกับสมัครพรรคพวกจำนวนมากแต่ไม่สามารถเอาชนะพระเจ้าได้นั้น แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าโดยไม่ต้องกล่าวสวดติพระเจ้าโดยตรง การที่ศัตรูของพระเจ้านั้นมีอำนาจมากมายแต่ก็ต้องพ่ายแพ้เป็นการเน้นย้ำให้เห็นอำนาจอันยิ่งใหญ่ของพระเจ้าอันเป็นข้อพิสดารถึงอำนาจของพระเจ้าที่มีมากกว่าชาตาน

ถึงแม้ว่าพระเจ้าจะมีอำนาจเหนือชาตาน แต่พระเจ้านั้นก็ยังปล่อยให้ชาตานทำตัวเป็นศัตรูต่อพระเจ้าและมนุษย์ นอกจากนี้พระเจ้านั้นยังมอบโอกาสในการตัดสินใจเลือกให้กับชาตานอยู่เช่นเคย ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าการที่พระเจ้าปล่อยให้ชาตานเอาไว้และยังอนุญาตให้ชาตานทดสอบจิตใจของมนุษย์ได้ด้วยวิธีต่างๆจึงน่าจะมีเหตุผลที่สมควร นำไปสู่การวิเคราะห์ได้ว่าเวลาที่พระเจ้าปล่อยให้ชาตานมีอำนาจอยู่ ก็เพื่อให้ชาตานได้เป็นผู้ทำหน้าที่ในการทดสอบความมั่นคงของใจมนุษย์และเป็นตัวอย่างแสดงวาระสุดท้ายของอำนาจฝ่ายที่ชั่วร้าย ฉะนั้นการกำหนดให้ชาตานมีอำนาจมากก็เพื่อทำให้ชาตานเป็นศัตรูที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับศักดิ์ศรีของพระเจ้ามากที่สุด

⁴⁶ D.G. Hayter, *Biblical Studies: Satan* [Online] (2001) Available from:

<http://www.concordant.org/expohtml/TheSpiritWorld/Satan.html> [2002, February 9]

สิ่งที่เป็นข้อสนับสนุนให้เห็นว่าซาตานเป็นศัตรูของพระเจ้าอย่างแท้จริงก็คือการที่ซาตานเป็นทูตสวรรค์องค์แรกที่กล้าปฏิเสธพระเจ้าและกล้าประกาศตัวเป็นปฏิปักษ์กับพระเจ้าอย่างจริงจัง ดังนั้นซาตานจึงเป็นเสมือนผู้คอยตั้งคำถามและตรวจสอบอำนาจของพระเจ้า ซาตานท้าทายอำนาจของพระเจ้าด้วยการทดสอบสิ่งที่อยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้า ซาตานใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ต้องการจะแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ที่พระเจ้าสร้างขึ้นมาด้วยความรักคืออดัมกับอีฟไม่ได้อยู่ในอำนาจของพระเจ้าอย่างสมบูรณ์ ดังนั้นซาตานจึงทำให้ออดัมและอีฟหลงเชื่อคำล่อลวงของซาตานในร่างงูและกินผลไม้ที่พระเจ้าห้ามไว้โดยไม่ได้คำนึงถึงคำพูดของพระเจ้าเลย ความพยายามที่จะท้าทายของพระเจ้าด้วยการทดสอบมนุษย์อีกครั้งหนึ่งของซาตานก็คือ การทดสอบศรัทธาของโยบ ซาตานขออำนาจจากพระเจ้าทดลองทำร้ายโยบเพื่อที่จะทดสอบว่าเมื่อถึงเวลาที่ต้องสูญเสีย โยบจะยังนับถือพระเจ้าอยู่หรือไม่ เป็นการท้าทายว่าพระเจ้าจะมีอิทธิพลต่อจิตใจของโยบมากเพียงใด ซาตานพยายามท้าทายอำนาจของพระเจ้าด้วยการพิสูจน์ให้เห็นว่าพระเจ้าไม่ได้มีอำนาจผูกมัดหรือควบคุมสิ่งที่สร้างขึ้น

ใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ภาคพันธสัญญาใหม่ บทบาทของซาตานที่เกี่ยวข้องกับการท้าทายอำนาจของพระเจ้าก็ยิ่งปรากฏอยู่ ซาตานล่อลวงพระเยซูให้ล้มเลิกความตั้งใจที่จะอด พระกระยาหาร 40 วัน 40 คืน และหันหลังให้กับคำสัญญาที่มีต่อพระเจ้า โดยซาตานท้าทายด้วยการล่อลวงพระเยซูถึง 3 ครั้ง ครั้งแรกซาตานล่อลวงให้พระเยซูแสดงปาฏิหาริย์โดยเสกก้อนหินให้เป็นขนมปัง

If you are the Son of God, command these stones
to become loaves of bread (Matt 4:3) (Luke 4:3)⁴⁷

แต่พระเยซูก็ตอบซาตานด้วยพระวจนะจากต้นฉบับภาษาฮีบรู (Hebrew Scripture) ว่าพระองค์ไม่จำเป็นต้องแสดงอิทธิฤทธิ์ด้วยการเสกหินเป็นขนมปัง คนเราไม่สามารถดำรงชีพด้วยขนมปังซึ่งเป็นอาหารเพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีชีวิตอยู่ด้วยพระวจนะของพระเจ้า

One does not live by bread alone,
but by every word that come from
the mouth of God (Matt 4:4) (Luke 4: 4)⁴⁸

ครั้งที่สองซาตานหอบเอาตัวพระเยซูบินขึ้นไปทิ้งไว้บนยอดโบสถ์ใน กรุงเทพมหานคร แล้วท้าทายให้พระเยซูกระโดดลงมา หากเชื่อในอำนาจของพระเจ้า

If you are the Son of God' throw yourself down

⁴⁷ *The Holy Bible : containing The Old and New Testaments The Revised Berkeley Version in Modern English*, pp. 710-711.

⁴⁸ Ibid.

from here for it is written, 'He will command his angels
concerning you, to protect you (Matt 4: 5-6) (Luke 4: 9-11)⁴⁹

พระเยซูได้ตอบซาตานไปด้วยการอ้างพระวจนะแบบเดิม เพื่อเป็นการยืนยันว่าอำนาจของพระเจ้านั้นไม่ควรที่จะ
เอามาทดลองเล่นเช่นนี้

Again it is written, 'Do not put the Lord your God to the test
(Matt 4: 7) (Luke 4: 12)⁵⁰

สุดท้ายซาตานจึงล่อลวงด้วยการเสนอที่จะมอบโลกมนุษย์ให้กับพระเยซูทันทีที่ซาตานได้
ครอบครองมันแล้ว ภายใต้อ้อมเฝ้าที่ว่าพระเยซูจะต้องหันหลังให้กับศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าและหันมาบูชาซาตาน

All these I will give you, if you will fall down and worship me
(Matt 4: 9) (Luke 4: 13)⁵¹

แต่พระเยซูก็แสดงความมั่นคงที่มีต่อพระเจ้าโดยการกล่าวประโยคที่แสดงความศรัทธาที่มีต่อ พระผู้เป็นเจ้าของ
จะเคารพบูชาพระเจ้าเพียงองค์เดียว และจะขอรับใช้แต่พระเจ้าเท่านั้น

Worship the Lord your God, and serve only him
(Matt 4: 11) (Luke 4: 13)⁵²

ซาตานจึงต้องผลจากพระเยซูด้วยความพ่ายแพ้ต่อความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าที่มีอยู่เหนือจิตใจพระเยซูและทันใดนั้น
ทูตสวรรค์ของพระเจาก็มารอรับพระเยซู

บทบาทของซาตานในฐานะศัตรูของพระเจ้าเริ่มชัดเจนมากขึ้นอีก เพราะได้รับการเน้นย้ำด้วย
การถ่ายทอดลักษณะดังกล่าวของซาตานลงในวรรณกรรมอื่นๆ ตัวอย่างเช่น ใน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* ซึ่งซาตาน
เป็นตัวแทนของบาปหนักที่ต่อต้านและทำทนายพระเจ้า ใน *พาราไดซ์ ลอสต์* ซาตานและเทวดาที่ทรยศก่อสงคราม
บนสวรรค์แล้วถูกขับไล่ให้ตกสู่ขุมนรก ถูกพันธนาการและสิ้นหวังท่ามกลางความมืดมนทำให้ซาตานต้องการจะ
แก้แค้นพระเจ้า แต่เนื่องจากซาตานไม่สามารถทำร้ายพระเจ้าโดยตรงได้ ดังนั้นซาตานจึงหาช่องทางที่จะทำร้าย
พระเจ้าโดยผ่านทางมนุษย์ ซึ่งก็คืออาดัมและอีฟด้วยการล่อลวงให้ผิดคำสัญญาที่มีให้กับพระเจ้า

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid.

ในส่วนของมาร บทบาทของมารที่มีร่วมกับชาตานส่วนที่เด่นชัดที่สุดก็คือ บทบาทของการเป็นผู้ทำทนายพระพุทธรเจ้า มารที่กล่าวถึงได้แก่พญาวสวัตติมารซึ่งเป็นพญามารที่มีความประสงค์ร้ายต่อพระพุทธรศาสนา ผู้ที่พญามารมุ่งที่จะรบกวนอย่างหนักก็คือพระพุทธรเจ้า พญามารได้ทำทนายอำนาจพระพุทธรเจ้าด้วยการคอยตามขัดขวางพระพุทธรเจ้าด้วยอุบายต่างๆอยู่ตลอดเวลา เริ่มตั้งแต่ตอนที่ยังดำรงพระยศเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ พญามารก็ถึงกับลอมมาเอ่ยปากห้ามปรามด้วยตนเองและเพื่อมิให้เจ้าชายสิทธัตถะมีโอกาสได้ปฏิบัติธรรม พญามารถึงกับกล่าวล่อลวงว่าหากดำรงพระยศเป็นเจ้าชายต่อไปอีก 7 วัน ก็จะได้เป็นพระราชชาติยิ่งใหญ่ ผู้ซึ่งครอบครอง 4 ทวีปใหญ่และทวีปเล็กๆ อีก 2000 ทวีป ในครั้งนั้นเจ้าชายสิทธัตถะก็ตรัสตอบไปว่า พระองค์ไม่ได้ต้องการราชสมบัติใดๆ เพียงแต่ต้องการตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า ซึ่งเมื่อถึงเวลานั้น ไม่ว่าในโลกไหนพระองค์นั้นก็จะเป็นที่รู้จัก เมื่อเห็นว่าเจ้าชายสิทธัตถะมีความตั้งใจมั่นเช่นนี้พญามารก็ต้องล่าถอยไป ในครั้งต่อมาเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะทรงอยู่ในระหว่างบำเพ็ญทุกรกิริยาโดยที่ประทับนั่งขัดสมาธิใต้ต้นโพธิ์ โดยการอดอาหารและการควบคุมลมหายใจ ตั้งพระทัยไว้ว่าหากไม่สำเร็จพระโพธิญาณก็จะไม่ลุกขึ้นเป็นอันขาด พญามารก็เข้ามาเฝ้าและกราบทูลยุยงให้ละความเพียรเสียและหันไปบำเพ็ญบุญกุศลด้วยการถือพรหมจรรย์และประกอบพิธีกรรมบูชาไฟแทน ซึ่งเป็นวิธีการที่พราหมณ์ส่วนใหญ่จะกระทำ แต่ถ้าพระมหานรุษทำเช่นที่มารกล่าวก็จะไม่เห็นธรรม นอกจากนี้พญามารยังทำทนายพระพุทธรเจ้าด้วยการนำทัพเหล่ามารเข้ามาผจญพระพุทธรเจ้าในวันที่จะตรัสรู้ เปิดโอกาสให้พระพุทธรเจ้าได้แสดงบารมีในการเอาชนะเหล่ามารด้วยการแสดงทศบารมีพญามารและเหล่ามารถูกน้ำจากขมพระแม่ธรณีพัดกระจัดกระจายพ่ายแพ้ต่อพระพุทธรเจ้าไป อย่างไรก็ตาม พญามารก็ไม่ลดละความพยายาม ยังคงส่งธิดามารสามองค์มาช่วยชวนพระพุทธรเจ้าหลังจากที่ทรงตรัสรู้และ นิ่งพิจารณาธรรมเสวยวิมุตติสุขที่ได้ตื่นออกปาลนิโครธ เมื่อพญามารเห็นว่าธิดามารทั้งสามช่วยชวนพระพุทธรเจ้าไม่สำเร็จ พญามารก็เข้าเฝ้าเพื่อทูลทัดทานให้พระพุทธรเจ้าเสด็จสู่พระนิพพานในทันที โดยยกเหตุผลว่าเป็นทางที่ปลอดภัยและหากยังทรงประวิงเวลาเพื่อโปรดสัตว์ผู้ก็อาจจะคลาดจากพระนิพพานได้ พระพุทธรเจ้าทรงปฏิเสธที่จะปลีกพระองค์ไปแต่ผู้เดียว พญามารทดสอบจิตใจของพระพุทธรเจ้าอีกครั้งเมื่ออย่างเข้าสัปดาหที่ที่แปดหลังจากตรัสรู้อนุตรสัมโพธิญาณ พญามารกลับมากราบทูลเร่งให้ปรินิพพานอีก คราวนี้พระพุทธรเจ้าตรัสตอบมารไปอย่างชัดเจนว่า พระองค์จะไม่ปรินิพพานจนกว่าพุทธรบริษัท 4 คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ยังไม่ได้รับการฝึกสอนให้มีปัญญาและกล้าหาญพอที่จะเล่าเรียนและปฏิบัติธรรม พระองค์จะไม่ปรินิพพานจนกว่าศาสนาจะได้รับการเผยแผ่ไปอย่างมั่นคง⁵³

เวลาผ่านไปจนถึงในพรรษาที่ 45 ความพยายามที่จะรบกวนพระพุทธรเจ้าของ พญามารก็เกิดขึ้นอีกครั้ง เมื่อพระพุทธรองค์ทรงเสด็จจาริกแสวงบุญไปยังบ้านเวฬุคาม เขตเมือง โปศาลิ ขณะที่พระพุทธรเจ้ามีพระประสงค์ให้พระอนานท์อาราธนาเพื่อเจริญอิทธิบาท 4 มารก็เข้ามาคลอใจพระอนานท์มิให้มีสติทูลอาราธนาพระพุทธรองค์ได้ เมื่อพระพุทธรองค์เข้าพระทัยถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับพระอนานท์จากการกระทำของพญามารจึงรับสั่งให้มารมาเข้าเฝ้า พญามารยกคำพูดของพระพุทธรเจ้าเมื่อครั้งก่อนที่ตรัสว่าจะปรินิพพานต่อเมื่อพุทธรบริษัท 4 มีความฉลาดและชัดเจนในธรรมแล้ว พญามารทูลว่าขณะนี้บริษัท 4 ก็เฉลียวฉลาดแล้ว ขอให้พระพุทธรเจ้าจง

⁵³ วิจิต แก้วจินดา, “เทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาท,” หน้า 34.

เสด็จปรินิพพานเถิด หลังจากนั้น 3 เดือนพระพุทธเจ้าก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน ครั้งนี้จึงเป็นครั้งสุดท้ายที่พญามารได้เข้ามา ทำทายนพระพุทธเจ้าด้วยการตามรังควาน⁵⁴

บทบาทของพญามารดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นการทดสอบความมั่นคงทางจิตใจที่มีต่อพระพุทธเจ้าของพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง การกระทำของพญามารไม่ว่าจะเป็นการใช้คำพูด ล่อลวงและเร่งรัดให้พ้นจากการบำเพ็ญบุญ การยกพลพญามารที่นำกล้วมาเพื่อหวังจะข่มขู่หรือ แม้แต่การส่งธิดามารมายั่วยวนให้เกิดกิเลส ล้วนมีจุดประสงค์เพื่อเป็นอุปสรรคที่จะทำลายความ ตั้งใจของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น

การที่พญามารรังควานพระพุทธเจ้าอาจจะเป็นการทำทายนพระพุทธเจ้าอย่างรุนแรงในมุมหนึ่ง แต่หากมองในแง่ของผลดีแสดงให้เห็นออกมาในภาพรวมแล้วเราจะเห็นว่า การที่ พญามารตามรบกวนพระพุทธเจ้าอย่างไม่ลดละมาเป็นเวลานานเป็นการทดสอบอย่างหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าบารมีของพระพุทธเจ้ายิ่งใหญ่เหลือที่จะประมาณ ไม่ว่าพญามารจะพยายามล่อลวงและ ยั่วยวนด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การเกณฑ์ไฟล่พลมาเป็นจำนวนมากเพื่อที่จะข่มขู่ แต่ความพยายามเหล่านั้นก็ไม่สามารถที่จะเอาชนะพระพุทธเจ้าได้แม้แต่ครั้งเดียว ครั้งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเห็นจะเป็นตอนที่พระพุทธเจ้าเอาชนะพญามารพร้อมทั้งหมู่มารที่มีเป็นจำนวนมหาศาลได้โดยลำพัง

การที่มารรังควานพระพุทธเจ้าครั้งแล้วครั้งเล่าแต่พระองค์ก็ยังคงวางเฉยเป็น ตัวเปรียบ เทียบให้เห็นถึงความประเสริฐของพระพุทธเจ้าให้มีความเด่นชัดและน่าสนใจมากขึ้น ไปอีก ตัวอย่างเช่น การที่พญามารคอยติดตามรบกวนให้พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์ก็ทรงพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า ทรงมีขันติเพียงใด การทูลเร่งรัดของพญามารเป็นการทำให้พระพุทธเจ้าเพิ่มความตั้งใจที่จะเผยแพร่ธรรมะให้ลูกลงไปมากยิ่งขึ้น ฉะนั้นการทูลเร่งรัดทักท้วงจึงกลายเป็นผลดีเพราะความพยายามที่จะขัดขวางกลายเป็นแรงผลักดันให้พระพุทธเจ้ามีความเพียรอยู่สม่ำเสมอส่งผลให้พุทธศาสนามีความมั่นคง ฉะนั้นบทบาทของพญามารนอกจากจะเป็นการทำทายนกำลังอำนาจและจิตใจที่มั่นคงของพระพุทธเจ้าแล้ว บทบาทที่ชั่วร้ายของพญามารยังส่งผลดีในการเสริมบารมีให้กับพระพุทธเจ้าและช่วยให้พุทธศาสนามีความมั่นคงด้วย

เมื่อพิจารณาจากบทบาทของชาดานและมารที่มีในเรื่องเล่า ตำนานและส่วนที่ ได้รับการบันทึกไว้ในคัมภีร์สำคัญของศาสนาแล้ว เราจึงเห็นได้ว่าทั้งชาดานและมารมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับศาสนา โดยอยู่ในฐานะที่เป็นตัวละครฝ่ายตรงข้ามกับตัวแทนของความดีคือศาสดาของศาสนานั้นๆ ชาดานและมารจะทำหน้าที่ทำทายนอำนาจของพระเจ้าและพระพุทธเจ้าด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ทดสอบสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นก็คือมนุษย์ จาก การที่ชาดานและมารมักจะได้รับการกล่าวถึงควบคู่ไปกับศาสดาของศาสนาในเชิงเปรียบเทียบสิ่งที่ตรงกันข้ามกัน ทำให้ตัวละครทั้งสองกลายเป็นตัวละครสำคัญที่ใช้พิสูจน์แก่นเรื่องที่ว่าธรรมะย่อมชนะอธรรม ดังจะเห็นได้จาก ความพ่ายแพ้ของชาดานที่มีต่อพระเจ้าและมารที่มีต่อพระพุทธเจ้าที่เกิดขึ้นตลอดเวลา

2.2.2 ผู้ทดสอบมนุษย์

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน.

ซาตานประกาศตัวเป็นศัตรูต่อมนุษย์ใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* สาเหตุเนื่องมาจากความแค้นดั้งเดิมที่ซาตานมีต่อพระเจ้า เมื่อซาตานเห็นว่าพระเจ้ายอมรับมนุษย์มากจนกระทั่งสร้างมนุษย์ให้มีรูปร่างลักษณะเช่นเดียวกับพระเจ้า ซาตานจึงเกิดความริษยามนุษย์อย่างจริงจัง ความโกรธแค้นที่มีต่อพระเจ้าและความริษยามนุษย์ทำให้ซาตานต้องการที่จะทำร้ายทั้งพระเจ้าและมนุษย์ แต่เนื่องจากซาตานไม่สามารถที่จะต่อสู้กับอำนาจของพระเจ้าได้โดยตรง ซาตานจึงต้องใช้มนุษย์เป็นเครื่องมือ โดยที่ซาตานต้องการที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่า ความเชื่อมั่นที่พระเจ้ามีให้กับมนุษย์นั้น ล้มเหลว

ซาตานเริ่มมีบทบาทต่อเนื่องจากการเป็นศัตรูกับพระเจ้าในการแสดงตัวเป็นศัตรูของมนุษย์ด้วย ใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ฉบับปฐมกาล 2: 21 ตอนที่ซาตาน แปลงร่างเป็นงูเข้ามาในสวนเอเดนเพื่อล่อลวงอาดัมและอีฟ โดยล่อลวงให้อีฟกัดกินผลไม้จากต้นไม้ที่พระเจ้าห้าม ซาตานในร่างงูกล่าวชักชวนอีฟว่า หากกัดกินผลไม้จากต้นไม้ที่พระเจ้าห้ามไว้แล้วเธอจะสมบูรณ์พร้อมเหมือนกับพระเจ้า อีฟซึ่งมองเห็นว่าพระเจ้าเป็นต้นแบบที่ดีจึงกัดกินผลไม้แห่งปัญญาแล้วชักชวนให้อาดัมกินด้วย การกระทำของซาตานครั้งนี้เป็นการทดสอบศรัทธาของมนุษย์ที่มีต่อพระเจ้าและผลจากการตัดสินใจผิดของมนุษย์ที่ไม่เชื่อฟังคำของพระเจ้าและหลงเชื่อคำล่อลวงของซาตานทำให้มนุษย์ถูกเนรเทศให้ออกไปจากสวรรค์เพื่อไปเผชิญชีวิตที่ลำบาก ผู้หญิงต้องมีภาระในการตั้งครรภ์ และผู้ชายต้องตรากตรำทำงานหนัก มนุษย์มีบาปติดตัวที่เรียกว่าบาปกำเนิดตั้งแต่นั้นมาและด้วยเรื่องราวดังกล่าวซาตานใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ซึ่งเป็นต้นเหตุทำให้เกิดบาปจึงเป็นมากกว่าผู้ทดสอบศรัทธาของมนุษย์ แต่เป็นผู้นำมาซึ่งบทลงโทษที่เกิดจากความไร้เดียงสาของมนุษย์ อีกด้วย

ใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ภาคพันธสัญญาเดิม ฉบับของโยบ (The Book of Job) ซาตานก็เป็นผู้ขอทดสอบศรัทธาที่โยบมีต่อพระเจ้า บทสนทนาระหว่างพระเจ้ากับซาตานแสดงให้เห็นว่าซาตานท้าทายพระเจ้าเพื่อที่จะขออำนาจในการลงโทษมนุษย์ซึ่งบทสนทนาตอนที่ว่าด้วยการทดสอบความเชื่อของโยบได้กล่าวไว้ดังนี้

A day came when the son of God presented themselves before the Lord, and Satan too came among them. Then the Lord said to Satan, "Whence have you come?" Satan answered the Lord, "From roaming about on the earth and walking up and down on it." The Lord said to Satan, "Have you considered My servant Job, that there is none like him on the earth, a man of integrity and upright, a man who reveres God and turns away from evil?"

Then Satan answered the Lord, "Is it for nothing that Job reveres God? Hast thou not put a hedge around him and his house and all that he has on every

side? Thou hast blessed the labour of his hands, and his holdings have increased in the land. However, put forth Thy hand, and lay it on everything he has, and he will deny Thee to Thy face!" The Lord answered Satan, "Take note! All that he has in your power; only do not lay hands on his person." Then Satan withdrew from the presence of the Lord.⁵⁵

ซาตานเห็นว่ามนุษย์นั้นล้วนเห็นแก่ตัว ไม่มีใครจงรักภักดีต่อพระเจ้าด้วยใจจริง มนุษย์แสดงความนับถือพระเจาก็เพราะพระเจ้าอวยชัยให้พร แต่ถ้าวันใดที่พระเจ้าไม่ได้ประทานแต่สิ่งดีๆ ให้ มนุษย์ก็จะสาบแช่งพระเจ้า ความหายนะที่เกิดขึ้นกับทรัพย์สินและชีวิตของพวกเขาจะเป็นตัวสันคลอนศรัทธาของมนุษย์ที่มีต่อพระเจ้าและในที่สุดศรัทธาที่มีนั้นก็จะมีเสื่อมลงไป พระเจ้าไม่เห็นด้วยกับความคิดของซาตาน เพราะพระเจ้าเป็นผู้สร้างมนุษย์ พระเจ้ารักและเชื่อมั่นในศรัทธาของมนุษย์ ดังนั้นเพื่อพิสูจน์ให้ซาตานเห็นว่ามนุษย์ไม่ได้รักพระองค์เพราะของที่พระองค์ประทานให้ พระเจ้าจึงเปิดโอกาสให้ซาตานทดลองพรากร่างของต่างๆ เหล่านี้ที่ออกมาจากโยบและเฝ้าดูปฏิกิริยาของโยบว่าจะต่อต้านพระเจ้าอย่างไรที่ซาตานกล่าวหรือไม่ ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าซาตานจะต้องไม่ฆ่าเขา

เมื่อพระเจ้าอนุญาต ความหายนะจึงเกิดขึ้นกับโยบที่ละอย่าง เขาสูญเสียทรัพย์สินและบุคคลอันเป็นที่รักไปในครั้งแรก บ้านของเขาถูกไฟไหม้เผาทำลาย ลูกชายและลูกสาวของเขาก็ตายหมด เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นคือบททดสอบว่าโยบจะดำเนินชีวิตเป็นความผิดของพระเจ้าหรือไม่ ซึ่งโยบก็ไม่ปริปากแช่งด่าพระเจ้าเลย เมื่อทราบข่าวแห่งการสูญเสีย สิ่งที่โยบกระทำก็คือลุกขึ้นจากโต๊ะอาหารแล้วนุ่งเสื้อผ้าคลุมของคน โจนศรีษะ แล้วกราบลงที่พื้นดินเพื่อนมัสการพระเจ้า เขามั่นคงและยึดพระเจ้าเป็นผู้มีพระคุณสูงสุดแม้ว่าจะเกิดเรื่องร้ายขึ้นกับครอบครัว โยบกล่าวแต่เพียงว่าพระเจ้าคือผู้ให้ทุกสิ่ง และเมื่อถึงเวลาที่พระเจ้าจะต้องการสิ่งเหล่านั้นคืนก็เป็นสิทธิของพระองค์

Naked I came forth from my mother's womb, and naked I shall return; the Lord has taken away; blessed be the name of the Lord.⁵⁶

⁵⁵The Holy Bible : containing The Old and New Testaments The Revised Berkeley Version in Modern English, p. 404.

⁵⁶ Ibid.

แม้โยบกล่าวว่าเขามาจากครรภ์มารดาของข้าพเจ้าตัวเปล่าและข้าพเจ้าจะกลับไปตัวเปล่า พระเจ้าประทานและพระเจ้าทรงเอาไปเสีย ซาดานก็ยังไม่ลดความพยายามในการที่จะให้โยบกล่าวโทษพระเจ้า เมื่อมีการมารายงานตัวต่อพระเจ้าอีกครั้ง ซาดานก็ทูลขอโอกาสที่จะทดสอบโยบจากพระเจ้าอีก เพราะว่าซาดานยังต้องการจะเอาชนะพระเจ้า

Skin for Skin! Everything a man has he will give for his life. Now but put forth Thy hand and touch his flesh and bone, and he will curse Thee to Thy face!⁵⁷

ซาดานต้องการจะเพิ่มบททดสอบให้รุนแรงมากขึ้นไปอีก จากการสูญเสียทรัพย์สินและบุคคลผู้เป็นที่รักซึ่งเป็นความทุกข์ทรมานทางใจที่โยบไม่ได้ประสบกับความเจ็บปวดทากร่างกาย ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับความทุกข์ทรมานที่โยบจะได้รับด้วยตัวเองแล้วซาดานเห็นว่าทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตนเองน่าจะเป็นทุกข์ที่ยิ่งใหญ่กว่า ซาดานขออนุญาตนำหายนะมาสู่ตัวของโยบเองอีกครั้ง เมื่อพระเจ้าอนุญาต ซาดานก็ออกไปจากเบื้องพระพักตร์ของพระเจ้า แล้วเหตุการณ์เลวร้ายก็เกิดขึ้นกับโยบ เขาเป็นผีร้ายทั้งตัวตั้งแต่ศีรษะจนถึงฝ่าเท้าและต้องเอาเศษหม้อที่แตกแล้วมาอุดหนองออกจากฝอย่างทรมาน แต่กระนั้นบททดสอบนี้ก็ไม่สามารถสั่นคลอนศรัทธาของโยบที่มีต่อพระเจ้าได้ เขาไม่กล่าวโทษพระเจ้า และแม้ว่าภรรยาของเขาจะบอกให้เลิกยึดมั่นในความเชื่อสัตย์ที่มีต่อพระเจ้าแล้วตายไปเสีย โยบก็ยังยืนหยัดศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าเช่นเดิม เมื่อเห็นโยบนิ่งเฉยเพื่อนของโยบทั้งสามคนจึงเดินทางมาเพื่อช่วยกันแสดงให้โยบเห็นถึงเหตุผลต่าง ๆ นานาว่าพระเจ้าเสมือนกับลงมือทำร้ายโยบ เพราะปล่อยให้บททดสอบของซาดานคุกคามชีวิตของโยบอยู่เรื่อยมาเช่นนี้ อย่างไรก็ตาม โยบก็ยังคงมั่นคงกับศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าเช่นเดิม

สิ่งที่เกิดขึ้นกับโยบในแต่ละตอน รวมไปถึงการที่ภรรยาและเพื่อนทั้งสามของโยบยุยงให้โยบแช่งคำพระเจ้าสรุปได้ว่าเป็นการกระทำของซาดาน แม้ว่าซาดานไม่ได้รับการเอ่ยชื่ออย่างชัดเจนในฐานะผู้ลงมือนำหายนะมาให้ แต่จากคำพูดของซาดานที่กล่าวนำต่อหน้าพระเจ้าในเชิงขออำนาจในการทดสอบศรัทธาของโยบถึงสามครั้งทำให้ทราบได้ว่า เหตุการณ์เลวร้ายที่เกิดขึ้นกับโยบเป็นฝีมือของซาดานซึ่งต้องการจะทำทลายพระเจ้าด้วยการทดสอบศรัทธาของมนุษย์ที่มีต่อพระเจ้า

⁵⁷ Ibid, p 405.

ซาตานในบททดสอบความเชื่อของโยบไม่ได้รับการกล่าวถึงอีกเลยในตอนท้ายเรื่องเนื่องจากการทดสอบแสดงให้เห็นว่าไม่ว่าจะอย่างไรโยบก็มั่นคงต่อพระเจ้า ตัวอย่างของซาตานในบททดสอบความเชื่อของโยบเป็นสิ่งที่บอกให้คริสตศาสนิกชนรู้ว่าหากมีเหตุการณ์อันเลวร้ายเกิดขึ้นในชีวิตโดยที่ไม่ทราบสาเหตุ พวกเขาจะสามารถตอบข้อข้องใจนี้ได้ด้วยการกล่าวถึงบททดสอบความมั่นคงของจิตใจมนุษย์จากซาตาน ซึ่งถ้าจิตใจของมนุษย์ผู้มีศรัทธามั่นคงพอ ซาตานก็จะจากไปเองเหมือนกับที่ซาตานหายไปในตอนท้ายเรื่องโดยไม่ได้รับการกล่าวถึงอีกในบททดสอบความเชื่อของโยบใน *พระคัมภีร์ไบเบิล*

นอกจากในบททดสอบของโยบ ซาตานยังได้รับการกล่าวถึงใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* อีกหลายตอน ตัวอย่างเช่นในฐานะผีร้ายที่ผจญพระเยซูขณะที่ถือศีลอดพระกระยาหาร 40 วัน 40 คืนและอีกบทบาทหนึ่งของซาตานใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ภาคพันธสัญญาใหม่ ฉบับวิวรณ์ 12:10⁵⁸ ซึ่งได้กล่าวถึงซาตานในฐานะพญานาค หรืองูใหญ่ ในตอนที่เกิดสงครามขึ้นบนสวรรค์ ทูตสวรรค์มีคาเอลและเทพบริวารได้ต่อสู้กับพญานาค และบริวารของมัน ฝ่ายพญานาคพ่ายแพ้และไม่สามารถอยู่บนสวรรค์ได้ ความในตอนนั้นมีว่า

Then war developed in heaven, Michael and his angels battling against the dragon, and the dragon with his angels waging war; but they were defeated; there was no longer any place for them in heaven. And the great dragon, the serpent of old, called the devil and Satan, the deceiver of all humanity, was forced out and hurled to the earth, and his angels were flung out along with him.⁵⁹

ดังนั้นจึงพอจะสรุปลักษณะของซาตานใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ได้ว่าเป็นศัตรูกับพระเจ้าอย่างแท้จริง ซาตานแสดงให้เห็นถึงความผลิกผันของชีวิตในสภาวะที่สูงสุดไปหาสภาวะที่ต่ำสุด นั่นก็คือตั้งแต่การเป็นทูตสวรรค์ที่มีพร้อมทั้งรูปสมบัติและคุณสมบัติแล้วต้องร่วงหล่นมาเป็นซาตานในนรกเพียงเพราะการตัดสินใจที่ผิดพลาดเพราะความริษยาเป็นต้นเหตุและการที่ซาตานพยายามทำทุกอย่างทั้งการล่อลวงด้วยสิ่งของการพุดจาซักชวน การปลอมตัวเพื่อให้มนุษย์เชื่อใจทั้งหมดก็เป็นไปเพื่อให้มนุษย์ไขว้เขวจากศรัทธาที่มีต่อพระเจ้า ซาตานใน *พระคัมภีร์* ยังคงลักษณะ

⁵⁸ Ibid., p. 492.

⁵⁹ Ibid., p. 921.

ของความเป็นปีศาจแบบในตำนานคือรักษารูปร่างที่อัปลักษณ์และมีการแปลงร่างเป็นสัตว์ร้ายที่น่าเกลียดน่ากลัวเพื่อแสดงให้เห็นความชั่วร้ายซึ่งเป็นต้นแบบให้กับชาตานที่จะเป็นตัวละครในวรรณกรรมในสมัยต่อมา

มารหรือพญามารในวรรณกรรมไทยก็มีบทบาทเป็นผู้ทดสอบมนุษย์เช่นกัน เนื่องจากจุดประสงค์หลักของพญามารก็คือ ความตั้งใจที่จะทำลายพุทธศาสนา ดังนั้นไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ในการขัดขวางและรบกวนพระพุทธเจ้าเท่านั้น พญามารก็ยังเป็นศัตรูกับผู้ที่ประพฤดิธรรม โดยทั่วไป อันได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ไปแล้ว พญามารก็ยังมืบทบาทในการก่อวุ่นพุทธศาสนา ในหนังสือ **พระปฐมสมโพธิกถา** ฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปรมาณูชิตชิโนรส ปรีเฉทที่ 28 ตอนมารพันธปริวรรต⁶⁰ กล่าวว่ พญาวสวัตติมารได้ลงมาจากเทวโลก เมื่อทราบข่าวว่พระเจ้าอโศกมหาราช พระราชากรุงปาฏลิมุตรมมหานครจะทรงสร้างวิหารและสถูปเพื่อเป็นการสักการะบูชาพระพุทธศาสนา พญาวสวัตติมารบันดาลฤทธิ์เดชด้วยความมุ่งหวังจะทำลายพิธีอันเป็นมงคลที่พระเจ้าอโศกมหาราชพยายามจะจัดขึ้นทำให้ต้องไปเชิญพระเถระเพื่อมาปราบและเกิดการต่อสู้กันระหว่างพญามารกับพระเถระ โดยที่พญามารก็แปลงร่างเป็นสัตว์ร้ายต่างๆและพระเถระก็จะต้องแปลงร่างเป็นสัตว์ที่มีกำลังเหนือกว่าจึงจะสามารถปราบพญามารได้ บทบาทของพญามารในครั้งนี้เป็นผู้ที่ตั้งใจจะรบกวนพุทธศาสนาอย่างไม่ลดละเช่นเดียวกันกับที่ผ่านมาส่งผลทำให้พุทธศาสนิกชนต้องมืจิตใจที่เข้มแข็งเพื่อที่จะต่อสู้กับพญามารได้ การกระทำของพญามารจึงกลายเป็นบททดสอบความตั้งใจจริง

ใน**พระสุตตันตปิฎก** ตอนมารัดชชนิสูตร กล่าวถึงมารในฐานะที่มีบทบาทเป็นผู้ทดสอบพระภิกษุไว้ตอนหนึ่งว่ นอกเหนือจากที่พยายามทำตัวเป็นอุปสรรคขัดขวางพระพุทธเจ้ามารก็ยังรังควานพระภิกษุซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าอีกด้วย ในตอนนี้พระมหาโมคคัลลานเถระถูกมารแอบเข้าไปในช่องท้องขณะที่กำลังเดินจงกรม เมื่อรู้สึว่กัหนักท้องท่านก็พิจารณาจึงรู้ว่เป็นมาร ท่านกล่าวกับมารว่อย่าได้มารบกวนตาคดและสาวกเลย เพราะจะเป็นบาปติดตามตัวมารไป เมื่อมารเห็นว่าพระโมคคัลลานะทราบแล้วจึงออกมา การที่มารกระทำเช่นนี้ก็เพื่อต้องการจะทำให้พระโมคคัลลานะเดินจงกรมอย่างไม่มีสมาธิ เป็นการขัดขวางไม่ให้ประพฤดิธรรมได้อย่างสะดวก แต่ในทางกลับกันการกระทำของมารเป็นการทดสอบคุณธรรมของพระภิกษุสงฆ์ว่จะต้องมืสติ

⁶⁰ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปรมาณูชิตชิโนรส, **พระปฐมสมโพธิกถา** (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2505), หน้า 155.

รับรู้ว่ามารกำลังมาผจญต้องมีขันตีคือความอดทนต่อการช่วยวนของมารและต้องรู้จักมีอุเบกขาคือการวางเฉย เรื่องของศรัทธาและความมั่นคงทางจิตใจไม่มีมาตรวัด ดังนั้นมารจึงทำหน้าที่เป็นเสมือนผู้ที่คอยตรวจสอบศรัทธาอยู่เสมอ

ในวิทยานิพนธ์ “เทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีพุทธศาสนาเถรวาท” ได้กล่าวถึงมารที่มีบทบาทเป็นผู้ทดสอบพระภิกษุไว้ตอนหนึ่งว่า มาร ได้ชักชวนให้ภิกษุหนีหั้นเข้าหาทางโลก ยุ้งให้เลิกปลีกวิเวกและหันมาหาความสุขทางกามารมณ์ด้วยวิธีต่างๆ การล่อใจของมารทำให้ภิกษุที่มีจิตใจไม่มั่นคงต่อพุทธศาสนาเสี้ยวขวัญไปได้⁶¹ นอกจากนี้มารยังมีบทบาทอีกอันไม่ให้อุบาสกอุบาสิกาทำบุญ โดยที่ครั้งหนึ่งพญามารได้เข้าไปสิงพรหมณ์และบังคับไม่ให้ใส่บาตร ทำให้พระพุทธเจ้าที่เสด็จออกบิณฑบาตรในวันนั้นต้องเสด็จกลับด้วยบาตรที่ว่างเปล่า⁶²

พญามาร ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่เป็นผู้ทดสอบมนุษย์ในคัมภีร์และวรรณกรรม พุทธศาสนาเท่านั้น บทบาทของพญามารในฐานะผู้ทดสอบก็ได้รับการประยุกต์ใช้ในนวนิยายไทยด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น นวนิยายเรื่อง *งา* ท่านชายสวัสดิ์คือพญามารที่คอยทดสอบจิตใจของ อิศรา ชายหนุ่มผู้ซึ่งต้องการจะครอบครองมรดกของคุณย่า พญามารทดสอบจิตใจของอิสราว่าเมื่อถึงที่สุดแล้วเขาจะมีสติกลับตัวกลับใจหรือไม่ ท่านชายสวัสดิ์ในเรื่อง *งา* ใช้ทุกวิถีในการล่อลวงให้อิสราหลงไปในทางที่ผิดทั้งการแสดงตัวในฐานะที่เป็นมิตรเพื่อให้ไว้ใจ การล่อลวงด้วยความงดงามของรูปร่างหน้าตา การใช้คำพูดที่อ่อนหวาน หรือแม้แต่การเสนอทรัพย์สินเงินทอง ในเรื่อง *งา* คำพูดของท่านชายสวัสดิ์มักจะอิงพุทธศาสนาเมื่อต้องการชี้ให้เห็นบาปบุญคุณโทษและ ไม่เพียงแต่อิสราเท่านั้นที่ถูกทดสอบจิตใจ ตัวละครในเรื่องตัวอื่นๆเช่น เจริญขวัญ ชาลินี และ ตัวละครย่อยๆอีกหลายตัวต่างก็ต้องผ่านการทดลองใจจากท่านชายสวัสดิ์ทั้งสิ้น ตัวละครมารในนวนิยายเรื่อง *ก่อนอุษาสา* คือเจ้าชายรังสิมันต์ เทวราช ก็ทำหน้าที่เช่นเดียวกันกับมารในเรื่อง *งา* เจ้าชายรังสิมันต์ เทวราชเป็นผู้ทดสอบจิตใจของนักเขียนที่ชื่ออรุณี ระเบียบด้วยการล่อลวงให้ผิดจรรยาบรรณนักเขียน

มารมีความตั้งใจที่จะทำลายพุทธศาสนา ดังนั้นการกระทำของพญามารที่คอย ก่อกวนรังควานก็เพื่อต้องการที่จะให้เป็นอุปสรรคไม่ให้พุทธศาสนาดำเนินไปได้อย่างมั่นคง อย่างไรก็ตาม ความต้องการที่จะทำลายพุทธศาสนาของมารด้วยการล่อลวงใจมนุษย์กลับกลายมาเป็นการสร้างบททดสอบมนุษย์ด้วย เนื่องจากศรัทธาและความตั้งใจจริงเป็นเพียงนามธรรม ไม่มีเครื่องมือที่จะใช้วัดระดับความมากน้อย ดังนั้นการกระทำของพญามารจึงเปรียบเสมือนเครื่อง ชี้นำให้เห็นว่าพุทธบริษัทมีความมั่นคงทางจิตใจมากน้อยเพียงใด

ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า บทบาทของชาตานและมารในฐานะที่เป็นผู้ทดสอบมนุษย์เป็นบทบาทที่ต่อเนื่องมาจากบทบาทการทำทายอำนาจและบารมีของพระเจ้าและพระพุทธเจ้า เมื่อชาตานและมารเป็นปรปักษ์กับพระเจ้าของศาสนาทำให้ชาตานและมารต้องเกี่ยวข้องกับมนุษย์ซึ่งในทางคริสต์ศาสนาถือว่าเป็น

⁶¹ วิจิต แก้วจินดา, “เทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาท,” หน้า 67.

⁶² เรื่องเดียวกัน.

ผู้ที่พระเจ้าสร้างขึ้นด้วยความรักและในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นผู้ที่ได้รับพระเมตตาและพระกรุณาจากพระพุทธเจ้าในการชี้แนะให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ทั้งชาตानและมารมีพื้นฐานมาจากเทวดาใจบาปที่จิตใจเต็มไปด้วยความอิจฉาริษยาจึงพัวพันอยู่กับการกลั่นแกล้งไม่ให้ผู้อื่นได้ดี บทบาทที่ปรากฏจึงมีแต่การล่อลวงให้หลงคิดให้ไขว่ไขวไปจาก ทิศทางอันจะนำไปสู่เป้าหมายที่ควร ทั้งนี้ก็เนื่องจากความหวังที่ว่าการตัดสินใจที่ผิดพลาดของมนุษย์ที่มีสาเหตุมาจากการล่อลวงของชาตानและมารจะมีผลกระทบต่อจิตใจของพระเจ้าและ พระพุทธเจ้า

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

บทบาทของชาตानและมารในวรรณกรรม

3.1 ชาตานในวรรณกรรมตะวันตก

ชาตานในวรรณกรรมตะวันตกนั้นปรากฏตัวด้วยชื่อและรูปร่างที่ต่างกัน ทั้งนี้ไม่ว่าจะเรียกชาตานด้วยชื่อ “ปีศาจ” “ชาตาน” “ลูซิเฟอร์” หรือ “เมฟิสโตเฟเลส” ทั้งหมดที่กล่าวมาก็ล้วน หมายความว่าตัวละครที่เป็นสัญลักษณ์แทนพลังความชั่วร้ายในโลกตะวันตก ชาตานในวรรณกรรมตะวันตกแต่ละสมัยมีลักษณะเฉพาะตัวที่ร่วมกันอยู่ เมื่อเอ่ยชื่อชาตานจึงเกิดความเข้าใจที่ตรงกันว่าเป็นปีศาจที่ชั่วร้ายและอัปลักษณ์ อย่างไรก็ตาม ในวรรณกรรมแต่ละเรื่องก็ไม่ได้กล่าวถึงชาตานในมุมมองเดียวกันทั้งหมด นักเขียนได้นำลักษณะบางส่วนของชาตานที่ตนเองรู้จักมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นประโยชน์ในวรรณกรรมของตนและเมื่อสังเกตจากลักษณะของชาตานที่ถูกลำเสนอในวรรณกรรมแล้ว จะพบว่าตัวละครมีพัฒนาการในการปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์ภายนอก ทั้งบุคลิกลักษณะและการแสดงออก แต่ยังคงความเป็นตัวแทนของความชั่วร้ายเอาไว้

3.1.1 ชาตานในบทกวีเรื่อง *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้*

เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้ ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ได้รับยกย่องให้เป็นวรรณกรรมชิ้นเอกชิ้นหนึ่งของอิตาลีในปลายยุคกลาง ดันเต อลิเกียรี (Dante Alighieri) เริ่มประพันธ์ *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* ระหว่างปี ค.ศ. 1307-1313 ขณะที่ถูกเนรเทศจากเมืองฟลอเรนซ์ ดันเตได้ใช้ความคิดแบบปรัชญาของคริสต์ศาสนาในปลายยุคกลางผนวกกับอารยธรรมกรีกโรมันซึ่งเริ่มกลับมาเฟื่องฟูอีกครั้งในตอนปลายของยุคกลางเป็นแนวคิดหลักในการดำเนินเรื่อง¹ และด้วยวิธีการดังกล่าวทำให้เขาสามารถที่จะวิจารณ์สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง รวมไปถึงเรื่องศาสนาของเมืองฟลอเรนซ์อิตาลีในสมัยนั้นพร้อมๆ ไปด้วยการดำเนินเรื่องได้อย่างลุ่มลึกและน่าสนใจ

เรื่องราวจะเริ่มต้นจากการที่ดันเตที่หลงป่าในวันพฤหัสบดี ก่อนจะถึงวันศุกร์ซึ่งเป็นเทศกาลอีสเตอร์ และเมื่อได้พบกับเวอร์จิล กวีชาวโรมันผู้รับอาสาเป็นคนนำทางให้ดันเตเดินทางไปสู่ภพทั้งสาม คือนรก (Inferno) แดนชำระบาป (Purgatory) และสวรรค์ (Paradise) ดังนั้นเรื่องราว

---

¹Dante Alighieri, *The Divine Comedy*, translated by Allen Mandelbaum ; with an introduction by Eugenio Montale and notes by Peter Armour (London : D. Campbell Publishers, 1995), p.2.

ของคันเตใน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* จึงแบ่งเป็นสามภาคตามจำนวนภพที่คันเตได้เดินทางไป และการเดินทางของคันเตแต่ละช่วงก็แสดงพัฒนาการทางด้านสติปัญญาและจิตใจของคันเตเมื่อได้พบกับตัวละครอื่นๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบุคคลสำคัญที่มีอยู่จริงจากประวัติศาสตร์ ดำเนินและมิตรสหายของคันเต

ชาตานิมีบทบาทอยู่ใน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* ส่วนที่เป็นแดนนรกตอนปลายสุด นรกเป็นภพภูมิแรกที่คันเตจะต้องเดินทางเข้าไปด้วยการนำทางของเวอร์จิล ตามคำกล่าวของคันเตนรกเป็นสถานที่ที่มีความยุติธรรมเพราะผู้ที่กระทำผิดบาปจะได้รับการลงโทษตามผลของการกระทำของแต่ละบุคคล การที่มนุษย์ตัดสินใจเลือกที่จะทำหรือไม่ทำอะไรนั้นเท่ากับเป็นการใช้อำนาจในการตัดสินใจซึ่งเป็นสิ่งที่พระเจ้าประทานให้แก่มนุษย์ทุกคน ดังนั้นมนุษย์จึงจะต้องพร้อมที่จะยอมรับผลที่ตามมาจากสิ่งที่ตัดสินใจกระทำนั้นด้วย ผู้ที่ใช้สิ่งที่พระเจ้าประทานมาให้ในทางที่ผิดก็จะต้องถูกลงโทษในนรกและชาตานิก็เป็นหนึ่งในนั้น

เมื่อถึงนรกขุมที่ 9 ในส่วนที่เป็นใจกลางของนรก เวอร์จิลผู้นำทางบอกให้คันเตมองที่ชาตานิ ปีศาจที่ครั้งหนึ่งเคยได้ชื่อว่าเป็นเทวดาลูซิเฟอร์

my master felt he now should have me see
that creature who was once a handsome presence;²

แม้ว่าเวอร์จิลจะไม่ได้เอ่ยชื่อชาตานิออกมา แต่เมื่อกล่าวถึงผู้ที่ครั้งหนึ่งเคยมีความงามสง่า “that creature who was once a handsome presence,” ก็จะทำให้ทราบว่า หมายถึงเทวดาลูซิเฟอร์ที่เคยมีความสง่างามแต่ภายหลังกลายมาเป็นชาตานิ และแล้วคันเตก็เริ่มบรรยายถึงลักษณะรูปร่างของชาตานิที่เขาได้เห็น

The emperor of the despondent kingdom
so towered—from midchest—above the ice,

² Ibid., p.209.

that I match better with a giant's height
 than giants match the measure of his arms;
 now you can gauge the size of all of him
 if it is in proportion to such limbs.
 If he was once as handsome as he now
 is ugly and, despite that, raised his brows
 against his Maker, one can understand³

รูปร่างของซาตานที่คันเตเห็นมีขนาดใหญ่โตมาก เมื่อเปรียบกับยักษ์แล้ว ยักษ์หลายคนรวมกันก็อาจเทียบได้แค่ขนาดแขนข้างหนึ่งของซาตานเท่านั้น ตัวของซาตานโผล่พื้นน้ำแข็งมาเพียงแค่ออก เนื่องจากคันเตตั้งใจจะเขียนเรื่องราวใน*เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* ให้มีความหมายในเชิงเปรียบเทียบ ดังนั้นขนาดร่างกายที่ใหญ่โตของซาตานก็สามารถจะตีความหมายได้ว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงปริมาณความทุกข์ทรมานที่เขาได้รับจากบาปที่มหาศาล คันเตรำพึงถึงความน่าเกลียดน่ากลัวของซาตานว่า เมื่อนึกย้อนไปถึงความสง่างามที่ซาตานเคยมีเมื่อครั้งอยู่บนสวรรค์ นำมาเป็นตัวเปรียบเทียบให้เห็นถึงสิ่งตรงข้ามที่มีในตอนนี้นี้ก็คงพอจะนึกภาพออกว่าซาตานน่าเกลียดมากเพียงใด

how every sorrow has its source in him!
 I marveled when I saw that, on his head,
 he had three faces: one—in front—bloodred;
 and then another two that, just above
 the midpoint of each shoulder, joined the first;
 and at the crown, all three were reattached;
 the right looked somewhat yellow, somewhat white;
 the left in its appearance was like those
 who come from where the Nile, descending, flows.⁴

ซาตานตามที่คันเตได้กล่าวมาเป็นเจ้าแห่งนรก อาณาจักรแห่งความหมองเศร้า การที่ซาตานทำหน้านี้ไว้ก็ขมวดอยู่ตลอดเวลาอันเนื่องมาจากความรู้สึกภายในใจที่ต่อต้านพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ

³ Ibid., p. 210.

⁴ Ibid., pp. 210-211.

ใบหน้าของซาตานมีทั้งหมด 3 หน้าด้วยกัน แต่ละหน้าติดกันอยู่ในหัวเดียว และมีสีที่ต่างกันคือสีดำ สีเหลืองและสีแดง สีทั้งสามเป็นสัญลักษณ์แทนความเกลียดชัง ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นด้อยกว่าตนและความมีวิชาเป็นการต่อต้านของพระเจ้าในคริสต์ศาสนาทั้งสามองค์ ได้แก่พระบิดา พระบุตรและพระจิต ในแต่ละหน้าของซาตานจะมีปาก แต่ละปากจะเกี่ยวดวงวิญญาณของคนที่ กระทำบาปหนักเช่นเดียวกันคือการทรยศ

Beneath each face of his, two wings spread out,
as broad as suited so immense a bird:
I've never seen a ship with sails so wide.
They had no feathers, but were fashioned like
a bat's; and he was agitating them,
so that three winds made their way out from him—
and all Cocytus froze before those winds.
He wept out of six eyes; and down three chins,
tears gushed together with a bloody froth.⁵

เมื่อมองต่ำลงมาจากใบหน้าที่ทั้งสาม ค้นแต่เห็นปีกขนาดใหญ่สองอันที่แผ่กว้างออกไปเท่ากับขนาดของนกยักษ์ แต่ปีกของซาตานไม่มีขนเหมือนกับปีกนก ปีกของซาตานเป็นหนังหุ้มกระดูกเหมือนปีกของค้างคาวและซาตานก็กระพือปีกของตนอยู่ตลอดเวลา การที่ซาตานทำเช่นนี้เนื่องจากต้องการจะหนีให้พ้นจากสภาวะที่ตนเองเป็นอยู่ แต่กลับกลายเป็นว่าการกระพือปีกเพื่อที่จะหนีให้พ้นเป็นการรักษาสภาพอากาศบริเวณนั้นให้หนาวเย็นและทำให้แม่น้ำโคไซทัสที่เกิดจากน้ำตาจากตาของซาตานที่ไหลจากดวงตาทั้งสามคู่ด้วยความทุกข์ทรมานยังรักษาความเย็นจนเป็นน้ำแข็งและเกาะตัวของซาตานดุจดังเครื่องพันธนาการไม่ให้ละลาย นอกจากนี้ความหนาวเย็นยังคอยกักกินเลือดเนื้อของดวงวิญญาณที่ทำผิดบาปอีกด้วย การที่ซาตานถูกพันธนาการด้วยน้ำแข็งที่หนาวเย็นไม่ให้เคลื่อนไหวไปไหนได้เป็นสัญลักษณ์ของความตาย การไร้ความสามารถที่จะเคลื่อนไหวอย่างอิสระเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับอิสระในการตัดสินใจที่ซาตานเคยได้รับจากพระเจ้าเมื่อครั้งที่เป็นเทวดา น้ำที่จับตัวเป็นน้ำแข็งไม่มีการเคลื่อนไหวแสดงให้เห็นความสิ้นหวังที่ซาตานจะได้เข้าพิธีศีลล้างบาป ห่างไกลจากความรักของพระเจ้า

⁵ Ibid.

ชาตानของคันเตนนั้นมีเอกลักษณ์แตกต่างจากชาตานในวรรณกรรมเรื่องอื่นทั้งในเรื่องรูปลักษณะและบทลงโทษที่ได้รับ เนื่องจากคันเตนนำชาตานที่มีต้นกำเนิดจาก *พระคัมภีร์ไบเบิล* มาปรับปรุงและสร้างบุคลิกของชาตานที่ชัดเจนในแบบที่เขาต้องการรูปร่างและบทลงโทษที่ชาตานได้รับจึงสอดคล้องกับจุดประสงค์ที่คันเตนต้องการนำมาใช้ เอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เราเห็นในชาตานที่เป็นตัวละครใน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* คือการจินตนาการถึงลักษณะใบหน้าทั้งสามที่ทำหน้าที่ในการบดเคี้ยวดวงวิญญาณสามดวงที่กระทำบาปรุนแรง

Within each mouth—he used it like a grinder—
With gnashing teeth he tore to bits a sinner,
so that he brought much pain to three at once.

The forward sinner found that biting nothing
when matched against the clawing, for at times
his back was stripped completely of its hide.

“That soul up there who has to suffer most,”
my master said: “Judas Iscariot—
his head inside, he jerks his legs without.

Of those two others, with their heads beneath,
the one who hangs from that black snout is Brutus—
see how he writhes and does not say a word!

That other, who seems so robust, is Cassius.
But night is come again, and it is time
for us to leave; we have seen everything.”⁶

คันเตนบรรยายว่าในปากทั้งสามของชาตานมีดวงวิญญาณที่กระทำผิดบาปในเรื่องการทรยศกำลังถูกลงโทษโดยการถูกชาตานเคี้ยวอยู่ คนแรกคือจูดา (Judas) สาวกคนที่สิบสามที่ทรยศต่อพระเยซูในวันศุกร์เทศกาลอีสเตอร์ จูดาเป็นผู้ที่ชี้ตัวพระเยซูให้ฆาตกรโรมันจับตัวไปตรึงกางเขน การกระทำของจูดาเท่ากับเป็นการทรยศต่อองค์ศาสดาแห่งคริสต์ศาสนา คนต่อมาคือบรูตัส (Brutus) และ คัสซิอุส (Cassius) ทั้งสองเป็นทหารที่มีชีวิตอยู่ในยุคอาณาจักรโรมันและได้รับความไว้วางใจจากจูเลียส ซีซาร์ (Julius Caesar) แต่แล้วก็เป็นผู้ร่วมลงมือสังหารจูเลียส ซีซาร์

⁶ Ibid.

ซึ่งการกระทำดังกล่าวเป็นบาปหนัก เพราะทรยศต่อมิตรผู้ให้ความไว้วางใจและที่สำคัญคือทั้งสองทรยศต่ออาณาจักรโรมัน

การที่คันเตยกตัวอย่างบุคคลที่ถูกชาตานบดเคี้ยวอยู่ในปากทั้งสามคนนี้มีเหตุผลก็คือเพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบในเรื่องบาปกับชาตาน เนื่องจากคันเตผู้ประพันธ์เป็นคริสต์ศาสนิกชน ความคิดของผู้ประพันธ์จึงมีส่วนที่ได้รับแนวคิดมาจากศาสนา การที่จูดาร์ทรยศต่อศาสดาคือ พระเยซู ก็เป็นบาปหนักที่อยู่ในขั้นรุนแรงและในฐานะที่คันเตผู้ประพันธ์เคยทำงานเป็นนักปกครองในเมืองฟลอเรนซ์ แต่ก็ถูกเนรเทศออกจากเมืองเนื่องจากอุดมการณ์ขัดแย้งกับผู้มีอำนาจในเมืองนั้น เขาตั้งความหวังไว้ว่าอิตาลีจะสงบสุขก็ต่อเมื่อได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ โดยการปกครองของจักรพรรดิเยอรมัน⁷ ด้วยเหตุนี้เขาจึงมีความผูกพันกับบ้านเมืองอย่างมาก ฉะนั้นในฐานะที่เป็นนักปกครอง สิ่งที่เขาเห็นว่าเป็นบาปร้ายแรงไม่แพ้กันกับการทรยศต่อพระเยซูก็คือ การทรยศต่ออาณาจักรซึ่งเป็นการถ่วงความเจริญของบ้านเมือง ดังนั้นการลงมือฆ่าจูเลียต ซีซาร์ ด้วยน้ำมือของบลูตัสและคัสซิอุซจึงไม่เพียงแต่ทำผิดบาปในขั้นที่ทรยศมิตรผู้ซึ่งให้ความไว้วางใจ แต่ยังเป็นการทรยศต่ออาณาจักรอันเป็นสาเหตุทำให้อาณาจักรโรมันไร้การพัฒนาและล่มสลายในที่สุดนับเป็นความผิดที่ใหญ่หลวง อย่างไรก็ตาม คันเตแสดงให้เห็นว่าความผิดที่ถือว่าร้ายแรงของทั้งสามคนนี้รวมกันก็ไม่สามารถเปรียบได้กับชาตานผู้ถือตัวว่าเป็นผู้กระทำผิดบาปร้ายแรงที่สุด การทรยศต่อพระเจ้าของชาตานเป็นความผิดมหันต์เหนือสิ่งอื่นใด ดังจะเห็นได้ว่าแม้แต่ผู้ที่ทำบาปรุนแรงเช่น จูดาร์ บลูตัส คัสซิอุซ ยังต้องอยู่ภายใต้การลงโทษของชาตาน

ดังนั้นชาตานใน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* จึงเป็นสัญลักษณ์ของบาปหนัก เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าชะตากรรมที่ชาตานได้รับเป็นสิ่งที่ผู้ที่ทำตัวเป็นฝ่ายตรงข้ามกับพระเจ้าจะได้รับการลงโทษเช่นเดียวกัน คือการสูญเสียสิ่งงดงามในชีวิตและถูกปล่อยให้ติดอยู่ในนรกที่หนาวเย็น สูญเสียแสงสว่างและความรักจากพระเจ้าชั่วนิรันดร์

3.1.2 ชาตานในกวีนิพนธ์เรื่อง *พาราไดซ์ ลอสต์*

พาราไดซ์ ลอสต์ เป็นบทประพันธ์ของกวีอังกฤษ ชื่อจอห์น มิลตัน (John Milton) แต่งเสร็จสมบูรณ์ในปี ค.ศ. 1665 และตีพิมพ์เผยแพร่ในปี ค.ศ. 1667⁸ *พาราไดซ์ ลอสต์* เป็นการเล่าเรื่อง

⁷ Ibid., p.7.

⁸ John Milton, *Paradise Lost* (London: Penguin Books, 1996), p. 1.

เกี่ยวกับการตกสวรรค์ของมนุษย์ตามเรื่องเล่าใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ตอนที่พระเจ้าสร้างมนุษย์ผู้ชาย และผู้หญิงและเรียกเขาว่าอาดัมและอีฟ อีฟกินผลไม้จากต้นไม้ที่จะทำให้รู้จักกับความดีและความชั่วตามคำล่อลวงของงูซึ่งก็คือซาตาน อีฟก็ชักชวนให้อัดัมกินผลไม้ นั่นด้วย ผลจากการกระทำในสิ่งที่พระเจ้าได้ห้ามไว้ก่อนล่วงหน้าทำให้อัดัมและอีฟถูกขับไล่ออกจากสวนเอเดนที่พระเจ้าสร้างไว้ให้เป็นสวรรค์สำหรับพวกเขาและใช้ชีวิตบนโลก พวกเขาต้องเผชิญกับความทุกข์ ความเจ็บป่วย ไปจนถึงความตาย

ซาตานเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในกรีนวินธ์ *พาราไดซ์ ลอสต์* มิลตันแบ่งบทหรือออกเป็น 12 เล่ม โดยเริ่มเล่าเรื่อง *พาราไดซ์ ลอสต์* สามเล่มแรกจากตอนที่ซาตานและพวกตกสวรรค์ เพราะพ่ายแพ้ต่อเทวดามิกาเอล ตอนที่ซาตานเป็นงูใหญ่ซึ่งถูกจับโยนลงมาจากสวรรค์ ซาตานเริ่มวางแผนทำร้ายอาดัมและอีฟเพื่อเป็นการแก้แค้นพระเจ้า ส่วนเล่มที่ 4 ซาตานขึ้นไปบนสวรรค์แล้วเข้าไปในสวนเอเดนและได้พบกับอาดัมและอีฟ ซาตานก็ได้ล่อลวงพวกเขา ในอีกสี่เล่มถัดไปเป็นเรื่องเกี่ยวกับสงครามบนสวรรค์และขั้นตอนการสร้างโลกของพระเจ้า กล่าวเน้นถึงอันตรายที่อาดัมจะต้องเผชิญเมื่อพบกับซาตานและในเล่มที่ 9 และ 10 มิลตันเล่าถึงช่วงที่เป็นการร่วทนต์จากสวรรค์ของอาดัมและอีฟ รวมไปถึงความเสียใจของพวกเขาคด้วยสำนึกผิดในสิ่งที่ได้กระทำลงไป และในสองเล่มสุดท้ายเป็นคำทำนายของเทวดามิกาเอลเกี่ยวกับผลกระทบที่จะมีต่อประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติจากการกระทำบาปของอาดัมและอีฟ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่มนุษย์จะได้รับการไถ่บาปจากพระเยซู

พาราไดซ์ ลอสต์ กล่าวถึงซาตานในเล่มที่ 1-3 ว่าซาตานตกลงมาจากสวรรค์สู่นรกซึ่งเป็นทะเลสาบเพลิงขนาดใหญ่ที่ไม่อาจประมาณได้ หลังจากสลบไป 9 วัน 9 คืน เมื่อฟื้นขึ้นมาซาตานก็พบกับความสิ้นหวังท่ามกลางทะเลเพลิงที่ร้อนระอุแต่กลับไม่มีแสงสว่างใดๆ ดังนั้นซาตานจึงเริ่มบทบาทของวีรบุรุษในนรกด้วยการปลุกใจเหล่าปีศาจที่ตกอยู่ในนรกด้วยกันให้ก่อสงครามโต้ตอบพระเจ้า เนื่องจากซาตานเคยเป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ ได้สัมผัสกับความสวยงามแบบที่มีบนสวรรค์จนเคยชิน เมื่อต้องตกมาอยู่ในนรกซึ่งเป็นสถานที่ที่มีลักษณะตรงกันข้ามทำให้ซาตานต้องการจะกลับไปสู่สวรรค์ให้ได้ แต่วิธีการที่จะกลับไปสวรรค์นั้น ซาตานจะไม่ยอมก้มหัวอ่อนน้อมพระเจ้าให้รับซาตานกลับไปเป็นเด็ขาดเพราะซาตานยิ่งเกินกว่าที่จะสำนึกผิดและกล่าวคำขอโทษเหล่าปีศาจที่ตกอยู่ในนรกแล้วเห็นด้วยกับซาตานเพราะประโยคที่ว่ายอมเป็นเจ้าปกครองในนรก ยังจะดีกว่าเป็นทาสรับใช้อยู่บนสวรรค์ “Better to reign in Hell than serve in Heaven”⁹ ดังนั้น

⁹ Ibid., p. 14.

จึงมีการเสนอความคิดเห็นเพื่อวางแผนการโต้ตอบพระเจ้า โดยลงความเห็นกันว่าควรสร้างนรกเป็นอาณาจักรใหม่ให้เหมือนกับสวรรค์ ในเวลาต่อมาซาตานก็ได้สร้างแพนดามอนีเยมเป็นอาณาจักรในนรก ความเห็นต่อมาเป็นความเห็นของบิลซิบบั (Beelzebub) ปีศาจตนหนึ่งในนรก บิลซิบบัได้เชื่อว่าพระเจ้าจะสร้างโลกใหม่ให้กับมนุษย์ บิลซิบบัจึงเสนอว่าถ้ารับวางแผนกันอย่างรวดเร็วอาจจะสามารถยึดครองโลกเอาไว้ได้ แต่ต้องมีคนรับอาสาเสี่ยงภัยข้ามประตูนรกไปยังโลกใหม่เพื่อไปทำแผนการนี้ให้สำเร็จ ซาตานรับอาสาเป็นผู้เดินทางลอบหนีออกไปจากนรก ระหว่างทางซาตานได้พบกับบาป (Sin) และความตาย (Death) บาปบอกกับซาตานว่าเธอเกิดมาจากความคิดของซาตานเมื่อครั้งที่คิดทรยศต่อพระเจ้าบนสวรรค์และความตายก็เป็นสิ่งที่เกิดจากกรรมของเธอ

ใน *พาราไดซ์ ลอสต์* เล่มที่ 4 เป็นเหตุการณ์ที่ซาตานเดินทางไปจนถึงสวรรค์และปลอมตัวเป็นเทวดา ซาตานหลอกล่อให้ยูริล (Uriel) เทวดาผู้ปกป้องรักษาการโคจรของดวงอาทิตย์ช่วยชี้ว่าโลกใหม่ที่พระเจ้าจะสร้างให้กับมนุษย์นั้นอยู่ตรงไหน ช่วงเวลาเดียวกันกับที่พระเจ้ากำลังอธิบายให้พระเยซูฟังว่า การปรากฏตัวของซาตานจะนำไปสู่ความผิดพลาดของมนุษย์ทำให้มนุษย์ถูกลงโทษและนำไปสู่ความตาย พระเยซูได้ฟังดังนั้นก็เกิดความสงสัยและเห็นใจมนุษย์จึงขออุทิศชีวิตของตนเองเพื่อช่วยให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ทรมานในเรื่องนี้ เมื่อซาตานมาถึงสวนเอเดนโลกที่พระเจ้าสร้างให้กับมนุษย์ ซาตานก็หลงใหลในความงามของโลกใหม่ที่ได้พบอย่างมาก สิ่งนี้เองที่ทำให้ซาตานยังทุกข์ทรมานเมื่อหวนระลึกถึงความสุขสบายที่ตนเองเคยมีบนสวรรค์ ซาตานแสดงความรู้สึกกังวล กลัว โศกเศร้าและเสียใจกับการที่ตนเองต้องตกจากสวรรค์ แต่เนื่องจากซาตานอิจฉามนุษย์ที่ได้รับสิ่งประเสริฐจากพระเจ้าทำให้ซาตานมีทัศนคติที่จะแก้แค้นต่อไป ซาตานแน่ใจว่าความทุกข์จะอยู่กับเขาชั่ววันริ้นครและเขาคงไม่สามารถหนีจากนรกได้สำเร็จ สังเกตได้จากคำพูดของซาตานตอนที่เขาพูดกับตัวเองว่า ในเมื่อทางที่เป็นจุดหมายของเขาคือนรก นั่นจึงหมายความว่าทั้งชีวิตและจิตใจของเขาก็คือนรกไปด้วย “Which way I fly is Hell; myself am Hell”¹⁰ เมื่อซาตานตระหนักว่าเขาไม่อาจจะอยู่อย่างสงบสุขในนรก ซาตานจึงหวังที่จะได้ครอบครองสวรรค์และได้เป็นเจ้าของโลกใหม่ที่พระเจ้าสร้างขึ้น

เรื่องราวในเล่มต่อจากนั้น ซาตานพบกับอาดัมและอีฟในสวนเอเดน ตอนแรกซาตานปลอมตัวเป็นคางคก แต่เทวดาผู้คุ้มครองรักษาที่จับได้จึงตักเตือนซาตานไม่ให้กระทำการชั่วร้ายอีก ซาตานหนีรอดไปได้ พระเจ้าบัญชาให้เทวดาราฟาเอล (Raphael) มาเตือนอาดัมและอีฟ เทวดาราฟาเอลเล่าเรื่องที่ซาตานตกสวรรค์เพราะก่อสงครามเป็นขบถต่อพระเจ้าและพระเยซูให้

¹⁰ Ibid.

อาดัมฟังพร้อมทั้งตกเดือน ไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับซาตาน อย่างไรก็ตาม ซาตานก็ไม่ลดละความพยายาม ในครั้งที่สอง ซาตานแปลงร่างเป็นงูและล่อลวงอีฟให้กินผลไม้จากต้นไม้ที่พระเจ้าห้าม ผลจากการฝ่าฝืนคำสั่งพระเจ้า อาดัมและอีฟจึงต้องออกจากสวรรค์และรับผลจากบาปที่ได้กระทำ โดยที่มนุษย์ผู้หญิงจะต้องทนเจ็บปวดทรมานจากการตั้งครรภ์และคลอดบุตร ส่วนมนุษย์ผู้ชายต้องทนตรากตรำทำงานหนักและพบกับอุปสรรคชีวิตมากมาย การลงโทษที่ร้ายแรงที่สุดก็คือทั้งคู่ต้องเผชิญกับความตายและการพลัดพราก

เมื่อซาตานกระทำการล่อลวงสำเร็จ ซาตานก็บินกลับนรกพร้อมกับข่าวเรื่องชัยชนะที่ได้รับอย่างมีความสุข ระหว่างทางกลับไปนรกซาตานได้เห็นว่าบาปและความตายกำลังสร้างถนนไปสู่โลกมนุษย์อย่างชะมัดเขม้น ซาตานยิ่งเพิ่มความยินดีและเมื่อกลับเข้าไปในนรก ซาตานเล่าเรื่องการล่อลวงอาดัมและอีฟให้ปีศาจนรกฟัง แต่แทนที่จะได้รับเสียงไชโยโห่ร้องหรือเสียงปรบมือดังสนั่นที่แสดงถึงชัยชนะที่ได้รับ บริวารในนรกของซาตานกลับกลายร่างไปเป็นงูและส่งเสียงขู่ฟ่อเพราะถูกลงโทษจากการร่วมกระทำความบาปไว้กับมนุษย์ ตั้งแต่นั้นเหล่าบริวารที่อยู่ในนรกจึงตั้งตนเป็นศัตรูกับพระเจ้าและมนุษย์อย่างจริงจังตลอดมา

ในตอนท้ายของเรื่อง เมื่ออาดัมและอีฟคิดจะฆ่าตัวตายเพราะสำนึกบาปและทนต่อความทุกข์ที่มีบนโลกไม่ได้ เช่น ความแปรปรวนของฤดูกาลและอันตรายจากสัตว์ร้ายที่ฆ่ากินเอง เทวดามิกาเอลจึงมาทำนายอนาคตให้มนุษย์ว่าจะเกิดน้ำท่วมโลกและเหตุการณ์วุ่นวายอีกสักพัก เมื่อถึงวันพิพากษา ซาตานก็จะถูกทำลายอย่างสิ้นซาก สวรรค์และโลกใหม่ที่มีแต่ความสุขก็จะหวนคืนมาอีกครั้ง

ถึงแม้ซาตานของมิลตันจะได้รับอิทธิพลต้นแบบมาจาก**พระคัมภีร์ไบเบิล**และวรรณกรรมที่มีมาก่อนหน้า คือ **เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้** แต่ก็มีลักษณะหลายประการที่ซาตานใน **พาราไดซ์ ลอสต์** แตกต่างไปจากซาตานในวรรณกรรมต้นแบบ ลักษณะหนึ่งที่ซาตานใน **พาราไดซ์ ลอสต์** ต่างไปก็คือซาตานใน **พาราไดซ์ ลอสต์** มีการแสดงความคิดเห็นด้วยบทพูดจำนวนมากและคำพูดของซาตานในแต่ละครั้งก็สามารถที่จะแสดงให้เห็นบุคลิกของตัวละครซาตานได้เป็นอย่างดี สิ่งที่ซาตานพูดสะท้อนถึงความรู้สึกของซาตานที่มีต่อพระเจ้าและความรู้สึกที่มีต่อความพ่ายแพ้ของตนเอง

What though the field be lost?

All is not lost; the unconquerable will,

And study of revenge glory never shall his wrath or might

Extort from me. To bow and sue for grace
 With suppliant knee, and deify his power
 Who, immortal hate,
 And courage never to submit or yield:
 And what is else not to be overcome?
That from the terror of his arm so late
 Doubted his empire, that were low indeed,
 That were an ignominy and shame beneath
 This downfall; (...)¹¹

ซาตานกล่าวข้อความข้างต้นกับบิลซีบับปีศาจตนหนึ่งที่ซาตานพบในนรก ซาตานรำพึงรำพันถึงความเปลี่ยนแปลงที่เขาพบเมื่อร่วงหล่นจากสวรรค์ว่า เขาต้องเปลี่ยนสถานะจากผู้ที่เคยมีความสุขอยู่กับแสงสว่างและความอบอุ่นที่มาจากความรักของพระเจ้ากลายเป็นผู้ที่สูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง ซาตานกล่าวโทษพระเจ้าว่าเป็นผู้นำความหายนะเหล่านี้มาสู่ตน ด้วยเหตุนี้เอง ซาตานจึงต้องการจะแก้แค้น โดยจะทำให้พระเจ้ารู้สึกถึงความสูญเสียเช่นเดียวกันกับที่ซาตานเคยสูญเสีย

ซาตานชักชวนให้บิลซีบับมาร่วมมือกับซาตานในการต่อต้านอำนาจของพระเจ้า ซาตานกล่าวว่าการถูกลงโทษให้ร่วงหล่นจากสวรรค์ในครั้งนี้ แม้ว่าจะเป็นความสูญเสียที่ใหญ่หลวงแต่ก็ไม่ได้ทำให้เขารู้สึกสำนึกผิด สถานะภายนอกของเขาอาจจะเปลี่ยนแต่สิ่งที่อยู่ภายในใจของเขานั้นยังคงไม่เปลี่ยนเขาจะยืนหยัดต่อสู้กับพระเจ้าต่อไปอย่างไม่มีวันยอมแพ้ ซาตานแสดงความหยิ่งทรนงที่เป็นคุณสมบัติส่วนตัวออกมา

To bow and sue for grace
 With suppliant knee, and deifie his power,
 (...)
 That were an ignominy and shame beneath
 This downfall;...¹²

¹¹ Ibid., pp. 9-10.

¹² Ibid.

การที่ซาตานปฎิญาณตนว่าเขาจะไม่ยอมรับความพ่ายแพ้ที่เกิดขึ้นและจะไม่ยอมคุกเข่าร้องขอภัยโทษจากพระเจ้าที่ได้ทำการขบถในครั้งนี้เพราะเชื่อว่าการตัดสินใจเป็นปฏิปักษ์กับพระเจ้า เป็นสิ่งที่ถูกต้องสำหรับตัวเขาแล้ว เมื่อพิจารณาจากส่วนที่ซาตานกล่าวในอีกท่อนหนึ่งที่ว่า “courage never to submit or yield” หรือแม้แต่ประโยคที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของซาตาน ได้อย่างดีที่สุด คือ “Better to reign in Hell, then serve in Heav’n”¹³ ทำให้เห็นว่าซาตานเป็นตัวละครที่ยิ่งทะนงอย่างมาก ประกอบกับลักษณะความคิดที่ต้องการต่อสู้อย่างไม่ลดละและไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคทำให้ซาตานที่ปรากฏใน *พาราไดซ์ ลอสต์* เป็นตัวละครที่มีความดีร้ายและดั่งกันจะกระทำให้สิ่งที่คาดหมายไว้อย่างไม่คำนึงถึงผลเสียใดๆ เพราะสิ่งที่เป็นพลังผลักดันให้ซาตานมุ่งมั่นกับการเอาชนะพระเจ้าคือ ทิฐิอันเกิดจากความแค้นส่วนตัว

ยิ่งซาตานพูดหลายครั้งมากขึ้น ยิ่งเห็นได้ว่าแท้ที่จริงแล้วไม่มีสิ่งใดที่เป็นความหวังหรือความเป็นไปได้ใดๆในคำพูดของซาตานที่ดูเหมือนจะเป็นแก่นนำในนรก เพราะแม้ว่าบางตอน คำพูดของซาตานจะเป็นคำพูดที่สวยงาม แต่ซาตานก็ไม่สามารถจะยกฐานะเทวดาที่ตกสวรรค์เหล่านั้นให้ดีขึ้นได้และมีแต่จะทำให้พวกเขามีสถานภาพที่เลวลง สังกัดได้จากการพูดต่อหน้าที่ประชุมของซาตาน ดังที่ได้คัดมาส่วนหนึ่ง

Princes, Potentates, Warriors,
 the flow’r of heav’n, once yours, now lost,
 If such astonishment as this can seize
 Eternal Spirits; or have ye chos’n this place
 After the toil of battle to repose
 Your wearied virtue, for the ease you find
 To slumber here, as in the vales of heav’n?
 Or in this abject posture have ye sworn
 To adore the Conqueror, who now beholds
 Cherub and Seraph rolling in the flood
 With scattered arms and ensigns, till anon
 His swift pursuers from heav’n gates discern
 Th’ advantage, and descending tread us down

---

¹³ Ibid., p. 14.

Thus drooping, or with linked thunderbolts

Transfix us to the bottom of this gulf?

Awake, arise, or be for ever fall'n!¹⁴

จากข้อความข้างต้นเห็นได้ว่า ซาดานกล่าวปลุกใจสมัครพรรคพวกด้วยการท้าวความไปถึงอดีตของเหล่าเทวดาที่เคยอยู่บนสวรรค์และเคยมีความสุขที่นั่น แต่ขณะนี้ต้องมาจมอยู่กับความพ่ายแพ้ในนรก ซาดานถึงกับเรียกพวกเขาว่าเป็นเสมือนเจ้าชาย นักรบและผู้ที่มีความสามารถ “Princes, potentates, warriors” และยกย่องให้เป็นดอกไม้ของสวรรค์ “flower of heaven” ในความเป็นจริงพวกเขาไม่ใช่ผู้สูงศักดิ์หรือนักรบของสวรรค์อีกต่อไป พวกเขาเป็นสัตว์นรกที่ต้องแหวกว่ายอยู่ในทะเลเพลิง แต่ที่ซาดานกล่าวเช่นนี้เพราะซาดานต้องการให้เทวดาที่ตกสวรรค์อีกหึงแค้นและลุกขึ้นสู้กับพระเจ้าโดยนำความสุขที่เคยมีบนสวรรค์มาเป็นความหวัง อย่างไรก็ตาม ซาดานไม่สามารถที่จะสัญญาอะไรกับเทวดาที่ตกลงมาจากสวรรค์เหล่านี้ได้ ซาดานเป็นตัวละครที่สิ้นหวัง เขาไม่สามารถจะเอาชนะพระเจ้าได้ตามที่ต้องการ สิ่งเดียวที่ซาดานทำให้กับเหล่าบริวารก็คือ การนำมาซึ่งการลงโทษที่นับวันจะเพิ่มมากขึ้น

การที่ซาดานมีลักษณะที่กระตือรือร้นที่จะแก้แค้นพระเจ้าอยู่ตลอดเวลาได้รับคำวิจารณ์เอาไว้ในตอนหนึ่งของหนังสือ *Milton's Paradise Lost* ว่าเกิดจากความประสงค์ของผู้แต่งที่ต้องการจะสร้างซาดานให้เป็นตัวละครที่มีความคาดหวังและมุ่งมั่นในสิ่งที่ผิด จากนั้นจึงแสดงให้เห็นถึงชะตากรรมที่มีคมของตัวละครเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นตัวอย่างที่ไม่ดี

Milton is not accidentally creating a Satan too noble, and then having to discredit him. He is creating a fully ambiguous Satan, a character both noble and debased, who is described from the beginning by simultaneous images of amplification and meiosis...¹⁵

ทั้งนี้มิลตันมีความประสงค์ที่จะแสดงให้เห็นว่า ซาดานใน *พาราไดซ์ ลอสต์* เป็นตัวละครที่มีพัฒนาการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับพระเจ้า สิ่งนี้ทำให้ซาดานเกิดความขัดแย้งในตัวเอง มีผลทำให้ซาดานในนรกของมิลตันมีความเปลี่ยนแปลงทั้งทางพฤติกรรมและความคิดตลอดเวลา ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า ซาดานที่พบในตอนแรกมีความกระตือรือร้นและกล้าตัดสินใจ ซาดานปลุกกระดม

¹⁴ Ibid., p. 15.

¹⁵ Michael Wilding, *Milton's Paradise Lost* (Sydney: Sydney University Press, 1969), p. 21.

เหล่าเทวดาที่ตกสวรรค์และสร้างอาณาจักรใหม่ในนรกชื่อว่า แพนคาโมเนียม เรื่องราวที่เกิดขึ้นในตอนต้นทำให้ชาตานมีลักษณะราวกับเป็นวีรบุรุษ แต่แล้วพัฒนาการที่มีที่ท่าว่าจะดีก็ค่อยๆ งามไป ชาตานกลายเป็นปีศาจที่โกหกหลอกลวง ชาตานหลอกล่อมมนุษย์เพศที่อ่อนแอคือ อีฟเพื่อที่จะบรรลุจุดประสงค์ในการตอบโต้พระเจ้า ตรงจุดนี้ทำให้ภาพที่ดูเหมือนจะเป็นวีรบุรุษของชาตานตกต่ำ อย่างไรก็ตาม มิลตันก็ไม่ได้ทำให้ชาตานกลายเป็นตัวละครที่ชั่วร้ายอย่างเต็มตัวเพียงด้านเดียว ชาตานของมิลตันมีสามัญสำนึกทำให้รู้สึกตัวเสมอว่าตนเองกำลังกระทำความชั่ว

การที่มิลตันกล่าวถึงชาตานควบคู่กันไปกับพระเจ้าและกล่าวถึงนรกควบคู่กันไปกับสวรรค์ เพื่อวัตถุประสงค์ที่ทำให้เกิดความความสมดุลกันระหว่างภาพของความดีและความชั่ว¹⁶ การบรรยายความมีดมและความทรमानในนรกที่อยู่ของชาตานเป็นการเน้นให้เห็นความแตกต่างที่ตรงกันข้ามกับสวนสวรรค์ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุข นอกจากนี้ความคิดที่ชั่วร้ายของชาตานที่ทรยศต่อพระเจ้าและความแค้นที่พระเจ้าลงโทษจนทำให้ชาตานนำมาเป็นเหตุผลในการทำร้ายอาดัมและอีฟยังเป็นการเน้นให้เห็นถึงความบริสุทธิ์ของมนุษย์ที่พระเจ้าสร้าง พร้อมกันนั้นยังเป็นการส่งเสริมความเมตตาของพระเจ้าให้เห็นเด่นชัดขึ้นว่า แม้มนุษย์จะทำความผิดต่อพระองค์แต่พระเจ้าก็ทรงประทานอภัยให้เสมอ ดังนั้นบทบาทของชาตานจึงเป็นบทบาทสำคัญที่เน้นให้เห็นถึงความดีงามของพระเจ้าและความบริสุทธิ์ไร้เดียงสาของมนุษย์ ฆะตกรรมของชาตานเองก็เป็นคดีเตือนใจให้มนุษย์ตระหนักว่าหลายครั้งที่คนเราไม่เห็นคุณค่าของคุณความดีที่มีอยู่จนกระทั่งได้สูญเสียสิ่งนั้นไปแล้ว เมื่อมาหวนระลึกถึงก็สายเกินไป ดังนั้นจึงควรจะรักษาคุณความดีนั้นไว้อย่าปล่อยให้ถูกทำลายไปโดยง่าย

การที่ชาตานในบทกวีเรื่อง *พาราไดซ์ ลอสต์* เป็นตัวละครที่มีโอกาสได้พูดแสดงอารมณ์และความรู้สึกออกมาทำให้ผู้อ่านสามารถที่จะเข้าใจสถานการณ์และความคิดของตัวละคร ชาตานเป็นตัวอย่างของผู้ที่รู้ว่ากระทำผิดแต่ไม่คิดกลับตัว ผู้อ่านจะเกิดกระบวนการในการคิดทบทวนว่าที่ชาตานมีสภาพเป็นเช่นนี้เนื่องจากความผิดพลาดในการตัดสินใจและการกระทำ ความผิดที่แท้จริงของชาตานคือ การยอมถลำลึกไปกับความผิดโดยไม่คิดกลับตัวจนมีผลทำให้ชาตานเป็นตัวแทนแห่งความชั่วร้ายตลอดกาล

3.1.3 ชาตานในบทละครเรื่อง *เฟาสต์*

¹⁶ Ibid.

เฟาสต์ ฉบับที่นำมาศึกษาเป็นบทละครที่แต่งโดย โยฮันน์ โวล์ฟกัง ฟอน เกอเท (Johann Wolfgang von Goethe) กวีเอกชาวเยอรมันในศตวรรษที่ 18 เล่าโครงเรื่องแต่เดิมก่อนที่จะมาเป็น **เฟาสต์** ของเกอเทเป็นเรื่องเล่าของชายคนหนึ่งมีอาชีพเป็นนักเล่นแร่แปรธาตุในศตวรรษที่ 15 ชื่อจอร์จ เฟาสต์ (George Faust) เชื่อว่าตัวเองสามารถที่จะติดต่อกับปีศาจได้ ต่อมาก็ได้ถูกต่อเติมเพิ่มอรรถรสเพื่อนำมาใช้ในการแต่งเป็นนวนิยายพื้นบ้านและบทละคร บทละคร โศกนาฏกรรมที่มีเค้าโครงเรื่องเช่นเดียวกันและมีชื่อเสียงมากเรื่องหนึ่งก็คือ *The Tragical History of Doctor Faustus* แต่งโดยคริสโตเฟอร์ มาร์โลว์ (Christopher Marlow) ¹⁷ ต่อมานักแสดงชาวอังกฤษได้นำบทละครเรื่องนี้ไปเผยแพร่ในเยอรมันและกลายมาเป็นละครหุ่นเชิดเรื่องเฟาสต์ หุ่นกระบอกนี้เองที่เกอเทในวัยเด็กมีโอกาสได้ชม ¹⁸ แรงบันดาลใจที่ได้จากการชมละครหุ่นเชิดในวัยเด็กบวกกับการได้อ่านเรื่องย่อของมาร์โลว์ทำให้เกอเทเริ่มแต่งบทละครเรื่อง **เฟาสต์** ของเขาเมื่อเกอเทอายุได้ 20 ปี ¹⁹ โดยที่นำแก่นเรื่องที่เฟาสต์ได้ทำสัตย์สาบานต่อปีศาจเมฟิสโตเฟเลสมาดัดแปลงแต่งเป็นบทละครของตนเอง

เฟาสต์ ของเกอเทแบ่งออกเป็นสองภาค ฉบับที่นำมาศึกษาคือภาคแรกมีตัวละครเอกในเรื่องคือเฟาสต์และเมฟิสโตเฟเลส เรื่องราวดำเนินไปด้วยการที่เฟาสต์ตกลงใจขายวิญญาณของตัวเองให้กับปีศาจชื่อเมฟิสโตเฟเลส เพื่อแลกกับการค้นหาความหมายที่แท้จริงของชีวิตด้วยการเรียนรู้ในสิ่งที่เหนือความสามารถของปุถุชนธรรมดาจะรู้ได้ ปีศาจเมฟิสโตเฟเลสนี้เองที่มีบทบาทเหมือนกับซาตานในวรรณกรรม

บทละครของเกอเทเริ่มด้วยบทนำหรือบทสนทนาระหว่างพระเจ้ากับเมฟิสโตเฟเลสในหัวข้อเรื่องศรัทธาของมนุษย์ ตอนที่พระเจ้ากล่าวยกตัวอย่างมนุษย์ผู้จงรักภักดีต่อพระเจ้าคืออาจารย์มหาวิทยาลัยที่มีความสามารถในการศึกษาวิชาต่างๆจากตำราครบถ้วนและกำลังต้องการจะแสวงหาการเรียนรู้ที่ได้จากประสบการณ์จริง ชื่อ เฟาสต์

THE LORD. Do you know Faust?

MEPHISTOPHELES. The doctor ? Do you mean—

¹⁷ Johann Wolfgang von Goethe, *Faust*, trans. with an Intro. by Phillip Wayne (Harmondsworth: Penguin Books, 1973), p. 1.

¹⁸ Ibid., p. 2.

¹⁹ Ibid., p. 41.

THE LORD. My servant.

MEPHISTOPHELES. Ah, he serves you well, indeed!

He scorns earth's fare and drinks celestial mead

Poor fool, his ferment drives him far!

He half knows his own madness, I'll no bound

He'd pillage heaven for its brightest star,

And earth for every last delight that's to be found;

Not all that's near nor all that's far

Can satisfy a heart so restless and profound.

THE LORD. He serves me, but still serves me in confusion;

I will soon lead him into clarity

A gardener knows, one day this young green tree

Will blossom and bear fruit in rich profusion.²⁰

พระเจ้าบอกเมฟิสโตเฟเลสว่า เฟาสต์เป็นข้ารับใช้ที่ซื่อสัตย์ของพระองค์ เพียงแต่เฟาสต์อาจจะกำลังอยู่ในช่วงค้นหาตัวตนที่แท้จริงของเขาอยู่จึงทำให้เขาสับสนอยู่บ้าง ด้วยเหตุนี้อาจจะมึนงงบ้างที่เขาคิดเพราะไม่สามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างความคิดและความชั่วด้วย ศีลธรรมที่มีอยู่ในใจได้ แต่พระเจ้าก็ยังเชื่อมั่นในมนุษย์ว่าสักวันหนึ่งเฟาสต์จะเติบโตและได้เรียนรู้สิ่งที่ควร เมฟิสโตเฟเลสไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่พระเจ้าตรัส เมฟิสโตเฟเลสจึงท้าทายพระเจ้าด้วยการขออนุญาตให้ตัวเขามีอำนาจที่จะทดสอบมนุษย์เช่นเฟาสต์

MEPHISTOPHELES. If I may be his guide, you'll lose him yet;

I'll subtly lead him my way, if you'll let

Me do so; shall we have bet?²¹

จากบทสนทนาระหว่างพระเจ้ากับเมฟิสโตเฟเลสข้างต้นทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างตัวละครซาตานและเมฟิสโตเฟเลส เพราะบทสนทนาระหว่างพระเจ้ากับเมฟิสโตเฟเลสในเรื่อง *เฟาสต์* เหมือนกับบทสนทนาระหว่างพระเจ้ากับซาตานใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* หัวข้อเรื่องที่น่ามาสนทนาก็เป็นสิ่งที่เดียวกันคือเรื่องมนุษย์มนุษย์ที่เป็นเหยื่อของซาตานในเรื่อง *เฟาสต์* ซึ่งมาแทนที่โยบใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ก็คือเฟาสต์ เมฟิสโตเฟเลสในเรื่องนี้ก็เริ่มต้นรับบทที่จะเป็นผู้สั่งสอนและทดสอบมนุษย์เช่นเดียวกันกับซาตาน

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

ความต้องการของเมฟิสโตเฟเลสคือ การเอาชนะพระเจ้าด้วยการพิสูจน์ให้พระเจ้าเห็นว่าพระเจ้าก็คิดที่ เชื่อมมนุษย์ ดังนั้นวิธีการที่จะทำให้เฟาสต์เลือกที่จะไปในทางที่ชั่วร้ายและทำลายชีวิตของตัวเองก็คือ การทำข้อตกลง ลงชื่อวิญญาณ โดยมีเงื่อนไขว่าเมื่อใดก็ตามที่เมฟิสโตเฟเลสสามารถทำให้เฟาสต์พอใจและเต็มอึดในเรื่องของวิชา ความรู้ที่เขาต้องการจะเรียนรู้จาก ประสบการณ์จริงจนกระทั่งเฟาสต์ไม่อยากจะเรียนอะไรเพิ่มเติมอีกแล้ว วิญญาณของเฟาสต์ก็จะกลายเป็นของเมฟิสโตเฟเลส

โดยพื้นฐานแล้วเมฟิสโตเฟเลสก็มีลักษณะเหมือนกับซาตานใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ตรงที่เป็นศัตรูกับพระเจ้า และเป็นผู้ที่มาทดสอบมนุษย์ รวมไปถึงการเป็นผู้เก็บวิญญาณของเฟาสต์ด้วย การทำข้อตกลงเรื่องที่ว่า เมฟิสโตเฟเลสจะมีสิทธิในการครอบครองวิญญาณเชื่อมโยงกับบทบาทของซาตานในแง่ที่ว่า ซาตานเป็นเจ้าของรกละ นั่นวิญญาณที่ขายให้กับซาตานก็เท่ากับเป็นวิญญาณที่ตกนรกเพราะละทิ้งพระเจ้า ทำให้อยู่ในความปกครองของซาตาน

อย่างไรก็ตาม เมฟิสโตเฟเลสก็เป็นซาตานที่ได้รับการปรับปรุงให้เข้ากับแก่นเรื่อง การพิสูจน์อัตตาของเฟาสต์²² พบว่าเมฟิสโตเฟเลสไม่ได้แสดงตัวเป็นปีศาจร้าย แต่เมฟิสโตเฟเลสเป็นคู่คิดให้กับเฟาสต์ หลายครั้งที่สิ่งที่เมฟิสโตเฟเลสพูดเตือนสติเฟาสต์ให้ได้คิด ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าเมฟิสโตเฟเลสมีบทบาทในการทำให้เฟาสต์ได้เรียนรู้ที่จะค้นหาตัวตนของตัวเอง หากปราศจากเมฟิสโตเฟเลส การค้นหาตัวตนของเฟาสต์ก็อาจจะทำได้ไม่สมบูรณ์²³ ดังนั้นแม้ว่าเมฟิสโตเฟเลสจะมีลักษณะของซาตาน แต่ก็ไม่ได้แสดงความเป็นปีศาจที่ร้ายกาจเสียทีเดียว

เมฟิสโตเฟเลสมีลักษณะและพฤติกรรมที่เหมือนกับซาตานตรงที่การปลอมตัวเพื่อประโยชน์ของการล่อลวง สังกัดได้จากเมฟิสโตเฟเลสในตอนที่มีเมฟิสโตเฟเลสไปปรากฏร่าง ต่อหน้าเฟาสต์พร้อมกับความมืดและหมอกควัน เมฟิสโตเฟเลสอำพรางตัวด้วยการแต่งกายด้วยเครื่องแบบนักเรียนและเข้าไปหาเฟาสต์ด้วยท่าที่อ่อนน้อมถ่อมตนเพื่อให้ดูราวกับเป็นลูกศิษย์ที่ต้องการเข้าไปคารวะเฟาสต์

MEPHISTOPHELES. [stepping out from behind the stove as the mist disperses, dressed as a medieval wandering student]. Why all this fuss? How can I serve you, sir?

²² พรสวรรค์ วัฒนางกูร, “การพิสูจน์อัตตาของเฟาสต์” ใน *ตะวันตกนิพนธ์* (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2532), หน้า 83.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

FAUST. So that was the quintessence of the cur!

A student-tramp! How very comical.

MEPHISTOPHELES. Sir, I salute your learning and your wit!

You made me sweat, I must admit.²⁴

เมฟิสโตเฟเลสตั้งใจที่จะปลอมตัวมาในฐานะนักเรียนที่จะมาขอความรู้จากเฟาสต์ การอำพรางตัวของเมฟิสโตเฟเลสในครั้งนี้เป็นพฤติกรรมเดียวกับที่ซาดานกระทำเมื่อต้องมาล่อลวงมนุษย์ เฟาสต์จึงรู้ทันว่าสถานภาพของเมฟิสโตเฟเลสคือซาดาน เฟาสต์ถามถึงชื่อและที่มาของ เมฟิสโตเฟเลสและคำตอบที่เฟาสต์ได้รับจากเมฟิสโตเฟเลสก็แสดงให้เห็นว่าเมฟิสโตเฟเลสตั้งใจซ่อนสถานภาพที่เป็นจริงของตนเองเอาไว้

MEPHISTOPHELES. The question is absurd,
surely, in one who seeks to know
the inmost essence, not the outward show,
and has such deep contempt for the mere word.²⁵

เมฟิสโตเฟเลสเลียงที่จะตอบให้ตรงคำถามว่าชื่อและที่มาของเขาซึ่งเป็นการแฝงนัยเตือนให้เฟาสต์ระวังตัว จากคำพูดที่ว่าสิ่งที่อยู่ภายนอกเป็นแค่เปลือกนอกไม่ได้บอกตัวตนที่แท้จริง เพราะจะเสริมเติมแต่งอย่างไรก็ได้ไม่เหมือนกับสิ่งที่อยู่ภายในซึ่งเป็นสิ่งที่แท้ เมื่อได้รับคำตอบ เช่นนั้น เฟาสต์จึงเอ่ยถามฐานะของเมฟิสโตเฟเลสอีกครั้งและครั้งนี้เฟาสต์ก็ได้เอ่ยถึงฉายาซึ่งเป็นของซาดานใน**พระคัมภีร์ไบเบิล**ด้วย

FAUST. Ah, with such gentlemen as you
the name often conveys the essence too,
clearly enough; we say **Lord of the Flies,**
Destroyer, Liar—each most fittingly applies.
Well then, who are you?²⁶

การเอ่ยถึงฉายาของซาดานที่มีใน**พระคัมภีร์ไบเบิล**กับเมฟิสโตเฟเลสแสดงให้เห็นว่าบุคลิกของเมฟิสโตเฟเลสที่เป็นปีศาจจอมโกหกหลอกลวงและมุ่งที่จะทำลายมนุษย์เป็นบุคลิกเดียวกันกับซาดาน นอกจากนี้การกระทำของเมฟิสโตเฟเลสก็ได้ชักจูงเฟาสต์ให้ทำผิดต่าง ๆ นานา ตัวอย่างเช่น การเข้าไปมีสัมพันธ์สวาทกับเกรท

²⁴ Johann Wolfgang von Goethe, *Faust*, p. 41.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid., pp.41-42.

เซน (Gretchen) นำไปสู่การคร่ำชีวิตผู้คน การที่เกรทเซนลอบมานัดพบกับเฟาสต์เป็นเหตุให้แม่ของเกรทเซนต้องตายเพราะถูกเกรทเซนวางยา เกรทเซนเองต้องฆ่าลูกนอกสมรสที่เกิดจากเฟาสต์ ความผิดครั้งนี้ทำให้เกรทเซนถูกชาวเมืองลงโทษถึงประหารชีวิต ความปรารถนาของเฟาสต์ที่มีเมฟิสโตเฟเลสคอยเป็นผู้สนับสนุนได้นำมาซึ่งความหายนะและ การทำลายชีวิตผู้คน

เมฟิสโตเฟเลสคือชาตานผู้เป็นตัวแทนของอำนาจจากนรก เมฟิสโตเฟเลสเป็นอำนาจฝ่ายตรงข้ามกับพระเจ้าและเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของมนุษย์ที่ต้องการหาคำตอบให้กับตัวเอง เฟาสต์เป็นตัวแทนของมนุษย์ที่ค้นหาคำตอบให้กับชีวิตและพบว่าคำตอบนั้นไม่สามารถจะหาได้จากพระเจ้า ฉะนั้นเมฟิสโตเฟเลสหรือชาตานในความคิดของเฟาสต์จึงหมายถึงพระเจ้าองค์ใหม่ที่ทำให้เขาเป็นอิสระ โดยที่ไม่ต้องยึดติดอยู่กับขนบประเพณีแบบเดิม

กล่าวโดยสรุป ตั้งแต่ต้นเรื่องที่มีบทสนทนาระหว่างพระเจ้ากับเมฟิสโตเฟเลสเกี่ยวกับมนุษย์ในบทนำจนกระทั่งเมฟิสโตเฟเลสอาสาพระเจ้าเพื่อที่จะมาล่อใจเฟาสต์ ตลอดจนการที่เฟาสต์กล่าวถึงเมฟิสโตเฟเลสด้วยฉายาของชาตาน รวมไปถึงพฤติกรรมที่เมฟิสโตเฟเลสแสดงออกคือ การปลอมตัวเพื่อเข้ามาล่อลวงและบทบาทของผู้สนับสนุนให้เฟาสต์กระทำการใดๆที่ผิด ศีลธรรมทำให้เมฟิสโตเฟเลสในฐานะที่เป็นชาตานมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับชาตานในวรรณกรรมเรื่องก่อนๆ เมฟิสโตเฟเลสเป็นชาตานที่มีพัฒนาการก้าวหน้าไปอีกขั้นหนึ่งในการทำให้มนุษย์ผู้เป็นเหยื่อไว้วางใจด้วยการเข้าไปสนิทสนมกับมนุษย์และเสนอความช่วยเหลือเพื่อแลกกับสิ่งที่ตนเองต้องการ การที่เมฟิสโตเฟเลสมีอำนาจในการดึงดูดใจเหยื่อที่ต้องการจะล่อลวง ทำให้บทบาทของเมฟิสโตเฟเลสในบทละครเรื่อง*เฟาสต์* มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น นอกจากจะเป็นชาตานที่มีพื้นฐานมาจาก *พระคัมภีร์ไบเบิล* แล้ว ยังเป็นชาตานที่มีการปรับให้แสดงออกทาง ความคิดมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ฉลาดเท่าทันและสามารถที่จะเป็นผู้นำของเฟาสต์ได้

3.1.4 ชาตานในนวนิยายเรื่อง *เดอะ ซอร์ส ออฟ ชาตาน*

เดอะ ซอร์ส ออฟ ชาตาน เป็นนวนิยายอังกฤษที่แต่งโดยมารี คอเรลลี (Marie Corelli) และได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่เมื่อปี ค.ศ. 1938 ต่อมาได้รับการแปลเป็นภาษาไทยโดย อมราวดี (นามแฝง) มีชื่อภาษาไทยว่า “ขุนคลัง”²⁷ นวนิยายเรื่องนี้เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ได้นำชาตานเข้ามาใช้เป็นตัวละครสำคัญในเรื่อง โดยชาตานก็คือตัวละครที่ชื่อเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์ (Lucio Rimanez) ซึ่งเพียงแค่ชื่อของตัวละครเตือนให้นึกถึง “ลูซิเฟอร์” อันเป็นชื่อของชาตานเมื่อตอนที่ยังเป็นทูตสวรรค์

เดอะ ซอร์ส ออฟ ชาตาน เป็นนวนิยายที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับนักเขียนหนุ่มคนหนึ่งชื่อ เจฟฟรีย์ เทมเปสต์ เขามีชีวิตที่ตกอับและยากจน เนื่องจากบทประพันธ์ที่เขาเขียนขึ้นมาไม่มี สำนักพิมพ์ใดยอมที่จะซื้อไปพิมพ์เลย ในขณะที่เทมเปสต์กำลังท้อแท้กับชีวิตอย่างหนักเพราะ ถูกปฏิเสธจากสำนักพิมพ์ครั้งแล้วครั้งเล่าและ

²⁷ มารี คอเรลลี, *ขุนคลัง*, แปลและเรียบเรียงโดย อมราวดี, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2536).

ถูกกดดันจากสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ชาตานก็ก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตของเขา ความคิดของเทมเปสต์ในข้อที่ว่า เขาไม่เชื่อในการมืออยู่ของพระเจ้าบวกกับสถานการณ์ที่กำลังลำบากในเรื่องเงินของเทมเปสต์ เป็นสิ่งที่นำชาตานในร่างเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์มาพบกับเขา เทมเปสต์ได้รับจดหมายแนะนำให้รู้จักกับผู้ที่อาสาจะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ นั่นก็คือเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์พร้อมกับการได้รับจดหมายอีกฉบับที่แจ้งข่าวดี ราวกับปาฏิหาริย์ว่าเขาได้รับมรดกจำนวนมหาศาลจากญาติที่เขาไม่เคยรู้จักมาก่อน

เจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์เริ่มบทบาทของชาตานด้วยการสร้างเรื่องราวปาฏิหาริย์เกี่ยวกับมรดก เพื่อเป็นการทดสอบจิตใจของมนุษย์อย่างเทมเปสต์ในฐานะนักเขียนว่าจะเลือกที่จะประสบ ความสำเร็จด้วยผลงานที่กลั่นกรองมาจากฝีมือของตนเองด้วยความยากลำบากหรือว่าจะเลือก ทางลัดเพื่อที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จด้วยอำนาจของเงินจากชาตาน

เจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์คือชาตานที่ทำหน้าที่ในการพิสูจน์แก่นเรื่องเช่นเดียวกันกับชาตานในวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ เพียงแค่ว่าสถานการณ์ในเรื่องเปลี่ยนไป ชาตานจึงได้รับการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับเนื้อเรื่อง เมื่อมนุษย์ผู้ที่ถูกทดสอบเป็นนักเขียนแทนที่เจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์ในเรื่อง *เดอะ ซอร์โรว์ส ออฟ ชาตาน* จะปรากฏตัวในร่างของปีศาจที่มีบทบาทเป็นผู้ทดสอบศรัทธามนุษย์เช่นชาตานใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ชาตานจึงถูกเปลี่ยนให้ปรากฏตัวในร่างของมนุษย์ที่สง่างาม และน่าเกรงขามด้วยฐานะทางการเงินและฐานะทางสังคม เทมเปสต์ได้แสดงความรู้สึกเมื่อพบกับเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์ในครั้งแรกว่าเขาประทับใจกับรูปร่างหน้าตาที่งดงามของเจ้าชายเป็นพิเศษ

I am myself an average good height, but he was fully half a head taller than I, if not more than that—and as I looked straightly at him, I thought I had never seen so much beauty an intellectuality combined in the outward personality of any human being. The finely shaped head denoted both power and wisdom, and was nobly poised on such shoulders as might have befitted a Hercules—the countenance was a pure oval, and singularly pale, this complexion intensifying the almost fiery brilliancy of the full dark eyes, which had in them a curious and wonderfully attractive look of mingled mirth and misery. The mouth was perhaps the most telling feature in this remarkable face—set in the perfect curve of beauty, it was yet firm, determined, and not too small, thus escaping effeminacy—and I noted that in repose it expressed bitterness, disdain, and even cruelty. But with the light of a smile upon it, it signified, or seemed to signify, something more subtle than any passion to which we can give a name, and already with the rapidity of a lightning flash, I caught myself wondering what that mystic undeclared something might be. At a glance I comprehended these primary details of my new acquaintance's eminently prepossessing appearance, and when my hands dropped from the close grasp I felt as if I had known him all my life!²⁸

²⁸ Marie Corelli, *The Sorrows of Satan*, Oxford University Press: New York, 1998, p. 17.

ลักษณะรูปร่างที่มีความงามไปทุกส่วนของเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์เป็นสิ่งที่ผู้เขียนตั้งใจจะทำให้สอดคล้องกับความงามของทวดสวรรค์ลูซิเฟอร์ก่อนที่จะกลายมาเป็นชาตาน การกล่าวถึงความสมบูรณ์แบบที่เกิดจากความงามของร่างกายบวกกับความเป็นเลิศทางด้านสติปัญญาและอำนาจของเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์ ยิ่งทำให้เห็นภาพทวดสวรรค์ลูซิเฟอร์ที่พระเจ้าสร้างขึ้น นอกจากนั้นจะสังเกตได้จากคำบรรยายข้างต้นอีกอย่างหนึ่งว่า ความงามที่มีในแต่ละส่วนของเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์นั้นก็แฝงความทุกข์และอารมณ์เศร้าเอาไว้ด้วย ยิ่งเป็นการเน้นให้เห็นว่าภายใต้รูปร่างที่งดงามนั้นมีจิตใจของชาตานที่เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานซ่อนอยู่

นอกจากบทบาทของชาตานที่แสดงออกในฐานะของผู้ล่อลวงให้หลงผิด การแสดงตัวเป็นศัตรูตัวฉกาจของมนุษย์ที่พัวพันอยู่กับการซื้อขายดวงวิญญาณและเกี่ยวข้องกับความตายอยู่เสมอ เจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์ไม่ได้ปรากฏตัวในฐานะมนุษย์ธรรมดาแต่เป็นมนุษย์ที่ร้ายและมึนงงศรัทธาสูงศักดิ์เป็นการเตือนให้เห็นถึงฐานะของลูซิเฟอร์ที่เคยเป็นเทวดามาก่อน การเน้นย้ำประเด็นที่ว่าลูซิโอ ริมานซ์ไม่ใช่แค่เจ้าชายแต่เป็นเจ้าชายที่รวบรวมเอาไว้ซึ่งความสมบูรณ์แบบในด้านต่างๆที่มนุษย์ปรารถนา เจ้าชายมีทั้งรูปสมบัติภายนอกเป็นที่ดึงดูดใจและทรัพย์สินสมบัติที่ทำให้คนต้องการจะเข้ามาติดสนิทเป็นมิตรด้วย ทั้งหมดนี้ก็เป็นการเตือนให้เห็นถึงลักษณะของอดีตลูซิเฟอร์เทพผู้มีรัศมีเรืองรองที่มีทุกอย่างสมบูรณ์แบบ นอกจากนี้การที่เจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์มีความสง่างามและร้ายยังเป็นการช่วยอำพรางความชั่วร้ายภายในจิตใจไม่ให้มนุษย์รู้เท่าทัน เปรียบได้กับการปลอมตัวของชาตานที่มักจะทำเพื่อประโยชน์ในการล่อลวง

3.1.5 ชาตานในนวนิยายเรื่อง *เดอะ เดวิลส์ แอดไวเคต*

เดอะ เดวิลส์ แอดไวเคต เป็นนวนิยายอเมริกันในศตวรรษที่ 20 ที่เขียนขึ้นโดย แอนดรูว์ นีเดอร์แมน (Andrew Niedermann) นวนิยายเรื่องนี้ได้รับการสร้างเป็นภาพยนตร์ชื่อเรื่องเดียวกันโดยบริษัทวอร์เนอร์บราเธอร์ส *เดอะ เดวิลส์ แอดไวเคต* เล่าเรื่องชีวิตของชายหนุ่ม ชาวอเมริกันที่ชื่อเควิน เทเลอร์ซึ่งมีอาชีพเป็นทนายความและกำลังต้องการความก้าวหน้าใน ทางกรงาน ด้วยเหตุนี้เควินจึงรับว่าความให้กับลูกความที่เป็นผู้ต้องสงสัยในคดีฉ้อโกง เด็กนักเรียนชั้นประถม แม้จะเห็นได้ชัดว่าลูกความของเขามีความผิด และมีที่กล่าวคือจะแพ้งตั้งแต่ยังไม่ได้ขึ้นศาล แต่เควินต้องการพิสูจน์ให้ใครๆเห็นว่าเขาเป็นทนายที่มีความสามารถมาก เขาจึงว่าความให้กับลูกความที่มีความผิดโดยไม่คำนึงถึงหลักศีลธรรม และแล้วเควินก็ชนะคดีเพราะเขาใช้ความรู้ในเชิงวิชาชีพชกพยานที่เป็นเด็กประถมเสียจนมุม เควินได้ชื่อเสียงที่เขาต้องการแต่ หุ่นส่วนในบริษัททนายความที่เควินทำงานอยู่ด้วยไม่สามารถจะทนร่วมงานกับเขาต่อไปได้ ในช่วงเวลาที่เควินกำลังจะถูกไล่ออกจากบริษัทชาตานก็ก้าวเข้ามามีบทบาทในชีวิตของเขา เมื่อเขาได้รับการเสนอโอกาสให้เข้าร่วมงานกับบริษัททนายความแห่งใหม่ในนครนิวยอร์กซึ่งมีผู้บริหารคือ จอห์น มิลตัน

จอห์น มิลตันคือตัวละครที่เป็นชาตานในเรื่อง *เดอะ เดวิลส์ แอดไวเคต* ชื่อของตัวละครที่ใช้ว่าจอห์น มิลตันเป็นการเชื่อมโยงให้นึกถึงกวีชาวอังกฤษจอห์น มิลตันซึ่งเป็นผู้แต่งบทกวีเรื่อง *พาราไดซ์ ลอสต์* ที่เรื่องราวเกี่ยวกับการขับของชาตานและการตกสวรรค์ของมนุษย์ จอห์น มิลตันในเรื่อง *เดอะ เดวิลส์ แอดไวเคต* ก็

แสดงลักษณะที่เชื่อมโยงกับลูซิเฟอร์ สัมผัสจากฉากที่มีการพบกันระหว่างจอห์น มิลตันและเควิน ตอนที่เควินเข้าไปพบเพื่อจะตกลงเรื่องงานใหม่

At first Kevin was so taken with the radiance and brightness of the room that he did not see John Milton sitting in his chair. When Kevin stepped farther in and did see him, it was as if he had materialized out of the shadows.²⁹

การบรรยายถึงแสงที่มีรัศมีเรืองรอง สว่างไสวส่องมาจากภายในห้องที่จอห์น มิลตันนั่งอยู่ ตลอดไปจนถึงการปรากฏตัวของจอห์น มิลตันในลักษณะที่เป็นเงาแสดงให้เห็นถึงลักษณะรัศมีของลูซิเฟอร์ที่มีอยู่ในตัวของจอห์น มิลตันและการที่จอห์น มิลตันปรากฏตัวพร้อมกับเงาก็ทำให้ตีความถึงความชั่วร้ายและความมืดซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของนรกที่ซาตานอาศัยอยู่

การอำพรางตัวมาเพื่อการล่อลวงของซาตานใน *เดอะ เดวิลส์ แอดโวเคต* พบว่าเป็นลักษณะของซาตานในนวนิยายเรื่อง *เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาตาน* มาแล้วเช่นกัน ใน *เดอะ เดวิลส์ แอดโวเคต* การปิดบังฐานะที่แท้จริงของจอห์น มิลตันเริ่มตั้งแต่การปรากฏตัวในร่างของมนุษย์และแสดงอหังการไม่ตรีที่ดั่งมเพื่อให้นักโทษชื่นชอบและไว้วางใจ ในวันที่เควินเข้าไปที่บริษัททนายความของจอห์น มิลตันเพื่อจะดูสถานที่ทำงาน จอห์น มิลตันกล่าวต้อนรับเควินอย่างอบอุ่นเป็นกันเองสร้างความประทับใจให้กับเควิน

“Welcome to John Milton and Associates, Kevin,” he said. Kevin immediately heard a warmth in the man’s mellow voice; it reminded him of the same open, friendly, and soothing tone Reverend Pendleton of the Blithedale Episcopalian Church had, a tone that put you quickly at ease. Kevin often tried to imitate it in court, secretly calling it his “Sunday voice”³⁰

ความประทับใจในตัวจอห์น มิลตันจึงเกิดขึ้นตั้งแต่ครั้งแรกที่ได้พบ เพราะน้ำเสียงที่อบอุ่นจับใจทำให้เควินรู้สึกราวกับว่าเป็นน้ำเสียงของสาวกคุณที่เทศน์ในโบสถ์วันอาทิตย์ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับซาตานที่ซ่อนอยู่ในร่างของจอห์น มิลตัน การที่จอห์น มิลตันเสแสร้งแสดงออกก็เพื่อทำให้จอห์น มิลตันในสายตาของเควินเป็นเพียงผู้ชายอายุเกือบหกสิบที่ใจดีและดูนุ่มนวกว่าอายุจริง

²⁹ Andrew Niederman, *The Devil’s Advocate* (New York: Harper Mass Market Paperbacks, 1996), p.54

³⁰ Ibid, pp. 54-55.

และเมื่อพิจารณาจากการแต่งกายก็ยิ่งทำให้เห็นว่าเป็นคนที่ค่อนข้างประณีต ตั้งแต่ผมสีเทาที่ได้รับ การดูแลด้วยการจัดแต่งทรงเป็นอย่างดีไปจนถึงโบหน้าที่ดูมราวกับเป็นรูปปั้นหินสลัก ตลอดจนการเลือกสวมใส่สูทผ้าไหมสีเทากับเนคไทสีแดงเลือดหมูให้สีตัดกัน ทำให้บุคลิกที่ปรากฏ ต่อหน้าเควินไม่มีเค้าความเป็นฆาตกรอยู่เลย ฉะนั้นจอห์น มิลตันที่เควินมองเห็นเป็นเพียงประธาน บริษัทที่มีบุคลิกดีคนหนึ่ง

John Milton looked like he was in his early sixties, with a curious combination of youthful and elderly traits. He had a full head of thick hair neatly trimmed and brushed, but it was all gray. As Paul closed the door behind them, Mr. Milton rose, his torso unfolding to a six-foot-two-inch frame and his smile bursting out of what at first looked to be a face locked in alabaster. He wore a dark gray silk suit with a ruby tie and ruby pocket handkerchief. Kevin noted how his shoulders rose when he offered him his hand. He was in wonderful physical shape. Which added to the strange but interesting mixture of youth and age. Moving closer, Kevin could see the crimson blush in his cheeks. He seized Kevin's hand firmly, as though he had waited ages to meet him. "Please to meet you, Mr. Milton "John Milton 's eyes seemed to metamorphose while he and Kevin gazed at each other, changing from a dull, quiet brown to shimmering rust. He had a straight, full nose with soft lines that at times made his face appear ageless. Even the lines around his eyes looked like someone had penciled them in only moments ago. His thin lips had an orange tone, and his jawbone was sharp, the skin tight, yet he had a fatherly look, a face full of wisdom.³¹

ผู้แต่งตั้งใจสร้างตัวละครจอห์น มิลตันให้เป็นผู้ที่มีบุคลิกดีเสมือนกับเป็นลูซิเฟอร์ ดังนั้น รูปร่างและเค้าโครงใบหน้าของจอห์น มิลตันจึงได้สัดส่วน ทั้งดวงตา แก้ม ริมฝีปากและผิวพรรณ ที่ดูอ่อนโยน ยิ่งทำให้ใบหน้าของจอห์น มิลตันดูอบอุ่นราวกับคนที่ เป็นพ่อคนและมีความน่านับถือ และจากการคะเนด้วยสายตาของเควิน จอห์น มิลตันน่าจะเป็นคนที่ค่อนข้างมีอายุแล้ว แต่กลับกลายเป็น

³¹ Ibid., p.54.

เป็นว่ายังมีบางอย่างในตัวของจอห์น มิลตันที่แสดงให้เห็นถึงความเขว้ว้ายที่คงทนราวกับว่าจะสามารถทำให้เขาอยู่เป็นหนุ่มอยู่ตลอดกาล ลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความเขว้ว้ายที่เป็นนิรันดร สอดคล้องกับเรื่องราวของซาตานที่ถูกสาปให้เป็นอมตะเพราะเขาจะต้องมีชีวิตอยู่โดยใช้สิ่งที่เขาทำไว้กับพระเจ้าอย่างทุกซ์ทรมาน ความสดใสสวยงามที่เควินมองเห็นในตัวจอห์น มิลตันได้ซ่อนความทุกซ์ทรมานไว้ภายใน เพียงเพื่อจะล่อตาล่อใจมนุษย์ที่มองคนแต่เพียงเปลือกให้หลงกลติดกับดักของการล่อลวง

การอำพรางตัวของซาตานในร่างของชายวัยกลางคนที่ชื่อ จอห์น มิลตันซึ่งอยู่ในฐานะผู้บริหารระดับสูงของสำนักทนายความในเมืองใหญ่ทำให้เควินไม่สงสัยในฐานะที่แท้จริงของจอห์น มิลตันเลย ยิ่งไปกว่านั้น เควินตกลงใจรับข้อเสนอเข้าทำงานกับบริษัททนายความของจอห์น มิลตันทันที ด้วยเหตุนี้เควินและภรรยาจึงต้องย้ายบ้านจากซานเมืองที่สงบสุข ละทิ้งเพื่อนบ้านที่เป็นมิตรเข้ามาอยู่ในอพาร์ทเมนต์ที่จอห์น มิลตันจัดหาไว้ให้ การทำเช่นนี้เท่ากับเป็นการละทิ้งชีวิตสงบสุขและคุ้นเคยไว้เบื้องหลัง การตัดสินใจย้ายจากแถบซานเมืองที่สงบสุขของเควินและภรรยาสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบได้ว่าคล้ายกับการถูกขับออกจากสวรรค์ของอาดัมกับอีฟ เนื่องจากเควินต้องการไปทำงานกับจอห์น มิลตัน ฉะนั้นเขาจึงต้องละทิ้งชุมชนเดิมที่สงบสุขเข้าไปอยู่ในเมืองใหญ่ที่วุ่นวายเช่นนิวยอร์กเช่นเดียวกับอาดัมที่หลงผิดไม่ทำตามคำสั่งญาที่มีต่อพระเจ้าจึงต้องออกจากสวนเอเดนอันสงบสุขมาเผชิญกับความยากลำบากบน โลกมนุษย์ นอกจากนี้เด็กซึ่งเป็นสำนักงานและอพาร์ทเมนต์ที่จอห์น มิลตันสร้างไว้ให้ก็เปรียบเสมือนกับอาณาจักรนรกที่ซาตานเป็นเจ้าของ

ในเรื่อง *เดอะ เดวิลส์ แอดไวเคต* การปรากฏตัวของจอห์น มิลตัน ไม่ว่าจะเป็นตัวรูปร่างหน้าตา การแต่งตัว หรือแม้แต่น้ำเสียงล้วนออกมาในทางตรงกันข้ามกับสิ่งที่ซาตานในอุดมคติควรจะเป็นเพื่อประโยชน์ในการอำพรางตัวในสถานการณ์ที่เป็นสังคมเมือง ซาตานในนวนิยายได้ปรากฏตัวด้วยรูปแบบใหม่ เพื่อจะบอกให้รู้ว่า สิ่งที่มีมองเห็นได้ด้วยตา อาจไม่ใช่สิ่งที่เป็นอย่างที่เห็นเสมอไป ภาพลักษณ์ที่สวยงามภายนอกเป็นเพียงแค่สิ่งที่เคลือบอยู่เพื่อใช้อำพรางตัวจริงของซาตานเอาไว้ทั้งสิ้น ก่อนที่จะตัดสินใจควรจะใช้เวลาพิจารณาให้แน่นอนเสียก่อนเช่นเดียวกันกับเควินในตอนท้ายของเรื่อง เมื่อเควินพิจารณาจอห์น มิลตันอีกครั้ง เขาจึงได้รู้ว่าจอห์น มิลตันเป็นซาตาน

I have come to the conclusion that John Milton is an evil man with supernatural powers. Probably he's not a man, or, what I mean is, he's more than a man. He's most probably **Satan** himself.³²

จอห์น มิลตันหรือซาตานในเรื่องนี้มีบทบาทเป็นตัวละครที่ใช้ในการพิสูจน์แก่นเรื่องที่ให้เกิดเรื่องราวของความดีของพระเจ้ากับความชั่วร้ายที่ล่อลวงของซาตานเช่นเดียวกันกับในวรรณกรรมเรื่องอื่นๆที่ผ่านมา โดยในเรื่องนี้แทนที่ความดีด้วยศีลธรรมในการประกอบอาชีพทนายความอย่างสุจริตและความชั่วร้ายคือการเลือกกระทำทุจริตในอาชีพเพียงเพื่อที่ได้รับเงิน ชื่อเสียงและความสะดวกสบายในชีวิตมาใช้ ซาตานเสนอสิ่งอำนวยความสะดวกให้เพื่อแลกกับข้อตกลงที่ผิดศีลธรรม ทำให้มนุษย์ต้องชั่งใจตัวเองว่าต้องการสิ่งนั้นมากพอที่จะแลกด้วยสิ่งมีค่าที่ตนมีหรือไม่ การปรากฏตัวของซาตานเป็นการตั้งคำถามสำคัญว่าอะไรคือสาระสำคัญในชีวิตมนุษย์และเฉพาะเจาะจงลงไปอีกในชีวิตของทนายความ ในเรื่องนี้จอห์น มิลตันเป็นผู้ที่ตั้งคำถามสำคัญให้กับwein หลายข้อด้วยกัน ในเรื่องของหน้าที่การงาน จอห์น มิลตันเป็นตัวกระตุ้นให้wein เลือกว่าจะหันหน้าเข้าหาความถูกต้องหรือเลือกในสิ่งที่ตรงกันข้ามคือยอมทำทุจริตเพื่อความมีชื่อเสียงและมีความสุขอยู่บนความทุกข์ของผู้อื่น ในเรื่องความรักจอห์น มิลตันปล่อยให้wein ตัดสินใจระหว่างการใช้เวลาไปเพื่อกอบโกยทรัพย์สินเงินทองหรือจะใช้เวลาอยู่กับครอบครัว ลักษณะที่ซาตานเป็นตัวละครที่ชี้นำให้เลือกในบทละครเรื่อง *พาสต์* ใน *พาสต์* ตัวเอกของเรื่องคือพาสต์เลือกที่จะยอมตกลงขายดวงวิญญาณเพื่อให้เมฟิสโตเฟเลสช่วยแสวงหาความรู้ที่เป็นสาระสำคัญในชีวิตเพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดความพอใจสูงสุด พาสต์ไม่สามารถที่จะศึกษามันด้วยตนเองได้ แต่สุดท้ายอำนาจในการตัดสินใจเลือกที่จะกระทำอยู่ในมือของมนุษย์ ซาตานเป็นเพียงตัวกระตุ้นให้เกิดสันดานดิบเพื่อที่จะกลบศีลธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเป็นกรอบที่ใช้กำหนดความถูกต้องต่อเมื่อเอาชนะอำนาจของซาตานได้แล้ว ความไขว่เขวที่จะทำให้เกิดความผิดพลาดในการตัดสินใจเลือกในสิ่งที่ถูกต้องก็จะไม่เกิดขึ้น

ตามที่กล่าวถึงซาตานในวรรณกรรมตะวันตกทั้งหมด 5 เรื่อง ทำให้เห็นได้ว่าในวรรณกรรมตะวันตกส่วนใหญ่ที่ใช้ซาตานมาเป็นตัวละครสำคัญในเรื่องมักจะเกี่ยวข้องกับการแสดงความคิดทางศาสนาในเรื่องความดีและความชั่ว พระเจ้ากับซาตานและนรกกับสวรรค์ซึ่งเป็นสิ่งตรงข้ามกันทั้งสิ้น ที่ผ่านมาซาตานในวรรณกรรมถูกนำมาใช้ควบคู่กันกับพระเจ้าเสมอในฐานะ

³² Ibid., p.258.

เป็นศัตรูต่อ พระเจ้าและต่อเนื่องมาเป็นศัตรูกับมนุษย์ซึ่งเป็นงานสร้างสรรค์ของพระเจ้าด้วยความรักและ หวังเห็น ความพยายามที่จะทำทลายอำนาจความดีของพระเจ้าด้วยการล่อลวงและช่วยวนให้ไขว้เขวด้วยวิธีต่างๆ ทั้งการพูดจาหว่านล้อมหรือแม้แต่การเสนอสินจ้างรางวัลตอบแทนเป็นหน้าที่หลักของซาตานซึ่งส่งผลคือความมั่นคงศาสนาและความเชื่อมั่นศรัทธาในคุณความดีเพราะชัยชนะที่มีต่อซาตานเท่ากับเป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงอำนาจของพระเจ้าที่ยิ่งใหญ่เหนือความชั่วร้ายใดๆ เรื่องราวที่เกิดขึ้นระหว่างซาตานกับมนุษย์เป็นตัวอย่างที่เตือนสติให้เห็นถึงกลวิธีการล่อลวงใจ มนุษย์ของซาตานในรูปแบบต่างๆ ทำให้รู้เท่าทันซาตานและไม่หลงผิดไปกับคำล่อลวง การแยกแยะ ตัวแทนของความดีและความชั่วออกเป็นสองฝ่ายอย่างชัดเจนในวรรณกรรมเหมือนกับแยกสีขาวออกจากสีดำด้วยการแทนที่ความดีด้วยพระเจ้าและความชั่วคือซาตานเป็นแนวคิดที่เสริมความ มั่นคงของศาสนาเพราะเป็นการแสดงออกอย่างชัดเจนว่าผู้ที่เข้าหาพระเจ้าเท่านั้นที่จะไม่ตกเป็นทาสของความชั่วร้ายอย่างซาตาน ในวรรณกรรมแต่ละสมัยก็มีวิธีการบอกเล่าเรื่องราวด้วยตัวละครซาตานแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับบริบททั่วไปของสังคมและสิ่งที่ต้องการจะเน้นให้เห็นในเรื่องเกี่ยวกับคุณความดี

3.2 มารในวรรณกรรมไทย

ตัวละครในวรรณกรรมไทยที่มีความใกล้เคียงกับซาตานก็คือมาร ชื่อของมารมีความหมายว่าความหายนะ หรืออีกนัยหนึ่งคือกิเลสตัณหา บทบาทของมารในวรรณกรรมไทยมีที่มาจากเรื่องราวของมารในพุทธศาสนาตอนที่พญามารพยายามขัดขวางขึ้นตอนการบรรลุธรรมของพระพุทธเจ้า มารจึงเป็นที่รู้จักในฐานะตัวละครที่เป็นอุปสรรคขัดขวางพระพุทธเจ้ามาโดยตลอด ดังจะเห็นได้ว่านักเขียนหลายท่านได้นำบทบาทของมารที่มีต่อพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในวรรณกรรมไทยหลายเรื่องด้วยกัน

3.2.1 มารในหนังสือ ไตรภูมิพระร่วง

ไตรภูมิพระร่วง หรือ **เทภูมิกถา** เป็นหนังสือที่พระยาสิทธิโศภนเจ้ากรุงศรีสุโขทัยทรงนิพนธ์จากการค้นคว้าเรื่องราวในคัมภีร์บาลี มีวัตถุประสงค์ในการแต่งตามที่พระองค์ผู้นิพนธ์ได้ระบุไว้ตั้งแต่ตอนต้นในส่วนที่เป็นบานแพนง 3 ประการด้วยกันคือเพื่อเป็นการเผยแพร่พระอภิธรรมในพระไตรปิฎก เพื่อเป็นการถวายแด่พระราชมารดาและเพื่อเป็นการเผยแพร่

พระพุทธศาสนาให้กับประชาชน³³ วัตถุประสงค์ในการแต่งเพื่อเป็นการเผยแพร่ศาสนาให้กับประชาชนนี้เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าการนำมารมาใช้ในวรรณกรรมไทยนั้นก็มิใช่เรื่องของการใช้เพื่อเผยแพร่ศาสนาเช่นเดียวกันกับการนำชาตานิมาใช้ในวรรณกรรมตะวันตก

คำว่าไตรภูมิแปลว่าสามภพ³⁴ ในความเข้าใจเบื้องต้นมักจะเห็นว่าหมายถึง สวรรค์ มนุษย์ และนรกแต่ใน*ไตรภูมิพระร่วง*มีการแบ่งภูมิออกเป็นกามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ ส่วนที่เป็นสวรรค์ มนุษย์และนรกจะได้รับการจัดให้อยู่ด้วยกันในภูมิแรกคือกามาจรภูมิ ดังนั้นจึงพอจะมองเห็นได้ว่าใน*ไตรภูมิพระร่วง*จะกล่าวถึงเรื่องราวการจัดระบบความคิดเกี่ยวกับโลกและจักรวาลโดยการกล่าวถึงต้นกำเนิดของสัตว์ ยักษ์มาร มนุษย์ เทวดา และแสดงเรื่องราวความเป็นไปของจักรวาล เป็นความคิดของคนสมัยก่อนที่พยายามจะอธิบายความเป็นมาของการสร้างโลกและอธิบายความเป็นไปของชีวิตหลังความตาย³⁵

ในเรื่องของชีวิตหลังความตาย ความเชื่อในพระพุทธศาสนานั้นเน้นเรื่องกรรมคือผลของการกระทำ การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ฉะนั้นเรื่องราวใน*ไตรภูมิ*จึงทำหน้าที่เสมือนกฎหมายเพราะมีบทลงโทษทางใจที่ค่อนข้างรุนแรง โดยเฉพาะในส่วนที่บรรยายเรื่องราวหลังความตายที่ว่าด้วยความน่ากลัวของนรก วิธีการนำเสนอภาพของนรกจะบรรยายอย่างละเอียดและแสดงให้เห็นถึงความทรนักรุนแรง ทั้งนี้เพื่อผู้อ่านจะได้เห็นภาพอย่างชัดเจน จนเกิดความเกรงกลัวและไม่กล้าคิดที่จะกระทำผิด

นรกที่ได้รับการกล่าวถึงใน *ไตรภูมิพระร่วง* ไม่ได้กล่าวถึงมาร โดยตรงแต่กล่าวถึงเทวดาที่นำมาซึ่งความตายชื่อว่าพระยายมราช เมื่อพิจารณาจากชื่อพระยายมราช คำว่า “ยม” หมายถึง ผู้ขยับยั้งการมีชีวิตหรือผู้ที่นำความตายมาสู่ ดังนั้นพระยมก็คือเทพผู้เป็นใหญ่ในโลกของความตายและ ทำหน้าที่เป็นเทวดาประจำความตาย ในลัทธิศาสนาฮินดูพระยมเป็นที่รู้จักในฐานะที่เป็น ท้าวโลกบาลประจำทิศใต้ ตามตำนานพระยมจะเป็นผู้เอาเชือกบ่วงบาศไปคล้องดวงวิญญาณของผู้ที่ถึงเวลาจะต้องตายไปสู่ยมโลก³⁶

³³ พญาสิทธิ, *ไตรภูมิภค หรือ ไตรภูมิพระร่วง (ฉบับตรวจสอบชำระใหม่)*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2526), หน้า 2.

³⁴ มานิต มานิตเจริญ, *พจนานุกรมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2535), หน้า 404.

³⁵ พญาสิทธิ, *ไตรภูมิภค หรือ ไตรภูมิพระร่วง (ฉบับตรวจสอบชำระใหม่)*, หน้า 3.

³⁶ ประจักษ์ ประภาพิตยากร, *เทวดานุกรมในวรรณคดี*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2529), หน้า 93.

ใน *ไตรภูมิพระร่วง* ได้กล่าวถึงบทบาทของพระยายมราชไว้ในนรกว่าเป็นผู้ควบคุมดูแลนรกทำหน้าที่คอยตรวจสอบบุญบาปว่าเมื่อครั้งยังมีชีวิตได้ทำกรรมอะไรเอาไว้แล้วจึงจะตัดสินส่งไปในที่ที่ควรจะไป โดยในส่วนของการบินที่บุญบาปนั้นจะมีเทวดา 4 องค์ เป็นผู้ดูแลบัญชีบุญและบาป เทวดาทាំងสี่จะได้รับมอบหมายให้ลงมาตรวจสอบความดีความชั่วของมนุษย์ทุกวัน บัณฑิตหรือวันพระ เมื่อทำความดีก็จะได้รับการบันทึกเอาไว้ในแผ่นทองคำประดับประดาด้วยแก้วเจ็ดชนิดตรงกันข้ามกับเมื่อทำความชั่วจะได้รับการบันทึกไว้ในบัญชีหนังหมา ฉะนั้นเมื่อตายไปก็จะตัดสินด้วยกรรมทำดีก็จะได้ขึ้นสวรรค์ ทำชั่วก็จะตกนรก แต่ถ้าทำทั้งบุญและบาปเท่าๆกัน ก็จะต้องไปเป็น“ขมบาล” หรือ “นายนิริยบาล” คือพวกผู้คุมการลงโทษในนรก ดังนั้นพระยายมใน *ไตรภูมิพระร่วง* จึงเป็นผู้ที่มีความเที่ยงธรรมอย่างมาก และไม่มีความเกี่ยวข้องกับการล่อลวงให้หลงผิดแต่อย่างใด เป็นแต่เพียงผู้ดูแลตัดสินไปตามกรรมของแต่ละบุคคล

แลเมืองพระยายมราชนั้นใหญ่นักหนา อ้อมรอบประตูนรกนั้นทั้ง ๔ ประตู นรกถ้วนทุกนรกนั้น พระยายมราชนั้นทรงธรรมนักหนา พิจารณาถ้อยความอันใดด้วยอันซื่อแลชอบธรรมทุกอันทุกเมื่อ ผู้ใดตายยอมไปไหว้พระยายมราชก่อน พระยายมราชจึงถามผู้นั้นว่า มึงยังได้กระทำความกรรมอันใด มึงเร่งคำนึงดู แลมึงว่าโดยสัตย์โดยจริง เมื่อนั้น เทพดาทั้งหลาย ๔ องค์อันแต่งมาซึ่งบาปบุญและบาปแห่งคนทั้งหลายนั้นก็ไปอยู่ในแห่งนั้นด้วยแลถือบาปชื้ออยู่ ผู้ใดกระทำความกรรมอันใดไว้ เทพดานั้นเขียนชื่อผู้นั้นใส่ในแผ่นทองสุก แล้วทูนใส่เหนือหัวไปถึงพระยายมราช พระยายมราชก็จับใส่หัว แล้วก็สาธุการอนุโมทนา ยินดีด้วย แล้วก็วางไว้ในแทนทองอันประดับมีด้วยแก้วสัตตพิริตตะและมณีศรีมอันเรืองงาม ผู้ใดกระทำความบาปไว้ เทพดานั้นก็ตราบาปชื้อลงในแผ่นหนังหมา แลเอาไว้แห่งหนึ่ง เมื่อพระยายมราชถามดังนั้น ผู้ใดกระทำความบาป ด้วยอำนาจบุญผู้นั้น หากรำพึงรู้ ทุกอันแลกล่าวแก่พระยายมราชว่า ข้าได้กระทำความกรรมดังนั้น เทพดาถือบาปชื้อนั้น ก็เอาบาปชื้อนั้นมาคู้ที่หมายบาปชื้อไว้ในแผ่นทองนั้น ก็คู้คำอันเจ้าตัวกล่าวนั้น พระยายมราชก็เชิญให้ขึ้นไปสู่สวรรค์ อันมีวิมานทองประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ และมีนางฟ้าเป็นบริวาร แลมีบริโภคเทียรช้อมทิพย์ แลจะกล่าวถึงความสุขนั้นบมิได้เลย ผิดผู้ใดกระทำความบาปนั้น มันคำนึงดูตนเองนั้น แลมันบมิอาจบอกบาปนั้นได้เลย จึงเทพดานั้นเอาบาปชื้อในแผ่นหนังหมามาอ่านให้มันฟัง มันได้ฟังบาปชื้อนั้น มันจึงสารภาพว่ามีจริง พระยายมราชแลเทพดานั้นจึงบังคับแก่ฝูงยมพะบาลให้เอามันไป โดยกำลังบาปกรรมมันมันหนักอันเบา นั้น และบังคับอันควรวในนรกอันหนักแลเบา นั้น แลความทุกข์เวทนาแห่งเขานั้นจกกล่าวบมิถ้วน

ได้เลย ผู้ใดบุญก็ได้กระทำบาปก็ได้กระทำ เทพคานั้นจึงชั่งบุญแลบาปคู่ทั้งสองข้าง ข้างใดหนักไปข้างนั้นก่อน แม้นว่าผู้บุญหนักแลได้ไปสวรรค์ก็ดี เมื่อภายหลังยังจักมาใช้บาปตนนั้นเล่า บ่มีอย่าเลย ส่วนผู้บาปหนักแลไปนรกก่อนแล้ว เมื่อภายหลังยังจักได้มาเสวยบุญแห่งตนนั้น บ่มีอย่าเลย อันว่าคนผู้กระทำบุญกระทำบาปเสมอกัน ดังนั้นได้ พระยายมราชแลเทพคาคือบาญชีนั้นบังคับให้เป็นยมพะบาล ๑๕ วันมีสมบัติพิศุจเทพคา แลคณกรก ๑๕ วันต่อสิ้นบาปมันนั้นแล³⁷

ส่วนมารผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการล่อลวงให้หลงผิดและเป็นศัตรูกับพระพุทธเจ้าในพุทธศาสนาได้รับการกล่าวถึงในส่วนที่เป็นสวรรค์ของ *ไตรภูมิพระร่วง* ก็คือเทวบุตรมาร มารที่มีฐานะเป็นเทพชื่อว่าพระยามาราราชสถิตอยู่ในฉกามาพจรภูมิ ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ ในสวรรค์ชั้นนี้มีทั้งปรนิมมิตวสวัตติเทวราชและพระยามาราราชสถิตอยู่ด้วยกันสององค์

อันว่าเทพคาผู้เป็นพระยาในชั้นนั้นชื่อปรนิมมิตวสวัตติเทวราช แลเป็นพระยาแก่เทพคาทั้งหลายอยู่ฝ่ายหนึ่ง และพระยามาราราชผู้เป็นพระยาแก่หมุมารทั้งหลายอยู่ฝ่ายหนึ่ง แลในชั้นฟ้านี้มีพระยา 2 องค์ แลบ่หอนได้ไปเฝ้าไปคลักกัน³⁸

ในหนังสือ *เล่าเรื่องจากไตรภูมิ* ซึ่งเป็นหนังสือที่ช่วยอธิบายความในเรื่องไตรภูมิได้อธิบายตอนดังกล่าวมีใจความเกี่ยวกับเทวคาทั้งสองไว้ว่าสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตินั้นมีความพิเศษอยู่อย่างหนึ่งคือมีทั้งเทวคาและหมุมารอาศัยอยู่ ฝ่ายเทวคามีปรนิมมิตวสวัตติเทวราชเป็นผู้ปกครอง ฝ่ายหมุมารมีพระยามาราราชเป็นเจ้า ยิ่งไปกว่านั้น พระยามาราราชกับปรนิมมิตวสวัตติเทวราชเป็นฝ่ายตรงกันข้ามกัน พระยามาราราชคอยแต่จะคิดร้ายจับไล่ไม่ให้คนทำความดี

...ถึงสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติ แปลว่าเทวคาผู้เป็นอิสระ หรือเป็นผู้ควบคุมการเนรมิตของผู้อื่น ก็จะเนรมิตเองก็ได้ จัดเป็นเทวโลกชั้นที่ 6 หรือ ชั้นสูงสุดของเทวคา... มีพระยาชื่อปรนิมมิตวสวัตติ อันพระยามาราราช ผู้เป็นใหญ่แก่หมุมารทั้งหลายก็อยู่บนสวรรค์ชั้นนี้ แต่อยู่กันคนละฝ่ายกับเทวคาเพราะไม่ถูกกัน เพราะพระยามารเป็นผู้คอยขัดขวางไม่ให้พระโพธิสัตว์ลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพราะกลัวมนุษย์จะขึ้นสวรรค์กันมาก³⁹

³⁷ พญาลีไท, *ไตรภูมิภคคา หรือ ไตรภูมิพระร่วง (ฉบับตรวจสอบชำระใหม่)*, หน้า 11-12.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 220.

³⁹ เสถียร โกเศศ, *เล่าเรื่องในไตรภูมิ* (พระนคร: คลังวิทยา, 2515), หน้า 198.

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ได้รับก็ปรากฏเพียงว่าบนสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตินี้มีพระยา ปรนิมมิตวสวัตติและพระขามาราชิราชเป็นเจ้าอยู่สองฝ่าย ไม่ได้อธิบายขยายความเรื่องรายละเอียดรูปร่างหน้าตาและบทบาทต่อไปจากนี้ บทบาทของพระขามาราชิราชในฐานะพญามารหรือ พญาวัสวัตติมาร มารที่คอยรังควานพระพุทธเจ้าในวรรณกรรมพุทธศาสนานั้นเกิดจากการเสริมแต่งเรื่องราวต่อกันมา

พระขามาราชิราชหรือพญามารเป็นที่รู้จักและถูกนำมาใช้ในวรรณกรรมบ่อยครั้งในฐานะของผู้ที่คอยขัดขวางไม่ให้ประกอบกรรมดีเช่นเดียวกันกับชาตานที่คอยขัดขวางอำนาจของพระเจ้า พระขามาราชิราชเป็นทั้งเทวดาอยู่บนสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติและเป็นทั้งมารที่นำมาซึ่งอุปสรรคด้วยการล่อลวง จึงสามารถที่จะเปรียบเทียบกับชาตานในวรรณกรรมตะวันตกได้ นอกจากพระขามาราชิราชจะมีสาระสำคัญที่คล้ายกับตัวละครชาตานในวรรณกรรมตะวันตกแล้ว ยังพบตัวละครอื่นใน*ไตรภูมิพระร่วง*ได้รับการกล่าวถึงในฐานะเจ้าแห่งนรกและความตายก็คือ พระขามราช ผู้ซึ่งทำหน้าที่พิพากษาและควบคุมดวงวิญญาณในแบบเดียวกันกับที่ชาตานเป็นเจ้าของนรกด้วย

3.2.2 มารในหนังสือ พระปฐมสมโพธิกถา

พระปฐมสมโพธิกถา ประพันธ์โดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปรมาทนายอดิชาติชินโรสจตุประสงค์เพื่อถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว **พระปฐมสมโพธิกถา**เป็นร้อยแก้วแบบเรียงความเชิงพรรณนาที่มีลักษณะคล้ายกับการแต่งร้อยแก้ว แต่ไม่มีสัมผัสบังคับระหว่างวรรคแบ่งเป็น 29 ปริเฉท⁴⁰ และเนื้อหาที่แต่งเป็นเรื่องราวประวัติของพระพุทธเจ้า

เนื้อเรื่องใน**พระปฐมสมโพธิกถา**ตอนที่กล่าวถึงบทบาทของมารคือในมารวิชัยปริวรรต ปริเฉทที่ 9 มารที่ได้รับการกล่าวถึงในที่นี้คือพญาวัสวัตติมาร เป็นตอนที่พญามารยกทัพมาล้อมบริเวณต้นโพธิที่เจ้าชายสิทธัตถะประทับตั้งจิตอธิษฐานเพื่อบรรลุโพธิญาณ ความมีอยู่ว่า

ในกาลนั้นส่วนพระยาวัสวัตติมารผู้มีสันดานอันเป็นบาป แต่ติดตามพระมหาสัตว์ทศกรอยพระบาท แสวงหาโอกาสอยู่เป็นนิตยกาล เมื่อได้สดับศัพทสารแห่งอมรคณาโกลาหลสนันบันลือโลกดั่งนั้น จึงจินตนาการว่าพระสิทธัตถะราชกุมารปรารธนาจะให้พ้นพิสัยแห่งอาตมา นาน้อยใจนักหนา อันว่า

⁴⁰ ปริเฉท หรือ บริเฉท คือ ข้อความที่รวบรวมจัดเป็นตอน ข้อความที่กำหนดไว้เป็นหมวด เดิมเขียนว่า ปริจเฉท

พิสัยแห่งอาตมาที่จะเสื่อมสูญเสียยศอัปยศในครั้งนี้ ฝิฉะนั้นควรอาตมาจะกระทำ
ภัยอันตรายแก่พระสิทธัตถราชกุมารอย่างให้ปลาตนาการไปพ้นพิสัยได้⁴¹

เมื่อพญามารได้ทราบข่าวว่าเจ้าชายสิทธัตถะกำลังตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งจะทำให้
ให้พ้นไปจากอำนาจของพญามาร พญามารจึงคิดจะเข้าไปขัดขวาง บทบาทในตอนนี้องพญามาร
เป็นการทำทนายเจ้าชายสิทธัตถะครั้งสำคัญโดยที่พญามารรวบรวมไพล่พลมารพร้อมทั้งนำทัพไปที่
ที่ประทับของเจ้าชายสิทธัตถะเพื่อหวังที่จะข่มขู่ให้ตกพระทัยและเสด็จหนีไป

...พระองค์ก็ขึ้นทรงสถิตเหนือคอกเทพหัตถิ มีนามศิริเมขลมหาชสาร
สูงประมาณ 150 โยชน์ เป็นคชาธารพระที่นั่ง แลนฤมิต พระพาหาทั้งซ้ายขวาข้าง
ละ 1000 ทรงสรรพอาวุธต่างๆคือดาบแลหอกธนูศร โดมรแลจักรสังข์อังกุศคทา
ก้อนศิลาแลหลาวเหล็ก แลครกเหล็กขวานถากขวานผ่าแลอาวุธมีคมข้างหนึ่งแล
สองคมสามคมก็มี กับทั้งตรีศูลเป็นต้น⁴²

บทบาทของพญามารในเรื่อง **พระปฐมสมโพธิกถา** ในมารวิชัยปริวรรต ปริเฉทที่ 9
จึงเด่นชัดในฐานะที่เป็นมารผู้ที่ต้องการจะขัดขวางเจ้าชายสิทธัตถะไม่ให้บรรลุพระโพธิญาณ
พญามารทรงอ้างชื่อว่าศิริเมขลมหาชสาร⁴³ นำทัพหม่มมารที่แปลงกายมาด้วยรูปร่างที่น่าเกลียด
น่ากลัวถืออาวุธร้ายกาจหลายชนิดมาเพื่อจะเหยียบทำลายพระมหาโพธิบัลลังก์ซึ่งเจ้าชายสิทธัตถะ
ทรงประทับเพื่อบำเพ็ญเพียร ไพล่พลของพญามารนั้นได้รับการบรรยายไว้ว่ามีเป็นจำนวนมากเกิน
กว่าที่จะนับได้ แม้แต่เทพดาทั้งหมื่นจักรวาลที่เข้ามาช่วยปกป้องเจ้าชายสิทธัตถะมหาบุรุษก็ต้อง
ล่าถอยไป เมื่อเป็นเช่นนี้พระมหาบุรุษจึงต้องต่อสู้โดยลำพัง พระองค์กล่าวกับพญามารว่าจะทรงใช้
ทศบารมีเป็นที่พึ่งเพื่อใช้ต่อสู้กับหม่มมารผจญ ไพล่พลของพญามารซึ่งเข้าไปหวังจะทำร้าย
พระมหาบุรุษก็ไม่อาจจะเข้าไปเฉียดใกล้ปลายจิวรของพระมหาบุรุษได้ พญามารเห็นเป็นดังนั้นจึง
ใช้วาจาทูลขับไล่พระมหาบุรุษให้ลุกไปให้พ้นจากโพธิบัลลังก์โดยอ้างว่าที่ที่ประทับนั่งอยู่นั้นเป็น
บัลลังก์ของตนและยังทำทนายพระมหาบุรุษอีกว่าหากโพธิบัลลังก์นี้สมควรเป็นของพระมหาบุรุษ

⁴¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, **พระปฐมสมโพธิกถา**

(พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2505), หน้า 139.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 141-142.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 141.

จริงใครจะมาเป็นสักขีพยานให้⁴⁴ เมื่อเป็นดังนี้พระแม่ธรณีจึงผุดขึ้นมาจากแผ่นดินและกราบทูลพระมหานรุษว่าน้ำที่พระองค์ทรงกรวดอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลทุกครั้งนั้นอยู่ในมวณของนางจะเป็นสักขีพยานให้กับพระพุทธองค์เอง

...ข้าแต่พระมหานรุษราช ข้าพระบาททราบซึ่งสมภารบารมีที่พระองค์สั่งสมอบรมบำเพ็ญมา แต่น้ำทักษิโณทกตกลงชุ่มอยู่ในเศขาข้าพระพุทธเจ้านี้ ก็มากกว่ามากประมาณมิได้ ข้าพระองค์จะบิดกระแสรสสิน โททกให้ตกไหลหลังลงจงเห็นประจักษ์แก่นัยนาในครานี้⁴⁵

เมื่อพระแม่ธรณีกราบทูลแล้ว พระนางก็บิดน้ำจากมวณที่พระมหานรุษทรงกรวดไว้ ทุกครั้งที บำเพ็ญบุญ กระแสน้ำที่ไหลออกมาจากมวณเปรียบได้กับมหาสมุทรนั้นก็ท่วมทับ พญามารและหม่อมารแล้ว พัดพากระจัดกระจายไปตามกระแสน้ำพ่ายแพ้ต่อพระมหานรุษไปสิ้น หลังจากนั้นพระมหานรุษก็ได้ตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า

นอกจากเรื่องมารผจญพระพุทธเจ้าในมารวิชัยปริวรรต ปริเฉทที่ 9 แล้วก็ยังมีการกล่าวถึงมารใน **พระปฐมสมโพธิกถา** ตอน มารพันชปริวรรต ปริเฉทที่ 28 อีก⁴⁶ โดยครั้งนี้พญามารได้รับการกล่าวถึงในฐานะผู้ที่พยายามขัดขวางการสมโภชพระบรมสารีริกธาตุ จนกระทั่งพระอุคุตเถระต้องรับอาราธนาจากพระเจ้าอโศกให้มาปราบมาร มีเนื้อความตอนหนึ่งดังนี้

ลำดับนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาเสด็จมาเสวยพระสุทนต์ประภังการจะกระทำ สักการบูชา มหามหกรรมแก่พระมหาสอุป สถิตแทบฝั่งแม่น้ำมหาคงคานที...แลสมเด็จพระบรมกษัตริย์ให้กระทำที่บริเวณรอบพระมหาสอุปประมาณกึ่งโยชน์ตาม ริมฝั่งแม่น้ำคงคาให้โชคนาคารสว่างไปด้วยประทีปเอนอนนั้นจะนับบมิได้... ในขณะนั้นพระชาวสวัตติมารผู้ใจบาป ทราบเหตุแห่งบรมกษัตริย์กระทำ สักการบูชา จึงลงมาจากชั้นปรนิมมิตวสวัตติเวทโลก บันดาลด้วยฤทธิ์ด้วยอำนาจ ให้บังเกิดมหันตพยุใหญ่พัฒนาแต่ที่อันไกล ปราบปรณจะให้ดับเสียซึ่งประทีป ทั้งหลายจะกระทำอันตรายแก่การสักการบูชาพระมหาสอุป...⁴⁷

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 139.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 155.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 462-468.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 465-466.

พญามารเป็นผู้บันดาลให้เกิดฝนทราขรดที่เป็นไฟให้ตกลงมา ณ ที่จะทำให้การสักการบูชาพระมหาสอุป พระอุคุตรับอาราธนามาปราบมารก็อธิษฐานให้มีอิทธิฤทธิ์หอบเอาเม็ดทรายนั้นไปทิ้งที่อื่นเสีย พญามารไม่ลด ละ ยังคงบันดาลให้มีฝนเม็ดกรวด ฝนก้อนศิลาและฝนถ่านเพลิงให้ตกลงมาอีกเรื่อยๆ พระอุคุตก็เป่ามนต์ให้ฝน เหล่านั้นไปตกเสียที่อื่นอีก ยิ่งกระทำการแก้ไขสิ่งที่พญามารตั้งใจ ได้สำเร็จ พญามารก็ยัง โกรธมากถึงกับแปลงร่าง เป็นวัวขนาดใหญ่เพื่อที่จะวิ่งไปชนประทีปที่จุดไว้ให้ดับ พระอุคุตจึงต้องแปลงร่างเป็นเสือโคร่งตัวใหญ่วิ่งเข้าไปจับวัว พญามารแปลงร่างเป็นพระยานาคที่มี 7 ศีรษะหัวจะเอาชนะเสือโคร่ง พระอุคุตก็กลายร่างเป็นพระยา ครุฑเพื่อมาจับ พระยานาคเอาไว้อีก สุดท้ายพญามารแปลงร่างเป็นยักษ์ถือกระบองทองแดงเพื่อที่จะได้ตีครุฑให้ ตาย แต่พระอุคุตก็แปลงกายให้เป็นยักษ์ที่มีขนาดใหญ่กว่าพญามารถึงสองเท่า พญามารจึงพ่ายแพ้ต่อพระอุคุต ในการนี้

เรื่องราวของพญามารที่ผจญพระพุทธเจ้าและพญามารที่มาขัดขวางการบำเพ็ญบุญของ พระเจ้าอโศกทำให้เห็นบทบาทของมารที่เป็นตัวละครใน **พระปฐมสมโพธิกถา** ได้ว่าพญามารเป็นเทวดาใจบาปที่ประสงค์ร้ายต่อ พุทธศาสนาด้วยการทำทนายพระพุทธเจ้าและคอยขัดขวางไม่ให้สาวกของพระพุทธเจ้ากระทำความดีอยู่เสมอด้วย อิทธิฤทธิ์ต่างๆ การที่พญามารแปลงร่างเป็นสัตว์เช่นวัวและพระยานาคในเรื่อง **พระปฐมสมโพธิกถา** เพื่อวัตถุประสงค์ของการทำลายเปรียบได้กับ เรื่องราวของชาตานที่จะแปลงร่างเป็นสัตว์เพื่อทำความชั่ว เช่น ชาตาน ใน **พระคัมภีร์ไบเบิล** แปลงเป็นงูล่อลวงอีฟเพื่อต้องการทำลายสัญญาที่อาดัมและอีฟให้กับพระเจ้าไว้ใน **พระปฐม สมโพธิกถา** พญามารเลือกแปลงร่างเป็นพระยานาคขนาดใหญ่เช่นเดียวกันกับการแปลงร่างของชาตานเป็นยักษ์ เพื่อต่อสู้กับเทวดามิคาลเมื่อครั้งที่เกิดสงครามบนสวรรค์ การกระทำของพญามารที่ปรากฏในส่วนที่เป็น อุปสรรคขัดขวางมีความเชื่อมโยงกับชาตานในหลายๆด้าน นอกจากนี้เมื่อมองในทางกลับกันก็มีการกระทำของ พญามารก็มีส่วนส่งเสริมให้พระพุทธศาสนามีความเด่นชัดยิ่งขึ้น⁴⁸ เพราะเป็นตัวละครที่เปรียบเทียบให้เห็นถึง บารมีพระพุทธเจ้า

3.2.3 มารในนวนิยายเรื่อง เงา

เเงา เป็นนวนิยายไทยที่แต่งโดยคุณวิมล ศิริไพบูลย์ นักเขียนที่ใช้นามปากกาว่าโรสลาเรน การดำเนินเรื่องของนวนิยายมีท่านชาวยุสวัตหรือพญามารเป็นตัวละครสำคัญ แม้ว่าเรื่องราว ส่วนใหญ่จะเป็นการเล่าชีวิตของชายหนุ่มที่ชื่ออิสราซึ่งต้องเลือกระหว่างการเป็นมนุษย์ที่ประสบความสำเร็จด้วยตัวของตัวเองหรือจะเป็นมนุษย์ที่ใช้ทรัพย์สินเงินทองซื้อชื่อเสียงและความสำเร็จ เหล่านั้นมา นอกจากนี้อิสรายังต้องเลือกระหว่างความรักที่บริสุทธิ์ที่มีต่อเจริญขวัญกับความรักร่วมปลอมที่ยึดติดอยู่กับทรัพย์สินมรดกที่ติดตัวเจริญขวัญมา ในเรื่อง **เเงา** อิสราและท่านชาวยุสวัต เป็นเพื่อนกัน ท่านชาวยุสวัตมีภาพลักษณ์ภายนอกเป็นชายหนุ่มร่ำรวย มียศฐาบรรดาศักดิ์และได้รับการยอมรับจากสังคมชั้นสูงทั้งที่ไม่มีใครรู้แน่ชัดว่าท่านชาวยุสวัตแท้จริงแล้วเป็นใครมาจากไหน

⁴⁸ วิจิต แก้วจินดา, “เทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาท,” หน้า 59.

ความสง่างามและฐานะที่ร่ำรวยของท่านชายทำให้ไม่มีใครสนใจจะตั้งคำถามเกี่ยวกับท่านชายมากไปกว่าการทำตัวให้อยู่ในวงสังคมเดียวกันกับท่านชายเพื่อยกระดับฐานะในสังคม

ท่านชายสวัสดิ์ในเรื่อง*เงา*เป็นตัวละครที่มีลักษณะของพญามารที่เราต้องการจะศึกษามีลักษณะที่ได้รับแนวคิดที่เกิดจากการผสมผสานตัวละครในวรรณกรรมทั้งของไทยและตะวันตกหลายตัวด้วยกัน ได้แก่ ส่วนที่เป็นยมทูตหรือมัจจุราชมารผู้นำมาซึ่งความตาย พระยายมซึ่งเป็นเจ้าแห่งนรก พญามารจากคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนาและซาตานในวรรณกรรมตะวันตก

ลักษณะที่เป็นยมทูตหรือมัจจุราชมารของท่านชายสวัสดิ์เริ่มตั้งแต่ต้นเรื่อง เมื่อท่านชายเข้าไปทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับความตายของคุณย่าของอิสราในฐานะผู้นำมาซึ่งความตาย ในฉากการตายของคุณย่าท่านชายสวัสดิ์จะยืนรอคอยอยู่ที่หัวเตียงแสดงให้เห็นว่ากำลังรอรับดวงวิญญาณของผู้ที่ใกล้จะสิ้นใจ คุณย่าเองก็มีท่าทีหวาดกลัวอย่างถึงที่สุดเมื่อเห็นหน้าของท่านชายราวกับว่าจะรู้จุดประสงค์การมาของท่านชายเป็นอย่างดี หน้าที่การรับดวงวิญญาณในลักษณะนี้ของท่านชายสวัสดิ์เกิดขึ้นอีกหลายครั้ง ทั้งในตอนกันไปรับดวงวิญญาณของท่านนายพลที่โดนฟ้าผ่ารอดคว่ำตาย ตอนที่ไปรับดวงวิญญาณของแม่นมที่สิ้นใจอย่างสงบและตอนที่ไปรับดวงวิญญาณของเจริญขวัญ ซึ่งทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงลักษณะของยมทูต

ส่วนลักษณะที่เป็นพระยายมนั้นสามารถพิจารณาได้จากชื่อของตัวละคร ชื่อท่านชายสวัสดิ์ “สวัสดิ์ดี” เป็นชื่อของพระยายมเทพแห่งความตาย ตามประวัติพระยายมมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า ไว้วสวัสดิ์ แปลว่าผู้ที่กำเนิดจากไว้วสวัสดิ์คือพระอาทิตย์⁴⁹ นอกจากชื่อของท่านชายสวัสดิ์ที่บอกให้ทราบว่าท่านชายเป็นพระยายมแล้วพฤติกรรมต่างๆของท่านชายสวัสดิ์ ตลอดจนถึงที่อยู่รอบตัวของท่านชายก็สามารถที่จะบอกลักษณะของพระยายมราชในตัวของท่านชายได้เช่น การที่ท่านชายพิพากษากกรรมของคุณย่าและวิญญาณดวงอื่นๆจะต้องตกอยู่ในนรกขุมไหน หน้าที่นี้ตามหลักเป็นหน้าที่ของพระยายมราชที่คอยตัดสินบุญและบาปอยู่ในนรกของ*ไตรภูมิพระร่วง*และเมื่อสังเกตผู้ติดตามของเจ้าชายที่ชื่อสิริกับภุมมะก็จะทราบได้ว่าทั้งสองทำหน้าที่เป็นยมบาล ผู้ซึ่งคอยควบคุมดวงวิญญาณให้ชดใช้กรรมในนรก ยมบาลก็คือลูกน้องของพระยายม มีผลทำให้บทบาทความเป็นพระยายมของท่านชายสวัสดิ์ชัดเจนขึ้น รวมทั้งการที่ท่านชายสวัสดิ์จะต้องดื่มน้ำทองแดงที่ตรงกับ

⁴⁹ ประจักษ์ ประภาพิตยากร, *เทวดานุกรมในวรรณคดี*, หน้า 94.

ประวัติความเป็นมาของพระยายมเจ้าแห่งนครที่ยังมีบาปติดตัวจึงต้องชดใช้กรรมด้วยการถูกปีศาจเอาน้ำทองแดงกรอกปากวันละสามเวลาไปจนกว่าจะหมดกรรม⁵⁰

นอกจากนี้ท่านชาวยุสวัตต์ยังมีส่วนที่แสดงลักษณะของพญามารหรือพญาวสวัตติมาร ซึ่งเป็นมารที่มีอำนาจเป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ชั้นปรนิมิตตวสวัตติที่ได้รับการกล่าวถึงไว้ในวรรณกรรมพุทธศาสนาหลายเรื่องด้วยกัน สังเกตได้จากบทสนทนาของท่านชาวยุสวัตต์ที่อยู่ในเรื่องตั้งใจที่จะเน้นให้เห็นว่า ชื่อสวัตติเป็นชื่อของพญาวสวัตติมาร หรือพระยามาราธิราช

“ชื่อท่านชาวยุสวัตต์ก็บอกอยู่แล้วว่าเหนือมนุษย์ เพราะเป็นผู้ยังสัตว์ให้อยู่ในอำนาจ ใครละที่มีอำนาจเหนือมนุษย์?”

“แต่พระนามอย่างนี้ฟังคล้ายๆจะคุ้นหู นึกเท่าไรก็นึกไม่ออกว่าคล้ายๆจะไต่ขึ้นมาจากไหน...”

“วสวัตติมารกระมัง?”⁵¹

บทสนทนาดังกล่าวในเรื่องเงาเพิ่มเติมเข้ามาเพื่อเป็นการเน้นย้ำความมั่นใจถึงฐานะของท่านชาวยุสวัตต์ว่าเป็นพญามารที่ชื่อสวัตติ และเพิ่มความชัดเจนในส่วนที่เป็นพญาวสวัตติมารที่เป็นเทวดาใจบาปอาศัยอยู่บนสวรรค์ชั้นปรนิมิตตวสวัตติมากขึ้นไปอีกในตอนที่ท่านชาวยุสวัตต์ถึงการหวนกลับไปสวรรค์

การหวนระลึกถึงสวรรค์ในฐานะที่เป็นที่อยู่ในอดีตของท่านชาวยุสวัตต์ก็สามารถที่จะอธิบายลักษณะของชาตานที่ผสมผสานอยู่ในตัวของท่านชายได้ว่า ผู้แต่งได้ใช้ภูมิหลังเรื่องการตกสวรรค์ของเทวดาลุขิเฟอร์มาปรับเปลี่ยนเป็นภูมิหลังของตัวละครท่านชาวยุสวัตต์ในเรื่องเงา ตัวอย่างเช่น เรื่องการอำพรางฐานะของพญามารในร่างของท่านชาวยุสวัตต์เช่นเดียวกันกับชาตานในนวนิยายเรื่อง *เดอะ ซอร์ส ออฟ ชาตาน* ตัวละครในนวนิยายจะกล่าวเน้นย้ำตลอดเวลาว่าไม่มีใครล่วงรู้ว่าท่านชายมีชีวิตประจำวันอย่างไร การอำพรางฐานะพญามารด้วยรูปร่างของมนุษย์เป็นวิธีหนึ่งที่มารในวรรณกรรมไทยและชาตานในวรรณกรรมตะวันตกนำมาใช้เพื่อปิดบังฐานะที่แท้จริง สังเกตได้ว่าชาตานและมารในวรรณกรรมสำคัญทางศาสนาก็จะมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์สามารถที่จะแปลงกายเป็นสัตว์ร้ายหรืออสูรแบบต่างๆ เพื่อที่จะประโยชน์ในการต่อสู้ หรือเพื่อที่

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁵¹ โรสลาเรน (นามแฝง), *เงา*, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ: ณ บ้านวรรณกรรม, 2542), หน้า 14.

จะทำให้เป็นที่น่าเกรงกลัว ท่านชาวยิวในนวนิยายเรื่องนั้นก็แปลงจากมารมาเป็นร่างของมนุษย์ เพื่อประโยชน์เข้าสังคมและทำให้มนุษย์วางใจ การเปลี่ยนรูปร่างจากมารมาเป็นท่านชายในครั้งนี้ก็ไม่ได้ยึดที่จุดประสงค์เดิมตามแบบของชาตानและมารในวรรณกรรมสำคัญทางศาสนาที่เป็นไป เพื่อที่จะทำให้หวาดกลัว แต่กลับตรงกันข้ามเพราะเป็นไปเพื่อการดึงดูดความสนใจของมนุษย์ ดังนั้นท่านชาวยิวจึงมีความสง่างามสมบูรณ์แบบเช่นที่มนุษย์ปรารถนา

...ร่างสูง ตรง ค้ำทะมีน คุณเด่นตระหง่านอย่างน่าเกรงขาม ใบหน้าขาวนวล ผ่อง แต่ดูปราศจากสีเลือด ดวงตาเป็นประกายราวกับมีไฟลุกอยู่ ภายในริมฝีปาก สีสดได้รูปสวย แยมออกเป็นเชิงยิ้มแกมเยาะ คำห่ามีทั้งความงามระคนกับความโหดเหี้ยมไร้รอยปรานี⁵²

วรกายสูงตรงในชุดสีมอๆเด่นตระหง่านขึ้นอย่างประหลาด นล่องพระองค์สีคล้ำจับผิวให้เห็นพระฉวีขาวนวลกระจ่างอย่างมีสง่าราศี แวเนตรคมเห็นประกายส่วนขอบแดงเล็กน้อย ทำให้ดูละม้ายคล้ายดวงไฟที่กำลังลุกโชน สะกดให้ชายหนุ่มหญิงสาวทั้งสองนั่งงันไป พลางเกิดความรู้สึกหนาวเย็น ขึ้นมาทันทีแนวโอษฐ์ยิ้มเล็กน้อยจนเห็นไร พระทนต์ขาวเป็นเงาปลาบ แหลมเสี้ยมปรากฏชัดที่มุมโอษฐ์ทั้งสองข้าง⁵³

ร่างสูงระหงมีสง่าราศี ขาวนวลกระจ่างแต่ก็ดูประดุจจะมีเงาอันมืดครึ้ม เข้ามาบดบังอยู่ด้วย ดวงตาคมเป็นประกายคล้ายมีหยดน้ำหล่อเลี้ยง ริมฝีปากสีสด ประดับด้วยรอยยิ้มอันเยือกเย็นละม้ายคล้ายแท่งศิลาอ่อนถูกสลักเสลามาเป็น อย่างดี ชั่วขณะนั้นทุกสิ่งทุกอย่างช่างเงียบเหงาเยือกเย็นอย่างประหลาด แม้กระทั่ง แสงอาทิตย์ในยามเช้าก็เป็นสีทองซีดๆราวกับหัตถ์แห่งความตายจะได้เอื้อมมาถึง⁵⁴

แสงแดดจางๆทอจับเบื้องปฤษฎางค์ของผู้ที่ประทับยืนตระหง่านอยู่ ก่อให้เกิดรัศมีกระจายแผ่ไปรอบวรองค์ เส้นเกศางามเป็นเงารุ่งโรจน์ ขอบเนตร เป็นสีระเรื่อจัดขึ้นตัดกับประกายคมแวววิบคุงหยดน้ำ แนวโอษฐ์สีสดรับกับทนต์

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169.

ขาวแหลมปลาย... แว่นเดียวทุกสิ่งทุกอย่างก็ดูจะจางลงเป็นเช่นปกติ กลิ่นหอมอ่อนๆระคนไอร้อนจางหายไปกับสายลมเย็นๆที่วูบผ่านมา⁵⁵

ใบหน้าและรูปร่างที่เปี่ยมไปด้วยความงามนั้นเป็นลักษณะที่เปรียบได้กับการบรรยายถึง รูปร่างลักษณะของเทวดาลูซิเฟอร์ที่ภายหลังกลายเป็นซาตาน ผสมผสานกับลักษณะของ พระยายมราชด้วยการบรรยายดวงตาที่เป็นประกายราวกับมีไฟลุกโชนตามลักษณะของพระยมที่มีหน้าตาคล้ายเพราะมีนัยน์ตาเป็นอาวูฐเรียกว่า นัยนาวูฐ⁵⁶ ส่วนลักษณะพญามารที่เป็นเทวดาใจบาปหยาบช้ำและคอยกีดกันไม่ให้ทำบุญก็แสดงออกอยู่ส่วนที่ยิ้มเยาะเมื่อมนุษย์เลือกที่จะทำกรรมชั่ว ทั้งนี้เพราะพญามารจะรู้สึกสาแก่ใจที่มนุษย์ตกนรก

แม้ว่าความสง่างามของท่านชายจะมีมากจนดูราวกับเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมแต่ลักษณะของมารที่ไม่อาจจะซ่อนได้มีขีดเช่น การกล่าวถึงความงามที่ปนอยู่กับความโหดเหี้ยม รอยยิ้มที่เยือกเย็น ตลอดจนความเงิบเหงา ซีดจางของบรรยากาศที่ท่านชายประทับอยู่ สิ่งเหล่านี้ก็ถูกย้ำเตือนให้เห็นถึงความชั่วร้ายที่แทรกซ่อนไว้ภายในรายละเอียด คำพูดของท่านชายสวัสดิ์ในตอนหนึ่งก็เตือนในเรื่องสิ่งทีมองเห็นภายนอกแฝงปรัชญาพุทธศาสนาไว้ด้วยว่า “ไม่ให้เชื่อในสิ่งที่มองเห็น ด้วยตามากนัก แต่ให้สัมผัสด้วยใจ

“อย่าเชื่อต่อสิ่งที่เห็น อย่าคิดว่าความดีจะอยู่ในรูปที่งาม อย่าคิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นเหมือนที่เราคิดเสียหมด...”⁵⁷

นอกจากลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างมัจจุราชมาร พระยายมราช พญามารและซาตาน ที่แทรกอยู่ในบุคลิกและบทบาทของท่านชายสวัสดิ์แล้ว ลักษณะความเป็นมารยังถูกแทรกอยู่ใน วิธีการนำเสนอตัวละครท่านชายสวัสดิ์ในแต่ละฉากอีกด้วย เริ่มจากฉากการปรากฏตัวของ ท่านชายสวัสดิ์อย่างลึกลับตอนเปิดเรื่องฉากที่ท่านชายสวัสดิ์ปรากฏตัวมีบรรยากาศที่อึมครึม ชวนให้รู้สึกที่น่ากลัว

แม้ว่าจะเพิ่งเป็นเวลาเพียง 5 ทุ่มเศษๆแต่สายฝนที่กระหน่ำลงมาอย่างหนักจนมองเห็นเป็นม่านสีขาวที่บั้นทำให้บรรยากาศเยือกเย็น มีดครีมี เงียบสงัด ว่างเวง ถนนทุกสายมืดสนิท มีแต่แสงไฟส่องเป็นเงาๆ ฝ่าสายฝนออกมา ต้นไม้ข้างทางเห็นเป็นทิวดำทะมึน เอนลู่เพราะอุ้มน้ำฝนระคนกับเสียงหวีดหวิวของสายลมที่กระหน่ำพัดมาอย่างแรง⁵⁸

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 315.

⁵⁶ มาลัย, *กำเนิดเทวดา* (กรุงเทพฯ: บรรณสารการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 113.

⁵⁷ โรสลาเรน (นามแฝง), *เงา*, พิมพ์ครั้งที่ 9, หน้า 313.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

บรรยากาศในฉากเป็นตอนกลางคืนทำให้ทุกอย่างมืดสนิท มองเห็นบ้างก็เป็นเพียงเงาๆ และสภาพอากาศก็ยิ่งแปรปรวนเนื่องจากฝนที่ตกกระหน่ำลงมา นอกจากนี้ในการบรรยายยังเลือกใช้คำที่ทำให้เกิดความหวาดกลัวอีกด้วย เช่น เขือกเย็น มีดครีมี เฝิบสจด์ ว่างเวง มีดสนิทและ หัวืดหัวิว ต่อมาบรรยายถึงรถคันสีดำที่ตัดคันยาวที่วิ่งฝ่าความมืดและสายฝนมา พร้อมกับคนขับที่หน้าตาเฉยชารวกับไม่มีชีวิต ลักษณะของพาหนะที่เคลื่อนผ่านไปนั้นบรรยายได้เหมือนกับลักษณะของโลงศพ ส่วนคนขับรถที่หน้าตาไร้ชีวิตก็ได้รับการกล่าวเน้นว่า “เป็นคนขับรถของ ผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่ง” การบรรยายทั้งหมดที่กล่าวมาตั้งแต่ฉากที่มีทั้งความมืดและความแปรปรวนของอากาศที่สร้างความรู้สึกหวาดกลัว ตลอดจนฉากที่กล่าวถึงความไม่มีชีวิตชีวาของพาหนะและคนขับรถเป็นฉากที่นำไปสู่การปรากฏตัวของท่านชายสวัสดิ์ในฐานะมัจจุรผู้มารับดวงวิญญาณ และพระยายมผู้พิพากษาดวงวิญญาณ

การปรากฏตัวของท่านชายสวัสดิ์ในฉากอื่นๆ ก็มักจะเป็นเช่นเดียวกันคือปรากฏตัวพร้อมกับความมืด ความแปรปรวนของอากาศ และความตาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความตายจะเห็นได้ว่าท่านชายสวัสดิ์จะเกี่ยวเนื่องกับความตายตลอดทั้งเรื่อง การที่ท่านชายสวัสดิ์ปรากฏตัวใน ตอนกลางคืนและแต่งชุดสีขาวดำเป็นสัญลักษณ์ของการทำหน้าที่เกี่ยวกับความตายด้วยเช่นกัน

...ร่างสูงตรงแต่งชุดสีดำตัดกับสีขาวของเข็ดปกแข็งแบบราตรีทำให้ กลมกลืนกับบรรยากาศยิ่งขึ้น แสงเทียนจับใบหน้าขาวซีด เครียดขริมเฉยชาจนมองดูคล้ายกับภาพสลัก ยกเว้นแต่ประกายตาที่แวววามอย่างพิศวงขณะที่เหลือบแลไปในห้อง จากนั้นก็เคลื่อนไปยืนพิงฝาด้านหัวเตียงอย่างสงบ⁵⁹

ลักษณะอีกประการหนึ่งคือ การกำหนดให้ท่านชายสวัสดิ์รำพึงรำพันเรื่องราวการทำหน้าที่ส่งพระพุทธรเจ้าเสด็จปรินิพพานที่สะท้อนให้เห็นฐานะที่แท้จริงว่าเป็นมัจจุรพร้อมกับเป็น พระยายมราชผู้มารับดวงวิญญาณ

“จำได้ไหมลิริ ...น่าน... น่านแสนน่านมาแล้วสินะ แต่สำหรับข้าดูราวกับว่าเวลานั้นเพิ่งผ่านไปเมื่อครู่นี้เอง...เราเคยมีระยะเวลาอยู่ระยะหนึ่งที่ได้พักผ่อนกันอย่างจริงจัง แม้กระทั่งโรขุนาก็สงบจากแสงเพลิง ไม่มีเสียงร่ำไห้คร่ำครวญ...เพราะมนุษย์คนเดียวเท่านั้น... ข้ายังจำทิวไม้ที่กระจ่างอยู่ท่ามกลางแสงจันทร์ลมเย็นๆ พัดพอสบายและพระสุรเสียงอันนุ่มนวลนั้นได้คิดหู... แต่แล้ว...ข้าก็ต้องทำหน้าที่ครั้งยิ่งใหญ่ที่สุด หน้าที่ที่ข้าไม่อยากจะทำ แต่ก็จำต้องทำทุกๆ ที่ใจจะขาด...ข้ายังจำดันสาละตันนั้นได้ติดตา ยังจำได้แม้กระทั่งกลิ่นหอมอันเยือกเย็น แสงจันทร์หลุบลู่อุเสฐ้าหมอง...และพระวจนะสุดท้าวข้าไม่เคยลืม

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5-6.

วันเพ็ญนั้น! แต่ข้าไม่อาจเอื้อมไปแตะพระองค์หรือกสิริ ข้าเพียงแต่เฝ้าอยู่ตาม
หน้าที่ของข้า ครั้นแล้วพระรัศมีอันโชติช่วงก็วูบดับหายจะไม่มีคนใด แม้แต่
เทพชั้นสูงสุดได้พบได้เห็น ได้สักการะอีก กระทั่งเนตรทิพย์ก็ส่องส่องหา ไม่ได้!
จากนั้นมา...คูเออะสิริ...งานของข้าหนักขึ้นปานใด นำขึ้น...งานของข้าเริ่มจาก
วินาทีที่พระรัศมีนั้นวูบดับ ไปทีเดียว ทุกคนจำพระวัจนะนั้นได้ แต่มีก็คน
กระทำตาม แม้แต่พระสรีรางคารก็แย่งกันจนถึงขั้นจะทำสงคราม! มนุษย์!⁶⁰

สิ่งที่ท่านชาวยิวสวดกล่าวเป็นเรื่องราวของตัวเองในฐานะผู้ที่ไปคอยเฝ้าส่งเสด็จ
ปรินิพพาน ซึ่งหมายความว่าท่านชาวยิวสวดมีบทบาทเป็นเทพแห่งความตายหรือพระยายม
แต่ทว่าลักษณะความเป็นพระยายมก็มีการแทรกบทบาทของชาตาร่วมอยู่ด้วย เมื่อท่านชาวยิวสวด
ต้องมาเกี่ยวข้องกับกรตลงทำสัตยาบันในการที่มนุษย์ขายวิญญาณเพื่อแลกกับเงินที่เอาไป
เล่นการพนัน

การสร้างตัวละครท่านชาวยิวสวดให้มีความสูงส่งเป็นถึงเจ้าชายก็เพื่อจะคงไว้ซึ่งฐานะของ
เทวดาที่เป็นอดีตของชาตารและเป็นฐานะของพญาวสวัตติมารด้วยเช่นกัน และการแสดงให้เห็นว่า
ท่านชาวยิวสวดมีฐานะที่สูงส่ง แต่เบื้องหลังต้องมาคอยเก็บดวงวิญญาณที่ทำบาปและคิมน้ำอมฤต
ช้วนิจนิรันดร์ก็เป็นการอธิบายเรื่องกรรมของพุทธศาสนาในส่วนที่ว่าทุกชีวิตตกอยู่ในบ่วงของ
กรรม กระทำสิ่งใดไปก็ต้องรับผลของการกระทำนั้นจนกว่าจะชดใช้หมด ผู้แต่งนำความคิดดังกล่าว
มาบวกกับความเป็นอมตะของชาตารในคริสต์ศาสนาที่ต้องทุกข์ทรมานช้วนิจนิรันดร์เพราะปฏิเสธ
ความรักจากพระเจ้า

ฉะนั้นท่านชาวยิวสวดในนวนิยายเรื่องเงา จึงเป็นตัวละครที่มีส่วนที่เป็นพญามารในส่วนที่เป็นผู้ชักชวน
ไม่ให้ทำบุญ โดยมีลักษณะของมัจจุราชมารเข้ามาแทรกตอนที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำมาซึ่งความตายและส่วนของพระ
ยายมในบทบาทตอนที่พิพากษาดวงวิญญาณที่ทำความบาปเข้ามา ผสมผสาน นอกจากนี้ยังมีส่วนที่เป็นชาตาร
ในเรื่องของภูมิหลังที่สูงส่งและการล่อลวงให้ทำ ผิดด้วยการขายดวงวิญญาณ

3.2.4 มารในนวนิยายเรื่อง *ก่อนอุษาสา*

ก่อนอุษาสา เป็นนวนิยายที่แต่งขึ้น โดยฉัตรชัย วิเศษสุวรรณภูมิ หรือพนมเทียน
(นามปากกา) เรื่องราวที่เกิดขึ้นในนวนิยายเป็นการเล่าด้วยน้ำเสียงของตัวละครที่เป็นนักเขียน

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

ยากจนชื่อรุตม์ ระพีร์ ชีวิตของเขาพลิกผันจากนักเขียนที่ต้องเร่ร่อนเสนอผลงานให้กับสำนักพิมพ์ ครั้งแล้วครั้งเล่าเพื่อหวังให้งานเขียนของตัวเองได้เผยแพร่ กลายมาเป็นเศรษฐีด้วยมรดกจากญาติที่เขาไม่เคยรู้จักมาก่อน เวลาเดียวกันนั้นเองรุตม์ก็ได้พบกับเจ้าชายรังสิมันต์ เทวราช ซึ่งเข้ามาทำความรู้จักกับรุตม์ในฐานะเพื่อนใหม่ที่อ้างตัวว่าจะเป็นผู้ช่วยสนับสนุนทางการเงินให้กับศิลปินตกยาก แม้ว่ารุตม์จะได้ทราบเรื่องการรับมรดกและรู้ว่าฐานะของเขาดีขึ้นจากหน้ามือเป็นหลังมือ โดยที่ไม่ต้องรับความช่วยเหลือทางการเงินจากใครแล้ว แต่รุตม์ก็ยังยอมรับที่จะคบกับเจ้าชายไว้ เป็นสหายคนหนึ่ง

เจ้าชายรังสิมันต์ เทวราชในเรื่องนี้คือตัวละครที่ทำหน้าที่เป็นพยานารที่อยู่ในร่างของมนุษย์และร่างของมนุษย์ในที่นี้ก็มีคุณสมบัติพิเศษพร้อมสมบูรณ์แบบ ดังตอนที่รุตม์ได้บรรยายเอาไว้เมื่อพบกับเจ้าชายรังสิมันต์ว่า เขานึกชื่นชมเจ้าชายรังสิมันต์ทันทีตั้งแต่ที่ได้พบกันครั้งแรก

จากความมืดสลัวที่แวดล้อมอยู่นั้น ผมเห็นแต่เพียงร่างสูงตระหง่าน ร่างหนึ่งยืนเด่นอยู่หน้าประตู ซึ่งแม้จะเป็นเพียงแวบเดียว ความรู้สึกก็บอกตนเองว่า มันเป็นร่างที่ผ่องผายสง่างามอย่างยิ่ง⁶¹

ผมจ้องหน้าอาคันตุกะที่กำลังสัมผัสมืออยู่ แล้วก็ตะลึงงันไปในรูปร่างหน้าตาของบุรุษผู้นั้นว่าอันที่จริงผมเป็นคนร่างสูงพออยู่แล้ว แต่เมื่อเทียบกับชายผู้นี้เขาสูงกว่าผมถึงครึ่งช่วงศีรษะได้ส่วนสัดงดงามไม่มีที่ติ เฉพาะที่ใบหน้าผมสาบานว่าไม่เคยเห็นผู้ชายคนใดคมคายหล่อเหลาเท่าคนคนนี้ แม้แต่พวกดาราดาราภาพยนตร์ และไม่น่าเป็นภาพใบหน้าของมนุษย์บุุณชนธรรมดา นอกจากภาพที่เกิดจากจินตนาการของศิลปินนักวาด ไม่เพียงแต่ความหมจดกลมกลืนของบุคลิกโดยพื้นนอกเท่านั้น สติปัญญาและปรีชาชาญยังฉายชัดให้เห็นอยู่ในดวงตาใหญ่งามทั้งคู่ มันมีทั้งความสง่างามผ่องผาย งามองอาจและความเย็นเศร้าระคนอย่างลึกกลับ⁶²

ความสง่างามของเจ้าชายรังสิมันต์เป็นตัวกลบเกลื่อนความชั่วร้ายที่แอบแฝงเอาไว้ภายในรุตม์มองข้ามตัวตนที่เป็นมารของเจ้าชายรังสิมันต์ เพียงเพราะรูปลักษณ์ภายนอกเช่นเดียวกับที่คนอื่นๆ ในสังคมมองเจ้าชาย แทนที่จะแสดงความน่าเกลียดน่ากลัวซึ่งเป็นตัวแทนของความชั่วร้ายโดยตรง เจ้าชายรังสิมันต์กลับเสแสร้งแสดงตัวในฐานะมนุษย์ที่มีจิตใจดีและต้องการจะช่วยเหลือ

⁶¹ พนมเทียน (นามแฝง), *ก่อนอุษาสาธ*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : ฅ บ้านวรรณกรรม, 2540), หน้า 23.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-26.

ผู้ที่กำลังเดือดร้อนด้วยทรัพย์สินส่วนตัว แม้ว่าเจ้าชายรังสิมันต์จะแสดงตัวเสมือนเป็นมิตรที่ดี โดยทำหน้าที่เป็นผู้ผลักดันให้รุตม์ได้พบกับสังคมที่หรูหราแตกต่างไปจากที่เคยเป็นอยู่ แต่เขาก็ทำให้รุตม์ได้สัมผัสกับสิ่งที่เขายวนใจทั้งในด้านชื่อเสียงและเงินทอง ความโด่งดังของรุตม์ที่ใช้เงินซื้อทำให้เกิดจากคำแนะนำของเจ้าชายรังสิมันต์ว่าทุกอย่างหาซื้อมาได้ด้วยเงิน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้เงินซื้อโฆษณาเพื่อประชาสัมพันธ์หนังสือให้ดูยิ่งใหญ่ เรื่องติดสินบนนักวิจารณ์ให้เขียนเขียนยอหนังสือของตัวเองและเรื่องที่ใช้เงินซื้อนักวิจารณ์ให้เขียนโจมตีชื่อเสียงของคู่แข่งที่เป็นนักเขียนด้วยกันให้ย่อยยับ การใช้เงินทำร้ายคนในวิชาชีพเดียวกันดูเหมือนจะเป็นวิธีที่ส่งเสริมฐานะให้กับรุตม์ได้อย่างรวดเร็ว โดยที่รุตม์ไม่ได้มีเวลาหวนระลึกเลยว่าสิ่งที่ทำลงไปทั้งหมดเป็นเรื่องที่ผิด

เจ้าชายรังสิมันต์ เทวราชในเรื่อง *ก่อนอุสาสา* มีอิทธิพลต่อรุตม์ ระเบิดอย่างมาในทุกด้าน เริ่มตั้งแต่เรื่องชีวิตความเป็นอยู่ เจ้าชายเป็นผู้เลือกที่อยู่ให้และแนะนำให้ซื้อวังเสียงสน กฤหาสน์หลังใหญ่ที่เคยเป็นสมบัติของนายทหารเพื่อที่จะแสดงให้สังคมเห็นว่ารุตม์มีความมั่งคั่ง ส่วนในเรื่องหน้าที่การงานเจ้าชายก็เป็นผู้แนะนำให้รุตม์จัดตั้งโรงพิมพ์ของตัวเองและจัดงาน ประชาสัมพันธ์หนังสือเพื่อชื่อเสียงของหนังสือจะได้เป็นที่รู้จักอย่างรวดเร็ว รวมไปถึงการติดสินบนนักวิจารณ์เพื่อจะได้ดึงความนิยมมาสู่หนังสือของตัวเอง นอกจากนี้ในเรื่องการเข้าสังคม เจ้าชายรังสิมันต์ก็พารุตม์เข้าไปพบกับวงสังคมเฉพาะคนที่มีฐานะ เจ้าชายรังสิมันต์เป็นผู้สอนและแสดงเป็นตัวอย่างให้รุตม์เห็นว่าในสังคมเช่นนี้ต้องปฏิบัติตัวให้ไม่เป็นเหยื่อ เมื่อมีโอกาสต้องคว้าเอาไว้ไม่สนใจว่าจะทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ แม้ว่าบางครั้งที่รุตม์จะไม่พอใจในความคิดแบบนี้ แต่ความต้องการฐานะและชื่อเสียง ตลอดจนอำนาจความยิ่งใหญ่ที่ทำให้ผู้คนนับถือก็มีมากเกินไปจนทำให้เขาลืมไปว่าการได้มันมาด้วยเงินเป็นวิธีที่ผิด มารหรือเจ้าชายรังสิมันต์เข้าใจความปรารถนาในส่วนนี้ของรุตม์ จึงสามารถที่จะควบคุมความคิดของรุตม์ได้โดยง่าย

ตอนที่รุตม์พบกับเจ้าชายรังสิมันต์ ความรู้สึกนึกคิดของรุตม์กำลังสับสน เขาอยากจนและยังไม่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน รุตม์ได้รับคำปฏิเสธจากสำนักพิมพ์หลายครั้งทำให้เขาเกิดความท้อแท้ใจ การที่รุตม์ขว้างบพระพันธ์อันเป็นสิ่งเดียวที่เขามีความยึดมั่นมาตลอดทั้งไปอย่างไม่ไยดีเป็นจุดที่แสดงให้เห็นว่า เขาเริ่มหมดความศรัทธาและหมดความมั่นใจในอุดมการณ์ของศิลปิน รวมไปถึงการที่เขาไม่มั่นใจในเรื่องการทำความดีของมนุษย์และหลักคำสอนของศาสนาที่ว่าทำดีย่อมได้รับผลดีตอบแทน รุตม์ตั้งข้อสงสัยในคำสอนที่กล่าวเช่นนี้ ด้วยเขามองชีวิตที่ประกอบสัมมาอาชีพของเขาเป็นตัวอย่าง เขาเห็นว่าตัวเองไม่เคยได้รับผลตอบแทนอันเป็นรางวัลแห่งการประกอบกรรมดีของชีวิต เมื่อเปรียบเทียบกับชีวิตของคนทีคิด โกงกลับมีความก้าวหน้า กอบโกยเอาผลประโยชน์จนได้ดีกว่าคนอื่น ระบบความคิดของรุตม์เริ่มเปลี่ยนไปคิดทดลองทำในสิ่งตรงข้ามคือความชั่วเพื่อหวังผลให้ชีวิตประสบความสำเร็จในเวลาอันรวดเร็ว การที่รุตม์คิดเช่นนี้เป็นเพียงความคิดฉาบฉวยที่เกิดขึ้นหลังจากที่เผชิญกับปัญหาอย่างทุลักทุเล เขาต้องการหลุดพ้นจากปัญหาให้เร็วที่สุด โดยไม่คำนึงถึงหลักศีลธรรมคำสอนใดๆ และจากคำพูดของรุตม์ที่กล่าวว่า

ตัวเขาเองก็ยังไม่แน่ใจว่าจะกระทำความชั่วได้ด้วยวิธีใด อธิบายลักษณะตัวละครตัวนี้ได้ว่า รุทม์เป็นตัวละครที่ไม่ได้มีความชั่วร้ายเป็นพื้นฐานของจิตใจ เขาไม่ได้ตั้งใจจะคดโกง เพียงแต่ยอมแพ้ต่อโชคชะตาและยอมปล่อยให้อุปสรรคเข้ามามีอิทธิพลกับชีวิต การที่รุทม์เกิดความรู้สึกนึกคิดเช่นนี้เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญและเป็นช่องว่างให้กับการก้าวเข้ามาทำความรู้จักของมาร

ตัวละครเช่นรุทม์นี่เองที่มักจะเป็นเหยื่อของมารและซาตาน โดยพื้นฐานแล้วจะเห็นได้ว่ารุทม์เป็นคนดี แต่รุทม์มีจุดอ่อนอยู่ตรงที่ความไม่มั่นใจในวิถีทางของความดี มารและซาตานมักจะเลือกทดสอบตัวละครมนุษย์ที่ตั้งคำถามบางอย่างอยู่ในใจและต้องการบทพิสูจน์เพราะผู้ที่มีความลังเลจะถูกชักจูงไปในทางที่ผิดได้ง่าย ความสามารถในการตัดสินใจเมื่อถูกล่อลวงจะมีความผิดพลาดสูง พบว่าตัวละครในวรรณกรรมเรื่องอื่นๆที่ได้รับการทดสอบจากซาตานและมารจะมีลักษณะเดียวกันทั้งสิ้น มารในเรื่องนี้ก็เช่นกัน เจ้าชายรังสีมันต์จะเข้ามามีบทบาทต่อชีวิตของรุทม์และตัวละครอื่นๆในเรื่องเมื่อเกิดช่องว่างในความเชื่อมั่น

ทันทีที่ตัวละครเอกในเรื่องขาดความเชื่อมั่นในหลักความดี เจ้าชายรังสีมันต์ เทวราช หรือตัวละครมารก็ปรากฏตัว พร้อมด้วยกลอุบายที่จะนำมาใช้ทดสอบจิตใจมนุษย์เช่นรุทม์ มารสร้างสถานการณ์เรื่องมรดกจำนวนมหาศาลที่รุทม์ได้รับขึ้นมาเพื่อเป็นปัจจัยในการล่อลวงรุทม์ให้หลงระเหิงไปกับความร่ำรวยและเพลิดเพลินจนลืมสิ่งสำคัญของชีวิต สำหรับรุทม์ในฐานะที่เป็นนักเขียนนั้นสิ่งยึดเหนี่ยวที่เขามีมาตลอดแต่เดิมก็คือจิตวิญญาณของนักเขียนที่ต้องการจะถ่ายทอดสารไปสู่ผู้อ่านให้ได้สัมผัสหัวใจสำคัญของงานเขียน เขาไม่ได้ต้องการเน้นเรื่องของการขายหรือการตลาด ในที่นี้มารทำให้เรื่องของจิตวิญญาณนักเขียนถูกรบกวนด้วยอำนาจของเงิน มารทำหน้าที่เบี่ยงเบนความสนใจด้วยการล่อลวงซึ่งวิธีการในการล่อลวงก็คือ การมองหาจุดอ่อนในตัวมนุษย์ว่าตัวละครที่เป็นมนุษย์ในเรื่องกำลังขาดอะไรในชีวิตและพยายามที่จะเข้าไปเติมเต็มในส่วนนั้นให้กับมนุษย์ มารจะใช้เงื่อนไขในข้อนี้เป็นเครื่องต่อรอง โดยยื่นข้อแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ต้องการ ในเรื่อง *ก่อนอุษาสาธ* ตัวละครรุทม์กำลังขาดทุนทรัพย์และขาดกำลังที่จะต่อสู้ในฐานะนักเขียนยากจน มารจึงเสนอสิ่งที่เขาขาดคือเงินแลกกับจิตวิญญาณของรุทม์ เงินที่ได้รับเป็นจำนวนมากมายมหาศาลทำให้รุทม์ถึงกับยอมเปลี่ยนศรัทธาในชีวิตของตัวเอง

ฉันไม่ต้องการความช่วยเหลือจากเขาอีก เพราะฉันซื้อเอาเองก็ได้ ยศถาบรดาศักดิ์ เกียรติยศ สมบัติพิสดาน โอ๊ย! มันล้วนบันดาลขึ้นมาได้ด้วยพระเจ้าเงินตราทั้งสิ้นแล้ว พระเจ้าอันศักดิ์สิทธิ์นั้น ก็อยู่ในมือของฉันแล้ว⁶³

เงินที่มารหิบบิ้นมาให้เพื่อทดลองใจรุตม์ รุตม์ก็คิดจะใช้เงินซื้อทุกอย่างที่เขาต้องการ ความร่ำรวยทำให้เขาเลิกอ่อนน้อมถ่อมตน เงินกลายเป็นอำนาจที่เขาจะใช้มันแก้แค้นคนที่ไม่ได้ให้ความยุติธรรมกับเขาและเรียกร้องเอาสิ่งที่เขาไม่เคยได้รับมาก่อนในอดีตขึ้นมา เงินที่มารนำมาเป็นปัจจัยในการล่อลวงรุตม์ตอนนี้กลายเป็นพระเจ้าในใจของรุตม์เพราะเป็นสิ่งที่ลบล้างบาปได้ทุกอย่างที่ร้ายที่สุดคือเงินกลายเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจสิ่งใหม่ที่เขาเข้ามาแทนที่อุดมการณ์ของนักเขียน

อิทธิพลที่เจ้าชายรังสิมันต์มีอยู่เหนือรุตม์ทำให้วิถีชีวิตและความคิดของรุตม์เปลี่ยนจากเดิมที่เคยตั้งคำถามไว้เกี่ยวกับเรื่องการทำความคิดแต่ไม่ได้รับผลดีตอบแทน รุตม์มองชีวิตของเจ้าชาย รังสิมันต์เป็นบรรทัดฐาน และตั้งใจจะใช้ชีวิตเช่นนั้น ฉะนั้นหลังจากที่รุตม์ได้พบกับเจ้าชาย รังสิมันต์ การเป็นนักเขียนที่มีแต่ความตั้งใจและจินตนาการเท่านั้นจึงไม่เพียงพอเสียแล้วสำหรับรุตม์ ความมั่งมีเพียงชั่วข้ามคืนเปลี่ยนปรัชญาทางความคิดของนักเขียนที่มีอุดมการณ์ไปหมดสิ้น

เมื่อมองความหมายของมารตามแนวคิดของพุทธศาสนา มารก็คือกิเลสหรือความอยากที่อยู่ในใจมนุษย์ สิ่งที่อยู่ในใจรุตม์คือความต้องการทั้งเงินและชื่อเสียง ดังนั้นตัวตนของมารที่แท้จริงก็คือความรู้สึกที่ไม่รับรู้ต่อผิดชอบชั่วดีคิดเห็นแต่อารมณ์และความต้องการของตัวเองเป็นใหญ่ เจ้าชายรังสิมันต์เป็นตัวละครที่เรียกได้ว่าเป็นมาร เพราะมีส่วนปลุกเร้าความกระหายอยากในใจของรุตม์ หรือกิเลสให้ลุกขึ้นมา และทำให้รุตม์ตกอยู่ในความมัวเมาอย่างเต็มตัว

อย่างไรก็ตาม มารเช่นเจ้าชายรังสิมันต์ก็ยังให้โอกาสในการกลับตัวก่อนที่จะทุกอย่างจะสายเกินไป เจ้าชายรังสิมันต์เปิดโอกาสให้รุตม์เรียนรู้และเลือกตัดสินใจว่าจะดำเนินชีวิตต่อไปในทางใด ด้วยตัวของรุตม์เอง โดยที่เจ้าชายเป็นผู้ตั้งคำถามสำคัญให้กับชีวิตของรุตม์คือ ให้เลือกระหว่างการกลับไปอยู่กับอุดมการณ์ของศิลปินที่ใช้ที่สร้างสรรค์งานเขียนเพื่อมวลชนกับเลือกความมีชื่อเสียงและทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำที่ทุจริต หลอกลวง และใส่ร้ายป้ายสีผู้อื่น นอกจากการ เปิดโอกาสให้รุตม์ได้ตัดสินใจเลือกวิถีทางดำเนินชีวิตด้วยตัวเองแล้ว เจ้าชายรังสิมันต์เองก็ยังเป็น ผู้อธิบายแยกแยะให้รุตม์เห็นข้อแตกต่างระหว่างความดีและความชั่วด้วย

ตั้งแต่ที่ได้พบกันครั้งแรก เจ้าชายรังสิมันต์ก็เริ่มการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับรุตม์ในเรื่องการดำเนินชีวิตหลังจากได้รับทรัพย์สินสมบัติจำนวนมากอย่างไม่ทันตั้งตัว ในตอนนี้เองที่เห็นได้ชัดเจนว่าเจ้า

⁶³ เรื่องเดียวกัน.

ชายรังสิมันต์ได้ตัดเตือนรุตม์ล่วงหน้าให้พิจารณาในเรื่องคุณค่าทาง สติปัญญาซึ่งมักจะเลื่อนหายไปเมื่อ อำนาจเงินเข้ามาจัดการทุกอย่างได้

“...คนเราต้องเลือกเอาอย่างหนึ่ง ไม่เลือกเอาสูงก็ต้องเลือกเอาต่ำ อัจฉริยะนั้นเป็นของสูงส่วนเงินนั้นนะต่ำ มนุษย์เราจะบินและกลานในเวลาเดียวกันย่อมเป็นไปได้หรือไม่ หรือยัง?”

ผมอึ้งไปครู่หนึ่ง แล้วก็แย้งว่า

“การมีเงินมิได้เป็นเหตุให้คนเราต้องกลานอย่างที่ทรงเปรียบเทียบนี้ะ เงินเป็นแต่เพียงสิ่งหนึ่งซึ่งจำเป็นในการเพิ่มพูนกำลังบินของเราและช่วยยกเราให้ บินสูงขึ้นไปอีก ทำไมไม่ทรงเห็นในข้อนี้บ้าง”

“คุณคิดอย่างนั้นหรือ?”

สีพระพักตร์และแววตาของรังสิมันต์ เทวราชขริมเชือกกลง

“ถ้าฉัน คุณก็คงจะไม่เคยศึกษาเรื่องจิตศาสตร์และกฎของธรรมชาติมาก่อน เลย สิ่งใดเป็นของพื้นดินก็ต้องหันเหลงมาหาพื้นดินอันเป็นแหล่งเดิม ข้อนี้ คุณยอมรับรองไหม ทองนั้นเป็นทรัพยากรของพื้นดิน โดยแท้ เขาขุดมันขึ้นมาจาก พื้นพิภพ จับต้องสัมผัสได้คุณสมบัติของมัน แต่ที่นี้อัจฉริยะสภาพละคืออะไร? อยู่ที่ไหน? ไม่มีใครรู้ ขายทอดกันต่อๆ ไปก็ทำไม่ได้ นอกจากจะดูและชมเชยว่า มัน วิเศษจริง มันเป็นอากันตุกะที่หายากและแปรปรวนได้ประจูดสายลมและมักจะก่อ ความยุ่งยากอลวนขึ้นในท่ามกลางธรรมเนียมประเพณีของมนุษย์บ่อยๆ ด้วย มัน เป็นสิ่ง “สูง” ตามที่ฉันว่า อยู่เหนือกลิ่นไอและรสชาติทางโลกก็โดยสิ้นเชิง และผู้ที่ มีมันก็มักจะครองชีวิตอยู่ในภาคพื้นที่สูงซึ่งไม่มีใครรู้จักวัดระดับไม่ได้ แต่ส่วน เงินนะเป็นเพียงสินค้าต่ำๆแท้ที่เดียว ต่ำเสมอกับพื้นดิน เมื่อคุณมีมัน มากนัก คุณก็จะตกฮวบฮาบลงมาเกลือกดิน แล้วก็อยู่ อย่างนั้นตลอดไป”⁶⁴

บทสนทนาระหว่างเจ้าชายรังสิมันต์กับรุตม์ในครั้งนี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นทัศนคติที่มี ต่อเรื่องเงินของรุตม์แล้ว ยังแสดงให้เห็นสิ่งที่เจ้าชายพยายามจะเตือนรุตม์ก็คือการให้ความสำคัญ กับสิ่งที่อาจไม่มีค่าทางการเงินแต่สูงค่าทางด้านจิตใจ เจ้าชายรังสิมันต์พยายามอธิบายให้รุตม์เข้าใจ ว่าไม่จำเป็นเสมอไปที่จะต้องตีค่าของทุกอย่างด้วยราคาของเงิน บ่อยครั้งที่สิ่งสูงค่าด้วยราคาของเงิน

⁶⁴ พนมเทียน (นามแฝง), *ก่อนอุษาสา*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : ฅ บ้านวรรณกรรม, 2540), หน้า

เป็นแค่ตัวล่อลวงให้เราหลงระเหิงจนลืมตัว เงินและทรัพย์สินเป็นดาบสองคมที่จะทำลายสิ่งที่มีค่ากว่านั้น สิ่งที่ไม่ใช่ขายและไม่อาจซื้อกันได้ด้วยเงินคืออัจฉริยภาพ ความสามารถที่ค่อยๆก่อตัวขึ้นมาทีละเล็กละน้อยจากการสั่งสมประสบการณ์ของมนุษย์ เงินไม่สามารถจะซื้อได้เพราะต้องอาศัยเวลา ความอดทนและความพากเพียรจึงจะสร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาด้วยตัวของตัวเอง ดังนั้นความพยายามที่จะใช้เงินซื้อทุกอย่างจึงเป็นการตัดทางลัดและทำลายขั้นตอนของการสั่งสมประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดอัจฉริยภาพอย่างหมดสิ้น สุดท้ายก็จะไม่เกิดกระบวนการการเรียนรู้อะไรเพิ่มมากขึ้น ชื่อเสียงที่เกิดจากความร่ำรวยของนักเขียนก็คือ อัจฉริยะที่จอมปลอม

นอกจากนี้เจ้าชายรังสิมันต์ยังตกเดือนรุตม์ในเรื่องการมองรูปลักษณ์ภายนอกกว่าเป็นแค่เพียงสิ่งลวงตาจะประดับตกแต่งอย่างไรก็ได้เพราะเป็นธรรมดาที่มนุษย์จะนิยมอยู่กับเรื่องรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสที่งดงาม ดังนั้นอย่าไว้ใจประสาทสัมผัสที่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งเร้าเช่นเดียวกับ การคบหาสมาคมกับเจ้าชายซึ่งเป็นเสมือนการที่ยึดติดอยู่กับสิ่งที่มองเห็นและสัมผัสได้ด้วยตา โดยที่ไม่มองให้ลึกถึงจิตใจทำให้ใครที่ได้พบปะพูดคุยกับเจ้าชายรังสิมันต์เพียงผิวเผินจะประทับใจและสมัครรักใคร่ในตัวท่านทันทีเพียงเพราะบุคลิกที่สง่างามและฐานะที่มั่งคั่งทำให้ใครๆก็อยากจะเป็นมิตรด้วยเพื่อผลประโยชน์ในเรื่องฐานะทางสังคม การที่รุตม์ไม่คิดระแวงในการที่จะคบเจ้าชายรังสิมันต์เป็นมิตรนั้นก็เพราะลักษณะของตัวละครเจ้าชายรังสิมันต์ที่พบตั้งแต่ในตอนต้นเรื่อง เจ้าชายรังสิมันต์แสดงตัวเป็นชายหนุ่มรูปงามและมีฐานะดี อีกทั้งยังเป็นสหายที่เพื่อนของรุตม์เองเป็นคนแนะนำ เจ้าชายรังสิมันต์ไม่ได้ปรากฏตัวด้วยลักษณะที่น่ากลัวอย่างชัดเจนเช่นที่มารตามแบบที่เราเห็นในตำนานหรือเรื่องเล่า เจ้าชายรังสิมันต์ที่เข้ามาทำความรู้จักกับรุตม์ในตอนแรกมีความเป็นมิตรและสุภาพราวกับเป็นผู้มีชาติตระกูล สิ่งนี้ทำให้รุตม์ไว้ใจได้ส่วนหนึ่ง นอกจากนี้เพื่อนที่รุตม์เขียนจดหมายไปยืมเงินก็เป็นผู้แนะนำให้รุตม์รู้จักเจ้าชายรังสิมันต์เอง โดยเจ้าชายเป็นผู้อาสาจะให้ความช่วยเหลือรุตม์ก่อน ยิ่งทำให้รุตม์ไว้วางใจในตัวเจ้าชายมากยิ่งขึ้น แม้ว่ารุตม์จะได้รับเงินทองมากมายจากมรดกแล้ว แต่เจ้าชายรังสิมันต์ก็ได้ยื่นขอเสนอที่เป็นความช่วยเหลืออันไม่อาจปฏิเสธได้ให้กับรุตม์คือ การนำมาซึ่งเกียรติยศและชื่อเสียง สิ่งที่เจ้าชายหยิบยื่นให้คือโอกาสของการปฏิบัติชีวิตเพื่อก้าวไปสู่สังคมชั้นสูง ความมีชื่อเสียงที่รุตม์จะได้รับนั้นไม่ต้องพึ่งความสามารถที่แท้จริงของนักเขียน ดังนั้นเจ้าชายรังสิมันต์ที่รุตม์รู้จักในวันแรกจึงเป็นบุคคลที่ดูราวกับว่าจะเหมาะที่จะคบค้าสมาคมอย่างมาก เจ้าชายไม่มีความน่ากลัวของมารในตำนานแสดงออกมาให้เห็นเลย

ฉะนั้นส่วนหนึ่งของการที่รุตม์หลงให้ความไว้ใจเจ้าชายรังสิมันต์ก็เพราะภาพลวงตาที่เจ้าชายรังสิมันต์จงใจสร้างให้รุตม์ได้เห็น เจ้าชายรังสิมันต์อำพรางตัวไว้ด้วยความงามที่ฉาบเอาไว้

ภายนอกทำให้เจ้าชายรังสิมันต์กลายเป็นสุภาพบุรุษรูปงามที่มีชื่อเสียงในวงสังคม อีกทั้งยังเป็นผู้มีน้ำใจช่วยเหลือศิลาปีนตกยากโดยไม่หวังผลตอบแทน รุตม์ชื่นชมเจ้าชายรังสิมันต์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จากคำแนะนำของเพื่อน เมื่อได้พบกับเจ้าชายรังสิมันต์ด้วยตัวเอง บุคลิกที่งามสง่าของเจ้าชายยิ่งทำให้รุตม์หลงชื่นชมในตัวเจ้าชายรังสิมันต์มากขึ้นไปอีก แม้ว่าเจ้าชายจะเตือนเรื่องวิธีการพิจารณาคนที่รู้จักให้ลึกซึ้งก่อนจะด่วนตัดสินใจว่าเขาเป็นคนเช่นไรตั้งแต่แรกแรกที่รุตม์และเจ้าชายรังสิมันต์พบกันแล้วก็ตาม

“...ไม่มีอะไรดวงตาคนได้ร้ายกาจเท่ากับรูปลักษณะภายนอกหรอก เพราะมีความจริงที่ว่าคนเรา เมื่อพ้นวัยเด็กอันไร้เดียงสาแล้วเราก็มักจะเก็บความรู้สึกแท้จริงไว้ แล้วก็แสวงทำอะไรให้มันเป็นการอำพรางปกปิดล่อลวงอยู่เสมอ จนกระทั่งตายไปที่เดียว...”⁶⁵

เจ้าชายรังสิมันต์กล่าวเช่นนี้เพื่อเป็นการให้รุตม์ได้เตรียมตัวเตรียมใจระวังสิ่งที่เห็นว่าอาจไม่ใช่สิ่งที่เป็นเสมอไป เป็นการสอนให้รุตม์มองอะไรต้องมองให้ลึกและใช้เวลาในการตัดสินใจ และที่สำคัญที่สุดคือการเตือนให้รุตม์ระวังเรื่องการคบหากับเจ้าชายเอง

อีกตอนหนึ่งที่เป็นการเตือนอย่างชัดเจนและเป็นกุญแจสำคัญที่จะบอกถึงฐานะที่แท้จริงของเจ้าชายรังสิมันต์ก็คือ ตอนที่เจ้าชายเล่าเรื่องพญามารให้รุตม์ฟังว่าเดิมพญามารคือ อรุณเทพซึ่งเกิดจากรัศมีของดวงอาทิตย์ อรุณเทพมีความริษยาต่อสัตว์โลกที่พระมหาเทพสร้างขึ้นให้มีสติปัญญาและความสมบูรณ์ของร่างกายเสมอเท่ากับเทพจึงกล่าวคำปฏิญาณว่าจะทำลายล้างสัตว์โลกหรือมนุษย์ด้วยการล่อลวง ความริษยาเป็นผลให้อรุณเทพตกจากสวรรค์มาเป็นพญามารทำหน้าที่เป็นผู้ปลุกเร้ากิเลสค้นหาเพื่อล่อลวงจิตใจมนุษย์ ต่อเมื่อมนุษย์ไม่หลงไปกับคำล่อลวงและละทิ้งกิเลสหรือมารจนหมดสิ้นก็จะเป็นการทำให้พญามารได้ค่อยๆ เข้าใกล้สวรรค์และจะได้กลับไปใช้ชีวิตเทพบนสวรรค์อีก วันดังกล่าวจะเลื่อนลงสำหรับพญามารเพราะมนุษย์ยังคงหลงมัวเมาในคำล่อลวง กิเลส ค้นหาไม่สิ้นสุด สิ่งที่เจ้าชายรังสิมันต์เล่าให้รุตม์ฟังคือที่มาของเจ้าชายรังสิมันต์ในฐานะพญามาร⁶⁶ เจ้าชายคืออรุณเทพที่ไม่ยังคิดค้นสัจย์ปฏิญาณว่าจะจงล้างจงผลาญมนุษย์และความริษยาทำให้เจ้าชายถูกลงโทษกลายเป็นมารที่มีความขัดแย้งในตัวเองเพราะต้องคอยล่อลวงมนุษย์ตามที่ได้กล่าวและขณะเดียวกันก็ต้องพยายามทำให้มนุษย์ละทิ้งกิเลสค้นหาเพื่อที่หน้าที่ของ

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 89, 91.

ตนเองจะได้เสร็จสิ้นและกลับไปบนสวรรค์ได้อีกครั้ง ตัวละครเจ้าชายรังสีมันต์แสดงให้เห็นถึงบ่วงกรรมที่ดำเนินไปเป็นวัฏจักรไม่สิ้นสุด เมื่อก่อกรรมแล้วก็ต้องดำเนินการชดใช้กรรมไปเรื่อยๆ

บทบาทของเจ้าชายรังสีมันต์อาจจะเกี่ยวข้องกับเรื่องกรรมตามแนวคิดของพุทธศาสนา แต่เรื่องราวของอรุณเทพที่โดนขับไล่ออกมาจากสวรรค์มีโครงเรื่องที่สอดคล้องกับเรื่องราวของ ลูซิเฟอร์ที่ตกจากสวรรค์มาเป็นซาตาน ตัวอย่างเช่น กำเนิดที่มาจากแสงของพระอาทิตย์ ความอิจฉาริษยาที่เป็นสาเหตุทำให้ร่วงหล่นจากสวรรค์ การตั้งสัจปณิธานว่าจะต้องจองเวรกับมนุษย์ ภารกิจที่จะต้องมาทดสอบจิตใจมนุษย์ด้วยการล่อลวง การเค็มพันที่จะได้กลับไปบนสวรรค์อีกเมื่อมนุษย์ละแล้วซึ่งกิเลสและการรอคอยวันที่มนุษย์จะละเลิกกิเลสตัณหา เพื่อที่ตนเองจะได้กลับไปสู่สวรรค์ เป็นต้น

การที่ต้องทำหน้าที่เป็นมารคอยทดสอบจิตใจมนุษย์แต่ก็ต้องการให้กิเลสหมดไปจากใจมนุษย์ด้วยเพื่อที่ตนเองจะได้รับการให้อภัยและได้กลับไปสู่สวรรค์ดังเดิมทำให้เจ้าชายรังสีมันต์มีความขัดแย้งในบุคลิกของตัวเอง เพราะการที่มารจะพ้นจากคำสาปหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับมนุษย์แต่เพียงผู้เดียว ดังนั้นจึงพบว่าแม้ว่าบทบาทในบางตอนเจ้าชายจะยืมเยาะที่มนุษย์ทำผิด แต่ในบางตอนเจ้าชายรังสีมันต์ก็แสดงความห่วงใยในตัวมนุษย์ที่หลงผิดเสมือนว่าเจ้าชายรังสีมันต์ไม่ได้พยายามล่อลวงให้ตกอยู่ในบ่วงของความชั่วร้าย ตัวอย่างเช่น เจ้าชายรังสีมันต์ในฐานะพญามารก็ยังให้โอกาส รุตม์กลับตัวมาทำความดี ทั้งนี้เพราะการที่รุตม์เลือกหันหลังให้กับมารก็เท่ากับเป็นการช่วยให้มารเข้าไปใกล้สวรรค์มากขึ้น เจ้าชายรังสีมันต์จึงมีบทบาท 2 บทบาทที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัวเอง บางครั้งหลอกล่อให้รุตม์โอนเอียงไปในทางที่ผิด แต่บางครั้งก็เปลี่ยนท่าทีมาแสดงความห่วงใยและตักเตือนรุตม์ให้รู้จักแยกแยะสิ่งที่ดีและไม่ควรทำ

การแสดงตัวด้วยรูปลักษณ์ที่มีทั้งด้านบวกและด้านลบของเจ้าชายรังสีมันต์ทำให้รุตม์ได้มองเห็นด้านที่เป็นความดีและความชั่วของเจ้าชายรังสีมันต์ชัดเจนขึ้น ลักษณะดังกล่าวเป็นการบอกให้รุตม์ได้เตรียมตัวพิจารณาความเป็นจริงของเจ้าชายในฐานะมารก่อนที่รุตม์จะตกลงทำสัญญาที่เป็นการแลกเปลี่ยนใดๆกับเจ้าชาย เพราะการทำสัญญานั้นจะมีผลกับวิญญาณของมนุษย์ที่จะต้องตกเป็นทาสของมาร

“ฉันขอบคุณ คุณรุตม์และเพราะเหตุที่ฉันพิจารณาเห็นแล้วว่าในจิตใจของคุณมีธาตุที่สูงกว่าเคียดริจฉานปนอยู่ไม่ใช่น้อย ฉันจึงอยากจะขอร้องอะไรคุณสักอย่างหนึ่ง คำขอร้องของฉันดูพิศดารหน่อยนะคือถ้าคุณไม่ชอบฉันก็อย่าอำพราง บอกมาตามตรงทีเดียว แล้วเราจะได้แยกทางจากกันในทันที ก่อนที่จะมีโอกาสสนิทสนมมักคุ้นกันมากกว่านี้ ฉันสัญญาว่าจะไม่ผ่านเข้าไปในหนทางของคุณอีก เว้นไว้แต่คุณจะเสาะแสวงหาฉันเอง แต่ถ้าหากว่าคุณชอบฉัน

ก็จึงสัญญากับฉันว่า เราจะคบหาเป็นมิตรสหายกันชั่วคราว อาจเป็นระยะสัก 4-5 เดือนก็ได้ ฉันจะเป็นผู้ชักนำคุณให้เข้าไปในสังคมชั้นสูง แนะนำให้คุณรู้จักกับผู้หญิงที่งามที่สุด รวมทั้งพวกที่มีชื่อเสียงที่สุดในทุกด้าน ฉันรู้จักเขาเหล่านั้นทุกคน ฉันคงจะเป็นประโยชน์ในด้านนี้ให้แก่คุณอย่างมากทีเดียวอย่าลืม! หากส่วนลึกของจิตใจของคุณไม่ค่อยจะชอบฉัน ก็อย่าลืงเลย...”⁶⁷

เจ้าชายรังสิมันต์เปิดโอกาสให้รุตม์ตัดสินใจตั้งแต่ต้นให้เลือกที่จะทำความรู้จักกับเจ้าชาย หรือจะปฏิเสธที่จะคบค้าสมาคมกับเจ้าชาย ถ้าตัดสินใจคบท่านเป็นมิตรก็ยิ่งให้โอกาสในการทดลองที่จะคบกันฉันท์มิตรว่าเป็นการชั่วคราวเท่านั้น เหตุเพราะรุตม์ยังไม่ได้รู้จักตัวตนของเจ้าชายรังสิมันต์ดีพอ รุตม์จึงตัดสินใจตอบตกลงรับมิตรภาพของเจ้าชาย

แม้ว่าเจ้าชายรังสิมันต์อาจมีอำนาจในการล่อลวง แต่ไม่มีความสามารถที่จะบังคับจิตใจให้รุตม์เลือกทำอะไรตามที่เขาคิดได้ ตามหลักของพุทธศาสนาจิตเป็นตัวกำหนดสภาวะต่างๆที่เป็นไป ทั้งอารมณ์และการกระทำ ดังนั้นหากกำหนดให้จมอยู่กับกิเลสก็จะมีทุกข์ แต่ถ้าหากหลีกเลี่ยงให้พ้นทางของกิเลสก็จะสงบสุข ในเรื่องของอิสระที่มีต่ออำนาจในการตัดสินใจก็สอดคล้องกับเรื่องของชาตานิใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ที่ว่า มนุษย์ได้รับสิ่งที่เรียกว่าอำนาจในการตัดสินใจอย่างอิสระจากพระเจ้า ดังนั้นสิทธิในการเลือกของมนุษย์จึงไม่มีใครจะมาบังคับได้ นอกจากการตัดสินใจที่จะกระทำด้วยตัวเอง แม้แต่ชาตานิก็ไม่มีอำนาจบังคับใจใคร

บุคลิกของเจ้าชายรังสิมันต์บางตอนอาจมีลักษณะที่สอดคล้องกับชาตานิในวรรณกรรมตะวันตก แต่ส่วนที่เป็นความคิดที่เจ้าชายรังสิมันต์แสดงออกมานั้นเป็นลักษณะคำสอนของพุทธศาสนาในเรื่องของกรรม ตัวอย่างความคิดของเจ้าชายรังสิมันต์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดของพุทธศาสนาเช่นเรื่องหิริโอตตัปปะ ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป เหล่านี้เป็นเรื่องที่เจ้าชายรังสิมันต์เน้นย้ำมากที่สุดและเรื่องคำอธิบายความหมายของคำว่า “มาร” การทำบุญทำบาปและกิเลสตัณหาก่อให้เกิดมาร เจ้าชายรังสิมันต์กล่าวว่ามารนั้นแท้จริงแล้วไม่ได้มีตัวตนให้เห็นเป็นรูปธรรมเสมอไป แต่มารคือสิ่งชั่วร้ายที่เกิดขึ้นในใจมนุษย์เองคือกิเลสที่ก่อกวนใจมนุษย์ ต้องระวังให้มากกว่ามารที่เห็นเป็นตัวตนอยู่ภายนอกก็ตรงกับคำอธิบายในพุทธศาสนา ดังนั้นเจ้าชายรังสิมันต์จึงเป็นมารที่มีพื้นฐานมาจากพุทธศาสนา แต่ผสมผสานบทบาทหน้าที่ของชาตานิในวรรณกรรมเข้าไปด้วย

⁶⁷ พนมเทียน (นามแฝง), *ก่อนอุษาสา*, หน้า 52.

3.3 เปรียบเทียบลักษณะชาตานิในวรรณกรรมตะวันตกและมารในวรรณกรรมไทย

เมื่อเปรียบเทียบบทบาทของชาตานิและมารในวรรณกรรมจะพบว่า มีลักษณะร่วมกันโดยพื้นฐานอยู่หลายประการ ประการแรกคือลักษณะของการปฏิเสธพระเจ้าของชาตานิและการเป็นคู่อริกับพระพุทธเจ้าของมาร การปรากฏตัวใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ทั้งภาคพันธสัญญาเดิมและภาคพันธสัญญาใหม่ของชาตานิเป็นข้อพิสูจน์ให้เห็นถึงการประกาศตัวเป็นฝ่ายตรงข้ามกับพระเจ้าอย่างเห็นได้ชัด สิ่งที่ทำให้ชาตานิมั่นคงกับบทบาทนี้ก็คือ ความรู้สึกที่ต้องการจะแก้แค้นให้กับความพ่ายแพ้ที่ทำให้ตัวเองต้องตกสวรรค์ ความแค้นผลักดันให้ชาตานิต้องการที่จะเอาชนะด้วยเหตุนี้ ชาตานิจึงไม่ท้อแท้ที่จะหาวิธีต่าง ๆ นานามาคุกคามพระเจ้าและสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นในทำนองเดียวกัน เมื่อกล่าวถึงมารในวรรณกรรมไทยก็จะนึกถึงมารในพุทธศาสนา “พญาวสวัตติมาร” หรือพญามารผู้คอยหาโอกาสทำลายพระพุทธเจ้าด้วยวิธีการต่างๆ พญามารต้องพ่ายแพ้ต่อพระพุทธเจ้าครั้งแล้วครั้งเล่า แต่เพราะพญามารมีความแค้น มีทิฐฐิ จึงไม่ลดละที่จะหาวิธีเอาชนะพระพุทธเจ้าเช่นกันกับชาตานิ บทบาทของพญามารครั้งที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดก็คือตอนที่แม่พระธรณีมาบีบน้ำที่เก็บไว้ในมวยผมจำนวนมหาศาลจนกระทั่งสามารถพัดพาพญามารและเหล่ามารให้พ่ายแพ้ไป ดังนั้นระหว่างพระเจ้ากับชาตานิและพระพุทธเจ้ากับมารจึงเป็นความเกี่ยวพันในฐานะที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกันเสมอ

การที่ชาตานิและมารมีบทบาทเป็นฝ่ายตรงข้ามกับศาสดาของแต่ละศาสนามีผลทำให้แนวคิดเรื่องของชาตานิและมารเกี่ยวข้องกับศาสนามาโดยตลอด การที่ชาตานิมีบทบาทเป็นตัวละครตัวหนึ่งใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ก็เป็นข้อที่น่าพิจารณา เนื่องจากการที่พระคัมภีร์ที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดในวงกว้าง ฉะนั้นจึงมีส่วนทำให้บทบาทของชาตานิเป็นที่รู้จักตามไปด้วย ใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ชาตานิได้รับการกล่าวถึงในฐานะของทูตสวรรค์ที่ชื่อ ลูซิเฟอร์ เทวดาผู้คิดริษยาพระคริสต์และต้องการเป็นใหญ่กว่าพระเจ้า ลูซิเฟอร์ถูกขับไล่ออกจากสวรรค์พร้อมกับสมัครพรรคพวก ชาตานิในร่างของงูใหญ่กลับไปบนสวรรค์เพื่อที่จะล่อลวงอีฟและอาดัมให้ทำผิดต่อพระเจ้าด้วยการกินผลไม้จากต้นไม้ที่พระเจ้าห้ามไม่ให้กิน เมื่อชาตานิทำสำเร็จจึงเป็นผลต่อเนื่องทำให้มนุษย์มีบาปติดตัว การล่อลวงอาดัมและอีฟของชาตานิเป็นการประกาศตัวเป็นศัตรูกับมนุษย์ ชาตานิต้องการให้มนุษย์ทำบาปเพื่อที่จะได้เยาะเย้ยพระเจ้า ดังนั้นนอกจากจะล่อลวงมนุษย์คู่แรกแล้ว ชาตานิยังเป็นสาเหตุที่ทำให้โยบผู้เป็นตัวแทนของมนุษย์ผู้บริสุทธิ์ต้องทนทุกข์ทรมานเพียงเพราะต้องการทดสอบให้รู้แน่่วาระหว่างคำพูดของชาตานิที่เห็นว่ามนุษย์นั้นจะภักดีต่อพระเจ้าต่อเมื่อตนเองอยู่สุขสบายเท่านั้นกับความเชื่อมั่นที่พระเจ้ามีให้กับมนุษย์ อะไรจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องชื่อของชาตานิยังปรากฏอยู่ใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ตอนย่อยๆ อีกหลายตอน ตัวอย่างเช่น ตอนที่ชาตานิ

เป็นมารผจญพระเยซูขณะที่ทรงถือศีลอดพระกระยาหารสี่สิบวันสี่สิบคืน เมื่อเปรียบเทียบกับมารในวรรณกรรมไทยจะพบว่าเรื่องราวของพญามารก็มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและวัตถุประสงค์หลักที่ศาสนานำตัวละครมารมาใช้ก็เป็นไปเพื่อการสั่งสอนศาสนาเป็นสำคัญ เรื่องเล่าพุทธศาสนาที่กล่าวถึงมารและนำมารมาใช้เป็นตัวละคร ตัวอย่างเช่น *ไตรภูมิพระร่วง* ในตอนต้นของ *ไตรภูมิพระร่วง* ส่วนที่เป็นนรกภูมิก็ได้กล่าวถึงพระยายมราชซึ่งเป็นเจ้าแห่งนรก พระยายมราชมีฐานะเป็นเทวดาตัดสินดวงวิญญาณก่อนที่จะนำส่งไปนรกหรือสวรรค์ตามความกรรมที่ได้กระทำ และกล่าวถึงพระยานิриบาลหรือยมบาลซึ่งเป็นสมุนหรือผู้ช่วยของพระยายมอีกส่วนหนึ่ง พระยานิриบาลตามที่ได้รับภารกิจไว้มิเป็นจำนวนมาก เพราะต้องเอาไว้คอยลงโทษสัตว์นรกที่กระทำความผิด ฉะนั้นเมื่อสังเกตลักษณะของพระยายมราชผู้ควบคุมนรกก็จะมีพวที่มีส่วนคล้ายกับลักษณะของชาตานิฐานะที่เป็นเจ้าแห่งนรกและเป็นหัวหน้าพระยานิриบาลที่เปรียบได้กับปีศาจซึ่งเป็นสมัครพรรคพวกของชาตานิที่ทรยศพระเจ้า อย่างไรก็ตาม บทบาทของพระยายมราชนั้นก็ไม่สามารถจะเปรียบเป็นชาตานิได้เสียทั้งหมด เนื่องจากพระยายมราชจะเป็นเจ้าแห่งนรกผู้ที่คอยดูแลและลงโทษผู้ที่กระทำความผิดตามกฎแห่งกรรม นอกจากนี้พระยายมราชยังไม่มีบทบาทในการต่อต้านพระพุทเจ้าแต่อย่างใด ส่วนที่บรรยายถึงมารใน *ไตรภูมิพระร่วง* ก็อบนสวรรค์ชั้นที่ 6 เอยถึงมารไว้สั้นๆ มารในที่นี้ได้แก่พญามารหรือพญาวสวัตติมาร เทวดาผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติและชื่อของพญาวสวัตติมารมักจะปรากฏในวรรณกรรมพุทธศาสนาในฐานะผู้ที่คอยขัดขวาง พระพุทเจ้าด้วยเช่นกัน

ดังที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นได้ว่า ชาตานิและมารล้วนมีบทบาทที่เกี่ยวพันกับศาสนาในการเป็นแกนนำต่อต้านพระเจ้าและพระพุทเจ้า วิธีการที่ตัวละครชาตานิและมารใช้ในการบั่นทอนความเชื่อที่มีต่อพระเจ้าคือ การล่อลวง แม้ว่าชาตานิและมารจะไม่มีอำนาจในการต่อสู้กับพระเจ้าและพระพุทเจ้าโดยตรง แต่ชาตานิและมารก็มีความสามารถในการบั่นทอนศรัทธา การล่อลวงของชาตานิเริ่มตั้งแต่ล่อลวงทูตสวรรค์ที่เคยจงรักภักดีต่อพระเจ้าให้หันมาเข้าข้างตน รวมไปถึงล่อลวงมนุษย์คู่แรกให้ตกหลุมพรางจากการพุดจาหว่านล้อมของชาตานิ หรือแม้แต่พระเจ้าเองเมื่อได้รับฟังสิ่งที่ชาตานิกล่าวทำทนายก็ยังยอมให้ชาตานิได้ทดลองทรมาน โยบเพื่อพิสูจน์ในสิ่งที่ชาตานิเชื่อมั่น ในขณะที่มารนั้นจะเกี่ยวพันกับการล่อลวงอย่างชัดเจน ตั้งแต่ในเรื่องของการนิยามความหมายของคำว่ามารซึ่งแปลว่า กิเลส หรือสิ่งที่ชั่วใจ บทบาทการล่อลวงของพญามารที่มีต่อพระพุทเจ้ามักจะเป็นบทบาทในเหตุการณ์ที่สำคัญๆ ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนของสถานการณ์ ตั้งแต่ตอนที่พระพุทเจ้าดำรงพระยศเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตัดสินพระทัยออกผนวช มารตามมาผจญขณะบำเพ็ญทุกรกิริยาและก่อนตรัสรู้มารก็ส่งธิดามารมายั่วยวนและนำทัพพญามารมาเพื่อหวังจะขัดขวางไม่ให้พระพุทเจ้าตรัสรู้ได้สำเร็จ แม้กระทั่งตอนที่พระองค์จะเผยแผ่ธรรมะ มารก็ยัง

พยายามล่อลวงให้เห็นประโยชน์ของนิพพานมากกว่าการช่วยเหลือเวไนยสัตว์ ฉะนั้นจึงพอจะสรุปได้ว่าการล่อลวงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ชาตานและมารจะใช้เพื่อทำทายเป็นต่อต้านกับคุณความดีของพระเจ้าและพระพุทธเจ้า

ในเมื่อบทบาทของชาตานและมารเป็นบทบาทที่ขัดกับเรื่องราวของคุณความดีมาโดยตลอด ฉะนั้นชาตานและมารจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของความชั่วร้าย ลักษณะความชั่วร้ายที่แฝงอยู่ในตัวละครชาตานและมารมีอยู่หลายประการด้วยกัน ตัวอย่างเช่น การที่ชาตานยังเป็นตัวละครตัวหนึ่งที่มีชื่อเป็นจำนวนมาก ชื่อแต่ละชื่อที่ชาตานได้รับเกิดขึ้นตามพฤติกรรมของตัวละครในแต่ละโอกาสล้วนเป็นชื่อที่ให้ความหมายในด้านลบ การที่ชาตานได้รับการขนานนามด้วยชื่อจำนวนมากสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกของชาตานที่มีหลายลักษณะ ทั้งกลับกลอกและปลิ้นปล้อนไปได้ตามสถานการณ์ ความหลากหลายของชื่อและพฤติกรรมยิ่งทำให้ตัวละครชาตานเป็นตัวละครที่ลึกซึ้ง แม้แต่การบรรยายบรรยากาศรอบข้างตัวละครชาตานก็มักจะเป็นบรรยากาศของความมืดเปรียบเสมือนความมืดมนของปัญญา ความหนาวเย็นในนรกอันเป็นที่อยู่ของชาตานเปรียบเสมือนความห่างไกลจากไออุ่นที่ได้จากความรักของพระเจ้า หรือการบรรยายถึงความเค็งคว้างและว่างเปล่าควบคู่ไปกับตัวละครชาตานแสดงความหมายของการขาดสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ในส่วนของมารนั้น อาจจะไม่ปรากฏว่ามีการระบุชื่อและฉายาเป็นจำนวนมากเท่ากับชาตาน แต่ในความหมายของคำว่า มาร เท่าที่ได้สืบค้นมา จะพบว่า มารคือผู้ยับยั้งไม่ให้ประกอบกรรมดีมีส่วนเกี่ยวข้องกับความหายนะและเมื่อเอ่ยถึงชื่อของมารก็จะทำให้เชื่อมโยงไปถึงผู้ที่ขัดขวางไม่ให้ประสบความสำเร็จ ในวรรณกรรมประเภทนวนิยายของไทยบางเรื่องเช่น *เงาและก่อนอุษาสาง* ได้นำเอาลักษณะของชาตานในวรรณกรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสานเข้ากับมารตามแนวคิดของพุทธศาสนาด้วย เนื่องจากได้รับอิทธิพลในด้านโครงเรื่อง เนื้อเรื่องและตัวละครจากวรรณกรรมตะวันตก พฤติกรรมของตัวละครที่เป็นมารนั้นมีการแทรกลักษณะของชาตานไว้มากแต่ก็ได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมกับลักษณะเดิมที่เป็นมารด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น บรรยากาศรอบข้างที่จะสื่อถึงอารมณ์ ความมืดอันแสดงถึงความมืดมนทางปัญญานั้นยังคงไว้ แต่ลักษณะของนรกจะกลายเป็นความทรมานจากไฟนรกที่ร้อนระอุแทนที่ความหนาวเย็นในนรกของชาตาน เป็นต้น

ภาพพจน์ของชาตานและมารในฐานะของผู้ที่มีความผิดบาป ผู้ประกาศตัวเป็นปรปักษ์กับพระเจ้าและผู้ล่อลวงให้กระทำความผิด ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะเรื่องราวของศาสนาเท่านั้น ชาตานและมารถูกนำมาใช้เป็นตัวละครในวรรณกรรมด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่นชาตานในบทกวีอังกฤษของจอห์น มิลตันเรื่อง *พาราไดซ์ ลอสต์* พื้นฐานของชาตานในส่วนที่มิลตันสร้างขึ้นมี

รากฐานมาจากชาตानใน*พระคัมภีร์ไบเบิล*อย่างเห็นได้ชัด ทั้งในเรื่องของฐานะที่เป็นของปฏิปักษ์ต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ความเป็นเจ้าแห่งนรกและสัญลักษณ์ของการล่อลวง

บทบาทของชาตानในวรรณกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนายังปรากฏอีกในเรื่อง *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* ในเรื่องนี้ต้นตอของชาตानใน*พระคัมภีร์ไบเบิล*มาตีความใหม่และใช้ชาตานเป็นตัวแทนของผู้ที่กระทำบาปอย่างสูงที่สุดในนรก ดังนั้นสิ่งที่ผู้แต่งเห็นว่าเป็นความผิดที่ยิ่งใหญ่มากที่สุดก็จะถูกนำมาสื่อผ่านตัวละครชาตาน ความผิดที่รุนแรงที่สุดคือ การทรยศต่อพระเจ้าและชาตานในนรกขุมที่เก้าก็เป็นตัวแทนของผู้ที่ทรยศต่อพระเจ้าด้วยเช่นกัน ต้นตอจินตนาการของชาตานให้มีรูปร่างเป็นสัตว์ประหลาดขนาดใหญ่ที่จมอยู่ในพื้นครึ่งตัว แม้ชาตานจะมีปีกแต่ก็ไม่สามารถบินไปมาจากนรกขึ้นไปก่อความวุ่นวายบนโลกมนุษย์และสวรรค์ได้ การที่ชาตานในเรื่อง *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* ถูกพันธนาการไว้กับพื้นน้ำแข็งและความหนาวเย็นในนรกนั้นก็เพราะตัวของชาตานเองที่ตัดสินใจทรยศต่อพระเจ้า แม้ชาตานจะมีรูปลักษณะตามจินตนาการของตน แต่ชาตานก็ไม่ได้ทิ้งความเป็นตัวตนที่มีพื้นฐานมาจากส่วนหนึ่งในพระคัมภีร์คือ เรื่องราวความเป็นมาของการเป็นศัตรูกับพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ต้นตอยังคงรักษานิสัยเดิมที่เป็นเอกลักษณ์คือ ความดื้อรั้นและหยิ่งทรนงของชาตานเอาไว้ ต้นตอเปลี่ยนแปลงเฉพาะการบรรยายรูปร่างลักษณะให้เกิดความแตกต่างไปจากชาตานในพระคัมภีร์และบทกวี *พาราไดซ์ ลอสต์* เพื่อเปิดโอกาสให้ตัวละครชาตานได้แสดงสัญลักษณ์ที่บอกความหมายเกี่ยวกับการกระทำผิดบาปที่ผู้แต่งต้องการจะสื่อ

นอกจากวรรณกรรมอังกฤษและอิตาลีแล้ว ลักษณะของตัวละครชาตานก็ยังปรากฏในวรรณกรรมเยอรมันเรื่อง*เฟาสต์* ของโยฮันน์ โวล์ฟกัง ฟอน เกอเท ด้วยเช่นกัน การทำหน้าที่ของชาตานถูกปรับเปลี่ยนให้มาอยู่ในร่างของปีศาจที่ชื่อเมฟิสโตเฟเลส เมื่อได้อ่านบทนำ (Prologue) ของเรื่อง *เฟาสต์* แล้วจะทำให้เห็นได้ว่า บทสนทนาที่พระเจ้าพูดกับเมฟิสโตเฟเลสมีความสอดคล้องกับบทสนทนาที่พระเจ้าพูดกับชาตานในพระคัมภีร์ก่อนที่พระเจ้าจะมอบอำนาจให้ชาตานมาทดสอบมนุษย์ผู้บริสุทธิ์และภักดีต่อพระเจ้า ชายผู้นั้นก็คือโยบ

ในเรื่อง*เฟาสต์* เมฟิสโตเฟเลสก็ลงมาทำหน้าที่เดียวกันกับชาตาน นั่นคือการล่อลวง เมฟิสโตเฟเลสต้องสรรหาวิธีการที่จะมาล่อลวงให้พระเอกของเรื่องคือเฟาสต์พอใจจนกระทั่งยอมยกวิญญาณให้เป็นทาส เมฟิสโตเฟเลสในเรื่องนี้จึงเป็นชาตานที่ปรากฏตัวบนโลกมนุษย์ มีความใกล้ชิดมนุษย์ มีความใกล้ชิดเคียงมนุษย์ทั้งในเรื่องรูปร่างหน้าตาและบุคลิก ชาตานไม่ได้ถูกนำเสนอในแบบของปีศาจที่แปลงร่างเป็นงูใหญ่ไปล่อลวงอีฟที่ได้รับการกล่าวถึงในพระคัมภีร์ไม่ใช่ชาตาน

ที่ประกาศตัวเป็นเจ้าของนรกและผู้นำการต่อต้านพระเจ้าอย่างในเรื่อง*พาราไดซ์ ลอสต์* รวมทั้งไม่ใช่ชาตานที่มีขนาดมหึมา สามหน้า สองปีกเหมือนใน*เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* ด้วยเช่นกัน เมพิสโตเฟลสมาในกราบของชาตานที่เป็นผู้สรรหาปัจจัยนำมาใช้ในการล่อลวง เพื่อที่จะให้เฟาสต์พอใจและยินยอมมอบวิญญาณให้แก่โดยดี

การปรากฏตัวของเมพิสโตเฟลสในเรื่องนี้ต่างจากชาตานในเรื่องที่ผ่านมา เมพิสโตเฟลสแต่งตัวด้วยชุดเสื้อคลุมสีดำเหมือนนักศึกษา การที่เมพิสโตเฟลสทำเช่นนี้ก็เพราะต้องการความสนิทสนมคลุกคลีกับเฟาสต์ เมพิสโตเฟลสไม่ต้องการทำให้เฟาสต์ตกใจ ฉะนั้นเมพิสโตเฟลสจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับเฟาสต์เพื่อที่เฟาสต์จะได้ไว้วางใจ เมื่อเมพิสโตเฟลสรู้ว่าเฟาสต์เป็นผู้ที่รักการศึกษา เมพิสโตเฟลสจึงทำตัวอ่อนน้อมราวกับว่ามาขอการวะในฐานะลูกศิษย์ ในส่วนนี้จะเห็นพฤติกรรมของชาตานที่เปลี่ยนจากชาตานที่อยู่ในนรกและแสดงความโกรธเกรี้ยวต่าง ๆ นานา กลายมาเป็นเมพิสโตเฟลสที่อ่อนน้อมพยายามที่จะเข้าถึงจิตใจมนุษย์อย่างเฟาสต์เพื่อที่จะได้วิญญาณของเขาไป

ลักษณะที่ชาตานมีพฤติกรรมที่ปรับตัวเข้ากับสังคมเพื่อประโยชน์ในการล่อลวงนี้ก็สอดคล้องกับมารที่พร้อมจะเข้ามาขั้ววนใจในทุกสถานการณ์ เช่น มารในนวนิยายไทยเรื่องที่น่ามาศึกษาคือ *เงา* และ *ก่อนอุษาสาง* ตัวละครที่เป็นมารก็ปรากฏอยู่ในร่างของมนุษย์และเป็นมนุษย์ที่มีฐานะ มีชาติตระกูลดี ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะจับใจมนุษย์และทำให้มนุษย์หลงเชื่อจนยอมยกวิญญาณให้เป็นทาส

นักประพันธ์นวนิยายตะวันตกหลายท่านก็ได้นำตัวละครชาตานมาใช้เป็นตัวละครสำคัญที่ใช้เป็นตัวแทนของความชั่วร้าย เนื่องจากความชั่วร้ายที่เป็นภาพพจน์ที่มีอยู่เดิมของตัวละครชาตานเองทำให้การสร้างภาพใหม่ไม่ต้องอาศัยการท้าวความมากนัก ตัวละครชาตานกลายเป็นตัวละครที่ถูกนำมาใช้เพื่อทำหน้าที่เป็นเสมือนแรงกระตุ้นให้ตัวละครเอกลงเลที่จะตัดสินใจเลือกในทางที่ถูกที่ควร โดยในนวนิยายนั้นผู้แต่งยังคงรักษาความเป็นตัวละครชาตานตามที่ปรากฏในพระคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น นวนิยายอังกฤษเรื่อง *เดอะ ซอร์ส ออฟ ชาตาน* ของ มารี คอเรลลี ที่ได้รับการแปลเป็นภาษาไทยในชื่อ *ขุนคลัง* ชาตานในเรื่องนี้คือ ตัวละครที่ชื่อเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์ เพียงแค่ชื่อลูซิโอของเจ้าชายก็ทำให้สามารถนึกย้อนไปถึง ลูซิเฟอร์ ที่เป็นต้นกำเนิดของชาตานเมื่อครั้งที่อยู่บนสวรรค์ได้แล้ว จากการศึกษาลักษณะของชาตานในเรื่อง *เดอะ ซอร์ส ออฟ ชาตาน* เปรียบเทียบกับภูมิหลังของชาตานในอดีตจะมองเห็นความต่อเนื่องของชาตานจากอดีตมาสู่ปัจจุบันได้ว่า เริ่มต้นชาตานเป็นที่รู้จักจากการเป็นผู้สร้างบาปแรกให้กับมนุษย์คืออาดัมและอีฟจนมาถึง

เรื่อง*เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาดาน* ซาดานก็ยังพัวพันอยู่กับความพยายามที่จะทำร้ายมนุษย์คือ เทมเปสต์ ด้วยการเข้ามาตีสนิทขอให้ยอมรับซาดานเป็นมิตร ความหมายของการยอมรับซาดานเป็นมิตรคือ การยอมรับทาสให้กับปีศาจและการปฏิเสธพระเจ้า เพราะเป็นที่ทราบกันว่าซาดานและพระเจ้าเป็นฝ่ายตรงข้ามกัน การหันหลังให้พระเจ้าเท่ากับเป็นการเข้าข้างซาดาน

เจ้าชายริมานซ์หรือซาดานในเรื่อง*เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาดาน* แสดงพัฒนาการของซาดานในแง่ที่ว่า ซาดานไม่ใช่ตัวแทนของความชั่วร้ายที่จำกัดอยู่แต่ในนรกและรองจนกว่ามนุษย์จะทำผิดและได้รับการลงโทษในนรกเท่านั้น แต่ซาดานในยุคนี้คือความชั่วร้ายที่อยู่นอกเหนืออาณาเขตของนรกและสวรรค์ เจ้าชายริมานซ์คือซาดานที่อยู่ใกล้จิตมนุษย์และพยายามทำความเข้าใจกับจิตใจมนุษย์เพราะต้องการมีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจของตัวละครเทมเปสต์ที่ถือได้ว่าเป็นตัวแทนของมนุษย์

การที่ซาดานเริ่มมีบทบาทเข้าใกล้กับชีวิตตัวละครที่เป็นมนุษย์นั้นแสดงออกให้เห็นอย่างเด่นชัดขึ้นเรื่อยๆ ในนวนิยาย ตัวละครซาดานในนวนิยายอเมริกันอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง *เดอะ เดวิลส์ แอดวોકेट* ซาดานในเรื่องนี้เป็นตัวละครที่ชื่อว่า จอห์น มิลตัน การตั้งชื่อตัวละครซาดานว่าจอห์น มิลตันก็เพื่อให้เป็นการสอดคล้องกับชื่อของผู้ประพันธ์*พาราไดซ์ ลอสต์* และเป็นคำใบ้ที่สำคัญให้กับผู้อ่าน ทำให้สามารถที่จะนึกเชื่อมโยงบทบาทของตัวละครจอห์น มิลตันเข้ากับซาดานใน*พาราไดซ์ ลอสต์* ได้ด้วยเช่นกัน จอห์น มิลตันในเรื่อง *เดอะ เดวิลส์ แอดวોકेट* มีบทบาทเป็นหัวหน้าสำนักทนายความแห่งหนึ่งในนิวยอร์ก เมื่อสังเกตจากฉากหลักในเรื่องคือ สังคมอเมริกัน อาชีพที่เป็นที่นิยมและได้รับการนับถืออาชีพหนึ่งก็คือ ทนายความ อาชีพนี้ก็ค่อนข้างจะเกี่ยวพันกับลักษณะของซาดานก็คือการใช้คำพูดและวิธีการพูดให้เป็นประโยชน์ หากไม่มีศีลธรรมกำหนด ทนายความสามารถพลิกคดีจากผิดให้เป็นถูกได้เพียงเพราะการพูดจาวานล้อมให้ฟังดูมีเหตุผลน่าเชื่อถือ การกระทำเช่นนี้เป็นวิธีการเดียวกันกับที่ซาดานใช้ล่อลวงอีฟและอาดัมบนสวรรค์

ซาดานในเรื่อง*เดอะ เดวิลส์ แอดวોકेट* ใช้วิธีการพรางตัวเพื่อให้กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมและผู้คนเช่นเดียวกันกับที่ซาดานในพระคัมภีร์ที่ปลอมเป็นงูเพื่อล่อลวงอีฟบนสวรรค์ การปรับเปลี่ยนในครั้งนี้ก็คือซาดานไม่ได้อยู่ในฉากที่เป็นสวรรค์ในพระคัมภีร์แล้ว แต่เป็นสังคมเมืองแบบอเมริกัน ในเรื่อง *เดอะ เดวิลส์ แอดวોકेट* จอห์น มิลตันจึงพยายามทำตัวให้กลมกลืนด้วยการเข้ามาตีสนิททนายความที่ชื่อเควิน ในฐานะผู้ที่ยื่นความช่วยเหลือขณะที่เขากำลังลำบาก ซาดานยอมรับเควินเข้ามาทำงานด้วยและให้ทุกอย่างที่เควินเคยฝันไว้ มิตรภาพที่ซาดานเสแสร้ง

หยิบยื่นให้ก็มักจะทำให้มนุษย์ตายใจและหลงผิด ความพยายามเข้าใกล้มนุษย์ด้วยวิธีการลักษณะนี้ก็เป็นเช่นเดียวกันกับที่ชาตานเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์ ในเรื่อง *เดอะ ซอร์ส ออฟ ชาตาน* กระทำคือเสนอตัวเป็นมิตรพร้อมข้อเสนอที่จะเป็นผู้อุปการะเมื่อเทมเปสต์ซึ่งเป็นนักเขียนกำลังลำบากอยู่เช่นกัน

การปรากฏตัวของชาตาน ในนวนิยายเรื่อง *เดอะ ซอร์ส ออฟ ชาตาน* และในเรื่อง *เดอะ เดวิลส์ แอดไวเกต* จึงแตกต่างจากการปรากฏตัวของชาตานในอดีต ในนวนิยายสมัยใหม่ ชาตานไม่ได้ถูกนำเสนอด้วยรูปร่างของปีศาจขนาดใหญ่ เช่น ชาตานในเรื่อง *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* และไม่ใช่กึ่งสัตว์กึ่งมนุษย์ที่มีปีก เขาและกิบเท้า เช่น ชาตานที่ปรากฏในเรื่อง *พาราไดซ์ ลอสต์* อีกต่อไป สำหรับชาตานในนวนิยายเรื่อง *เดอะ เดวิลส์ แอดไวเกต* ตัวละครที่ชื่อว่าจอห์น มิลตันเป็นชาตานที่พยายามเข้าใกล้ชีวิตมนุษย์มากขึ้นเช่นเดียวกันกับเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์ในเรื่อง *เดอะ ซอร์ส ออฟ ชาตาน* ฉะนั้นภาพลักษณ์ที่แสดงออกจึงจำเป็นจะต้องดึงดูดความสนใจชาตานในนวนิยายสองเรื่องนี้จึงปรากฏตัวในรูปร่างแบบเดียวกันกับมนุษย์ ใช้ชีวิตอยู่บนโลกมนุษย์และประกอบอาชีพเช่นเดียวกันกับมนุษย์เพื่อที่จะให้มนุษย์ไว้วางใจ ชาตานสามารถที่จะเรียนรู้และเข้าใจพฤติกรรมในด้านลบของมนุษย์เพื่อที่จะใช้ประโยชน์ในการล่อลวงให้มนุษย์ตกหลุมพรางได้โดยง่าย การสร้างตัวละครชาตานในนวนิยายจึงเป็นการนำชาตานเข้ามาเป็นตัวแสดงให้เห็นข้อดีของมนุษย์ที่ว่า มนุษย์ให้ความสำคัญกับรูปลักษณ์ที่สวยงามภายนอกมากกว่าจิตใจภายในและมนุษย์หลงมกยอยู่กับวัตถุมากเสียจนยอมที่จะสละทุกอย่าง จนกระทั่งทำให้ชาตานสามารถที่จะนำช่องว่างในส่วนนี้มาใช้ในการล่อลวง

ในนวนิยายไทยเรื่อง *เงา* และเรื่อง *ก่อนอุษาสาง* ตัวละครมารที่นำมาใช้ก็มีพื้นฐานมาจากพญาวสวัตติมารและพระยายมราช แต่ได้มีการนำเอาลักษณะของชาตานในนวนิยายตะวันตกเข้ามาผสมผสาน ในนวนิยายเรื่อง *เงา* ของโรสลาเรน ตัวละครมารก็คือท่านชาวยสวัต ชื่อของท่านชาย สอดคล้องกับพญาวสวัตติมารอย่างเห็นได้ชัดและในนวนิยายเรื่อง *ก่อนอุษาสาง* ตัวละครที่เป็นมารก็คือเจ้าชายรังสิมันต์ เทวราช ท่านชาวยสวัตและเจ้าชายรังสิมันต์ เทวราชมีบุคลิกที่ได้แบบฉบับมาจากพระยายมราชซึ่งเป็นผู้ครองยมโลก ตั้งแต่เรื่องที่ท่านชาวยสวัตเป็นบุรุษสูงศักดิ์มีหน้าตาในสังคมเปรียบเทียบกับพระยายมราชใน *ไตรภูมิพระร่วง* ซึ่งมีฐานะเป็นเทวดาในยมโลกและหน้าที่ของท่านชาวยสวัตและเจ้าชายรังสิมันต์ เทวราชก็คือ การล่อลวงและการนำดวงวิญญาณไปพิพากษาไม่ต่างไปจากหน้าที่ของชาตานและพระยายมราชใน *ไตรภูมิพระร่วง* อีกเช่นกัน ท่านชาวยสวัตยังมีผู้ช่วยคือสิริและภุมมะ ส่วนเจ้าชายรังสิมันต์ เทวราชก็มีสมุนผู้ที่ทำหน้าที่ลงโทษและทรมานดวงวิญญาณที่กระทำความผิดเหมือนกับพระยานิรียบาลใน *ไตรภูมิพระร่วง* อีกด้วย ท่านชาวยสวัต

ในเรื่องเวียงกล่าวถึงนรกและสวรรค์ในอุดมคติทำให้เห็นได้ชัดเจนขึ้นว่าได้รับความคิดมาจากนรกใน *ไตรภูมิพระร่วง* และเจ้าชายรังสีมันต์ เทวราชก็เล่าเรื่องราวของอรุณเทพที่ตกจากสวรรค์ในทำนองเดียวกันกับเรื่องราวของลูซิเฟอร์ที่กลายมาเป็นซาตาน รวมไปถึงการแสดงแนวความคิดทางพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่องบุญและบาป ท่านชาวยุโรปและเจ้าชายรังสีมันต์ เทวราชก็จะเป็นผู้กล่าวปรัชญาพุทธศาสนาออกมาเพื่อเป็นการเตือนสติมนุษย์ เน้นประเด็นที่ว่า มนุษย์ที่คิดทำชั่วทำให้งานของพระยายมราช เทวดาที่ถือบัญญัติและบาปและพระยานิรยบาลไม่มีวันสิ้นสุด ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้เกลียดมนุษย์ มนุษย์ทำให้งานของพระยายมราชเป็นนิรันดร์ ลักษณะความเกลียดชังที่มีต่อมนุษย์ของท่านชาวยุโรปและเจ้าชายรังสีมันต์ เทวราชนี้ก็สอดคล้องกับซาตานด้วยเช่นกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

พัฒนาการของการนำชาตानและมารมาใช้เป็นตัวละครในวรรณกรรม

ชาตानและมารเป็นตัวละครที่มีประวัติต่อเนื่องอันยาวนาน การที่ตัวละครทั้งสองมีพื้นฐานมาจากเรื่องเล่าและตำนานที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องความชั่วร้าย ภูตผีปิศาจและชีวิตหลังความตายมีส่วนทำให้ชาตानและมารเข้าไปมีบทบาทสำคัญในศาสนา จากการศึกษาเรื่องราวของชาตानและมารถือกำเนิดขึ้นในรูปแบบของเรื่องเล่าและตำนานที่มีการถ่ายทอดกับแบบมุขปาฐะทำให้การแต่งเติมเพิ่มบุคลิกให้กับตัวละครทำได้โดยง่าย ทั้งนี้เพราะต้องการเพิ่มอรรถรสให้กับเรื่องเล่า ฉะนั้นจึงพบว่ามีการบรรยายลักษณะของชาตानและมารไว้ในหลายรูปแบบ ได้แก่ การแปลงร่างเป็นสัตว์ การแปลงร่างเป็นกึ่งสัตว์กึ่งมนุษย์ หากไม่ปรากฏตัวในร่างของสัตว์ก็จะปรากฏตัวในฐานะสูงส่งอย่างเทวดา บางครั้งก็ต่ำต้อยอย่างปิศาจและบ่อยครั้งที่ปรากฏตัวในฐานะมนุษย์ อย่างไรก็ตาม การเพิ่มและลดบทบาทของชาตानและมารตามที่ได้พบมาส่วนใหญ่จะอยู่บนพื้นฐานของการเป็นตัวแทนของความชั่วร้ายและการเป็นฝ่ายตรงข้ามกับพระเจ้าสูงสุดของศาสนา เป็นสำคัญ

การที่บทบาทของชาตानและมารตอบสนองความต้องการของศาสนาในเรื่องของความพยายามที่จะยกตัวอย่างให้เห็นแบบของความชั่วร้าย ทำให้ชาตानและมารในระยะแรกเป็นที่รู้จักในฐานะตัวละครตัวหนึ่งในวรรณกรรมของศาสนา เมื่อศาสนาแผ่อิทธิพลกว้างขวางขึ้น เรื่องราวของชาตानและมารที่ปรากฏในศาสนาจึงเป็นที่รู้จักพร้อมกับการเผยแพร่ศาสนาด้วย เหตุนี้จึงส่งผลให้นักเขียนหลายท่านนำเอาตัวละครชาตानและมารที่ได้จากวรรณกรรมในศาสนาไปใช้เป็นตัวละครในวรรณกรรมของตนในเวลาต่อมา โดยที่ไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงวรรณกรรมที่ขึ้นตรงต่อศาสนาอีกต่อไป

4.1 การนำชาตानและมารมาใช้เพื่อการเผยแพร่ความคิดของศาสนา

บทบาทของชาตानและมารสอดคล้องกับความต้องการของศาสนา เนื่องจากศาสนาต้องการจะสั่งสอนให้เห็นและเข้าใจในเรื่องคู่ที่มีความตรงข้ามระหว่างความดีและความชั่ว ดังนั้นวิธีการในการแสดงให้เห็นคือการเปรียบเทียบความชั่วร้ายเป็นปิศาจและคุณธรรมความดีที่สามารถสยบปิศาจร้ายได้ก็คือ พระผู้มีความเมตตา ด้วยเหตุนี้เรื่องราวของพระเจ้ากับชาตानและพระพุทธเจ้ากับมารจึงได้รับการหยิบยกมากล่าวถึงคู่กันอยู่เสมอ กล่าวสรุปได้ว่าจุดกำเนิดของ

ซาตานและมารมาจากเรื่องของความดีและความชั่วนี้เอง ซาตานและมารเป็นตัวละครที่ถูกสร้างขึ้น มาเพื่อแสดงภาพของความชั่วร้าย

เซนต์ โทมัส อะไควนัส (St. Thomas Aquinas, 1225-1274) นักปราชญ์ในยุคกลางได้ แสดงทัศนะในเรื่องเกี่ยวกับความดีและความชั่วซึ่งถูกแทนที่ด้วยภาพลักษณ์ของพระผู้ยิ่งใหญ่ใน ศาสนาและปีศาจไว้ภายใต้หัวข้อ *ปัญหาเรื่องความดีและความชั่ว* (Problem of the Good and Evil)¹ พอสรุปได้ว่า ความชั่วหรือความไม่สมบูรณ์นั้นก็มีส่วนที่เป็นสิ่งที่อยู่ด้วยเหมือนกัน ฉะนั้นการที่ตัวละครปีศาจเช่นซาตานและมารที่ได้รับบทบาทให้มาต่อกรกับพระเจ้าและพระพุทธ เจ้าก็ไม่ใช่จะเป็นเรื่องเลวร้ายแต่อย่างเดียว ความชั่วที่มนุษย์มองเห็นจากซาตานและมารจะทำให้ มนุษย์ให้ความสำคัญกับความดีมากขึ้นและทำให้มนุษย์เห็นว่าความดีเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดไม่ได้ มนุษย์ต้องอาศัยการเปรียบเทียบให้เห็นชัดถึงความแตกต่าง หากปราศจากการเปรียบเทียบแล้วศีล ธรรมและหลักศาสนาจะไม่มี ความหมาย การที่มนุษย์เห็นข้อบกพร่องของความชั่วทำให้มนุษย์เห็น คุณค่าของความดี ดังนั้นความดีและความชั่วจึงเป็นของคู่กันเช่นเดียวกันกับพระเจ้ากับซาตานและ พระพุทธเจ้ากับมาร

ความสำคัญของซาตานและมารในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของความชั่วที่ศาสนาใช้เป็น ตัวอย่างนั้นสังเกตได้จากการที่เรื่องราวของซาตานและมารได้รับการบันทึกไว้ในคัมภีร์สำคัญของ ศาสนา ซาตานถูกกำหนดให้เป็นสาเหตุของสิ่งเลวร้ายทุกอย่างที่เกิดขึ้นบนโลกมนุษย์ตามแนวคิด ของคริสต์ศาสนา ส่วนมารเป็นตัวขวางกั้นและล่อลวงจิตใจจากการทำความดีทั้งปวงตามแนวคิด ของพุทธศาสนา ด้วยอิทธิพลของศาสนาที่ได้รับการเผยแผ่ไปในที่ต่างๆทำให้เรื่องราวของซาตาน และมารอันเป็นส่วนหนึ่งในตำนานและเรื่องเล่าจึงได้รับการถ่ายทอดให้เป็นที่รู้จักไปด้วย ทั้งนี้จึงกล่าวได้ว่า ตัวละครซาตานและมารกับศาสนามีความเกี่ยวพันกันมาโดยตลอด ศาสนาใช้ เรื่องราวของซาตานและมารช่วยในการอธิบายและถ่ายทอดความคิดในเรื่องของความชั่วร้าย ในขณะที่ซาตานและมารก็เป็นที่รู้จักเพราะการเผยแผ่ของศาสนา

¹เดือน คำดี, *ปรัชญาตะวันตก จากยุคโบราณถึงยุคปัจจุบัน*, (กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, 2522), หน้า 130-131.

4.1.1 การเสริมสร้างบทบาทของพระเจ้าและพระพุทธรเจ้า

เมื่อเปรียบเทียบบทบาทการเป็นผู้ทำทนายอำนาจของชาตानและการเป็นผู้ทำทนายอำนาจพระพุทธรเจ้าของพญามารแล้วจะพบว่าวัตถุประสงค์ของการทำทนายคือความต้องการที่จะเอาชนะ ชาตानและมารต้องการความยิ่งใหญ่เหนือพระเจ้าและพระพุทธรเจ้า ดังนั้นการกระทำของชาตानและมารจึงมุ่งที่จะพิสูจน์ให้เห็นถึงอำนาจ จิตใจที่ต้องการเอาชนะทำให้ชาตानและมารนำกลวิธีต่างๆมาใช้กลั่นแกล้งและใช้เป็นอุปสรรคต่างๆเพื่อหวังจะสยบพระผู้เป็นเจ้าและพระพุทธรเจ้า อย่างไรก็ตาม การกระทำของชาตानและมารก็ไม่เคยเอาชนะพระเจ้าและพระพุทธรเจ้าได้สำเร็จ ความพ่ายแพ้ต่อพระเจ้าและพระพุทธรเจ้าจึงกลายเป็นการเสริมบทบาทให้กับพระเจ้าและพระพุทธรเจ้าโดยปริยาย

การกำหนดให้ชาตानมีกำเนิดมาจากพระเจ้าเป็นการกล่าวโดยนัยแล้วว่าชาตานอยู่ภายใต้อำนาจของพระเจ้า การที่ชาตานพยายามล่อลวงพระเจ้าและสันคลอนศรัทธาที่มีต่อพระองค์ เช่น ตอนที่ชาตานล่อลวงให้พระเยซูล้มเลิกความตั้งใจอดพระกระยาหาร 40 วัน 40 คืน ชาตานยกเหตุผลต่าง ๆ นานามาเพื่อให้พระเยซูเลิกสรรเสริญพระเจ้า แต่ก็ไม่มีครั้งใดที่ชาตานจะเอาชนะพระเจ้าได้ ก็เป็นการเสริมบารมีให้กับพระเจ้าโดยที่ไม่ต้องกล่าวสรรเสริญเยินยอโดยตรง

ส่วนพญามารผู้มีเจตนาไม่ดีต่อพุทธศาสนาคอยหาโอกาสทำลายพระพุทธรเจ้าเป็นเวลาถึงเจ็ดปี พญามารลงมือขัดขวางพระพุทธรเจ้าเริ่มตั้งแต่เมื่อครั้งที่เห็นเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกจากพระนครเพื่อที่จะไปผนวชโดยการที่พญามารมาลอยอยู่กลางอากาศแล้วทูลขยับยั้งว่า “ดูกร ท่านผู้เนียรทุกข์ อย่าออกบรรพชาเลย ในวันที่เจ็ดนับจากนี้ไปจักรัตนะจะบังเกิดแก่ท่าน ท่านจะได้ครองราชสมบัติแห่งทวีปใหญ่ทั้งสี่ มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร”² แทนที่เจ้าชายสิทธัตถะจะ หลงใหลไปกับคำพูดของมาร พระองค์กลับปฏิเสธที่จะทำตามสิ่งที่พญามารแนะนำ การล่อลวงด้วยทรัพย์สินมหาศาลของพญามารเป็นบทพิสูจน์ส่วนหนึ่งที่ช่วยเสริมให้เห็นความมีพระทัยอัน เด็ดเดี่ยวและความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะบรรลุนิพพาน แม้ว่าพญามารจะเอาทรัพย์และอำนาจมหาศาลมาเป็นเครื่องล่อ แต่ก็ไม่สามารถหันเหความสนพระทัยของพระองค์ได้ พญามารจึงตั้งปณิธานตั้งแต่บัดนั้นว่าจะคอยขัดขวางไม่ให้บรรลุนิพพานเหมือนกับเงาที่ตามตัว

พญามารเข้าผจญพระพุทธรเจ้าเป็นครั้งที่สองเมื่อพญามารเห็นพระมหานุรุชบ่าเพ็ญทูลกริยา ณ ฝั่งแม่น้ำเนรัญชราด้วยการอดอาหาร อดน้ำและกลั่นลมหายใจ จนกระทั่งพระวรกายผ่ายผอม พญามารก็ไปทูล

² วิจิต แก้วจินดา, “เทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาท,” หน้า 12.

ตกเดือนทศทศานมีใจความว่า “ท่านมีร่างกายผ่ายผอม มีผิวพรรณชুবซีด ใกล้เคียงตายอยู่แล้ว ถ้าฉันทำอย่างนี้ต่อไป ความตายของท่านมีถึงพันส่วน มีโอกาสรอดเพียงส่วนเดียวเท่านั้น การที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ยังดีกว่านั่งตายอยู่ตรงนี้ เพราะยังมีโอกาสบำเพ็ญบุญกุศลได้ ท่านประพฤติพรหมจรรย์และบูชาไฟ ย่อมจะสั่งสมบุญได้มาก การที่ท่านมานั่งบำเพ็ญเพียรทางใจอยู่อย่างนี้จะได้ประโยชน์อะไร การบำเพ็ญเพียรทางใจนี้ ประพฤติปฏิบัติได้ยาก น้อยคนที่ จะทำได้สำเร็จ”³ คำพูดของมารมีเจตนาร้ายคือไม่ต้องทำให้พระพุทธเจ้าบรรลุธรรม แต่กลับส่งผลดีกลายเป็น คำตกเดือนทำให้พระพุทธเจ้าได้ไตร่ตรองอย่างละเอียดรอบคอบอีกครั้ง พระองค์เลิกบำเพ็ญ ทุกรกิริยาหันมา แสวงหาทางดับทุกข์ที่เป็นทางสายกลาง แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงมีปัญหาเป็นเครื่องชี้หน้า

ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ พญามารก็ยกพลมารมาข่มขู่ให้พระพุทธเจ้าลุกจากสถานที่บำเพ็ญ เพียร เหล่าเทวดานางฟ้าก็เข้ามาช่วยปกป้องพระองค์ แต่ก็ต้องถอยร่นไปด้วยอำนาจของมาร เป็นผลให้พระพุทธ เจ้าต้องเผชิญหน้ากับมารเพียงลำพังและสามารถพิชิตมารได้สำเร็จ การนำทัพหม่อมมารที่มีจำนวนมหาศาลของ พญามารเพื่อมาข่มขู่พระพุทธเจ้ากลับเป็นการทำให้บารมีของพระพุทธเจ้าโดดเด่น เนื่องจากทำให้เห็นว่า แม้พญา มารจะมีทัพมารมากมายสักเพียงใดก็ยังไม่พ่ายแพ้แก่พระพุทธเจ้าที่ต่อสู้เพียงลำพัง

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วพญามารยังเป็นผู้ทูลทศทศานไม่ให้พระองค์เผยแผ่ธรรมะมีใจความ ว่า “ถ้าพระองค์รู้จักทางอันปลอดภัย เป็นที่ไปสู่อมมทานิพพาน ก็จงหลีกเลี่ยงไปแต่พระองค์เดียวเถิด จะต้องพรี สอนคนอื่นทำไมเล่า”⁴ คำกล่าวของมารยิ่งทำให้พระพุทธเจ้ามีมานะในการเผยแผ่ธรรมะออกไป มีผลทำให้ศาสนา มั่นคง

สุดท้ายหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้พญามารก็พยายามกราบทูลให้พระพุทธเจ้ารีบเสด็จ ปรีนิพพาน “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีเพื่อประโยชน์อันใด พระองค์ก็ได้บรรลุ ประโยชน์อันนั้นแล้ว จะต้องมาทรงพิจารณาเพื่อจะสั่งสอนชาวโลกอีกทำไม ขอพระผู้มี พระภาคเจ้าจงเสด็จ ปรีนิพพานเถิด ขอพระสุคตเจ้าจงเสด็จปรีนิพพานเถิด เวลานี้เป็นเวลาปรีนิพพานของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว”⁵ การที่มารกล่าวเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงพระเมตตาของพระพุทธเจ้าที่แม้พระองค์จะสำเร็จมรรคผลแล้วก็ไม่ทรง ทอดทิ้งพุทธศาสนิกชน

ความตั้งใจที่จะทำทลายอำนาจพระเจ้าของชาตคานและความตั้งใจที่จะขัดขวาง พระพุทธเจ้า ของมารกลายเป็นผลดีในการเพิ่มความสำคัญให้กับคุณความดีของพระเจ้าและ พระพุทธเจ้าโดยที่ชาตคานและ มารไม่รู้ตัว

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32-33.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

4.1.2 การสร้างความมั่นคงให้กับศาสนา

ความต้องการที่จะมีชัยชนะเหนือพระเจ้าและพระพุทธรเจ้าทำให้ซาตานและมารลงมือกระทำสิ่งที่เป็นความชั่วร้ายต่าง ๆ นานา กลวิธีหลักที่เป็นบทบาทร่วมกันของซาตานและมารคือการล่อลวง อย่างไรก็ตาม การล่อลวงของซาตานและมารก็ไม่ได้ก่อให้เกิดความชั่วร้ายเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความมั่นคงให้กับศาสนาด้วยเช่นกัน

การที่ซาตานและมารพยายามทำทนายพระเจ้าและทดสอบมนุษย์เป็นการกระตุ้นให้พระเจ้าและมนุษย์ทุ่มเทให้กับการสร้างเสริมศาสนามากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น ซาตานหว่านล้อมพระเจ้าให้มอบอำนาจในการทดสอบศรัทธามนุษย์ให้กับตนเพราะเชื่อว่าเมื่อมนุษย์ถูกล่อลวงก็จะต้องหลงผิดและการที่มนุษย์หลงผิดก็จะทำให้พระเจ้าเสียใจและยอมแพ้ต่อซาตาน ส่วนมารก็ใช้คำพูดเกลี้ยกล่อมพระพุทธรเจ้าให้ละทิ้งความเพียรและความตั้งใจที่จะบรรลुเป็นพระสัมมาสัมพุทธรเจ้า แต่การกระทำของซาตานและมารแทนที่จะเป็นผลเสียในแง่อุปสรรคกลับส่งผลดีเสมือนเป็นการกระตุ้นให้เกิดมานะต่อสู้กับซาตานและมาร ถ้าปราศจากซาตาน พระเจ้าอาจจะไม่มีโอกาสได้ตรวจสอบมนุษย์และมนุษย์จะไม่ได้เรียนรู้เรื่องศรัทธา ในทำนองเดียวกันหากปราศจากมาร ความตั้งใจแน่วแน่ที่จะประกาศพุทธศาสนาอาจจะไม่เกิดขึ้น มารมีส่วนทำให้เกิดการทุ่มเทเพื่อการเผยแผ่ธรรมะด้วยเพราะมารเป็นผู้ขัดขวางไม่ให้บรรยายธรรมอยู่เสมอ มีผลทำให้พระพุทธรเจ้าต้องต่อสู้กับมารด้วยการเผยแผ่ธรรมะและพุทธศาสนาเกิดความมั่นคง

4.2 การปรับเปลี่ยนซาตานและมารตามแนวคิดของศาสนาใช้ในวรรณกรรม

บทบาทของซาตานและมารมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องเล่าและตำนานในศาสนาเท่านั้น เพราะมีการนำเอาซาตานและมารมาปรับใช้เป็นตัวละครในวรรณกรรมอย่างแพร่หลาย ตัวอย่างเช่น ซาตานในวรรณกรรมอิตาลีเขียน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* ดันเตแต่งขึ้นตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 14 ท่ามกลางกระแสความคิดแบบปรัชญาของคริสต์ศาสนาในยุคกลาง ในยุคนั้นมนุษย์ต้องการที่จะเรียนรู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความเข้าใจโลกและจักรวาล ภายใต้งैอนไขที่ว่า การได้มาซึ่งความรู้นั้นก็ต้องไม่ใช่การได้มาด้วยการลบลู่พระเจ้า ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงยุคกลางนั้นไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ

การเมือง สังคมและแนวความคิดล้วนมีความสัมพันธ์กับศาสนา วัดและพระสงฆ์ในคริสต์ศาสนา ทั้งสิ้น⁶

ชาตानใน*เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* มีต้นแบบมาจากชาตानใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* และแนวคิดของคริสต์ศาสนาเป็นหลัก ผนวกกับการที่คันเตได้แนวคิดการสร้างนรกซึ่งมีชาตานอยู่ด้วยมาจากเรื่อง *เอเนอิด (Aeneid)* ซึ่งเวอร์จิล (Vergil) กวีสมัยกรีกได้ประพันธ์เรื่องราวของวีรบุรุษที่ชื่อเอเนอัส(Aeneas) ผู้ที่ต่อสู้ป้องกันกรุงทรอยเอาไว้ ค้นเตนำเรื่องราวของนรกและชาตานที่เป็นที่รู้จักกันมาบ้างแล้วมาใช้ในการประพันธ์ เพื่อเป็นการปูพื้นฐานทางความเชื่อให้กับผู้อ่านก่อนที่จะอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับสวรรค์ซึ่งเป็นเรื่องที่เขาถึงได้ยากต่อไป ผู้อ่านจะเชื่อในสิ่งที่คันเตเขียนมากขึ้นเมื่อพวกเขาได้อ่านในสิ่งที่เคยมีความรู้มาก่อน ชาตานในนรกของคันเตอาจมีต้นแบบมาจาก *พระคัมภีร์ไบเบิล* แต่พบว่าชาตานของคันเตนั้นมีความพิเศษในรายละเอียดที่แตกต่างจากชาตานในพระคัมภีร์ ทั้งนี้เนื่องจากคันเตอาศัยเรื่องราวของชาตานที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ด้วยการนำมาปะติดปะต่อกับชาตานที่เขาจินตนาการขึ้นจนกลายเป็นชาตานที่จมอยู่ในแม่น้ำที่เย็นเป็นน้ำแข็งครึ่งตัว คันเตเชื่อมโยงความคิดที่ได้จากชาตานใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ซึ่งถูกเทวดามิกาเอลจับเหวี่ยงลงมาจนถึงใจกลางจักรวาล ภาพชาตานของคันเตที่จมอยู่ใต้น้ำแข็งเป็นการขยายความให้เห็นถึงความรุนแรงจากถูกจับ โยนลงมาจากสวรรค์ว่าเป็นการลงโทษที่รุนแรง นอกจากนี้รูปร่างของชาตานในนรกของคันเตได้รับการบรรยายว่าเป็นปีศาจขนาดใหญ่ โต น่าเกลียด มีปีก มีเขา ส่วนใบหน้าที่อัปลักษณ์ทั้งสามแสดงให้เห็นความพลิกผันของชีวิตอย่างตรงกันข้ามกับเมื่อครั้งที่เป็นเทวดาลูซิเฟอร์ที่เขามีทั้งความงามและได้ใช้ชีวิตอย่างสุขสบายอยู่บนสวรรค์ ความคิดเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้าในสมัยยุคกลางที่เป็นพระตรีเอกานุภาพทำให้คันเตสร้างชาตานให้มีใบหน้าถึงสามหน้าเพื่อประกาศว่าชาตานต่อต้านพระเจ้าในทุกภาคทั้งพระบิดา (The Father) พระบุตร (The Son) และพระจิต (The Holy Spirit) บทบาทที่ผ่านมาจากชาตานก็เป็นเช่นนั้น ชาตานใน *พระคัมภีร์ไบเบิล*ต่อต้านพระเจ้าด้วยการทำทายเป็นอานาจของพระองค์ ชาตานต่อต้านพระบุตรด้วยการล่อลวงพระคริสต์ให้เลิกถือศีลด้วยการอดพระกระยาหารและชาตานยังต่อต้านพระจิตด้วยการพยายามทำให้จิตใจของมนุษย์ที่มีศรัทธาต่อพระเจ้าไขว้เขว ยิ่งไปกว่านั้น คันเตยังแสดงให้เห็นว่าอิสรภาพของชาตานที่เคยมีก็ถูกรีดถอนไปเพราะการกระทำของตนเอง แต่เดิมเมื่อชาตานเป็นเทวดาลูซิเฟอร์เขามีปีกเอาไว้บินไปมาได้อย่างอิสระ แต่ใน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* ปีกซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เทวดาลูซิเฟอร์เป็นอิสระก็กลับกลายเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชาตานถูกพันธนาการอยู่ตลอดเวลา

⁶ เดือน คำดี, *ปรัชญาตะวันตก จากยุคโบราณถึงยุคปัจจุบัน*, หน้า 100-101.

เสียเอง การกระเพื่อมเพื่อที่จะหนีของซาตานทำให้บริเวณนั้นหนาวเย็นเป็นน้ำแข็งเกาะกุมตัวซาตานอยู่ตลอดเวลา ภาพทั้งหมดที่คันทันเตสร้างขึ้นแสดงให้เห็นว่าเหตุผลที่ซาตานติดอยู่ที่นี้ด้วยความทรमानมีสาเหตุมาจากตัวของซาตานเอง

ซาตานใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ไม่ได้มีผลต่อแนวความคิดของคันทันเตเพียงผู้เดียว แต่ยังมีผลต่อตัวละครซาตานในวรรณกรรมอังกฤษ *พาราไดซ์ ลอสต์* ที่แต่งขึ้นช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 ด้วย เมื่อมิลตันนำเรื่องราวของซาตานมาปะติดปะต่อกันได้อย่างเป็นระเบียบในรูปของบทกวี มิลตันเชื่อมั่นในหลักที่ว่าด้วยเหตุผลและเขายังเชื่อในอำนาจของคำที่สามารถจะเข้าไปกล่อมเกลาคิดใจคน เขาตั้งใจแต่งบทกวี *พาราไดซ์ ลอสต์* ของเขาตามแนวความคิดของบทกวีสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ เน้นกระบวนการของการก้าวไปสู่ความเป็นวีรบุรุษด้วยการปลดปล่อยดวงวิญญาณให้พ้นจากอบายมุขทั้งปวง ทั้งนี้มิลตันต้องการที่จะอธิบายวิถีทางของพระเจ้าให้มนุษย์เข้าใจ “Justify the ways of God to men”⁷ เขาต้องการจะสื่อว่าพระเจ้าสร้างโลกด้วยคุณงามความดี แต่ความดีในอุดมคตินั้นไม่สามารถที่จะคงอยู่ได้เพราะเมื่อพระเจ้ามอบการตัดสินใจเลือกอย่างอิสระให้กับเทวดาและมนุษย์ ในเมื่อโลกถูกสร้างขึ้นมาให้มีทั้งความดีและความชั่ว ดังนั้นจึงมีเทวดาและมนุษย์บางพวกที่เลือกอยู่กับฝ่ายของความชั่วร้าย การที่จะได้คุณความดีนั้นคืนมาพระเจ้าจำเป็นต้องลงโทษด้วยการเนรเทศเทวดาและมนุษย์ที่เลือกผิดออกจากสวรรค์ เพื่อเป็นการสั่งสอนให้ได้เรียนรู้ที่จะรับผลจากสิ่งที่ได้กระทำ ซาตานเป็นหนึ่งในเทวดาที่ถูกลงโทษโดยไม่ได้รับความปรานีเนื่องจากเลือกที่จะทำสิ่งชั่วร้าย ในขณะที่พระเมตตาของพระเจ้าที่มีต่อมนุษย์ก็ยังคงปรากฏให้เห็นจากการที่ส่งพระบุตรลงมาจากสวรรค์เพื่อมาไถ่บาปให้กับมวลมนุษย์ มิลตันจึงเล่าเรื่องราวของสงครามที่เกิดขึ้นบนสวรรค์ การร่วงหล่นของทูตสวรรค์บางพวกและการล่อลวงอาดัมและอีฟในเรื่องราวที่เขาแต่งขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงขั้นตอนและวิถีทางที่พระเจ้าปฏิบัติ

ดังที่กล่าวมาจะพบว่า ใน *พาราไดซ์ ลอสต์* มิลตันไม่ได้ต้องการที่จะให้ซาตานเป็นตัวละครที่รวมความสนใจทั้งหมดเอาไว้ แท้จริงแล้วมิลตันให้ความสำคัญกับพระเจ้าและมนุษย์ซึ่งเป็นตัวละครที่เป็นหัวใจของบทกวี แต่เนื่องจากการที่มิลตันเองถือกำเนิดในครอบครัวที่นับถือโปรเตสแตนต์ นิกายที่แยกออกมาจากโรมันคาทอลิกตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ทำให้ผลงานของเขาที่แม้ว่าจะเป็นเรื่องราวในคริสต์ศาสนาก็จะมีลักษณะเฉพาะตัวที่มิลตันคิดขึ้นเองผสมอยู่ ดังนั้นซาตานใน *พาราไดซ์ ลอสต์* จึงดำเนินบทบาทแตกต่างจากซาตานในยุคที่ผ่านมา มิลตันกำหนดให้

⁷ Jeffrey Burton Russel, *The Prince of Darkness*, p.189.

ซาตานเป็นตัวละครสำคัญตัวหนึ่งในการดำเนินเรื่อง นอกจากนี้เขายังตั้งใจบรรยายถึงซาตานในตอนเริ่มเรื่องให้เป็นตัวละครที่จับใจผู้อ่านเพื่อที่ผู้อ่านจะได้เข้าใจว่าความชั่วร้ายดึงดูดใจด้วยวิธีใด เมื่อผู้อ่านได้เห็นและเข้าใจถึงกระบวนการที่ความชั่วร้ายเข้าถึงจิตใจมนุษย์แล้ว ผู้อ่านก็จะตระหนักได้ถึงความพินาศอันใหญ่หลวงที่ซาตานจะนำมาให้

มิลตันแต่ง *พาราไดซ์ ลอสต์* ตามขนบของคริสต์ศาสนาแต่ปรับแต่งให้สมเหตุสมผลโดยอยู่บนพื้นฐานของซาตานในพระคัมภีร์ การที่มิลตันพยายามเล่าเรื่องราวของซาตานอย่างเป็นเหตุเป็นผลก็เพื่อที่จะทำให้ภาพของซาตานมีความต่อเนื่องจากเรื่องราวใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ตัวอย่างเช่น การที่ซาตานได้เปลี่ยนฐานะเป็นเจ้าแห่งนรกทันทีเมื่อเขาตกลงไปที่นรก มิลตันกล่าวไว้ตั้งแต่เริ่มต้นว่าพระเจ้าสร้างทูตสวรรค์ด้วยอำนาจของพระบุตรและลูซิเฟอร์ก็เป็นทูตสวรรค์องค์หนึ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้น การที่ซาตานมีศักดิ์สูงส่งบนสวรรค์ทำให้เขานึกเปรียบเทียบตัวเองกับสิ่งที่สูงกว่าคือพระเจ้ากับพระบุตร ความโลภทำให้ซาตานคิดริษยาและต้องการจะเป็นเช่นพระเจ้า คำบรรยายตอนหนึ่งใน *พาราไดซ์ ลอสต์* แสดงให้เห็นว่าความอิจฉาริษยาและความทะนงตนทำให้ซาตานไม่เคารพพระเจ้า คุณลักษณะในข้อนี้ตรงกับลักษณะของซาตานในพระคัมภีร์

Fraught

With envy against the Son of God, that day
Honour'd by his great Father, and proclaim'd
Messiah King anointed, could not bear
Thought pride that sight.
[Therefore] he resolv'd
With all his Legions to dislodge, and leave
Unworship't, unobey'd the throne supreme.⁸

นอกจากคำบรรยายข้างต้นที่เป็นข้อพิสูจน์ให้เห็นว่า ซาตานใน *พาราไดซ์ ลอสต์* เป็นตัวละครที่มีแรงจูงใจให้ทำความชั่ว เรื่องราวใน *พาราไดซ์ ลอสต์* ยังเอ่ยถึงภูมิหลังของซาตานควบคู่กับการเสริมบทบาทให้ซาตานด้วย เช่น กล่าวถึงสาเหตุการตกสวรรค์ของอาดัมและอีฟซึ่งเกิดจากการล่อลวงของซาตานในร่างของงูที่เอ่ยถึงไว้ในพระคัมภีร์ ซาตานกลายเป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญ เพราะเป็นผู้นำของเหล่าเทวดาที่คิดขบถต่อพระเจ้า ซาตานต้องกล่าวปราศรัยและพูดจาปลุกใจให้

⁸ Ibid., p. 190.

เหล่าบริวารที่อยู่ในนรกถูกขึ้นช่วยกันต่อต้านพระเจ้าอย่างชัดเจน มิลตันสร้างชาตานิให้มีโอกาสได้แสดงบุคลิกของตนเองในฐานะที่เป็นผู้นำในนรก ชาตานิใน *พาราไดซ์ ลอสต์* มีบทบาทในการพูดแสดงความคิดเห็น หรือ “สุนทรพจน์” (Speech) เพื่อเป็นการปลุกใจเหล่าเทวดาที่ตกสวรรค์มาอยู่ในนรกเป็นการให้สะท้อนให้เห็นตัวตนของชาตานิ แม้ว่าชาตานิจะมีคำพูดหลายประโยคที่กินใจ แต่เมื่อมองสถานการณ์ของเรื่องแล้วจะเห็นว่าชาตานิและบริวารไม่มีโอกาสที่จะได้กลับไปอยู่บนสวรรค์อีกเลย ชาตานิต้องจมอยู่กับความรู้สึกโหยหาที่จะกลับไปสวรรค์ มิลตันกำหนดให้ชาตานิมีแรงจูงใจให้คิดขบถมาก่อนที่พระเจ้าจะสร้างโลกและมนุษย์ ชาตานิเกลียดพระเจ้าและพระบุตร ดังนั้นเมื่อมนุษย์ถูกสร้างขึ้นบนสวรรค์ซึ่งเป็นที่ที่ชาตานิเคยอยู่ ชาตานิจึงรวมเอาความเกลียดชังทั้งหมดที่มีต่อพระเจ้าและพระบุตรมาไว้ที่มนุษย์ ส่วนสาเหตุที่พระเจ้ายังปล่อยให้ชาตานิสร้างความหายนะให้กับมนุษย์ต่อไป มิลตันให้เหตุผลว่าพระเจ้าต้องการจะสั่งสอนชาตานิให้สำนึกถึงความชั่วร้ายที่ชาตานิพยายามก่อขึ้นดูราวกับจะเป็นการทำลายศรัทธา แต่สุดท้ายแล้วมันจะกลับกลายเป็นพลังให้กับศรัทธา

ความตั้งใจอีกอย่างหนึ่งของมิลตันก็คือการสร้างลักษณะของชาตานิใน *พาราไดซ์ ลอสต์* ให้เหมือนกับจะเป็นผู้นำที่ดี เขากำหนดให้ชาตานิกล่าวสุนทรพจน์เพื่อปลุกใจและเรียกประชุมเมื่อต้องการการวางแผนการต่อต้านพระเจ้า ชาตานิทำทุกอย่างราวกับว่ามีระบบการจัดการที่ดี แต่ความพยายามของชาตานิก็ไม่เป็นผลดีกับตัวเองสักครั้ง เนื่องจากความตั้งใจที่ไม่ดีของชาตานิในการที่จะต่อต้านพระเจ้า

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ความสำคัญของคริสต์ศาสนาเริ่มลดบทบาทลง ผู้คนเริ่มตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับเรื่องของโลกและจักรวาลอีกครั้ง เนื่องจากเริ่มเข้าสู่ยุคที่ต้องการความกระฉ่างทางความคิดมีการปฏิบัติเพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดหลายด้าน คริสต์ศาสนิกชนบางกลุ่มพยายามที่จะนำแนวคิดของคริสต์ศาสนาไปใช้กับระบบเหตุผลและกฎเกณฑ์ของวิทยาศาสตร์ทำให้พระเจ้าที่ในอดีตเคยมีความสำคัญในฐานะผู้ให้กำเนิดทุกสิ่งตามความเข้าใจของคนในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ต้องลดบทบาทลงเพราะความเชื่อใหม่ที่เข้ามาแทนที่ที่ว่า ธรรมชาติ (Nature) สร้างจักรวาลด้วยตัวของมันเองและในที่สุดก็พยายามที่จะอธิบายคำว่า “ธรรมชาติ” ในที่นี้อย่างเจาะลึกลงไปว่าเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ฉะนั้นตัวละครชาตานิในคริสต์ศตวรรษที่ 18 จึงถูกนำเสนอในฐานะความเชื่อมงายในคริสต์ศาสนา เพราะพิสูจน์ไม่ได้ตามหลักวิทยาศาสตร์ ชาตานิถูกลดบทบาทจาก

⁹ Ibid., p. 207.

การเป็นทวดาที่โยสต่อพระเจ้า การเป็นเจ้าแห่งนรกที่มีอำนาจในการกระทำความชั่วร้ายที่ยิ่งใหญ่ กลายมาเป็นเพียงแค่ตัวละครทั่วไป

ตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 18 ความสนใจที่มีต่อตัวละครชาตานิเริ่มกลับมาอีกครั้งเมื่อ กวีชาวเยอรมันชื่อ โยฮันน์ โวล์ฟกัง ฟอน เกอเทได้นำเอาตำนานเรื่อง *เฟาสต์* มาปรับปรุงใหม่เป็น บทละคร เกอเทสร้างภาพของชาตานิอย่างยิ่งใหญ่และมีพลัง เขาตั้งชื่อให้ชาตานิใหม่ว่า เมฟิสโตเฟเลส

เมฟิสโตเฟเลสในเรื่อง *เฟาสต์* เป็นตัวละครที่มีความซับซ้อน บุคลิกของเมฟิสโตเฟเลสจะ เปลี่ยนแปลงเสมอ แต่ผู้อ่านก็จะยังเห็นลักษณะบางส่วนที่เป็นเหมือนกับปีศาจตามขนบ ทั้งนี้เนื่องจากเกอเทไม่ต้องการให้เมฟิสโตเฟเลสเป็นปีศาจที่เคยพบ เขาจึงใช้พื้นฐานของปีศาจจาก ตำนานเดิมเพียงบางส่วนมาปรับปรุงและสร้างเมฟิสโตเฟเลสให้มีตัวตนชัดเจน เมฟิสโตเฟเลสในเรื่อง *เฟาสต์* จึงปรากฏตัวในฐานะผู้ที่มีความฉลาดรอบรู้อย่างแนบเนียน การที่เกอเทสร้างให้ เมฟิสโตเฟเลสเป็นชาตานิที่มีเสน่ห์อย่างเหลือร้ายก็เป็นการเอื้อประโยชน์ให้เขาสามารถที่จะล่อลวง จิตใจคนได้โดยง่าย อย่างไรก็ตาม เมฟิสโตเฟเลสก็เหมือนกับชาตานิทั่วไปที่ไม่ได้รอบรู้ไปทุกอย่าง เช่นที่ภาพลักษณ์ภายนอกปรากฏ เมฟิสโตเฟเลสไม่เข้าใจความเป็นไปของโลกและจักรวาลในแง่ที่ว่าทุกอย่างดำรงอยู่ได้ด้วยอำนาจของความรักตามแนวคิดของคริสต์ศาสนา ฉะนั้นเมื่อมองไม่เห็น ความสำคัญของอำนาจของความรัก เมฟิสโตเฟเลสจึงทำทุกวิถีทางที่จะทำให้ลายมัน เขาหันหลังให้กับทุกเรื่องที่มีความรักเป็นตัวเชื่อม เช่น เรื่องความงาม เรื่องอิสราภาพ หรือแม้แต่ปฏิเสศสาระสำคัญ ในชีวิต ทำนองเดียวกันกับชาตานิในอดีตเมฟิสโตเฟเลสจะทำทุกทางเพื่อการล่อลวงให้ศรัทธาที่มี ต่อพระเจ้าไม่มั่นคง เขาจะโกหก หลอกกลวง ให้ข้อคิดเห็นที่ผิดๆ และเหยียดความชั่วร้ายที่มนุษย์ ลงมือกระทำ เมฟิสโตเฟเลสเห็นว่า การกระทำเช่นนี้จะสามารถปิดกั้นพระเจ้าได้

เฟาสต์ เริ่มเรื่องด้วยบทนำ (*Prologue in Heaven*) ซึ่งพระเจ้าอยู่บนสวรรค์พร้อมกับ เทวดาราฟาเอล เกเบรียล มีคาเอลและเมฟิสโตเฟเลส ฉากนี้เกอเทได้อธิพินทางความคิดมาจาก *พระคัมภีร์ไบเบิล* ส่วนที่เป็น *The Book of Job* ขณะที่เทวดาองค์อื่นชื่นชมพระเจ้าที่สร้างโลกและ จักรวาลได้อย่างงดงาม เมฟิสโตเฟเลสกลับกล่าวถึงมนุษย์ว่าเป็นทุกข์และไม่มีความสุข ความเดิม ใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* นั้น พระเจ้าจะยกตัวอย่างโยบให้ชาตานิดู แต่สำหรับใน *เฟาสต์* พระเจ้า ยกตัวอย่างนักปราชญ์ชื่อเฟาสต์ซึ่งไม่เพียงเป็นตัวอย่างในฐานะตัวแทนของมนุษย์ แต่เป็นตัวอย่าง ของมนุษย์ผู้มีความรอบรู้และต้องการแสวงหาความจริงอย่างไม่ลดละ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้

เมฟิสโตเฟเลสทำทนายพระเจ้าด้วยการขอเป็นผู้ทดสอบเฟาสต์ เมฟิสโตเฟเลสไปปรากฏตัวต่อหน้าเฟาสต์ด้วยวิธีที่ปีศาจนิยมกระทำ นั่นคือการแปลงร่างเป็นสุนัขสีดำ เฟาสต์จับได้ เนื่องจากหางของสุนัขถูกเป็นไฟไม่เหมือนสุนัขปกติ เมฟิสโตเฟเลสเข้าไปหาเฟาสต์อีกครั้งเพื่อเสนอข้อตกลงทำสัญญาขายวิญญาณ เฟาสต์ยินยอมทำให้เมฟิสโตเฟเลสหลงคิดว่า เขาได้เฟาสต์มาอยู่ได้อ่านาจ

เมฟิสโตเฟเลสปรากฏตัวในลักษณะเช่นเดียวกับสุภาพบุรุษทั่วไป ปราศจากเขา กีบเท้า หาง และปีก เนื่องจากในสมัยที่เกอเทแต่งเรื่อง *เฟาสต์* ผู้คนไม่ต้องการภาพของปีศาจจากจินตนาการในแบบเดิมอีกต่อไป เขาต้องการภาพลักษณะของชาตานที่น่าเชื่อถือ ไม่ใช่เรื่องเหลือเชื่อ ด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ ชาตานจึงไม่ใช่ชื่อชาตานอีก แต่เป็นเมฟิสโตเฟเลส อย่างไรก็ตาม เกอเทแสดงให้เห็นถึงลักษณะของชาตานแบบดั้งเดิมที่ถูกซ่อนเอาไว้จากการที่กำหนดคให้เมฟิสโตเฟเลสอำพรางกีบเท้าของเขาไว้ด้วยการสวมรองเท้า

เมฟิสโตเฟเลสยังคงบทบาทของชาตานเอาไว้บางส่วน เช่น การล่อลวง เมฟิสโตเฟเลสล่อลวงให้เฟาสต์ตกอยู่ในความมัวเมาค้นหาโดยใช้เด็กผู้หญิงชื่อเกรทเชนเป็นเครื่องมือ เขาหวังว่าวิธีนี้จะทำให้เฟาสต์สูญเสียวิญญาณให้กับเขาเร็วขึ้น แต่การคาดการณ์นั้นผิดพลาด เมื่อเฟาสต์มีความรักแท้ให้กับเกรทเชน ในครั้งนี้เมฟิสโตเฟเลสก็เป็นผู้ก่อให้เกิดเรื่องดีๆคือความรักระหว่างเฟาสต์และเกรทเชน โดยไม่ได้ตั้งใจ การที่ความรู้สึกของเฟาสต์เปลี่ยนจากความต้องการทางกามรมณ์มาเป็นความรักเป็นการเปิดทางสว่างให้เฟาสต์เข้าใจถึงความอบอุ่นและความเมตตา กรุณา การกระทำของเมฟิสโตเฟเลสทำให้เฟาสต์เชื่อมั่นในอนุภาพของความรักว่าสามารถเอาชนะทุกสิ่ง เฟาสต์ชนะการพนัน ในครั้งนี้เพราะเขายอมรับความเป็นจริง วิญญาณของเฟาสต์จึงได้รับการปกป้อง¹⁰ ส่วนเมฟิสโตเฟเลสก็ถูกทอดทิ้งไว้ให้อยู่ในความมืดมนซึ่งตัวเขาเป็นผู้สร้างขึ้นมาเอง

เมื่อเปรียบเทียบเมฟิสโตเฟเลสของเกอเทกับชาตานของมิลตันแล้วจะเห็นได้ว่าความแตกต่างอยู่ตรงที่การสะท้อนมุมมองของตัวละคร ชาตานของมิลตันอยู่บนพื้นฐานของหลักความคิดเกี่ยวกับคริสต์ศาสนา ในขณะที่เมฟิสโตเฟเลสก้าวพ้นจากการบอกเล่าเรื่องราวตามตำนานและเรื่องเล่าในศาสนาโดยตรง แต่เปลี่ยนมุมมองเพื่อสะท้อนให้เห็นปรัชญาและการมองชีวิตแบบทางโลก¹¹

¹⁰ Ibid., p. 219.

¹¹ Ibid.

หลังจากคริสต์ศตวรรษที่ 19 เรื่อยมาเห็นได้ชัดเพิ่มขึ้นว่า ชาตานิยามมาใช้เป็น ตัวละคร ในวรรณกรรมมากกว่าจะเป็นตัวละครที่ใช้อธิบายเรื่องราวในศาสนา โดยเฉพาะในช่วงที่กระแสความคิดแนวโรแมนติกเข้ามามีอิทธิพลเพราะผู้คนจะให้ความสำคัญกับความงามอย่างมีศิลปะและการแสดงอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าจะให้ความสำคัญกับความเป็นเหตุเป็นผลและความรู้อย่างนักปราชญ์ ฉะนั้นเมื่อแนวคิดแบบโรแมนติกเข้ามาผนวกกับความคิดในเรื่องของชาตานิยามที่เป็น ตัวละครในศาสนาจึงไม่ได้เข้มงวดต่อคติของศาสนาที่มีต่อชาตานิยามซึ่งเป็นขบถต่อพระเจ้า ยิ่งไปกว่านั้น แนวคิดในยุคโรแมนติกซึ่งให้ความสำคัญกับวีรบุรุษที่ต่อสู้กับสังคมที่กดขี่สิทธิ เสรีภาพเพียงลำพังยังสอดคล้องกับบทบาทของชาตานิยามที่ยืนกรานต่อต้านพระเจ้าด้วยตนเอง ดังจะเห็นได้จากความนิยมที่มีต่อตัวละครลักษณะเดียวกันในยุคนี้ เช่น โพรมิทิวส¹²

ต่อเนื่องมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ชาตานิยามกลายเป็นตัวละครที่มีบทบาทในนวนิยาย ในนวนิยายเรื่อง *เดอะ ซอร์ส ออฟ ชาตานิยาม* ของมารี คอเรลลี ตัวละครที่เป็นชาตานิยามคือบุรุษสูงศักดิ์ ที่ชื่อว่าเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์ ในเรื่องนี้ ชาตานิยามมีบทบาทเป็นผู้ทดสอบศรัทธามนุษย์เช่นเดียวกับ ชาตานิยามใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* มารี คอเรลลีได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างตัวละครเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์จากการอ่านพระคัมภีร์ตอนที่ชาตานิยามเข้ามาล่อลวงพระเยซูด้วยบัลลังก์ เมืองและอำนาจ แต่พระเยซูก็ปฏิเสธทั้งหมด เธอมีความคิดเห็นว่า ชาตานิยามจะพ่ายแพ้และยอมไปจากมนุษย์เมื่อมนุษย์ มีจิตใจที่มั่นคง¹³

ภาพของเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์จึงไม่ใช่ชาตานิยามที่ปรากฏตัวด้วยร่างของปีศาจที่มีลักษณะกึ่ง ลัทธิกึ่งมนุษย์เพื่อให้เหมาะสมกับเรื่องและสภาพสังคมในตอนนั้น หากแต่เป็นชาตานิยามในร่างของ เจ้าชายที่สง่างามและน่าเกรงขามด้วยฐานะทางการเงินและฐานะทางสังคม การที่คอเรลลี กำหนดให้ตัวละครมีฐานะสูงส่งก็เพื่อที่จะให้หวนนึกถึงฐานะของชาตานิยามที่เคยอาศัยอยู่บนสวรรค์ ลักษณะรูปร่างที่มีความงามไปทุกส่วนของเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์สอดคล้องกับความงามของ ทูตสวรรค์ลูซิเฟอร์ก่อนที่จะกลายมาเป็นชาตานิยาม การกล่าวถึงความสมบูรณ์แบบที่เกิดจากความงาม ของร่างกายบวกกับความเป็นเลิศทางด้านสติปัญญาและอำนาจของเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์ยิ่งทำให้

¹² Ibid.

¹³ วินิตา คิติยนต์, “มารี คอเรลลี กับนวนิยายและเรื่องสั้นของไทย,” *อักษรศาสตร์* 6 (มกราคม-กุมภาพันธ์): 109.

เห็นภาพทศสววรรค์ลูซิเฟอร์ที่พระเจ้าสร้าง คอเรลลีไม่เพียงแต่ใช้ชื่อที่สอดคล้องกับชาตानบรรยายรูปร่างและฐานะให้เกิดความเชื่อมโยงเท่านั้น แต่คอเรลลียังตั้งใจทำให้บทบาทของเจ้าชายลูซิโอริมานซ์เป็นชาตानด้วยนิสัยและการแสดงออก เจ้าชายเกลียดมนุษย์ที่ไม่มีความจริงใจและมนุษย์ที่ทำแต่ความเลวโดยไม่สนใจว่าจะมีชาติกำเนิดที่สูงส่งและมีฐานะที่ร่ำรวยเพียงใดก็ตาม ในทางกลับกัน เจ้าชายจะนับถือมนุษย์ผู้มีจิตใจบริสุทธิ์แม้ว่าเขาจะมีฐานะที่ยากจน ตลอดทั้งเรื่อง เจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์จะเป็นตัวละครที่ลึกลับ สิ่งที่เจ้าชายทำเป็นประจำคือ การทุ่มเงินเพื่อซื้อมิตรภาพและ “วิญญาณ” นอกจากนี้คำพูดของเจ้าชายก็มักจะเป็นปริศนาเกี่ยวกับความดีและความชั่วอยู่เสมอ

คอเรลลีพยายามรักษาภาพรวมของชาตानตามพระคัมภีร์ไว้ แม้ว่าเรื่องราวของชาตानจะเปลี่ยนมาเป็นการล่อลวงโยบในพระคัมภีร์มาเป็นล่อลวงนักเขียนที่ชื่อเทมเปสต์และรูปร่างของชาตानจะเปลี่ยนจากปีศาจไปเป็นผู้ดีอังกฤษ แต่ชาตานก็ยังคงบทบาทความเป็นฝ่ายตรงข้ามของพระเจ้าทำหน้าที่ทำทนายพระเจ้าและล่อลวงมนุษย์เช่นเดิม ที่สำคัญคือบทบาทของชาตานเป็นตัวละครสำคัญที่ควบคู่ไปกับตัวเอกของเรื่อง

ในนวนิยายอเมริกันเรื่อง *เดอะ เดวิลส์ แอดโวกेट* ชาตานมีบทบาทเป็นเจ้าของบริษัททนายความในนครนิวยอร์ก ฐานะร่ำรวย รูปร่างสง่างาม ชาตานต้องการทดสอบมนุษย์คือ เควิน เทเลอร์ซึ่งเป็นตัวแทนของมนุษย์ที่มีแนวโน้มจะถูกชาตานใช้เป็นเครื่องมือได้ทุกเมื่อ เนื่องจากความต้องการที่จะได้ในสิ่งที่หวังนั้นมีมากเสียจนทำให้พร้อมจะยอมทำทุกทางเพื่อแลกกับสิ่งที่ต้องการ ในเรื่อง *เดอะ เดวิลส์ แอดโวกेट* เควินเป็นทนายหนุ่มอายุ 28 ที่ต้องการประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานเพื่อจะได้มีชีวิตที่ดีขึ้น เขาเข้ารับทำคดีครูโรงเรียนประถมลวนลามเด็ก นักเรียน โดยทำหน้าที่เป็นผู้แก้ต่างให้กับครูที่เป็นจำเลยท่ามกลางเสียงคัดค้านของหุ้นส่วน ในบริษัท ทั้งที่เควินเองก็รู้ว่าลูกความของเขาจะกระทำผิดจริง แต่ความทำทนายของคดีทำให้เขาต้องการจะพิสูจน์ให้ทุกคนเห็นถึงความสามารถของทนายที่มีอยู่ในตัวเขา เควินก็เหมือนกับ คนหนุ่มทั่วไปที่ต้องการชื่อเสียงและความก้าวหน้าในชีวิต เขาต้องการพิสูจน์ให้เห็นว่า แม้คดีความจะยากที่จะเอาชนะ แต่เมื่ออาศัยความสามารถของเขาแล้ว ลูกความที่ดูจะไม่มีโอกาสสู้คดีก็สามารถที่จะเดินออกไปจากศาลพร้อมกับอิสรภาพ การที่เควินเลือกที่จะอยู่กับฝ่ายผิด เขามัวแต่คิดถึงตัวเองโดยที่ไม่ได้ตระหนักว่าผลของการกระทำของเขาจะทำให้ใครเดือดร้อน สิ่งนี้ทำให้จอห์น มิลตันหรือชาตานในเรื่องเลือกเขาเป็นเหยื่อ

ชาตานตกลงทำสัญญากับเควิน นอกจากการทำสัญญาแล้วจอห์น มิลตัน ได้มอบแหวนวงหนึ่งให้กับเควินไว้สวมติดตัวเช่นเดียวกันกับพนักงานคนอื่นๆบริษัท สัญลักษณ์ของแหวนที่จอห์น มิลตันมอบให้แสดงให้เห็นถึงพันธะ วงกลมของแหวนตีความได้ถึงสิ่งที่ไม่สิ้นสุด หมุนเวียนซ้ำแล้วซ้ำเล่าหมายถึงความเกี่ยวพันที่ไม่มีสิ้นสุด จอห์น มิลตันยื่นมือเข้ามาดูแลเรื่องงานและชีวิตความเป็นอยู่ให้กับเควินและครอบครัว เควินยินยอมปล่อยให้จอห์น มิลตันจัดการชีวิตของเขาแต่โดยดี เท่ากับว่าเขาเป็นผู้ตัดสินใจยอมที่จะอยู่ภายใต้อำนาจของชาตาน การตัดสินใจย้ายออกจากบ้านแถบซานเมื่องที่สงบสุขของเควินและภรรยาเพื่อให้ใกล้ที่ทำงานของจอห์น มิลตันสามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบได้ว่าคล้ายกับการถูกขับออกจากสวรรค์ของอาดัมกับอีฟ เควินต้องการทำงานกับจอห์น มิลตัน ฉะนั้นเขาจึงต้องละทิ้งชุมชนเดิมที่สงบสุขเข้าไปอยู่ในเมืองใหญ่ที่วุ่นวายเช่นนิวยอร์กเช่นเดียวกับอาดัมที่หลงผิดไม่ทำตามคำสั่งสัญญาที่มีต่อพระเจ้าและต้องออกจากสวนเอเดนอันสงบสุขมาเผชิญกับความยากลำบากบนโลกมนุษย์

ตัวละครชาตานในวรรณกรรมส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากชาตานใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* และนำมาดัดแปลงให้เข้ากับแนวความคิดในแต่ละยุคสมัย โดยคงลักษณะพื้นฐานเดิมของชาตานเอาไว้ นั่นคือการเป็นตัวแทนของความชั่วร้าย ผู้ทำลายพระเจ้าและทดสอบจิตใจมนุษย์

มารในวรรณกรรมศาสนาเรื่อง *ไตรภูมิพระร่วง* และ *พระปฐมสมโพธิกถา* ก็กล่าวถึงมารในฐานะที่เป็นบุคคล พญามารเป็นตัวละครที่มีอิทธิฤทธิ์เป็นเจ้าแห่งมวลหมู่มาร คอยตามรังควานพระพุทธเจ้า ใน *ไตรภูมิพระร่วง* ไม่ได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของพญามารมากนัก เพียงแต่เอ่ยถึงชื่อและสถานที่ที่เป็นที่อยู่ของพญามารพอเป็นที่เข้าใจ *ไตรภูมิพระร่วง* จะเน้นรายละเอียดเกี่ยวกับนรก สวรรค์และบทลงโทษที่ได้รับมากกว่าจะเน้นที่ตัวมาร เนื่องจาก *ไตรภูมิพระร่วง* ต้องการทำความเข้าใจกับการจัดระบบระเบียบของจักรวาลมากกว่า ส่วนใน *พระปฐมสมโพธิกถา* นั้นกล่าวถึงมารไว้อย่างชัดเจนหลายตอนด้วยกัน เนื่องจาก *พระปฐมสมโพธิกถา* นั้นเรื่องราวพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าและตอนที่พระพุทธเจ้าผจญกับมารก็เป็นตอนที่สำคัญ แสดงให้เห็นถึงความเพียบพร้อมของพระพุทธเจ้าที่จะเอาชนะมาร กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่า มารในวรรณกรรมพุทธศาสนาจะเน้นที่พลังกำลังความยิ่งใหญ่ของมารในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ สมัครพรรคพวกและความสามารถของมารในการช่วยวนจิตใจให้หลงผิด การที่สร้างมารออกมาในลักษณะนี้ก็เพราะมีจุดประสงค์เพื่อเป็นการทำลายพระพุทธเจ้าและทดสอบจิตใจมนุษย์

โดยสรุป การนำชาตानและมารตามแนวคิดของศาสนามาใช้เป็นตัวละครในวรรณกรรมนั้นอยู่บนพื้นฐานของการคงไว้ซึ่งลักษณะเฉพาะของชาตानและมาร นั่นคือการเป็นตัวแทนความชั่วร้ายและการเป็นผู้ทำทนายพระเจ้าและผู้ทดสอบมนุษย์ นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสังเกตว่าชาตानและมารถูกนำมาใช้เป็นตัวละครสำคัญในการพิสูจน์แก่นเรื่องเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างความดีและความชั่วในวรรณกรรม โดยชาตानและมารจะเป็นผู้นำเสนอให้เห็นมุมมองเกี่ยวกับความชั่ว

4.3 การรับอิทธิพลของชาตानในนวนิยายตะวันตกมาใช้กับมารในนวนิยายไทย

ตัวละครมารที่เคยได้รับความนิยมเฉพาะในวรรณกรรมศาสนาได้รับการประยุกต์ให้กลายมาเป็นตัวละครในนวนิยายไทยสมัยใหม่ ได้แก่ในเรื่อง *เงา* และ *ก่อนอุษาสาง* โดยที่ตัวละครมารถูกนำไปผสมผสานกับตัวละครชาตานในวรรณกรรมตะวันตก ในเรื่อง *เงา* ผู้เขียนนวนิยายตั้งใจเรื่องราวของนรกใน *ไตรภูมิพระร่วง* ที่เป็นเรื่องแบบไทยที่ว่าด้วยการชี้แจงให้เห็นถึงบาปบุญคุณโทษ¹⁴ รวมทั้งประทับใจบทบาทของชาตานในนวนิยายของมารี คอเรลลี เรื่อง *เดอะ ซอโรส ออฟ ชาตาน* จึงนำลักษณะของวสวัตตีมาร พระยามัจจุราชและขมบาลมารวมกันกับชาตาน กลายมาเป็นท่านชายวสวัตตีในเรื่อง *เงา*¹⁵ ส่วนในเรื่อง *ก่อนอุษาสาง* นั้นไม่เพียงแต่นำตัวละครชาตานจากเรื่อง *เดอะ ซอโรส ออฟ ชาตาน* มาเป็นแรงบันดาลใจ แต่ยังกำหนดโครงเรื่อง ตัวละคร และเหตุการณ์ทุกอย่างไว้เช่นเดียวกันกับนวนิยายเรื่อง *เดอะ ซอโรส ออฟ ชาตาน* ด้วย เพียงแต่เปลี่ยนสถานที่ที่เหตุการณ์เกิดขึ้นว่าเป็นกรุงเทพฯ และเปลี่ยนชื่อตัวละครเป็นไทย

¹⁴ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

ตารางเปรียบเทียบโครงเรื่องจากนวนิยาย
เรื่อง เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาดาน เมา และก่อนอุษาสาง

เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาดาน	เมา	ก่อนอุษาสาง
เจฟ ฟรีย์ เทมเปสท์ ซึ่งเป็นนักเขียนยากจน กลายเป็นเศรษฐี เพราะมรดกของญาติที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน	ท่านชายวสวัตต์เป็นเจ้าชายในราชตระกูลที่กลับเพิ่งจะปรากฏตัวในสังคมชั้นสูงของไทย	นักเขียนชื่อ รุตม์ ระพีร์ ได้รับจดหมายแจ้งข่าวการได้รับมรดกมหาศาลจากลุงที่ตายไป
เทมเปสท์ได้พบกับเจ้าชายลูซิโอ ริมานเนสซ์ซึ่งชักนำให้เขาเข้าไปสู่สังคมอังกฤษชั้นสูง	ท่านชายผูกมิตรกับอิสราลูกชายของเศรษฐีที่กำลังต้องการสมบัติที่เป็นมรดกจากคุณย่า	รุตม์ได้พบกับเจ้าชายจากเนปาลชื่อ รังสิมันต์ เทวราชและเริ่มเข้าสู่สังคมชั้นสูงของกรุงเทพ
เทมเปสท์หลงใหลสาวสังคมชื่อ เลดี ลี บิล เอลตัน ลี บิล ยอมแต่งงานกับเทมเปสท์เพื่อแลกกับสมบัติ	ญาติของอิสราที่เป็นสาวสังคมชื่อ ซาลินี แสดงความสนใจในตัวท่านชายและต้องการจะแต่งงานด้วย	รุตม์ตกหลุมรัก ม.ร.ว. หญิงมลฤดีวิภา สาวสังคมชั้นสูงที่ครอบครัวกำลังจะล้มละลาย เธอยอมแต่งงานกับรุตม์เพื่อกอบกู้ฐานะ
เทมเปสท์ได้พบกับเพื่อนบ้านที่เป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียงชื่อ เมวิส แคลร์	อิสราผิดหวังที่คุณย่ามรดกให้เจริญขวัญ ซึ่งเป็นญาติห่างๆ แทนที่จะยกให้ตนซึ่งเป็นหลาน	หลังจากแต่งงาน รุตม์ได้พบกับเพื่อนบ้านชื่อ พลับพลึง ซึ่งเป็นนักเขียนชื่อดัง
ความริษยาทำให้เทมเปสท์พยายามใช้เงินซื้อความมีชื่อเสียงในฐานะนักเขียนให้กับตนเอง	อิสราหลงรักในความดีของเจริญขวัญและขอเธอแต่งงาน	รุตม์เกิดความริษยาชื่อเสียงของพลับพลึงเขาจึงพยายามใช้เงินซื้อชื่อเสียงให้ตัวเอง

เทมเปสต์หลงรักความดีและความซื่อสัตย์ในตัวองเมวิส แคลร์	เจริญขวิญป่วยและตายในโรงพยาบาลเนื่องจากไต้ยีนชาลินีนินทาว่าอิสราแต่งงานกับเธอเพราะต้องการมรดก	ความดีงามและความน่ารักของพลับพลึงทำให้รุตม์หลงรัก
เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาดาน	เงา	ก่อนอุษาสาธ
เลดีลีบิลเปิดเผยความในใจกับเจ้าชายลูซิโอ แต่เจ้าชายไม่เพียงไม่รับรักจากเธอยังประณามเธอด้วยคำพูดรุนแรง ลีบิลจึงฆ่าตัวตาย	ท่านชายวสวัตทำหน้าที่พญามัจจุราชมารับดวงวิญญาณเจริญขวิญไปสู่สุคติ	มลฤดีวิภาหลงรักเจ้าชายรังสีมันต์และอ่อนวอนขอให้เจ้าชายเป็นคู่รักกับเธอ เจ้าชายปฏิเสธ เธอจึงฆ่าตัวตาย
หลังจากภรรยาเสียชีวิต เทมเปสต์ออกเดินทางท่องเที่ยวทางเรือกับเจ้าชายลูซิโอ	ชาลินีฆ่าตัวตายเพราะสำนึกบาปที่ได้ก่อไว้	รุตม์เดินทางไปเที่ยวอียิปต์กับเจ้าชายหลังจากการตายของภรรยา
เจ้าชายลูซิโอเปิดเผยความจริงว่าเขาคือซาดาน	ท่านชายทำหน้าที่มารับดวงวิญญาณไปลงโทษ	เมื่อเดินทางกลับ รุตม์ได้รู้ความจริงว่าเจ้าชายคืออรุณเทพทูตสวรรค์ที่ถูกสาปลงมาเป็นพญามาร
เทมเปสต์ละทิ้งเจ้าชายและสมบัติทุกอย่างที่เคยได้รับ กลับมาดำเนินชีวิตนักเขียนยากจนแต่สุจริต	อิสราสำนึกและกลายเป็นคนดีอย่างเต็มตัวเพราะได้เรียนรู้จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น	รุตม์ตัดสินใจเลิกติดต่อกับเจ้าชายและกลับมาดำเนินชีวิตยากจนและสันโดษตามเดิม

ตารางแสดงให้เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในนวนิยายแต่ละเรื่อง ในเรื่องเงา โรสลาเรนาใช้ เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาดาน เป็นต้นแบบในการดัดแปลงให้เป็นเรื่องของไทย ฉะนั้นจึงมีการปรับเปลี่ยนตัวละครบางส่วนและคงไว้เฉพาะตัวละครสำคัญ สังเกตได้ว่าตัวละครที่ได้รับอิทธิพล

มาจาก *เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาตาน* นั้นจะมีบุคลิกลักษณะเดิม โรสลาเรนได้ปรับโครงเรื่องและเนื้อเรื่องให้แตกต่างไปจาก *เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาตาน* ในขณะที่พนมเทียนนำโครงเรื่องของ *เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาตาน* มาใช้ทุกตอน ยกเว้นแต่ชื่อของตัวละครเท่านั้นที่เปลี่ยนไปเป็นไทย

**ตารางเปรียบเทียบตัวละครจากนวนิยาย
เรื่อง *เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาตาน เงาม* และ *ก่อนอุษาสาง***

ตัวละคร	<i>เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาตาน</i>	<i>เงา</i>	<i>ก่อนอุษาสาง</i>
ซาตานและมาร	เจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์	ท่านชาวยวสวัต	เจ้าชายรังสีมันต์ เทวราช
ผู้ที่ถูกทดสอบจิตใจ	เจฟฟรีย์ เทมเปสต์ (นักเขียน)	อิสรา	รุตม์ ระพีร์ (นักเขียน)
ผู้หญิงที่มีจิตใจดีงาม	เมวิส แคลร์ (นักเขียน)	เจริญขวัญ	พลับพลึง (นักเขียน)
ผู้หญิงที่มีจิตใจเลวทราม	เลดี้ลิลิต เอลตัน (สาวสังคม)	ชาลินี (สาวสังคม)	ม.ร.ว. หญิงมฤตติวิภา (สาวสังคม)

ตารางนี้แสดงให้เห็นว่านวนิยายทั้งสามเรื่อง คือ *เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาตาน เงาม* และ *ก่อนอุษาสาง* มีการจัดวางตัวละครที่เหมือนกัน บทบาทตัวละครก็เป็นเช่นเดียวกัน ทั้งตัวละครที่เป็นซาตานและมาร ตัวละครเอกที่ถูกซาตานและมารทดสอบจิตใจ รวมไปถึงตัวละครหญิงที่มีทั้งฝ่ายที่มีจิตใจดีงามและเลวทราม ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบอิทธิพลทางด้านตัวละครแล้วจะพบว่า *เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาตาน* มีอิทธิพลในฐานะต้นแบบให้กับนวนิยายไทยทั้งสองเรื่อง ตัวละครมารใน นวนิยายไทยจึงมีบุคลิกลักษณะหลายประการที่มาจากตัวละครซาตานใน *เดอะ ซอร์ส ออฟ ซาตาน*

4.3.1 การอ้างอิงภูมิหลังของมารด้วยเรื่องราวของ “ลูซิเฟอร์”

จากการศึกษาเบื้องต้นทำให้ทราบว่า ลูซิเฟอร์คือชื่อของซาตานตอนที่เป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ ดังนั้นการใช้ภูมิหลังของลูซิเฟอร์มาอธิบายภูมิหลังของตัวละครมารจึงแสดงให้เห็นอิทธิพลของซาตานที่มีต่อมารอย่างชัดเจนข้อหนึ่ง ในนวนิยายไทยที่นำมาศึกษาคือเรื่อง *เงาและก่อนอุษาสาธ* มีการใช้ภูมิหลังของลูซิเฟอร์เข้ามาผสมผสานด้วยเช่นกัน

ในนวนิยายเรื่อง *เงา* โรสลาเรนนำลักษณะของวสวัตติมาร มัจจุราชและยมบาลมารวมกันกับซาตานกลายเป็นตัวละครท่านชาวยสวัตติ โรสลาเรนกำหนดให้ท่านชาวยสวัตติมีฐานะสูงศักดิ์และมีรูปร่างสง่างามราวกับเทวดาเช่นเดียวกันกับลูซิเฟอร์ทูตสวรรค์ชั้นสูงที่กลายมาเป็นซาตาน แต่เบื้องหลังของท่านชาวยสวัตติต้องชดใช้กรรมด้วยการทนทุกข์ทรมานดื่มน้ำอมฤตและคอยเก็บดวงวิญญาณไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ความทุกข์ทรมานที่ต้องชดใช้กรรมเป็นเรื่องที่เชื่อมโยงกับสังสารวัฏในพุทธศาสนา ภาระที่ต้องคอยเก็บดวงวิญญาณของท่านชาวยสวัตตินัยหนึ่งสอดคล้องกับพระยายมราชใน *ไตรภูมิพระร่วง* ที่ต้องคอยตัดสินบุญบาปของดวงวิญญาณก่อนที่จะส่งไปยังนรกแต่เมื่อท่านชาวยสวัตติแสดงสีหน้าท่าทางเยาะเย้ยดวงวิญญาณที่ตกนรกเพราะกระทำผิดเป็นการแสดงท่าทีแบบซาตานที่เหยียดหยามมนุษย์ ทั้งนี้เงื่อนงำที่ผูกมัดท่านชาวยสวัตติให้อยู่กับหน้าที่ที่จะต้องพัวพันกับความตายและดวงวิญญาณก็คือเรื่องกรรม เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า ความคิดเรื่องกรรมเป็นแนวคิดแบบพุทธศาสนา คำพูดของท่านชาวยสวัตติก็เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับบาปบุญคุณโทษในพุทธศาสนาทั้งสิ้น แต่เมื่อท่านชาวยสวัตติกล่าวถึงจุดมุ่งหมายที่ต้องการจะชดใช้กรรมให้หมดไปคือการหวนระลึกถึงการกลับคืนสู่สวรรค์ได้ต่อเมื่อมนุษย์เลิกกระทำชั่วจะเป็นการนำเอาอารมณ์ของซาตานที่ต้องการหวนคืนสู่สวรรค์ในฐานะลูซิเฟอร์มาผสมผสานให้เป็นที่ท่านชาวยสวัตติในตอนท้ายของเรื่องท่านชายได้กล่าวถึงฐานะของตนเอง

คนบาปจะอยู่ได้ก็เพียงประคองสวรรค์ ชะเง้อชะเง้อจ้องมองความสุขของผู้อื่นอย่างชื่นชมโดยที่ตัวเองไม่ได้ลิ้มรส... ข้านี้แหละที่มีลักษณะอย่างนั้น¹⁶

¹⁶ โรสลาเรน (นามแฝง), *เงา*, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพฯ : ฅ บ้านวรรณกรรม, 2542), หน้า 266.

ท่านชายกล่าวว่าตนเองเป็นคนบาปที่ได้แต่เฝ้ามองความสุขของผู้อื่น ตัวเองนั้นไม่สามารถที่จะหวนกลับขึ้นไปบนสวรรค์ได้อีก คำพูดในตอนนี้อาจแสดงให้เห็นว่าท่านชายคือลูซิเฟอร์ที่เมื่อตกจากสวรรค์และเปลี่ยนสถานภาพเป็นซาตานแล้ว ก็ยากที่จะหวนกลับไปเป็นเทวดาได้อีก

อย่างไรก็ตาม โรสลาเรนก็ได้ปรับแต่งไม่让您ชายวสวัตกลายเป็นซาตานไปทั้งหมดทุกแง่มุมด้วยการกำหนดให้สาระของสิ่งที่ท่านชายพูดในตอนต่อมาเป็นแนวคิดทางพุทธศาสนา

สักวันหนึ่ง ข้าจะชดใช้บาปเวรของข้าให้หมดและแล้ววันที่ข้าจะได้ผ่านประตูนั้นก็มาถึง หากเป็นไปได้...ข้าหวังว่าต่อไป ข้าจะไม่ต้องมีบาปชั่ว ทำให้ข้าต้องทนทุกข์ทรมานกับกิเลสเศร้าหมองนี้อีก¹⁷

การชดใช้กรรมที่ได้กระทำไว้แต่ครั้งก่อนเป็นหลักความเชื่อของพุทธศาสนา ท่านชายวสวัตก็หนีไม่พ้นกรรมเช่นกัน ดังนั้นท่านชายจึงตั้งใจที่จะละความชั่ว ทำแต่ความดีเพื่อที่จะพ้นจากกิเลส เมื่อเปรียบเทียบกับเรื่องราวของมารในพุทธศาสนา ความคิดเช่นนี้สอดคล้องกับพญามารที่กลับใจจนสามารถบรรลुरुธรรมะและพ้นจากกิเลสได้ในที่สุด

นอกจากการนำเอาเรื่องความนึกคิดบางตอนที่เป็นซาตานมาใส่ในตัวละครแล้ว ยังมีการนำเอาบทบาทของซาตานมาใช้ด้วยคือเรื่องการซื้อขายวิญญาณ ซึ่งจะพบบทบาทลักษณะนี้ในวรรณกรรมตะวันตก เรื่องที่นำมาศึกษาคือเรื่อง *เฟาสต์* เมฟิสโตเฟเลสทำข้อตกลงแลกเปลี่ยนกับเฟาสต์ด้วยวิญญาณ ท่านชายวสวัตในเรื่อง *เงา* ก็มีฉากการซื้อขายวิญญาณจากชายหนุ่มคนหนึ่งที่เกิดการพนันเช่นกัน แม้ว่าจะเป็นฉากสั้นๆ ที่ดูเหมือนจะไม่สำคัญ แต่ก็เป็นการย้ำประเด็นที่ว่าท่านชายวสวัตคือซาตาน

ในนวนิยายเรื่อง *ก่อนอุษาสาง* ซึ่งได้นำนวนิยายอังกฤษเรื่อง *เดอะ ซอโรส ออฟ ซาตาน* เป็นต้นแบบ ตัวละครเจ้าชายหนุ่มจากเนปาลชื่อรังสิมันต์ เทวราชจึงถอดแบบมาจากซาตานที่เป็นเจ้าชายลูซิโอ ริมานะซ์ใน *เดอะ ซอโรส ออฟ ซาตาน* ฉะนั้นการอ้างอิงภูมิหลังของเจ้าชาย

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

รังสิมันต์ เทวราชก็เป็นเรื่องราวของลูซิเฟอร์ทั้งสิ้นและการกระทำที่คิดขบถต่อพระเจ้าก็ยังคงเดิม เพียงแต่พนมเทียนเปลี่ยนชื่อภูมิหลังของชาตานจากลูซิเฟอร์เป็นอรุณเทพเท่านั้นเอง

เจ้าชายรังสิมันต์ เทวราช ในนวนิยายเรื่อง *ก่อนอุษาสาธ* เริ่มบทบาทเช่นเดียวกับกับเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์ โดยเข้ามาหยิบยื่นเงินทองและมิตรภาพให้กับรุทม์ รัฟี่ซึ่งเป็นนักเขียน เจ้าชายรังสิมันต์ช่วยให้รุทม์ได้แต่งงานกับ ม.ร.ว. หญิงมฤตตีวิภา หญิงสาวสวยที่เขาหลงรักแต่ไม่เคยรู้จักนิสัยใจคอกัน พ่อของมฤตตีวิภาต้องการให้ลูกสาวแต่งงานกับเศรษฐีเพื่อกอบกู้ฐานะทางครอบครัว หลังจากแต่งงานทั้งสองพบกับพลับพลึงเพื่อนบ้านของพวกเขาที่เป็นนักเขียนผู้ซื่อสัตย์ มฤตตีวิภาหลงใหลรูปโฉมทั้งงดงามของเจ้าชายรังสิมันต์ เทวราชและขอร้องให้เจ้าชายเป็นคู่กับเธอ เจ้าชายปฏิเสธและเหยียดหยามการกระทำของเธอ เธอจึงฆ่าตัวตาย การที่เจ้าชายโกรธเคืองกับการกระทำของมฤตตีวิภาเนื่องจากผู้ที่กระทำความผิดจะต้องตกนรกและนั่นทำให้งานของเจ้าชายรังสิมันต์ย่ำแย่ขึ้นไปอีกความห่างไกลจากสวรรค์ก็เพิ่มมากขึ้น ในทางกลับกัน เจ้าชายรังสิมันต์กลับให้การยกย่องพลับพลึง หญิงสาวผู้มีใจบริสุทธิ์แต่ยากจนเพราะกรรมดีจะส่งผลให้เจ้าชายได้หวนกลับไปสวรรค์และในตอนท้ายของเรื่อง เจ้าชายรังสิมันต์ประกาศตัวต่อรุทม์ว่าเขาคือพญามารและขอให้รุทม์ตัดสินใจเลือกว่ายังต้องการมิตรภาพจากเจ้าชายอีกหรือไม่ จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า นวนิยายเรื่อง *ก่อนอุษาสาธ* มีโครงเรื่อง ตัวละครและเหตุการณ์ทุกอย่างเหมือนกันกับ *เดอะ ซอโรส ออฟ ชาตาน* ฉะนั้นจึงไม่เป็นที่น่าสงสัยว่า เจ้าชายรังสิมันต์ เทวราชก็คือเจ้าชายลูซิโอ ริมานซ์ ซึ่งมีภูมิหลังเป็นลูซิเฟอร์ และแสดงให้เห็นว่าตัวละครทั้งสองคือชาตาน

4.3.2 การปรับเปลี่ยนให้มารทำหน้าที่แบบเดียวกับกับชาตาน

สังเกตได้ว่า ในนวนิยายไทยซึ่งนำชาตานและมารมาใช้เป็นตัวละครนั้น ผู้แต่งปรับลักษณะของชาตานและมารให้เข้ากับเนื้อหาของเรื่องเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่น ในนวนิยายเรื่อง *สง* ท่านชาวยุสวัตเป็นตัวละครมารของไทยที่มีบุคลิกผสมกันระหว่างมารกับชาตานที่ต้องมาล่อลวงชายหนุ่มนักเขียนชื่อ อิศรา ภาพลักษณ์ภายนอกของท่านชายเป็นชายหนุ่มร่ำรวย มียศฐาบรรดาศักดิ์และได้รับการยอมรับจากสังคมชั้นสูง ทั้งที่ไม่มีใครรู้แน่ชัดว่าท่านชาวยุสวัตแท้จริงแล้วเป็นใคร แต่เป็นเพราะฐานะที่ร่ำรวยทำให้ท่านชาวยุสวัตเป็นผู้หนึ่งที่สามารถยืนอยู่ในสังคมชั้นสูงโดยไร้ข้อสงสัย

โรสลาเรนสร้างตัวละครท่านชายวสวัตให้เป็นตัวละครที่มีชีวิตจิตใจและเลือดเนื้อ
 ราวกับเป็นมนุษย์คนหนึ่ง โดยที่รวมลักษณะของตัวละครหลายๆตัวเข้าไว้ด้วยกัน เช่น
 พระยายมราช มัจจุราชมาร พญาวสวัตติมารและยังได้ขาดานเข้ามาผสมผสานด้วย ท่านชายวสวัต
 เป็นตัวละครที่มีลักษณะกึ่งมารและกึ่งขาดานอันเนื่องมาจากเหตุผลหลายประการด้วยกัน อย่างแรก
 พิจารณาจากชื่อของท่านชายวสวัตคือ “วสวัตติมาร” เป็นชื่อของเทวบุตรมาร นอกจากนี้ชื่อ วสวัต
 ยังไปคล้องกับภูมิหนึ่งในไตรภูมิคือ ปรมนิตวสวัตติสววรรค์ซึ่งมีพระยามารราชหรือพญามาร
 เป็นใหญ่อีกด้วย แต่การที่โรสลาเรนสร้างตัวละครท่านชายวสวัตให้ปรากฏตัวในฐานะมนุษย์ก็เพื่อ
 ที่ตัวละครจะได้มีการสื่อสาร ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก การแสดงออกทั้งทางสีหน้า ท่าทางและ
 คำพูด การอธิบายเหตุผลให้ผู้อ่านเข้าใจว่าการติดตามไปเก็บดวงวิญญาณและพิพากษาลงโทษ
 ดวงวิญญาณที่กระทำผิดบาปเป็นหน้าที่ที่ท่านชายมีต่อกรรม จากการบรรยายในแต่ละฉากที่
 ท่านชายทำหน้าที่พิพากษาดวงวิญญาณแสดงให้เห็นว่าท่านชายแสดงออกอย่างชัดเจนว่า
 ไม่ได้ต้องการที่จะทำงานเหล่านี้เพียงแต่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะทุกอย่างถูกกำหนดด้วยกรรมและ
 ดำเนินไปอย่างที่ควรจะเป็นในความรู้สึกของผู้อ่านท่านชายวสวัตจึงเป็นมารที่มีชีวิตจิตใจเช่นเดียวกับ
 มนุษย์ เมื่อเปรียบเทียบกับตัวละครประกอบในเรื่องเดียวกันคือสิริกับกุมมะที่เป็นตัวละครที่ไม่
 แสดงอารมณ์ความรู้สึก ผู้อ่านจึงไม่ได้รู้สึกเห็นอกเห็นใจเท่ากับท่านชายวสวัตทั้งที่เป็นปีศาจอยู่ใน
 กลุ่มเดียวกัน แต่ผู้อ่านก็จะเข้าใจตัวละครท่านชายวสวัตมากกว่า

ความเห็นใจที่มีต่อตัวละครมารในเรื่องงวงจึงเกิดขึ้นเนื่องจากผู้อ่านได้รับรู้และ เข้าใจอารมณ์
 ความรู้สึกตลอดจนเหตุผลในการกระทำทั้งหมดของตัวละครมาโดยตลอด ท่านชาย วสวัต ไม่ใช่ตัวละครที่มีแต่
 ความเลวร้ายเพียงด้านเดียว โรสลาเรนแสดงให้เห็นอีกด้านหนึ่งของมารว่ามารเองก็มีทุกข์ในฐานะที่ต้องคอยคิด
 ตามดวงวิญญาณไปลงโทษอย่างไม่วันจบสิ้น การที่ท่านชายวสวัตที่มีชีวิตอมตะต้องค้ำน้ำทองแดงเป็น
 การทรมานตนเองอยู่ตลอดเวลาเป็น การขอมทนทุกข์ทรมานโดยการค้ำน้ำพิษเข้าไป สอดคล้องกับบทบาทของ
 พระอินทร์ ตอนที่ พระอินทร์ที่เป็นอมตะขอมค้ำน้ำพิษที่พ่นออกมาโดยพญานาคาสุกรีระหว่างที่กำลังกวน
 เกียรสมุทรเพื่อรักษาชีวิตเหล่าเทวดาเอาไว้ เมื่อค้ำน้ำพิษเข้าไปหลายๆทำให้พระสอเป็นสีดำนได้ชื่อว่า “นิล
 กัณฑ์” ฉะนั้นกล่าวได้ว่า ตัวละครท่านชายวสวัตก็มีส่วนผสมของตัวละครฝ่ายคืออยู่ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังเห็น
 ได้ว่าท่านชายวสวัตไม่ได้ทำหน้าที่ล่อลวงคนที่มีกรรมดี อีกทั้งยังส่งเสริมให้มนุษย์กลับใจมาทำในสิ่งที่สมควร
 สิ่งเหล่านี้ทำให้อ่านเกิดความเห็นอกเห็นใจ ไม่สามารถเกลียดท่านชายได้เช่นที่เกลียดและกลัวมาร เช่น ยมบาล
 และพระยายมราชใน *ไตรภูมิ พระร่วง* เพราะความรู้สึกเกลียดถูกแทนที่ด้วยความรู้สึกสงสารเห็นอกเห็นใจ เมื่อ
 พิจารณาเหตุและผลของตัวละครประกอบเข้าด้วยกันทำให้อ่านมองตัวละครมารในมุมมองใหม่ ไม่ได้ด่วนสรุป
 ตามความรู้เดิมที่ว่า มารจะต้องเป็นปีศาจที่ชั่วร้ายแต่อย่างเดียวเท่านั้น

ลักษณะของชาตานที่เข้ามาในตัวละครท่านชาวยุสวัตก็คือ การบรรยายรูปร่าง หน้าตา ไม่เพียงแต่ท่านชาวยุสวัตจะแสดงลักษณะของความเป็นมนุษย์ แต่ท่านชายยังแสดงออกในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อม ท่านชาวยุสวัตเป็นตัวละครที่มีความงามระคนอยู่กับความ โหดเหี้ยม รอยยิ้มของท่านชายแทนที่จะอบอุ่น กลับเยือกเย็น การปรากฏตัวของท่านชายทำให้บรรยากาศเงียบเหงาว่างเวง เหล่านี้เป็นสิ่งที่สะกิดใจผู้อ่านโดยตลอดว่าท่านชายงามอย่างน่ากลัว ในขณะที่ทัศนคติและคำพูดที่ตัวละครแสดงออกล้วนอิงความคิดทางพุทธศาสนา สิ่งที่เป็น รูปลักษณ์ภายนอกของท่านชายมีลักษณะเป็นเหมือนขุนนางสูงศักดิ์แบบผู้ดีอังกฤษให้ความรู้สึกแบบตะวันตกเหมือนตัวละครชาตานในนวนิยายตะวันตก มีอยู่หลายตอนที่ท่านชาวยุสวัตจะได้รับการบรรยายว่ามีรัศมีเรืองรองออกมาจากตัว

มีที่ตะปุมลือลือกระจากเล่น โผล่พ้นจากแขนเสื้อออกมา ทำให้เห็นว่ามีลักษณะ ขาวนวลอย่างประหลาด แม้แต่จะอยู่ในความมืด¹⁸

รัศมีเรืองรองที่ได้รับการบรรยายว่ามาจากตัวของท่านชาวยุสวัตเทียบได้กับรัศมีของลูซิเฟอร์ ในพระคัมภีร์ได้กล่าวไว้ว่าก่อนที่ชาตานจะถูกขับไล่ลงมาเป็นผู้ดูแลรก ชาตานเป็นเทวดาที่มีรัศมีเรืองรองกว่าเทวดาใดๆบนสวรรค์ ความสง่างามของท่านชาวยุสวัตก็มีบางอย่างที่แผ่เอาไว้ภายในยากที่จะคาดเดา

ฟ้าลั่นครืนเบาๆ พร้อมกับส่องประกายแลบขึ้นมาแวบหนึ่ง ประกายตาคมกล้า วาววับทอแสงแดงแกมเขียววาวเรืองคล้ายกับมีไฟลุกอยู่ภายใน ตัดกับผิวหนังขาวละมุนมีราศีอย่างประหลาดเห็นได้ชัด แสงฟ้าแลบจางหายไปนานแล้ว แต่รัศมีเรืองรองนั้นคงกระจายอยู่ทั่วไปบนหน้าจอนแทบจะเห็นริมฝีปากสีสดที่กำลังยิ้มอย่างมีเลศนัย ชั่วครู่จึงค่อยจางลง¹⁹

จากคำบรรยายตัวละครท่านชาวยุสวัตทำให้เห็นว่าลักษณะภายนอกนั้นเป็นเช่นเดียวกันกับมนุษย์ทุกประการ ไม่ได้มีรูปร่างเป็นสัตว์หรือกึ่งสัตว์เช่นที่ตัวละครชาตานและมารในวรรณกรรมยุคก่อนเป็น ยิ่งไปกว่านั้น ตัวละครท่านชาวยุสวัตในความรู้สึกของผู้อ่านกลับปรากฏตัวในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่ค่อนข้างสมบูรณ์แบบ ทั้งในด้านรูปร่างภายนอก ฐานะทางการเงินและการเป็นที่ยอมรับในสังคม

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

ความเป็นมารที่เป็นมัจจุราของท่านชายระบุดขึ้นเมื่อผู้อ่านพบว่าผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครท่านชายสวัสดิ์เกี่ยวข้องกับความตายตลอดทั้งเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นตอนที่ท่านชายปรากฏตัววันที่คุณย่าของอิสราเสียชีวิต ในฉากท่านชายสวัสดิ์จะยืนอยู่ที่หัวเตียงของคุณย่า การกระทำเช่นนี้มีความหมายแฝงว่ามารับดวงวิญญาณของผู้ที่มีบาปหนัก ลักษณะการยืนที่หัวเตียงแสดงถึงอำนาจที่มีเหนือกว่าแสดงตัวตนของท่านชายที่เป็นพระยายมราชมารับดวงวิญญาณและดวงวิญญาณที่จะถูกรับไปต้องตกไปเป็นทาสของท่านชายในที่สุด ท่านชายยังเกี่ยวข้องกับการตายโดยอุบัติเหตุทางรถยนต์ของท่านนายพล ท่านชายเป็นผู้รับดวงวิญญาณของเจริญขวัญไปและในตอนสุดท้ายของเรื่องก็เป็นผู้ลงโทษดวงวิญญาณของชาลินี ท่านชายสวัสดิ์มีหน้าที่เป็นผู้พิพากษาวิญญาณก่อนที่จะตัดสินส่งไปยังที่ที่วิญญาณควรจะอยู่ตามผลกรรมที่ได้ทำมาเมื่อมีชีวิต และดูราวกับว่าหน้าที่ของพระยายมราชจะไม่มีที่สิ้นสุด เนื่องจากมนุษย์ยังทำบาปกรรมอยู่เรื่อยไป เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ท่านชายสวัสดิ์เกลียดมนุษย์เพราะมนุษย์ก่อกรรมทำเข็ญทำให้งานของท่านชายเป็นนิรันดร์

พิจารณาในส่วนที่เป็นท่าทีและพฤติกรรมของท่านชายสวัสดิ์จะพบว่าแตกต่างจากชาดานและมารตรงที่ยังมีความปรานีให้กับมนุษย์ ท่าทีของท่านชายสวัสดิ์จะเปลี่ยนไปตามประเภทของบุคคลที่พบ ท่านชายสวัสดิ์จึงไม่ใช่มารที่ประสงค์ร้ายหรือคิดแต่จะล่อลวงมนุษย์ทุกคน แต่จะมีสัญชาตญาณที่จะเอาผิดเฉพาะกับคนที่ทำชั่วประเภทที่รู้อยู่แก่ใจว่านั่นคือความชั่วแต่ก็ไม่กลับใจยังกระทำความชั่วต่อไปเช่นชาลินี แต่สำหรับมนุษย์ที่ยังไม่ได้สติกำลังทำความผิดอย่างอิสรา ท่านชายก็จะให้ออกสัปดาห์ก่อน ฉากที่บรรยายบรรยากาศรอบๆข้างและอารมณ์ ความรู้สึกของท่านชายเมื่อพบบุคคลแต่ละประเภทเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าท่านชายสวัสดิ์ไม่ใช่ตัวละครที่มีด้านมืดเพียงด้านเดียว

ฉากในนวนิยายที่บรรยายบรรยากาศรอบข้างก่อนที่จะนำเข้าสู่ตัวละครมี 2 ลักษณะใหญ่ๆคืออย่างแรกเมื่อท่านชายพบกับบุคคลที่มีจิตใจงดงาม บรรยากาศรอบข้างจะสงบ สวยงามและปลอดภัย ตัวอย่างเช่นตอนที่ท่านชายเสด็จไปพบกับคุณดวงแก้วและเจริญขวัญ หญิงสาวผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ เห็นได้ว่าบรรยากาศรอบข้างสดชื่นแจ่มใสสะท้อนความรู้สึกของ ตัวละครท่านชายสวัสดิ์ออกมาด้วยว่ามีกริยาท่าทางสง่างาม รอยยิ้มที่อยู่บนใบหน้าก็เป็นรอยยิ้มของมารที่แสดงความจริงใจ ชื่นชมความดีของมนุษย์

...เมื่อแลไปพบวราภสูงตรงที่ประทับขึ้นเข้มสรวลน้อยๆอยู่เบื้องหลัง พระสหาย...
ท่ามกลางแสงแดดเหลืองอร่าม เงาของทิวไม้ทอดลมมารมริน ผู่นกใหญ่ที่เกาะอยู่ส่งเสียงแข็งแ่ง...ไม่มีที่
ท่าว่า “อะไร” จะผิดปกติแม้แต่น้อย ร่างสูงตรงก็ดูจะสมบุรณ์ไปด้วยเลือดเนื้อเช่นคนธรรมดา รอยเข้ม
โอบรู้ละมุนละไมสไต ดวงเนตรที่เลทอตรงมายิ้มพรายอ่อนหวาน แสงแดดส่งลอดกิ่งไม้ลงมายับ

ต้องฉลองพระองค์สีเข้มทำให้เกิดเป็นลวดลายสีทองงามกระจ่าง...ชายหนุ่มธรรมดาที่ค่อนข้างเต็มไปด้วย
ด้วยสง่าราศีคนหนึ่งเท่านั้นเอง²⁰

นอกจากนี้ในบางตอนที่ท่านชาวสวิตเสด็จไปพบกับเจริญขวัญจะมีการบรรยายบรรยากาศ
รอบข้างว่ามีกลิ่นหอมอ่อนๆลอยมาตามลมก่อนที่ท่านชายจะปรากฏตัวเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการมาที่ดี

ฉากที่พบในอีกลักษณะหนึ่งคือฉากที่ท่านชายพบกับบุคคลที่มีจิตใจชั่วช้า บรรยากาศรอบข้าง
จะเยือกเย็น น่ากลัวและโกรธเกรี้ยว ตัวอย่างเช่น ฉากที่ท่านชาวสวิตพบกับชาลินีซึ่งเป็นผู้หญิงที่เต็มไปด้วย
ค้นหา

รถสปอร์ตสีแดงค่อยๆเลี้ยวออกจากประตูวัง เมื่อหญิงสาวหันกลับมาอีกครั้ง ยังเห็นวรกาย
สูงสง่าประทับยืนกอดอุระอยู่ในท่าเดิม ประกายแสงสว่างจากที่ใดที่หนึ่ง จับกระจ่างคล้ายรัศมีแผ่ไป
โดยรอบ อากาเรี่ยมสรวลอย่างเยือกเย็นบนพักตร์ค่อยๆ แปรเปลี่ยนไปทุกที จนกลายเป็นเยาะหยัน
คุณัน รังเกียจ เหยียดหยาม แนวโธมัสผู้สวด แดงจ้ำ เม้มเล็กน้อย จนเกือบจะกลายเป็นโหดร้าย²¹

สายฟ้าแวบฟาดสนั่นเปรี้ยง นกตัวใหญ่พวยบินออกจากที่ พลังส่งเสียงร้องดังลั่นคล้ายเสียง
หัวเราะอย่างมีชัย ประกายไฟสีแดงคล้ายจะลุกโชติช่วงนั้น ท่ามกลางเสียงร่ำไห้คร่ำครวญ และเสียง
หัวเราะกึกก้องยินดี ท่ามกลางเปลวไฟ ดูเหมือนจะปรากฏเป็นร่างสูงสง่าประทับยืนทอดพระเนตรมา
อย่างเคร่งขรึม ดวงเนตรหยาดหยดงดงามเป็นประกายวิบวิมโธมัสผู้สวดเข้มออกน้อยๆ²²

ลักษณะที่ท่านชาวสวิตแสดงออกเมื่อพบกับตัวละครอย่างชาลินีเป็นไปใน ทางลบ เนื่อง
จากมองเห็นชะตากรรมของตัวละครที่กระทำความชั่วว่าสุดท้ายจะต้องตกไปเป็นทาสในนรกไม่ขุมใดก็ขุมหนึ่ง
การแสดงออกของท่านชายเป็นสัญลักษณ์บอกผู้อ่านให้ทราบว่าตัวละครที่ท่านชายกำลังเผชิญหน้าอยู่ด้วยมีบุคลิก
ลักษณะและอุปนิสัยเป็นอย่างไร ท่านชายเหมือนกับว่ามีญาณวิเศษหยั่งรู้ใจจริงของมนุษย์

การที่อากัปกรณ์ของท่านชาวสวิตเปลี่ยนไปตามแต่บุคคลซึ่งมีความดีและ ความชั่วเป็น
เครื่องตัดสินแสดงว่าท่านชาวสวิตเป็นมารที่มีเหตุผลและใจกว้างพอที่จะพิจารณาก่อนที่จะสรุปว่าจะต้องคิดร้าย
กับมนุษย์ทุกคน วิเคราะห์ต่อไปว่าพระยายมราชก็คือบุญและบาปของผู้ปฏิบัติเอง ผลตอบรับกลับมาก็คือผลกระทบ

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 455.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 528.

ที่เจ้าตัวได้ทำเอาไว้เป็นอีกข้อหนึ่งที่ทำให้ ท่านชาวยุสวัตเป็นตัวละครมรที่มีคามเที่ยงธรรมแตกต่างไปจากตัวละครมรตัวอื่นๆ

เมื่อย้อนกลับมาดูความหมายของคำว่า “มร” ตามพจนานุกรมแปลว่า “เทวดาใจบาปใจหยาบซ้ำพวกหนึ่ง คอยกีดกันไม่ให้ทำบุญ”²³ จะพบว่าท่านชาวยุสวัตไม่ได้มีลักษณะกีดกันมนุษย์ไม่ให้ประกอบกรรมดีอย่างเดียวนั้น แม้ว่าท่านชายจะล่อลวงให้ทำบาป แต่บางตอนท่านชายกลับเป็นฝ่ายสั่งสอนและคอยย้ำเตือนให้ตัวละครอื่นๆในเรื่องคิดทบทวนในสิ่งที่ทำรวมไปถึงพยายามแนะหนทางให้กลับมาทำความดี ไม่หลงประพฤติกกรรมชั่วต่อไป คำสั่งสอนตักเตือนที่ออกมาจากปากตัวละครท่านชาวยุสวัตไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การถือสันโดษ ความเข้าใจในเรื่องสังขารของมนุษย์ การให้ความสำคัญกับเรื่องบุญบาป การสอนในเรื่องสังขารที่ว่ามนุษย์หนีไม่พ้นความตายและเราไม่อาจตัดสินสิ่งที่เรามองเห็นด้วยตาว่าเป็นเช่นที่ปรากฏอยู่เสมอไป ล้วนเป็นหลักคำสอนในพุทธศาสนาทั้งสิ้น ตัวละครฝ่ายธรรมหรือมารอย่างท่านชาวยุสวัตเป็นผู้กล่าวตักเตือนเรื่องเหล่านี้กับตัวละครอื่นๆในเรื่องแสดงให้เห็นชัดเจนว่าตัวละครเป็นผู้มีความรู้ในแนวทางของพุทธศาสนา จึงสามารถนำมาสั่งสอนตัวละครอื่นๆได้

ลักษณะของชาตานิเวศกรรมตะวันตกที่เข้ามาเป็นบทบาทของมรในวรรณกรรมไทยคือการล่อลวงและการซื้อขायวิญญาณ ท่านชาวยุสวัตก็มีการตกลงซื้อขायวิญญาณกับมนุษย์คนหนึ่งที่ดีการพนันและไม่เชื่อถือเรื่องวิญญาณ กับชีวิตหลังความตายด้วยเช่นกัน

“ จะขायวิญญาณไหมล่ะ?”

“ถ้ามีใครเขารับซื้อกระท่อมจะขอมขायเด็คขาด”

“ใช่ เพราะมันขायตัวขायหัวใจหมดเกลี้ยงไปแล้ว”

เสียงคนอื่นสอดขึ้นมาแบบผู้รู้ได้กั้นดี ทำให้เกิดเสียงหัวเราะได้อีก เนื่องจากแทบทุกคนรู้ว่าผู้พูดมีความเป็นไปในชีวิตอย่างไร

“ฉันจะซื้อเอง ขायสักเท่าไร”²⁴

“เรามีสัญญากันหนอยดีไหม จะได้ไม่มาบิดพริ้วภายหลัง?”

“โธ... ได้ซิกระท่อม ขอประทานเศษกระดาษสักแผ่น”

หลังจากเขียนหนังสือ 2-3 ตัว พร้อมทั้งเซ็นชื่อกำกับแล้วก็ส่งถวายพร้อมทั้งรับเช็กไปจูบเบาๆอย่างกริดกราย ท่ามกลางเสียงหัวเราะของผู้ที่ยืนดูอยู่รอบด้านโดยไม่ฟังเสียงกังวานอย่างทรงอำนาจว่า

²³ มานิต มานิตเจริญ, *พจนานุกรมไทย ฉบับของราชบัณฑิตยสถาน*, หน้า 729.

²⁴ โรสลาเรน (นามแฝง), *เงา*, หน้า 15.

“วิญญาณของเจ้าเป็นทาสเราแล้ว!”²⁵

การตกลงซื้อขายวิญญาณของท่านชาวยิวสวัดกับชายที่คิดการพนั้นเป็นเพียงฉากสั้นๆ ในเรื่องและไม่ใช่การทำสัญญาซื้อขายวิญญาณกับตัวเองในเรื่องเช่นเดียวกันกับเรื่อง *เฟาสต์* แต่ก็ให้กลิ่นอายของตัวละครชาตานที่มีการทำข้อตกลงเพื่อแลกกับวิญญาณ ในเรื่อง *เงา* ท่านชาวยิวสวัดประทานเงินให้เปล่าโดยที่ไม่ได้ทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรกับอิสราที่เป็นตัวละครเอกของเรื่องนับเป็นวิธีผูกใจอิสราวิธีหนึ่ง ดังนั้นอิสราจึงไม่ละทิ้งเจ้าชาย โรสลาเรนนำเสนอการซื้อวิญญาณของพญามารในลักษณะใหม่ที่ค่อนข้างกลืนกินความเป็นตัวตนของมนุษย์แทนที่จะขอซื้อตรงๆ

เมื่อเปรียบเทียบท่านชาวยิวสวัดในเรื่อง *เงา* กับเจ้าชายรังสิมันต์ในเรื่อง *ก่อนอุษาสา* ในฐานะที่เป็นตัวละครที่ได้รับอิทธิพลของชาตานในวรรณกรรมตะวันตกเช่นเดียวกันจะเห็นว่าตัวละครทั้งสองแตกต่างกันตรงที่ความกลมกลืนในการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ลักษณะของชาตาน แม้ว่าท่านชาวยิวสวัดเป็นตัวละครที่ไม่เน้นเรื่องการล่อลวงตามแบบของชาตานนักและแทรกคำตักเตือนตามคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพุทธศาสนาโดยตลอด แต่ก็พอจะทำความเข้าใจและแยกแยะความเป็นชาตานและมารที่สร้างขึ้นมาใหม่ได้ ในขณะที่เจ้าชายรังสิมันต์นั้นเป็นตัวละครที่มีความไม่แน่นอนอยู่มาก เป็นเพราะเนื้อเรื่องเดิมของ *เดอะ ซอร์ส ออฟ ชาตาน* ที่เป็นวรรณกรรมต้นแบบให้กับ *ก่อนอุษาสา* นั้นเป็นฉากในประเทศอังกฤษสมัยศตวรรษที่ 20 แต่เมื่อพนมเทียนคงไว้ซึ่งเนื้อเรื่องเดิมและเปลี่ยนเฉพาะลักษณะภายนอกของเจ้าชายรังสิมันต์ให้เป็นชาวเนปาลก็ทำให้เจ้าชายรังสิมันต์มีภาพของเจ้าชายลูซิโอ ริมานะซ์ในเรื่อง *เดอะ ซอร์ส ออฟ ชาตาน* อยู่มาจนไม่อาจแสดงความเป็นตัวของตัวละครเองได้ชัดเจน แม้ว่าจะมีการอ้างตำนานของอรุณเทพให้เชื่อมโยงกับตำนานเทพของฮินดูเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของเจ้าชายเนปาลแล้ว แต่เรื่องราวของเทพเจ้าที่นำมาเล่าก็ยังเป็นการดัดแปลงมาจาก *พระคัมภีร์ไบเบิล* ทั้งหมด ทำให้ตัวละครไม่น่าประทับใจเท่าที่ควร

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

บทที่ 5 บทสรุป

จากการศึกษาพบว่า พื้นฐานของชาตानและมารมาจากเรื่องเล่าและตำนาน ต่อมาบทบาทของชาตानและมารได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องราวในศาสนาที่ต้องการจะสั่งสอนเรื่องของความดีและความชั่ว ความต้องการที่จะตอบข้อสงสัยให้กับปัญหาเรื่องความดีและความชั่วทำให้เกิดความคิดที่จะอธิบายความดีและความชั่วให้มีความชัดเจนขึ้นด้วยการสร้างตัวละครเพื่อให้แสดงบทบาทที่เป็นตัวอย่าง ฝ่ายที่แสดงออกถึงความชั่วถูกแทนที่ด้วยตัวละครประเภทหนึ่งคือชาตानและมาร

ชาตानและมารเป็นที่รู้จักแพร่หลาย เนื่องจากการที่มีจุดกำเนิดมาจากศาสนา สังเกตได้จากเรื่องราวของชาตानและมารได้รับการบันทึกไว้ในคัมภีร์สำคัญทางศาสนา ชาตานได้รับการเอ่ยถึงใน *พระคัมภีร์ไบเบิล* ทั้งภาคพันธสัญญาเดิมและใหม่ในบทบาทของผู้ทำทนายพระเจ้าและทดสอบมนุษย์ ส่วนมารก็ได้รับการเอ่ยถึงใน *พระไตรปิฎก* ในฐานะของผู้ทำทนายพระพุทธเจ้าและทดสอบมนุษย์เช่นกัน ดังนั้นชาตานและมารจึงมีบทบาทที่ร่วมกันอยู่ การที่ศาสนาเป็นสิ่งที่มีความคิดของคนจำนวนมากทำให้คตินิยมเกี่ยวกับชาตานและมารที่ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าและตำนานของศาสนาได้รับการถ่ายทอดสู่วรรณกรรมหลายชาติ หลายภาษาและหลายยุคสมัย ชาตานและมารได้รับการเผยแพร่ไปพร้อมกับการเผยแผ่ศาสนาทำให้รากฐานเดิมของชาตานและมารที่เป็นตัวแทนของความชั่วร้ายในฐานะปรปักษ์กับพระเจ้าสูงสุดของศาสนาได้กลายเป็นภาพลักษณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวละครเรื่อยมา

เมื่อชาตานและมารถูกนำมาใช้เป็นตัวละครในวรรณกรรม บทบาทของชาตานและมารส่วนใหญ่จึงเป็นการแสดงออกถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับคำสอนในเรื่องของความดีและความชั่วซึ่งเป็นผลมาจากบทบาทที่ได้รับในคัมภีร์สำคัญของศาสนา บทบาทของชาตานและมารในฐานะที่เป็นตัวละครในวรรณกรรมที่นำมาศึกษาทั้ง 9 เรื่อง ได้แก่ *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้ พาราไดซ์ ลอสต์ เฟาสต์ เดอะ ซอโรส ออฟ ชาตาน เดอะ เดวิลส์ แอดไวเคต ไตรภูมิพระร่วง พระปฐมสมโพธิกถา เภา และก่อนอุษาสาธ* จึงล้วนมีความสัมพันธ์กับแนวคิดของศาสนาทั้งสิ้น การนำชาตานและมารมาใช้เป็นตัวละครในวรรณกรรมแต่ละเรื่องนั้นเท่ากับเป็นการนำชาตานและมารมาผ่านการตีความใหม่โดยนักเขียนที่เป็นคนต่างยุคสมัยและต่างชาติภาษา ถึงกระนั้นก็ยังพบว่าความเข้าใจพื้นฐานในลักษณะของชาตานและมารของนักเขียนแต่ละท่านมีความเชื่อมโยงกัน ตัวละครชาตานและมารในแต่ละยุคสมัยมีความเฉพาะตัว นั่นคือโดยพื้นฐานจะคงภาพของตัวแทนของความชั่วร้ายในฐานะปรปักษ์ต่อพระเจ้าสูงสุดเอาไว้ แต่จะมีการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบอื่นๆ

ให้เข้ากับเรื่องราวและความต้องการที่จะนำเสนออยู่เสมอ ดังนั้นเมื่อมองภาพโดยรวมแล้วจึงกล่าวได้ว่าชาตानและมารเป็นตัวละครที่มีพัฒนาการในการแสดงออกในขณะที่ยังคงบทบาทเดิมในฐานะผู้ทำทนายพระเจ้าและผู้ทดสอบมนุษย์เอาไว้ได้

พัฒนาการของตัวละครชาตानและมารในวรรณกรรมเริ่มต้นจากการนำชาตानและมารจากเรื่องเล่าและตำนานมาปรับใช้เป็นตัวละครที่ใช้เพื่อการเผยแผ่ความคิดของศาสนาเป็นสำคัญและต่อมาจึงปรับเปลี่ยนตัวละครตามแนวคิดของศาสนามาใช้ในวรรณกรรม ตัวอย่างเช่น ชาตानใน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* และ *พาราไดซ์ ลอสต์* กับมารใน *พระปฐมสมโพธิกถา* เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พบว่าชาตानและมารในวรรณกรรมเหล่านี้ก็ยังเป็นตัวละครเพื่อเสริมบทบาทของศาสนาเป็นหลัก การปรากฏตัวของชาตानและมารจึงเป็นไปในฐานะภูติผีปีศาจที่จินตนาการขึ้นมาเพื่อเป็นฝ่ายตรงข้ามกับพระเจ้าสูงสุดของในแต่ละศาสนา ชาตานใน *เดอะ ดีไวน์ คอมเมดี้* ที่ต้องถูกพันธนาการอยู่ในนรกเป็นตัวอย่างของผลกรรมที่เทวดาลูซิเฟอร์ได้รับเมื่อคิดขบถต่อพระเจ้า ชาตานใน *พาราไดซ์ ลอสต์* แสดงให้เห็นเรื่องราวและความรู้สึกทุกข์ทรมานของชาตานจากการทรยศพระเจ้า ส่วนมารใน *พระปฐมสมโพธิกถา* เป็นพญามารที่พ่ายแพ้ต่อบารมีของพระพุทธเจ้าอย่างสิ้นเชิงไม่ว่าจะพยายามทำร้ายพระพุทธเจ้าด้วยกลวิธีใด ฉะนั้นจึงพอสรุปได้ว่าชาตานและมารเป็นตัวละครฝ่ายอธรรมที่สะท้อนให้เห็นคำสอนเรื่องความชั่วของศาสนาอยู่เสมอ

หลังจากที่ผู้วิจัยศึกษาเรื่องราวของชาตานและมารที่เป็นตัวละครในนวนิยายแล้ว ผู้วิจัยพบว่าในนวนิยายชาตานและมารถูกปรับเปลี่ยนจากภูติผีปีศาจในจินตนาการมาเป็นตัวละครที่มีลักษณะเป็นมนุษย์ เพื่อแสดงให้เห็นว่าความชั่วร้ายปรากฏตัวได้ทุกที่ทุกโอกาส ชาตานและมารในนวนิยายจึงเป็นมนุษย์รูปงามมีฐานะดีและเป็นบุคคลที่ยอมรับในสังคม นอกจากนี้ตัวละครชาตานในวรรณกรรมตะวันตกยังมีอิทธิพลต่อตัวละครมารในนวนิยายไทย โดยศึกษาจากบทบาทของชาตานในนวนิยายเรื่อง *เดอะ ซอร์ส ออฟ ชาตาน* เปรียบเทียบกับมารใน นวนิยายเรื่อง *เงา* และ *ก่อนอุษาสาง* พบว่าในนวนิยายไทยมีการนำโครงเรื่อง แก่นเรื่องและตัวละครของนวนิยายตะวันตกมาใช้เป็นต้นแบบ ฉะนั้นจึงมีการผสมผสานลักษณะของชาตานไว้ในมาร

ผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้เป็นข้อพิสูจน์ให้เห็นถึงสมมติฐานในเบื้องต้นว่า ชาตานและมารเป็นตัวละครในวรรณกรรมที่ได้รับการสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของความชั่วร้าย แม้ว่าชาตานและมารจะเป็นตัวละครที่ต่างชาติต่างภาษา แต่ก็ทำหน้าที่ในวรรณกรรมในฐานะผู้ทำทนายพระเจ้าและผู้ทดสอบมนุษย์เช่นเดียวกัน การที่ชาตานและมารมีบทบาทที่เด่นชัดทำให้ผู้ประพันธ์หลายท่านนำชาตานและมารไปใช้เป็นตัวละครหลายยุคสมัย ทำให้ตัวละครมีพัฒนาการมีการปรับเปลี่ยน

รูปลักษณะภายนอก บุคลิกและการแสดงออก แต่ยังคงบทบาทของการเป็นผู้ทำทนายพระเจ้าและ
ทดสอบมนุษย์ตลอดมา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

คอเรลลี, มารี. *ขุนคลัง*. แปลและเรียบเรียงโดย อมราวดี. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2536.

เค. เอ็น. ชยติลเลเก. *ความคิดทางจริยศาสตร์ของพุทธศาสนา*. แปลและเรียบเรียงโดย สุเชาว์ พลอยชุม. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ม.ป.ป.).
เดือน คำดี. *ปรัชญาตะวันตก จากยุคโบราณถึงยุคปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2522.

ทรงสุรกิจ (พราว บุญยรัตพันธุ์), จมื่น. *มาระธิดาศิลปคำฉันท์*. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ม.ป.ป.
พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท). *ไตรภูมิพระร่วง*. กรุงเทพฯ:บรรณาการ, 2543.

ปรมาณูชิตชินโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. *พระปฐมสมโพธิกถา*. พระนคร : โรงพิมพ์ การศาสนา, 2505.

ประจักษ์ ประภาพิตยากร. *เทวดานุกรมในวรรณคดี*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2529.

พนมเทียน (นามแฝง). *ก่อนอุษาสาง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ณ บ้านวรรณกรรม, 2540.

พรสวรรค์ วัฒนางกูร. “การพิสูจน์อัตตาของเฟาสท์.” ใน *ตะวันตกนิพนธ์*. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2532.

มานิต มานิตเจริญ. *พจนานุกรมไทยฉบับของราชบัณฑิตยสถาน*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2535.

มาลัย. *กำเนิดเทวดา*. กรุงเทพฯ: บรรณสารการพิมพ์, ม.ป.ป..

โรสลาเรน (นามแฝง). *เงา*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : ณ บ้านวรรณกรรม, 2542.

ลิไท, พญา. *ไตรภูมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง (ฉบับตรวจสอบชำระใหม่)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2526.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. *ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2*. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2529.

วิจิต แก้วจินดา. “เทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาท.” *วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2533.

วินิตา ดิถียนต์. “มารี คอเรลลี กับนวนิยายและเรื่องสั้นของไทย.” *อักษรศาสตร์* 6 (มกราคม-กุมภาพันธ์): 119.

สุชีพ ปุณณานุกาภ (จัดทำ). สมาคมนักศึกษาเก่าพานิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. *พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน*. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2535.

เสถียร โกลเศศ. *เล่าเรื่องในไตรภูมิ*. พระนคร: คลังวิทยา, 2515.

เสมอ บุญมา, รองศาสตราจารย์. *อัตถิภาวนิยมและวิเคราะห์ศัพท์ในปฐมสมโพธิกถา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประกายพริ้ง, 2536.

ภาษาต่างประเทศ

Alighieri, D. *The Divine Comedy*, translated by Allen Mandelbaum ; with an introduction by Eugenio Montale and notes by Peter Armour. London : D. Campbell Publishers, 1995.

Bowker, J. W. *The Complete Bible Handbook*. London : Dorling Kindersley, 1998.

Goethe, J. W. von. *Faust (Part 1)*. Luke, David. translated with an introduction. New York : Oxford University Press, 1992.

Hayter, D. G. *Biblical Studies: Satan* [Online] (2001). Available from: <http://www.concordant.org/expohtml/TheSpiritWorld/Satan.html> [2002, February 9.]

Lewis, C. S. *A Preface to Paradise Lost* : being the Ballard Matthews lectures delivered at University College, North Wales, 1941. London : Oxford University Press, 1967.

“Myths, Misunderstandings and Misrepresentations associated with Old Testament Descriptions of The Devil, Satan and Lucifer” in *The Devil's Biography* [Online] (2001) Available from: <http://www.home.earthlink.net/~robwir/devbio.html> [2002, February 9]

Niederman, A. *The Devil's Advocate*. New York: Harper Mass Market Paperbacks, 1996.

Rundell, M. Editor. *Longman Dictionary of Contemporary English*. Harlow, Eng.: Longman, 1978.

Russell, J. B. *The Prince of Darkness*. New York: Cornell University Press, 1992.

“Satan” in *The Columbia Electronic Encyclopedia* [Online] (Columbia University, 2000)

Available from: <http://www.infoplease.com/ce6/society/A0843736.html>

[2002, May 3]

Southall, K. B. “His Many Names” in *Satan: A Biblical Profile* [Online] (2000) Available

from: <http://www.bright.net/~1wayonly/satanprofile.html> [2002,

February 9]

The Holy Bible : containing The Old and New Testaments The Revised Berkeley Version in Modern English, N.P. : The Gideons International, 1974.

White, E. G. “The Falling of Lucifer” in *The Story of Redemption* [Online] (2002)

Available from: <http://www.preparingforeternity.com/sr/sr01.htm> [2002,

February 9]

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กীরติ บุญเจือ. *คริสต์ศาสนา*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2529-2530.

เจตนา นาควัชระ. *ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ, 2538.

เฉลิมศรี จันทร์อ่อน, ดร. *ประวัติละครอังกฤษ 1: กำเนิดละครตะวันตก-ละครอังกฤษในศตวรรษที่สิบเก้า*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

ชัตสุณี สิ้นธุสิงห์, บรรณาธิการ. *วรรณคดีศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

มะสุตานิ, ฟูมิโอะ, เรียบเรียง. *ศาสนาเปรียบเทียบระหว่างพระพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนา*. แปลโดย จำนงค์ ทองประเสริฐ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2514.

รื่นฤทัย สัจจพันธ์. *อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศในวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, มกราคม 2524.

สิทธิฯ พินิจภูวดล และคณะ. *ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: 2515.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. *คำบรรยายพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการพิมพ์, 2540.

อ. สายสุวรรณ. *เทวดาฝรั่ง กรีก-โรมัน*. พระนคร: แพร่พิทยา, 2515.

อุดม รุ่งเรืองศรี. *เทวดาพุทธ : เทพเจ้าในพระไตรปิฎกและไตรภูมิพระร่วง*. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2523.

ภาษาต่างประเทศ

Allen, Graham. *Intertextuality*. London: Routledge, 2000.

Daiches, David. *A Critical History of English Literature*. London: Secker&Warburg, 1969.

Gilson, Etienne. *Dante and Philosophy*. Trans. David Moore 1949: Gloucester, Mass: Peter Smith rept., 1968.

McConville, Gordon. *Old Testament*. London: Hodder Headline Plc., 1996.

Peter, John. *A Critique of Paradise Lost*. New York: Archon Books, 1970.

Tambling, Jeremy. *Dante*. New York: Addison Wesley Longman, 1999.

White, J. Benton. *From Adam to Armageddon*. Belmont, California: Wadsworth Publishing company, 1986.

Wilding Micheal. *Milton's Paradise Lost*. Sydney: Sydney University Press, 1969.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวอิศราพร พร้อมเพรียงพันธุ์ เกิดวันอังคารที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2521 ที่ กรุงเทพมหานคร เข้าศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียน สาธิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒน์ ปทุมวัน จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี อักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2542 จากนั้นจึงเข้าศึกษาต่อในระดับอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2542

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย